

ชุมชน (ธรรมชาติ ได้อย่างบูรณาการ และโดยต่อเนื่อง แล้วผลของการพัฒนาทั้ง 3 ระดับนั้น ก็จะต้องมีผลตอบสนองกลับมาพัฒนาบุคคล ชุมชน และสิ่งแวดล้อมของชุมชนเองด้วยเช่นกัน การศึกษาดังกล่าวจึงจะทำให้ชุมชนเข้มแข็งได้อย่างแท้จริง การศึกษาแบบเดิมของชุมชนทั่วไปนั้น การทำหน้าทีดังกล่าวเกิดขึ้นทั้งในลักษณะ และกระบวนการดังนี้

5.1.1 กระบวนการเรียนรู้เพื่อชีวิตของชุมชน ได้พัฒนาให้บุคคลมีความรู้ ความสามารถพื้นฐานเพื่อการดำรงชีวิตและเลี้ยงชีพ รู้จักการใช้และการคิดค้นเทคโนโลยี รวมทั้งมีทักษะในการจัดการความสามารถจะแก้ไขปัญหาอุปสรรคในด้านต่าง ๆ ความสามารถดังกล่าวนี้ เกิดขึ้นและพัฒนาไปอย่างสอดคล้องกับเงื่อนไขของชีวิตตนเอง สภาพแวดล้อม และทรัพยากรของชุมชนด้วย

ที่สำคัญยิ่งคือกระบวนการศึกษาแบบเดิมได้ทำหน้าที่พัฒนาสติปัญญาของบุคคลด้วยมิใช่เพียงความสามารถในการคิด การจำ จินตนาการ ฯลฯ โดยทั่วไปเท่านั้น แต่มีความหมายครอบคลุมถึงการพัฒนาด้านจิตวิญญาณ ให้บุคคลมีจิตสำนึกทางจริยธรรม เข้าใจคุณค่าของชีวิต ธรรมชาติ มีสติปัญญาที่จะควบคุมตนเอง และพัฒนาจิตใจให้มีอิสระและความสุขด้วยตนเอง การศึกษานี้จึงพัฒนาคนที่มีจริยธรรมให้แก่ชุมชน ทำให้ชุมชนสงบสุข และมีความเข้มแข็ง

5.1.2 เมื่อปัจเจกบุคคลได้รับการพัฒนา ย่อมเป็นพื้นฐานให้ชุมชนมีสมาชิกที่มีคุณภาพเมื่อประกอบเข้ากับโครงสร้างทางสังคมแบบแนวราบของชุมชน และความสัมพันธ์เชิงสังคม และกิจกรรมต่าง ๆ ที่ส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ ทำให้ชุมชนเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างกว้างขวาง เพิ่มพูนความรู้ความสามารถทักษะทั้งในด้านการคิด การปฏิบัติในด้านต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น รวมไปถึงสติปัญญาจริยธรรม กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้นี้ก่อให้เกิดความสั่งสมและพัฒนาเป็นองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาของชุมชน ตลอดจนสร้างกรอบวัดทางจริยธรรม หรือระบบคุณค่าของสังคมขึ้น ทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนาทั้งด้านวิถีชีวิต เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม จริยธรรม ฯลฯ ซึ่งมีผลกลับมาพัฒนาสมาชิกของชุมชนอีกทีหนึ่ง เป็นผลต่อเนื่องกลับไปกลับมาอยู่ตลอดเวลา ชุมชนจึงเกิดความเข้มแข็ง และยั่งยืน

5.1.3 กระบวนการเรียนรู้เพื่อชีวิตหรือการศึกษาแบบเดิมนี มีบทบาทต่อการพัฒนาการของบุคคลและชุมชนในทุกด้าน มิได้จำเพาะเพียงด้านใดด้านหนึ่ง หากแต่ครอบคลุมทุกอย่างไว้หมดในลักษณะบูรณาการ หรือองค์รวม โดยทำหน้าที่เชื่อมบุคคล ชุมชน ให้สอดคล้องกับธรรมชาติและทำหน้าที่ร้อยรัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้กลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เช่น กิจกรรมเศรษฐกิจ

มิได้หมายถึงเพียงการผลิต หรือเรื่องปากท้อง แต่หมายถึงการเรียนรู้วิถีวิทยา เทคโนโลยี พิธีกรรม ประเพณี ค่านิยม ฯลฯ อันส่งเสริมจิตวิญญาณ ความเป็นปึกแผ่นของชุมชนไปในเวลาเดียวกันด้วย

5.1.4 กระบวนการศึกษาที่เกิดขึ้นนี้ เป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมหรือการขัดเกลาทางสังคม (Transmission of culture / Socialization function) ของชุมชนนั้น เพื่อให้สมาชิกใหม่มีความสามารถ สถิติปัญญา ในการดำรงชีวิต ประกอบอาชีพ ฯลฯ ตามแบบที่สอดคล้องกับค่านิยมและเงื่อนไขของสภาพแวดล้อมและทรัพยากรของชุมชน เป็นการสืบทอดภูมิปัญญาของชุมชนให้ต่อเนื่อง

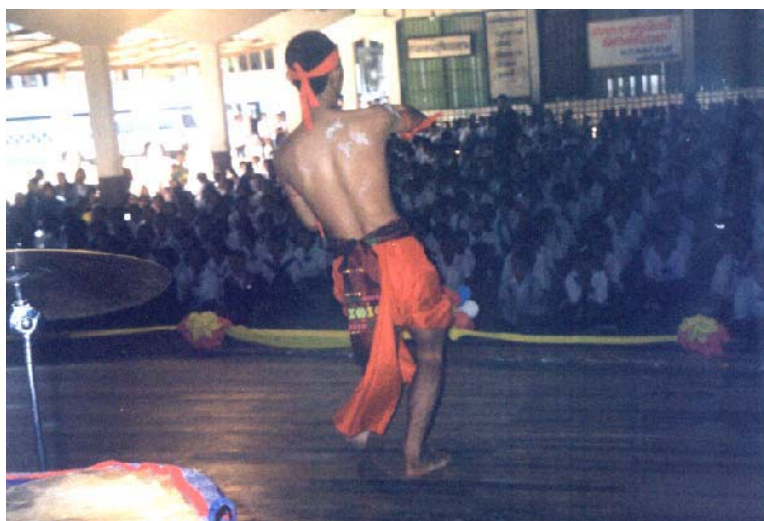
5.1.5 การศึกษายังทำหน้าที่จัดสรรตำแหน่งและหน้าที่แก่สมาชิกในชุมชนนั้นว่าใครควรจะมีตำแหน่งหน้าที่อะไร โดยอาศัย “ความรู้” ของบุคคลนั้น ๆ มีการศึกษา เพราะได้ผ่านระบบตามที่สังคมกำหนดแล้ว

ในชุมชนเดิมนั้น ผู้ตัดสินใจให้ความชอบธรรม และผู้กำหนดนิยามของ “ผู้มีการศึกษา” นั่นคือ ชุมชน ซึ่งมีความต้องการหรือความจำเป็น (ประโยชน์) ของชุมชนเป็นตัวกำหนดหรือเกณฑ์วินิจฉัย

5.2 ระบบโรงเรียนกับการศึกษาในชุมชน ระบบการศึกษาของชุมชนนั้น ไม่ว่าจะอยู่ในรูปใด ทั้งแบบแหล่งที่มีความรู้อย่างหลากหลายเหมือนการศึกษาสมัยเดิม เช่น จากครอบครัว วัด ชุมชน อาชีพ “ผู้รู้” ที่เป็นปัจเจกชน หรือแบบที่ให้ความสำคัญกับแหล่งความรู้แหล่งเดียว คือระบบโรงเรียนในปัจจุบัน ต่างก็มีหน้าที่เหมือนกับที่กล่าวมา แต่ประเด็นที่แตกต่างกันระหว่างระบบการศึกษาที่มีแหล่งความรู้หลักแหล่งเดียว (โรงเรียน) กับที่มีแหล่งความรู้แบบหลากหลายเหมือนการศึกษาของชุมชน คือ

5.2.1 ถ้าความรู้ที่โรงเรียนถ่ายทอดให้ (โดยแหล่งเดียว) นั้น ไม่พัฒนาความสามารถ สถิติปัญญาของบุคคลให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต อาชีพ วัฒนธรรม สภาพแวดล้อม และทรัพยากรของชุมชนก็ทำให้สมาชิกใหม่ของชุมชนหรือนักเรียน ขาดความสามารถ ทักษะ ที่จะดำรงชีวิตและพัฒนาตนเองตามวิถีของชุมชนไปเลย

เนื่องจากไม่มีความรู้จากแหล่งอื่นเข้ามาเสริม ความสามารถที่ได้จากโรงเรียน จึงมีประโยชน์น้อย หรือมีฉะนั้นก็ต้องนำไปใช้ภายนอกชุมชนยิ่งไปกว่านั้น คือ ความสัมพันธ์ระหว่าง “ผู้ให้ความรู้” กับ “ผู้รับความรู้” ในระบบโรงเรียนนั้นมีลักษณะแนวดิ่งมิใช่แนวราบแบบเดิม จึงมิได้

พัฒนาสติปัญญา ไม่ว่าในด้านการคิดจินตนาการ โดยเฉพาะมิได้พัฒนาด้านจริยธรรม จิตวิญญาณของผู้เรียน จึงทำให้คุณภาพของผู้เรียน ยิ่งถดถอยไปจากเดิมมากขึ้นไปอีก

5.2.2 เมื่อความสามารถ ทักษะที่ปัจเจกชนได้รับ ไม่สามารถนำมาใช้และแนะนำพัฒนาตนเองและชุมชนได้ จึงทำให้พัฒนาการทางสติปัญญา ความสามารถของชุมชนโดยรวมหยุดชะงักไปด้วยโดยเฉพาะเมื่อไม่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างกว้างขวางแบบเดิม ภูมิปัญญาของชุมชนซึ่งสั่งสมและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จึงถูกทอดถอนให้ชะงักงัน

5.2.3 ระบบการศึกษาที่จัดขึ้นภายในโรงเรียน ได้จำกัดเนื้อหาการเรียนรู้ไว้เพียงบางด้านตามที่คุณจัดการศึกษา (รัฐ) ต้องการ บทบาทของการศึกษาซึ่งทำหน้าที่สร้างบูรณาการของการเรียนรู้ให้ครอบคลุมกว้างขวางครบทุกด้านกลายเป็นการศึกษาแบบแยกส่วนที่มุ่งพัฒนาความสามารถ ทักษะ

เฉพาะด้าน (อาชีพ) และมีใช้ด้านที่เป็นประโยชน์แก่การพัฒนาชีวิตและชุมชนเดิมด้วย การศึกษาในระบบโรงเรียนจึงมีบทบาทอันจำกัดอย่างยิ่ง และไม่ช่วยการพัฒนาชุมชนอย่างกว้างขวางเหมือนเดิม

5.2.4 ความรู้ที่โรงเรียนถ่ายทอดนั้นเป็นไปตามความต้องการของภายนอก ทำให้สิ่งที่ถ่ายทอดแก่ผู้เรียนนั้นมิใช่วัฒนธรรมหรือสติปัญญาของชุมชน โรงเรียนจึงมิได้ทำหน้าที่ขัดเกลาทางสังคมแก่ชุมชน ในทางตรงข้ามโรงเรียนทำหน้าที่ขัดเกลาผู้เรียนให้มีความรู้และทัศนคติที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตภายนอก (เมือง)

5.2.5 การให้คำนิยามว่าใครมีการศึกษา วินิจฉัยจากวุฒิบัตรเป็นเกณฑ์วัด โดยที่รัฐ (กระทรวงศึกษาธิการ ,ทบวงมหาวิทยาลัย) เป็นผู้ให้ความชอบธรรมแทนชุมชน เกณฑ์วัดที่กำหนดโดยรัฐจึงสอดคล้องกับความต้องการและประโยชน์ของรัฐ มากกว่าความต้องการที่สอดคล้องกับประโยชน์ของชุมชน

ชุมชนที่มีการศึกษา แบบที่เน้นความสำคัญของแหล่งความรู้แหล่งเดียว (โรงเรียน) เป็นหลักอย่างเดียว จึงอยู่ในสภาพที่อ่อนแอเนื่องจากไม่มีเงื่อนไขของการสร้างสติปัญญาการถ่ายทอดสติปัญญา การพัฒนาเทคโนโลยี จริยธรรมให้เกิดขึ้นหรือมีจำกัดอย่างยิ่ง

5.3 ระบบโรงเรียนกับความเข้มแข็งของชุมชน

การจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนดังกล่าวในข้อ 2 ได้ทำให้แหล่งความรู้หลาย ๆ แหล่งภายในชุมชน ที่เคยเป็นศูนย์กลางในการสร้าง สังคม และถ่ายทอดความรู้ให้แก่สมาชิกในชุมชน ได้อ่อนแอลงเป็นอันมากในปัจจุบัน (เช่น วัด “ผู้รู้” ชุมชนอาชีพ ฯลฯ) และในบางชุมชนแหล่งความรู้แบบดั้งเดิมต้องยุติบทบาทลงไป และตกอยู่ในสภาพที่ฟื้นฟูให้กลับมาแสดงบทบาทในการสังสรรค์ความรู้และการถ่ายทอดให้สมาชิกของชุมชนได้บ้าง เช่น ยังมีแหล่งความรู้ด้านสมุนไพร ด้านการแพทย์พื้นบ้าน ที่มีลักษณะองค์รวมแบบแนวคิดตะวันออก ความรู้ด้านเกษตรกรรมธรรมชาติ (เช่น สวนสมรมในภาคใต้ พุทธเกษตรในภาคเหนือ เป็นต้น) และแหล่งความรู้อื่น ๆ อีกมาก

หากแหล่งความรู้ของรัฐในชุมชน คือ โรงเรียน (หรือศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน) มีความเข้าใจและเห็นความสำคัญของการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน แหล่งความรู้ดังกล่าวก็อาจจะแสดงบทบาทช่วยสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน โดยผู้จัดการศึกษาในระบบโรงเรียนจะต้องไม่ยึดอย่างตายตัวเกินไป ว่าระบบโรงเรียน คือ แหล่งความรู้แหล่งเดียว (ที่มีคุณภาพ) ภายในชุมชน การเปลี่ยนแปลงทัศนคติใหม่ มายอมรับว่า ในชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่นั้น ยังมีแหล่งความรู้ที่มีคุณภาพและประโยชน์แก่ผู้เรียน หรือแม้แต่กิจกรรมต่าง ๆ ในวิถีชีวิตของสมาชิกในชุมชน ก็อาจเป็นแหล่งสร้างความรู้ สังสรรค์ความรู้และถ่ายทอดความรู้อันมีค่ามิได้แพ้ระบบเรียน (โดยเฉพาะเมื่อเห็นว่าการศึกษามีได้มีเป้าหมายเพียงเพื่อการอาชีพเพียงอย่างเดียว)

การยอมรับว่า ในชุมชนมีแหล่งความรู้อื่น ๆ อยู่ด้วยเป็นเงื่อนไขเบื้องต้นของการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างระบบโรงเรียนกับแหล่งความรู้อื่น ๆ ในระบบแนวราบ การแลกเปลี่ยนและสัมพันธ์กันจะทำให้เกิดการร่วมมือและส่งเสริมซึ่งกันและกันระหว่างระบบโรงเรียนและแหล่งความรู้ภายในชุมชนซึ่งจะนำไปสู่การสร้างสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนและโรงเรียนด้วยในระยะยาว

6. ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน

6.1 เครื่องชี้วัดโครงสร้างแบบแนวตั้ง คือ

- 6.1.1 ความสัมพันธ์มีลำดับชั้น โดยที่แต่ละชั้นมีอำนาจแตกต่างกันมาก
- 6.1.2 คนส่วนน้อย (ชั้นบน) มีอำนาจมากกว่าคนส่วนใหญ่ (ชั้นล่าง)
- 6.1.3 การตัดสินใจเกิดขึ้นจากชั้นบนลงมาชั้นล่าง
- 6.1.4 ชั้นล่างมีส่วนร่วมคิด ร่วมเสนอความเห็นน้อย มีผลต่อการตัดสินใจน้อย
- 6.1.5 ผู้นำมีน้อย ไม่หมุนเวียน การตัดสินใจขึ้นกับผู้นำหรือการชี้แนะ

6.2 เครื่องชี้วัดโครงสร้างแบบแนวราบ คือ

- 6.2.1 ความสัมพันธ์ไม่มีลำดับชั้น หรือมี แต่อำนาจไม่แตกต่างกันมาก เป็นการแบ่งลำดับชั้นเพื่อสร้างประโยชน์ของการแบ่งหน้าที่ (กรรมการกับสมาชิก ฯลฯ)

6.2.2 ชั้นล่างแม้มีอำนายน้อยกว่า แต่สามารถตรวจสอบชั้นบนได้

6.2.3 การตัดสินใจเกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมของทั้งหมด (ด้วยความเข้าใจในผลของการตัดสินใจ)

6.2.4 ทุกคนมีส่วนร่วมคิด ร่วมเสนอความเห็นอย่างเสมอภาค

6.2.5 ผู้นำมีการหมุนเวียน ไม่ผูกขาด และมีบทบาทในเชิงประสานงานมากกว่าเป็นผู้ชี้แนะ

6.3 การเปลี่ยนแปลงวิสัยทัศน์ของบุคลากร

การดำเนินงานควรก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิสัยทัศน์ของบุคคลที่เกี่ยวข้อง ทั้งในส่วนของโรงเรียน และชุมชนอย่างน้อยในประเด็น

6.3.1 เป้าหมายของการจัดการศึกษาในชุมชน

6.3.2 ความสำคัญของการจัดการศึกษาในชุมชน

6.3.3 การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญกำหนดความเข้มแข็งและอ่อนแอของชุมชน

6.3.4 ปัจจัยอื่น ๆ ที่กำหนดความเข้มแข็งและอ่อนแอของชุมชน

6.3.5 ความสำคัญของการร่วมมือระหว่างโรงเรียน-ชุมชน

6.4. ความสามารถในการจัดการ

การดำเนินงานต้องมีประสิทธิภาพและความยั่งยืนในการบริหารจัดการ การทำงานจึงจะนำไปสู่เป้าหมายที่ต้องการได้ เครื่องชี้วัด

6.4.1 การดำเนินงานมีการวางแผนที่ชัดเจน (ใคร ทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร อย่างไร แหล่งงบประมาณ)

6.4.2 มีระบบการประชุม การติดตามผล การประเมินผลที่ต่อเนื่อง

6.4.3 มีกระบวนการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนความคิด ความเห็น ฯลฯ ในการดำเนินงาน ไม่ใช้การชี้แนะ สั่งการ รวมอำนาจ

6.4.4 ผู้นำ หรือกลุ่มผู้นำ มีการหมุนเวียนเปลี่ยนถ่าย ไม่มีลักษณะยึดติดที่ตัวบุคคล ทรัพยากรในการดำเนินงานมีการเพิ่มขึ้น เช่น ทุน บุคคลและความรู้

6.4.5 สามารถแก้ปัญหาและอุปสรรคของการบริหารจัดการได้

6.5 การมีส่วนร่วมของชุมชน

การดำเนินงานของโรงเรียนและชุมชน ควรก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมที่เพิ่มมากขึ้นจากทุกฝ่าย คือ

6.5.1 ในด้านปริมาณ มีชาวบ้านและภาคีอื่น ๆ ทั้งในชุมชนและนอกชุมชนเข้าร่วมด้วยมากขึ้นหลากหลายขึ้น ทั้งส่วนบุคคลและกลุ่ม

6.5.2 ในด้านคุณภาพการมีส่วนร่วมต้องมีการร่วมคิด ร่วมเสนอแนะ ร่วมตัดสินใจ ร่วมการเลือกสรร ร่วมดำเนินการ ฯลฯ บนพื้นฐานความเข้าใจในวัตถุประสงค์ ไม่ใช่การมีส่วนร่วมในฐานะของผู้รับเชิญเข้ามาร่วม

6.5.3. บทบาทของการมีส่วนร่วม ขยายจากด้านการศึกษาโดยเฉพาะ ไปสู่การสร้าง ความเข้มแข็งในปัจจัยอื่น ๆ

6.6 กระบวนการเรียนรู้เพื่อชีวิต – ชุมชน

การเรียนการสอนของโรงเรียน ควรมีการเปลี่ยนแปลงไปสู่แนวทางของการพัฒนาความสามารถ สถิติปัญญาของผู้เรียน เพื่อตอบสนองต่อตัวผู้เรียนและความเข้มแข็งของชุมชน และเป็นเงื่อนไขให้เกิดการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เครื่องชี้วัด คือ

6.6.1. สถานการเรียนรู้ ขยายจากโรงเรียนไปสู่การเรียนรู้จากครอบครัว ชุมชน นอกชุมชน ธรรมชาติ ฯลฯ จากครูไปสู่บุคคลอื่น ๆ ในชุมชนนอกชุมชน

6.6.2 เนื้อหาของการเรียนรู้ มีเรื่องของวิถีชีวิตในท้องถิ่น ทั้งอาชีพ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม นิเวศวิทยา ชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติ ฯลฯ

6.6.3 กระบวนการเรียนรู้ ศึกษาจากชีวิตจริง ของจริง ในชุมชน โดยให้โอกาสการเรียนรู้ด้วยการคิดเอง หาคำตอบเอง ฯลฯ มากกว่าการบอกของครู และส่งเสริมการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ระหว่างผู้เรียนและระหว่างครู-นักเรียน

6.6.4 บทบาทของครูเปลี่ยนไปจากผู้รวมศูนย์ความรู้เป็นผู้สร้างเงื่อนไขของการเรียนรู้ให้แก่เด็กและกระตุ้นการเรียนรู้

6.6.5 ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจวิถีชีวิต ของชุมชนมากขึ้น มีความรู้ที่เอาไปใช้ใน ชีวิตของตนเองได้โดยตรง (เช่น รู้จักใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น เพื่อการกินอยู่ อาชีพ ฯลฯ)

6.6.6 ครูและผู้เกี่ยวข้องกับการให้การศึกษา (ผู้นำ ผู้ปกครอง ฯลฯ) มีความรู้เพิ่มขึ้น เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านต่าง ๆ

6.7 ศักยภาพความเข้มแข็งของชุมชน

ในระยะยาว ชุมชนควรมีศักยภาพในด้านต่าง ๆ มากขึ้น มีปัจจัยแห่งความเข้มแข็งเพิ่มขึ้นในชุมชน เครื่องชี้วัด คือ

6.7.1 ชุมชนมีความสามารถเพิ่มขึ้นจากเดิมในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น (เช่น แก้ปัญหาได้รวดเร็ว ขึ้น มีวิธีในการแก้ปัญหาเพิ่มขึ้น ฯลฯ)

6.7.2 เกิดโครงสร้างของความร่วมมือแบบแนวราบเพิ่มขึ้นในความสัมพันธ์ด้านต่าง ๆ ของชุมชน

6.7.3 เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลายมากขึ้นในชุมชน เพื่อลดการพึ่งพิงภายนอกให้ลดลง

6.7.4 การบริโภคเปลี่ยนแปลงไป ดูจากเงินออมหนี้สิน การพนัน ยาเสพติด หรือ อบายมุข การบริโภค อุปโภคทรัพยากรท้องถิ่น

6.7.5 กลุ่มผู้นำตามธรรมชาติมีเพิ่มมากขึ้น ไม่ซ้ำอยู่ที่คนกลุ่มเดียว

6.7.6 ความสัมพันธ์เชิงสังคมมากขึ้น ดูจากกรณีขัดแย้งลดน้อยลง ความร่วมมือในกิจกรรมที่ไม่มีรายได้ผลประโยชน์ มีเพิ่มขึ้น

6.7.7 การปฏิสัมพันธ์ภายในชุมชนมีเพิ่มมากขึ้น ดูจากกิจกรรมและการเข้าร่วมกิจกรรมของคนในชุมชน

7 ปัจจัยที่จะทำให้โรงเรียนทำงานร่วมกับชุมชน

เกี่ยวกับปัจจัยและเงื่อนไขที่ทำให้โรงเรียนสามารถทำงานร่วมกับชุมชน เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนนั้น อูทัย ดุลยเกษม ได้กล่าวไว้ในเรื่องเดียวกันว่า หากโรงเรียนจะปรับบทบาทของตนเองเสียใหม่ ให้สอดคล้องกับแนวคิดดังกล่าวในช่วงต้น เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน เงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้โรงเรียนสามารถทำหน้าที่ หรือแสดงบทบาทดังกล่าวได้ คือ

7.1 มิวส์ทัศน์ในเรื่องการศึกษาของชุมชนร่วมกัน

บุคลากรทั้งของโรงเรียนและชุมชน รวมทั้งภาคีอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา หากขาดวิสัยทัศน์ที่ตรงกันในระยะสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน เช่น เข้าใจไม่ตรงกันในเรื่องของ “ชุมชนเข้มแข็ง” “การศึกษาเพื่อชีวิต” “กระบวนการเรียน” และอื่น ๆ ก็จะทำให้เกิดอุปสรรคในการร่วมมือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการกำหนดกระบวนการของการดำเนินงาน ที่จะนำไปสู่การสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งควรเกิดขึ้นจากการร่วมคิด ร่วมวางแผน และทำงานร่วมกันของชุมชนและโรงเรียน

การที่เงื่อนไขมีความสำคัญ เนื่องจากพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม ที่ผ่านมามีได้สร้างค่านิยมใหม่ และความเข้าใจในด้านการศึกษาให้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างมากทั้งในส่วนของชาวบ้านและครูเอง ดังนั้น หากผู้มีส่วนร่วมไม่มีวิสัยทัศน์ในด้านการศึกษาและการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างถูกต้องกับความเป็นจริงแล้ว การสร้างความร่วมมือก็จะนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนไม่ได้

การแสวงหากระบวนการสร้างวิสัยทัศน์ให้ผู้เกี่ยวข้อง (ครู ผู้นำชุมชน ผู้ปกครอง ชาวบ้านทั่วไปภาคีอื่น ๆ) ในเรื่องการศึกษาและชุมชนเข้มแข็ง จึงเป็นเงื่อนไขเบื้องต้นของการเกิดความร่วมมือ

7.2 การมีส่วนร่วมและความสนับสนุนจากภาคีอื่น ๆ

การแสวงหาความร่วมมือ และความสนับสนุนจากภาคีอื่น ๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชนเป็นเงื่อนไขที่ทำให้โรงเรียนและชุมชนร่วมกันสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนได้มากขึ้น เพราะในสถานการณ์ที่ชุมชนอ่อนแอ นั้น มีความจำเป็นที่จะต้องแสวงหาความรู้ความคิด กำลังใจ ประสพการณ์

บทเรียน งบประมาณ ฯลฯ จากภายนอก เพื่อเป็นแนวทางให้เกิดความร่วมมือ และพัฒนาให้เกิดความร่วมมือนั้นไปสู่การผลักดันให้การศึกษาทำหน้าที่สร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน

ภาคีที่กล่าวถึงนี้ อาทิ ครอบครัวยุคใหม่ สถาบันศาสนา กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มอาชีพต่าง ๆ องค์การบริหารส่วนตำบล องค์การพัฒนาเอกชน นักวิชาการ ชุมชนอื่น เป็นต้น การสนับสนุนจากภาคีอื่น จะทำให้เกิดความต่อเนื่องในกิจกรรมของชุมชนได้มากกว่า เพราะมีอุปสรรคด้านงบประมาณ หรือกิจกรรมถูกเปลี่ยนแปลงตามนโยบายของรัฐบาลแต่ละชุด และการดำเนินกิจกรรมที่ใช้งบประมาณจากตนเองหรือภาคี ทำให้การดำเนินงานต้องมีความรับผิดชอบต่อมากกว่าการใช้งบประมาณของรัฐ

7.3 โครงสร้างของการจัดการศึกษาเป็นแบบแนวราบ

โครงสร้างของการศึกษาแบบแนวดิ่งในปัจจุบันไม่เอื้อให้โรงเรียนทำงานร่วมกับชุมชนได้อย่างคล่องตัว เพราะความร่วมมือที่เกิดขึ้นในชุมชนบางแห่งในปัจจุบันนี้ เกิดจากความสามารถและความตั้งใจเฉพาะบุคคลของผู้บริหารโรงเรียนบางคน ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการศึกษาให้เป็นแบบแนวราบ จึงเป็นเงื่อนไขที่สำคัญและจำเป็นที่จะเอื้อให้โรงเรียนและชุมชนโดยทั่วไปเกิดความร่วมมือกันมากขึ้น คือ

จัดโครงสร้างและการบริหารจัดการของโรงเรียนจากแบบแนวดิ่ง ที่ใช้อำนาจสั่งการมากหลายลำดับชั้น(ตั้งแต่ส่วนกลางถึงโรงเรียน) มาเป็นแบบแนวราบมากขึ้น เช่น ลดโครงสร้างในการบริหารการศึกษาของท้องถิ่น-ชุมชนให้มากขึ้น และผู้บริหารศึกษาเปิดโอกาสให้ครูทุกระดับได้มีส่วนร่วมในการคิด การวางแผนและการบริหารการศึกษาได้มากขึ้น เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมด้วยความสมัครใจและเข้าใจ มิใช่การทำตามคำสั่งดังเช่นที่ผ่านมา

จัดโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและภาคีอื่น (ครอบครัวยุคใหม่ ชุมชน วัด องค์การบริหารส่วนตำบล สถานีอนามัย ฯลฯ) ให้เปลี่ยนจากแบบแนวดิ่งที่มีโรงเรียนเป็นศูนย์กลาง มาเป็นแบบแนวราบที่มีลักษณะของความเสมอภาคมากขึ้น เอื้อให้ภาคีอื่น ๆ เข้ามีส่วนร่วมอย่างมีบทบาทมากขึ้น

การกระจายแหล่งความรู้ให้หลากหลาย ไม่ผูกขาดเฉพาะโรงเรียน วิธีการดังกล่าวจะทำให้การจัดการศึกษากลายเป็นภารกิจร่วมของทุกคน ทั้งด้านถ่ายทอดความรู้ เวลา และทรัพยากรที่ใช้ ฯลฯ

การกระจายแหล่งความรู้ และการมีส่วนร่วมกันรับผิดชอบจัดการศึกษานั้นจะทำให้โรงเรียน ชุมชน ภาคีอื่น เกิดความสัมพันธ์ในแนวราบมากขึ้น ทั้งยังจะช่วยกำจัดอุปสรรคของการศึกษาที่โรงเรียนมักประสบอยู่ให้ลดน้อยลง หรือหมดไปเลย เช่น ปัญหาขาดแคลนงบประมาณ บุคลากร สถานที่ อุปกรณ์ ฯลฯ และทำให้โรงเรียนเห็นความสำคัญของการร่วมมือกับชุมชนมากขึ้น

7.4 นโยบายการจัดการศึกษาของรัฐ

หากไม่มีการปรับปรุงนโยบายการจัดการศึกษาของรัฐในด้านที่สำคัญแล้ว การเกิดความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชนเกิดขึ้นได้ยาก หรือมีโดยจำกัด นโยบายที่เป็นเงื่อนไขสร้างความร่วมมือให้เกิดขึ้น คือ

การขยายเป้าหมายของรัฐในการจัดการศึกษา จากความต้องการของรัฐเพียงอย่างเดียวมาสู่ความต้องการของผู้เรียนและชุมชน

การเลิกผูกขาดการจัดการศึกษาของรัฐ แล้วกระจายการศึกษาจากแหล่งเดียว (โรงเรียน) ไปสู่แหล่งความรู้ที่หลากหลาย

การปรับปรุงระบบบริหารการจัดการของโรงเรียน ให้เปลี่ยนจากระบบแนวตั้งมาเป็นแบบแนวนอนมากขึ้น เพื่อเอื้อให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างจริงจังของภาคีอื่น รวมทั้งปรับปรุงระบบบริหาร บุคคล งบประมาณ การประเมินผลการศึกษา การประเมินผลงานครู และอื่น ๆ ให้เอื้อต่อการที่โรงเรียนจะทำงานร่วมกับชุมชนได้อย่างคล่องตัว มีประสิทธิภาพโดยยั่งยืน

การให้ความสำคัญกับการพัฒนาระบบโรงเรียน (รวมทั้งครู) ให้มีสัมมาทฤษฎีในเรื่องการจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาผู้เรียนชุมชน รวมทั้งพัฒนาครูให้มีเครื่องมือ (ความรู้ วิธีการ ช่องทาง งบประมาณ โอกาส ฯลฯ) ที่จะทำงานกับชุมชนได้

การปรับปรุงหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน ให้สอดคล้องกับการพัฒนาวิถีชีวิตของบุคคลและชุมชน และเอื้อให้เกิดการถ่ายทอดสติปัญญาอย่างต่อเนื่องของชุมชน

7.5 ชุมชนมีเงื่อนไขพื้นฐานเพื่อการพัฒนา

เงื่อนไขประการนี้ จะช่วยสนับสนุนการดำเนินงานของโรงเรียนและชุมชนให้เกิดได้ง่ายขึ้น เพราะการฟื้นฟูความเข้มแข็งของชุมชนจะเกิดขึ้นได้ ต้องมีเงื่อนไขว่า ชุมชนดังกล่าว ยังมีทรัพยากรพื้นฐานคงเหลืออยู่ เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ บุคคล ผลผลิต รายได้ ฯลฯ หรือมีปัจจัยแห่งความเข้มแข็งบางส่วนคงอยู่ เช่น กลุ่มผู้นำตามธรรมชาติ ความสัมพันธ์เชิงสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรืออื่น ๆ ที่อยู่ในวิสัยที่จะฟื้นฟูได้ เพราะหากชุมชนมีปัจจัยเหล่านี้ย่อมทำให้โรงเรียนเข้าไปอยู่ในส่วนสนับสนุนการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ของชุมชนได้มากขึ้น และช่วยให้เกิดกิจกรรมของการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนได้ง่ายกว่าด้วย

เกี่ยวกับกระบวนการเกิดความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชนนั้น อุทัย ดุลยเกษม ได้กล่าวไว้ในเรื่องเดียวกันว่าการเกิดความร่วมมือควรอยู่ในรูปกระบวนการ คือมีการเคลื่อนไหวการเรียนรู้ การปฏิสัมพันธ์เกิดขึ้นตลอดเวลาด้วย กระบวนการเกิดความร่วมมืออาจเริ่มจากการดำเนินการดังนี้

1. แสวงหาระบบหรือกลไกที่จะสร้างความเห็น ความเข้าใจร่วมกันระหว่างโรงเรียนและชุมชน ในประเด็นที่สำคัญ ที่มีผลต่อการจัดการการศึกษาเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน หรือช่องทางที่จะนำมาปรึกษาหารือระหว่างผู้ที่มองเห็นประเด็นร่วมกันอยู่แล้ว ให้มีโอกาสได้ริเริ่มคิดด้วยกัน

2. เมื่อผ่านการปรึกษาหารือแล้ว ขยายไปสู่การร่วมคิด วิเคราะห์ วางแผน และแสวงหาแนวทางของการร่วมทำกิจกรรม ที่จะนำไปสู่การร่วมมือกันจัดการศึกษาหรือกิจกรรมอื่น ๆ ที่ช่วยพัฒนาความสามารถ สติ ปัญญาของบุคคลที่จะทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งและทำให้เกิดบูรณาการในการศึกษา
3. จัดกระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติ ตามกิจกรรมที่กำหนดในข้อ 2 โดยมีการสรุปประเมินผลแล้วพัฒนากิจกรรมและการเรียนรู้ใหม่อย่างต่อเนื่อง
4. แสวงหาแนวทางของการขยายความคิด กิจกรรมไปสู่ชุมชน เพื่อขยายการมีส่วนร่วมให้ทั่วถึง เพื่อให้เกิดโครงสร้างของกิจกรรมแบบแนวราบอย่างต่อเนื่องในชุมชน
5. สำรวจหารูปแบบของความร่วมมือและความสัมพันธ์กับภาคีอื่น ๆ ภายนอกชุมชน ที่จะพัฒนาการศึกษาของท้องถิ่น เพื่อความเข้มแข็งของโรงเรียนและชุมชน

สรุป

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยดังกล่าวข้างต้นสามารถแสดงแผนภูมิความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่จะทำให้โรงเรียนและชุมชนสามารถร่วมมือกันสร้างความเข้มแข็ง แก่ชุมชนและโรงเรียนได้ดังนี้

1. โรงเรียนมีองค์ประกอบทางด้านต่าง ๆ ที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชน เช่น บุคลากร หลักสูตร แผนงาน กิจกรรมข้อมูลท้องถิ่น และวิสัยทัศน์ของผู้บริหาร ส่วนชุมชนควรมีองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เอื้อต่อการพัฒนา เช่น ทางศาสนธรรม กระบวนการเรียนรู้เพื่อชีวิต ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่แน่นแฟ้น กลไกที่เอื้อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ และการติดต่อสื่อสารที่ต่อเนื่องตลอดเวลา
2. ระบบการศึกษาของชุมชนซึ่งเป็นระบบการเรียนรู้เพื่อชีวิตแบบดั้งเดิม หรือระบบการศึกษาในโรงเรียนที่สามารถตอบสนองความเข้มแข็งของชุมชน โดยมีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับอาชีพ และสังคมของชุมชน มีหลักการที่เอื้อต่อการศึกษาในชุมชน รวมทั้งการใช้แหล่งภูมิปัญญาในท้องถิ่นมาเป็นผู้ถ่ายทอดให้แก่นักเรียนซึ่งจะสามารถสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนได้
3. กระบวนการประเมินการดำเนินงานตามโครงการต้องมีตัวชี้วัดความสำเร็จในด้านต่าง ๆ โครงสร้างความสัมพันธ์ของชุมชนในโรงเรียน ชุมชน และภาคีอื่น การเปลี่ยนแปลงวิสัยทัศน์ของบุคลากรความสามารถในการจัดการ การมีส่วนร่วมของชุมชน กระบวนการเรียนรู้เพื่อชีวิต-ชุมชน และศักยภาพความเข้มแข็งของชุมชน เป็นต้น
4. โรงเรียนและชุมชนจะร่วมมือกันสร้างความเข้มแข็งได้ จำเป็นต้องมีบุคลากรที่มีวิสัยทัศน์ในเรื่องการศึกษาของชุมชนร่วมกัน มีส่วนร่วมและสนับสนุนจากภาคีอื่น ๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน มีโครงสร้างการจัดการศึกษาแบบแนวราบ บริหารการศึกษาของรัฐโดยเลิกละการจัดการศึกษาแบบรวมศูนย์ ควรจัดให้ท้องถิ่นหรือชุมชนได้มีส่วนร่วมกำหนดหลักสูตรเป็นของตนเอง การให้ความสำคัญต่อ

การพัฒนาครู และเครื่องมือที่เอื้อต่อการทำงานกับชุมชนรวมทั้งชุมชนมีเงื่อนไขพื้นฐานเพื่อการพัฒนา

8. ภูมิปัญญากับการพัฒนาชุมชน

จารุวรรณ ธรรมวัตร (2522 :50-51) การนำภูมิปัญญาพื้นบ้านมาใช้ในการพัฒนาชุมชนนั้น เกิดจากความพยายามแสวงหาทางเลือกให้ชุมชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมปัจจุบันการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติเป็นไปตามกระแสทุนนิยม มีการส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อการค้า เช่น ปลูกอ้อย มันสำปะหลัง ปอ ข้าวโพด ข้าว การผลิตเพื่อขายทำให้ขยายพื้นที่การเกษตรเกิดการทำลายสภาพป่าไม้ แหล่งน้ำลำธารการผลิตเพื่อขายทำให้มีการโยกย้ายผลผลิตออกจากหมู่บ้าน ชาวบ้านได้รับผลตอบแทนที่ไม่สมดุลง่าย ถูกเอารัดเอาเปรียบในตลาดการค้ากำไรตกอยู่ในมือพ่อค้าคนกลางมากกว่าตกอยู่ในมือชาวบ้านผู้ผลิต พ่อค้าซื้อราคาถูกแต่ขายแพง ชาวบ้านในกระแสทุนนิยมจึงประสบปัญหาหนี้สิน เพราะต้นทุนการผลิตสูงขึ้นทั้ง ค่าปุ๋ย ค่ายาปราบศัตรูพืช ค่าแรงงาน และค่ารถไถต่าง ๆ ปัญหานี้ทำให้แสวงหาแนวทางที่เป็นทางรอด และทางเลือกของท้องถิ่น จึงมีการศึกษาภูมิปัญญาพื้นบ้าน ทั้งด้านทรัพยากรบุคคลและทรัพยากรความรู้เพื่อเลือกตัวแบบ หรือแนวทางที่เหมาะสมแก่ชุมชน ในที่นี้จะกล่าวถึงภูมิปัญญาอีสาน ที่มีการประยุกต์ใช้ในงานพัฒนาชุมชนในปัจจุบัน

8.1 ภูมิปัญญาอีสานด้านการผลิต

ชุมชนอีสานเดิมดำเนินชีวิตด้วยการผลิตแบบพึ่งตนเองคือ เกษตรกรแต่ละครอบครัวทำกิจกรรมการผลิตหลายอย่าง เช่น ทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์ ทอผ้า ทำเครื่องจักสานและหาอาหาร ผลตอบแทนที่ได้จากการผลิตคือ ข้าว อาหาร เลี้ยงสัตว์ เครื่องนุ่งห่มและเครื่องใช้ ผลผลิตเหล่านี้เพียงพอสำหรับครอบครัว ไม่ต้องพึ่งพาตลาดหรือคนอื่น ยกเว้นปีที่ประสบปัญหาฝนฟ้าไม่ตกตามฤดูกาลเท่านั้น สภาพการผลิตแบบพึ่งตนเองเลี้ยงตนเองนี้เป็นไปได้ เพราะชุมชนมีทรัพยากรธรรมชาติเกื้อหนุน คือมีที่ดินสำหรับอยู่อาศัย และทำการเพาะปลูก มีป่าไม้และต้นน้ำลำธารเป็นแหล่งอาหารในฤดูต่าง ๆ ประกอบกับจิตสำนึกเรื่องการผลิตเป็นไปเพื่อให้พออยู่พอกิน มิใช่ผลิตหรือเก็บเกี่ยวทรัพยากรธรรมชาติ มาเป็นสมบัติส่วนตัวให้มากที่สุดเพื่อขาย ดังนั้นชุมชนหมู่บ้านจึงใช้ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันแบ่งปันกันในการหาเห็ด หาหน่อไม้ หาผักหวาน หาแมลงจักจั่น หรือหาอาหารประเภทเห็ดจากป่าดงและแม่น้ำ เศรษฐกิจเพื่อยังชีพ จึงเป็นลักษณะการผลิตที่สมดุลกันระหว่างมนุษย์ที่สันโดษกับทรัพยากรธรรมชาติ เพลงกล่อมเด็กอีสานหลายบท กล่าวถึงชาวบ้านที่หาอยู่หากินแบบพึ่งตนเองว่า

เอ้อ เอ้อ พ่อไปไฮ้ได้ไก่อมาหา

แม่ไปนาได้ปลามาต้อน

แม่เลี้ยงม้อนได้ผ้าผืนเดียว

ผ้าผืนเดียวเตะเดี่ยวอ้อมบ้าน

ไฟชีคร้านบได้นุ่งผ้า

แบบอย่างการผลิตเพื่อเลี้ยงตนเองนี้ ชาวนาในชุมชนหลายแห่งยังคงปฏิบัติอยู่ โดยในฤดูฝน ชายหญิงจะช่วยกันทำนา ทำไร่คู่กับการเลี้ยงวัว – ควาย – หมู – เป็ด – ไก่ ไว้ที่ลานบ้าน ครั้นเสร็จจากงานนาอย่างเข้าฤดูหนาว จะเป็นการทอผ้าและทำเครื่องจักรสาน บางครอบครัวทำเพื่อใช้สอย แต่บางครอบครัวทำเพื่อขายชาวบ้านบางรายเคยเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตไปเป็นการปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ปลูกข้าวอย่างเดียว ปลูกมันสำปะหลังอย่างเดียว แต่ประสบปัญหาเรื่องการขึ้นลงของราคาซื้อขาย และต้นทุนสูง จึงกลับไปประกอบการผลิตเพื่อเลี้ยงตนเองแบบเดิม เช่น มหาอยู่ สุนทรชัย แห่งบ้านตะแบก จังหวัดสุรินทร์ เป็นชาวนาที่มีได้ปลูกข้าวอย่างเดียว เพราะเห็นว่าหากข้าวราคาไม่ดีชีวิตจะไม่มีความเลือก จึงทำการเพาะปลูกแบบผสมผสานกิจกรรมหลายอย่าง คือ ปลูกข้าว ปลูกกล้วย ปลูกผัก เลี้ยงปลา เลี้ยงหมู เลี้ยงเป็ด ทำให้มีอาหารอย่างสมบูรณ์สามารถพึ่งตนเองได้ โลกภายนอกจะเปลี่ยนแปลงอย่างไรก็ไม่เพียงพอสู้โอกาส การฝึกฝนลูกหลานให้สามารถทำการเกษตร ปลูกข้าวทำสวน เลี้ยงสัตว์ ทอผ้า สานเครื่องจักรสานได้ จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ

8.2 ภูมิปัญญาอีสานด้านประเพณี

ชุมชนอีสานเป็นสังคมเกษตรกรรมที่เคร่งในประเพณี ชีวิตชาวบ้านตลอดปีจะมีกิจกรรมตามความเชื่อทางศาสนาและตามค่านิยมชุมชน ซึ่งเรียกเป็นภาษาถิ่นว่าฮีตคอง หรือฮีตบ้านคองเมือง

ประเพณีพื้นบ้านมีความสำคัญต่อชุมชนอย่างไร เมื่อพิจารณาตามแบบแผนการดำเนินชีวิตของชาวบ้านจะเห็นได้ว่า ชีวิตประจำวันนอกจากจะต้องประกอบอาชีพ เพื่อสร้างปัจจัยสำคัญคืออาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรคแล้ว ชาวบ้านยังประกอบอาชีพประเพณีส่วนตัวและประเพณีส่วนรวมสืบทอดกันมาหลายรุ่นหลายสมัย

ประเพณีส่วนตัวนิยมทำในแต่ละช่วงสำคัญของชีวิต เช่น การเกิด การบวช การแต่งงาน การตาย จุดหมายเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตหลายด้าน ทั้งชีวิตในปัจจุบันและชีวิตในภพชาติที่ยังมาไม่ถึง นอกจากนั้นประเพณีส่วนตัวยังเป็นแนวทางหนึ่ง ในการแก้ไขปัญหาชีวิต หรือป้องกันไม่ให้เกิดปัญหา เช่น ประเพณีสู่ขวัญเด็กอ่อน พิธีสู่ขวัญแต่งงาน นอกจากกระทำเพื่อเป็นขวัญและกำลังใจแล้ว ยังเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้ผู้ประกอบรอดพ้นจากภัยอันตรายทั้งปวง ไม่ว่าจะเป็นภัยจากผี สัตว์ร้าย หรือมนุษย์ ทำให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง ไม่ย่อท้อต่อการสร้างตน

ส่วนประเพณีส่วนรวม เป็นกิจที่ต้องทำร่วมกันทั้งชุมชนเพื่อให้ชุมชนมั่นคง มีสายสัมพันธ์ร้อยรัดให้เกิดความสามัคคี ช่วยกันสร้างสิ่งที่เป็นหลักของชุมชนร่วมกัน เช่น สร้างวัด สร้างโบสถ์ หรือสร้าง

แบบแผนที่ดีงามให้เป็นบรรทัดฐานอย่างเดียวกัน เช่นแบบแผนการผลิต หลักศีลธรรม หลักจริยธรรม ที่เป็นแนวปฏิบัติให้ทุกคนอยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นสุข แบบแผนที่ถือว่าเป็นประเพณีสำคัญของชาวอีสาน คือ ฮีตสิบสอง

ฮีตสิบสอง เป็นประเพณีที่สำคัญซึ่งบรรพชนกำหนดให้ลูกหลานกระทำตามวาระหรือโอกาส ดั่งมีปฏิทินกำหนดไว้ดังนี้

1) เดือนอ้าย	บุญเข้ากรรมหรือเข้าปริวาสกรรม
2) เดือนยี่	บุญคูณลาน
3) เดือนสาม	บุญข้าวจี
4) เดือนสี่	บุญมหาชาติหรือบุญผะส
5) เดือนห้า	บุญสงกรานต์
6) เดือนหก	บุญบั้งไฟ
7) เดือนเจ็ด	บุญข้าสะ
8) เดือนแปด	บุญเข้าพรรษา
9) เดือนเก้า	บุญข้าวประดับดิน
10) เดือนสิบ	บุญข้าวสาก
11) เดือนสิบเอ็ด	บุญออกพรรษา
12) เดือนสิบสอง	บุญกฐิน, บุญผ้าป่า

เมื่อพิจารณาจุดมุ่งหมายที่เป็นสาระสำคัญของประเพณี กิจส่วนหนึ่งกระทำเพื่อให้บรรลุผลทางการเกษตร คือให้ปลูกข้าวได้ผลดี ให้ฝนตกตามฤดูกาล เช่น บุญคูณลานและบุญบั้งไฟ ประเพณีส่วนนี้สัมพันธ์กับวิธีการผลิตที่พึ่งน้ำฝน พึ่งธรรมชาติ แต่ธรรมชาติมีความแปรปรวนไม่แน่นอน เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจในการทำนาชาวบ้านจึงทำบุญบั้งไฟในเดือนหกก่อนทำนาและทำบุญคูณลานหลังจากเก็บเกี่ยวข้าวแล้วปัจจุบันประเพณีทั้งสองอย่างชุมชนเลือกทำตามศรัทธาและความพร้อม

นอกจากนี้ประเพณีอีกส่วนหนึ่ง มีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมบำรุงพุทธศาสนา บางกิจสร้างโอกาสให้พระและฆราวาส ได้ร่วมกันศึกษาพระธรรมคำสอนในสถานที่อันเหมาะสม ในเวลาอันเหมาะสม เช่น บุญเข้ากรรมและบุญเข้าพรรษา บางกิจสร้างโอกาสให้ฆราวาสได้ละความตระหนี่ถี่เหนียว เอาใจใส่ในการทำบุญ ให้ทานบริจาคปัจจัยจรรโลงพระพุทธศาสนา เช่น บุญกฐิน บุญผ้าป่า บุญมหาชาติ ประเพณี ส่วนนี้ปัจจุบันบางชุมชนจัดสรรปัจจัยที่ได้จากการทำบุญ ให้เป็นประโยชน์ต่อการแก้ไขปัญหาชุมชนและพัฒนาชุมชน เช่น มีการทอดผ้าป่าหนังสือเพื่อสร้างห้องสมุดนักเรียน ทอดผ้าป่าพันธุ์ไม้เพื่อสร้างสวนป่า ทอดผ้าป่าข้าวสารเพื่อสร้างธนาคารข้าว

นอกจากนั้นประเพณีอีสานอีกส่วนหนึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อเชิดชูความดีงามของบรรพบุรุษ ผู้ล่วงลับหรือเชื่อมโยงสายสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มเครือญาติและเพื่อนบ้าน โดยการทำบุญให้ทาน หรือ

แบ่งปันข้าวปลาอาหารแก่กันหรือแสดงมุทิตาจิตต่อผู้อาวุโส ประเพณีที่มีจุดมุ่งหมายเช่นนี้ ได้แก่ บุญสงกรานต์ บุญข้าวสาก บุญข้าวประดับดิน

8.3 ภูมิปัญญาด้านภาษา

ชุมชนอีสานมีภาษาเป็นเอกลักษณ์ของตนทั้งภาษาพูดภาษาเขียน โดยเหตุที่กลุ่มชนในพื้นที่ประกอบด้วย ชาวเขมร ชาวลาว ชาวผู้ไท ภาษาพูดจึงมีความหลากหลายตามกลุ่มชาติพันธุ์ ชาวอีสานในเขตจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ หลายพื้นที่พูดภาษาเขมร ชาวอีสานในเขตจังหวัดนครราชสีมา พูดภาษาโคราช ชาวอีสานในจังหวัดอุบลราชธานี ขอนแก่น ยโสธร มหาสารคาม ร้อยเอ็ด หนองคาย กาฬสินธุ์ พูดภาษาลาวหรือภาษาอีสาน ชาวอีสานในจังหวัดสกลนคร นครพนม และกาฬสินธุ์หลายแห่งพูดภาษาผู้ไท อย่างไรก็ตามภาษาที่ถือเป็นภาษาอีสาน คือภาษาลาวซึ่งเป็นภาษาพูดในภาคอีสานและในประเทศลาว ภาษาอีสานมีทั้งลักษณะแตกต่างจากภาษาไทยมาตรฐานในด้านคำศัพท์ ความหมาย การออกเสียงตัวอย่างเช่น

ภาษาไทยมาตรฐาน	ภาษาอีสาน
ข้าง	ซ่าง
รัก	มัก, ัก
เรือน	เฮือน, เฮียน
ร้าย	ฮ้าย
ราก	ฮาก

(คณะกรรมการจัดทำพจนานุกรมอีสาน 2500-24-26)

ลักษณะเด่นของภาษาอีสาน คือ คำวิเศษณ์หรือกลุ่มคำวิเศษณ์มีความหมายที่กระจ่างชัด และให้ภาพพจน์ คำวิเศษณ์ในภาษาอีสานสามารถขยายความและจำแนกลักษณะได้ละเอียดพิสดาร เช่นคำวิเศษณ์ที่บอกรูปลักษณะและขนาดของสิ่งของ การออกเสียงคำที่อ้าปากน้อยแสดงว่าของสิ่งนั้นเล็กหากอ้าปากกว้างขึ้นแสดงว่าของสิ่งนั้นใหญ่ขึ้น ดังตัวอย่าง

จี๊ดลิ๊ด	จอดลอด	จาดลาด	=	ลักษณะแหลมยาว
อ้อมล่อม	อ้อมลุ่ม	อ้อมล่อม	=	ลักษณะกลมม้วน
มิ่งกึ่ง	ม่องก่อง	ม่องไก้ง	=	ลักษณะมน
ค่องย่อง	โค้งโย้ง	ค่างย่าง	=	ลักษณะผอม

ส่วนการใช้ภาษาพูดที่นิยมว่าเป็นหลักวาทศิลป์อันทรงคุณค่าคือ การผูกถ้อยคำสำนวนแบบผญา ผญา โดยรากศัพท์ หมายถึงปัญญาหรือปรัชญา การใช้ภาษาแบบผญามีลักษณะเด่น ด้านความหมาย ด้านเสียง และด้านโวหารเปรียบเทียบ ในด้านความหมาย ผญามักจะให้สาระที่เป็นแก่นสาร มีคติคำสอน มีข้อชวนคิดพิจารณาทั้งระดับต้นและระดับลึก ที่เป็นนัยแฝงอยู่เสมอเช่น

- หนามปักเอาหนามบ่ง
- ตมติดเอาตมล้าง น้ำติดเอาน้ำล้าง
- น้ำเพียงใดดอกบัวเพียงนั้น
- ชื้อควายยามนา ชื้อฝ้ายยามหนาว

8.4 การถ่ายทอดภูมิปัญญาอีสาน

8.4.1 วิธีถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็ก

การถ่ายทอดความรู้ของชาวอีสานที่สืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งมายังคนอีกรุ่นหนึ่งนั้น มีหลายวิธีขึ้นอยู่กับกลุ่มเป้าหมาย และเนื้อหาสาระ ที่ต้องการสื่อสาร วิธีถ่ายทอดความรู้แก่เด็กมีลักษณะแตกต่างจากผู้ใหญ่คือต้องง่ายไม่ซับซ้อน สนุกสนาน และดึงดูดใจ เช่น การละเล่น การเล่านิทาน และการลงทำในที่นี้จะเสนอตัวอย่างจำเพาะการเล่นปริศนา และการเล่านิทาน

การเล่นปริศนา เกิดจากนิสัยของมนุษย์ชอบซักถาม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วัยเด็ก เป็นช่วงของการเรียนรู้โลกรอบตัว เช่น การเรียนรู้ร่างกาย เรียนรู้ถ้อยคำ เรียนรู้ปรากฏการณ์ธรรมชาติ ลักษณะของพืชและสัตว์ ตลอดจนสิ่งของเครื่องใช้ในครัวเรือน การผูกปริศนานั้นผู้ใหญ่จะเรียงร้อยถ้อยคำให้คล้องจองให้เสียงและจังหวะ ตลอดจนเลือกใช้คำที่ให้ภาพพจน์ คำที่เลียนเสียงธรรมชาติ คำที่เปรียบเทียบให้เข้าใจ เพื่อสร้างแรงดึงดูดจิตใจ และเพื่อให้เด็กจดจำง่ายเช่น

- ใหญ่แล้วขาว ยาวแล้วสั้น แม่นหยั่ง (เส้นผม)
- น้ำพอกินบ่อพอบาบ แม่นหยั่ง (น้ำลาย)
- อ้อลื้อทอไปมือ พือไปทั่วทุ่ง แม่นหยั่ง (ลูกตา)
- เหล็กแดง แทะดิน แม่นหยั่ง (มันเทศ)
- ขึ้นได้ ลงบ่ได้ ตายห่างจากโคน แม่นหยั่ง (บวบ)

(จารุวรรณ ธรรมวัตร ม.ป.ป. : 100)

การเล่านิทาน เป็นวิธีการถ่ายทอดความรู้ โดยอาศัยความสนุกจากตัวละครจากเหตุการณ์ในท้องเรื่อง และวิธีการเล่าที่น่าสนใจ นิทานมีหลายขนาดหลายประเภท นิทานสำหรับเด็กมีขนาดสั้น ตัวละครมีทั้งมนุษย์ อมนุษย์ และสัตว์ เนื้อหานิทานเป็นเรื่องสร้างเสริมนิสัยและบุคลิกภาพที่สังคมปรารถนา ซึ่งส่วนใหญ่มุ่งเน้นจริยธรรมคือสิ่งที่ควรทำ และไม่ควรทำ นอกจากนี้เด็ก ๆ จะสนใจนิทานอธิบายเหตุคือ นิทานที่ตอบข้อสงสัยของมนุษย์ เช่น ทำไมกาจึงมีสีดำ ทำไมหมาจึงเป็นศัตรูของแมว เป็นต้น นิทานสำหรับเด็กที่สร้างเสริมนิสัยยกตัญญูต่อบุพการี ตามฮีตคองชาวอีสานมีมากพอควร เช่น นิทานย่ากินปลิง สอนเรื่องคลองสะแกคือ แนวทางที่ถูกสะแกควรปฏิบัติต่อย่า ดังนิทานเล่าว่า

เฒ่าแม่ใหญ่หนึ่งเป็นคนตาบอดมีลูกชายอยู่คนเดียว พอลูกชายใหญ่เป็นบ่าวกะเอาเมีย แล้วกะเอาเมียมาอยู่กับแม่ เมียผิดเป็นปดี้ แล้วก็ซังย่า จังมักเสียดื้อหยังแกล้งย่าอยู่บ่เซา มีอันหนึ่งลูกไ้คนนี้กะเลยแกงปลิงให้ย่ากิน ยาตาบอดบ่รู้ว่าเป็นปลิง เพิ่นกะเลยกินจนอิม ต่อมาย่ากะเลยตาย

พอตายแล้วชาวบ้านกะเลเอย่าไปเผา ตอนลืมหามไปเผานั้นบ่รู้ว่าย้อนอีหยัง ผู้ใด ๆ มาหามกะโลงหามบ่ขึ้น บ่ว่าลีเอยาคมาหามจนหมดหมู่บ้านกะตาม เหลือแต่ลูกไม้คนเดียวท่อนั้นที่บ่ทันได้หาม ชาวบ้านกะเลเอยบอกให้ลูกไม้หามลงเบ็ง ลูกไม้กะเลเอยมาหาม ปรากฏว่าลูกไม้หามผู้เดียวท่อนั้นกะขึ้น แต่ถ้าให้คนอื่นมาหามนำผัดหามบ่ขึ้น พอเป็นจังซี่ลูกไม้กะเลเอยเป็นคนหามยาไปถ่มป่าช้าคนเดียวพอไปฮอดหม่องเผาลีปลงกะโลงลงมาจากป่าปรากฏว่าปลงลงบ่ได้ เพราะว่าไม้ที่คอนมานั้นมันติดกับป่า แกะจังได้กะบ่ออก เอยอีหยังมางัดบ่ได้จนชาวบ้านทั้งหลายหมดหนทางช่วยเหลือ ในที่สุดกะเลเอยได้เผาลูกไม้ไปพร้อมกันกับศพยานั้นเอง

(เล่าโดย นางแหม่ม วงศ์ประกอบ อายุ 64 ปี อ.เมือง จ. มหาสารคาม 2522:105)

8.4.2 วิธีถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ผู้ใหญ่

เมื่อชีวิตผ่านวัยเด็กสู่วัยผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นวัยทำงานวัฒนธรรมอีสานมีวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาหลายรูปแบบเช่น วิธีบอกเล่า พิธีสู่ขวัญ พิธีทางพุทธศาสนา พิธีกรรมในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิต การประกอบอาชีพ ตลอดจนวิธีอ่านหนังสือ คัดหนังสือ และวิธีแสดงมหรสพ การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้วยวิธีการบอกเล่าในวัยนี้ มีสาระประโยชน์ทั้งในด้านการเพิ่มพูนความรู้จากการฟังและเป็นการรวมกลุ่มทางสังคมเพื่อทำงานร่วมกันหรือช่วยเหลือกัน ผู้เล่าคือผู้อาวุโส หรือผู้ที่มีความรอบรู้ซึ่งเล่าในโอกาสพิเศษ เช่น งานศพ และพิธีอยู่ไฟ

เมื่อมีคนตายภายในหมู่บ้าน ชาวบ้านจะไปชุมนุมกันที่บ้านผู้ตาย (เฮือนดี) เพื่อช่วยเจ้าภาพและเป็นเพื่อนศพ ตอนกลางคืนนอกจากจะมีการละเล่นพื้นบ้าน เช่น การเล่นเสื่อกินหมู เล่นปูตากินไก่ แล้วยังมีการเล่านิทาน โดยอ่านจากหนังสือผูกหรือใบลาน วิธีอ่านหนังสือในงานศพ เป็นมหรสพที่มีความสำคัญต่อชาวบ้านมาก เพราะเจ้าภาพจะเลือกหม่ออ่านที่มีน้ำเสียงดี ก่อให้เกิดความเพลิดเพลินสนุกสนาน แก้ง่วง ทั้งยังสอดแทรกจริยธรรมคำสอนด้วย ผู้ที่มาร่วมฟังมีทั้งเด็กเล็ก หนุ่มสาว คนเฒ่า คนแก่ นิทานที่นำมาอ่านมีทั้งนิทานพื้นบ้าน และนิทานชาดก เช่น กาฬะเกด สิ้นไซ กำพรวีผีน้อย จำปาสีตัน ต่อมามีมหรสพสมัยใหม่ การอ่านหนังสือจึงลดบทบาทไป

นอกจากพิธีศพแล้ว ในพิธีอยู่ไฟหลังคลอดบุตร มีการนำเอานิทานมาอ่านสู่กันฟัง ระยะเวลาการอยู่ไฟนั้นไม่มีกำหนดแน่นอน ส่วนมากจะอยู่สิบห้าวัน – สามสิบวัน ช่วงนี้ผู้หญิงต้องทนร้อน งดอาหารนานาชนิด จะไปไหนมาไหนไม่ได้ดังที่พรรณนาในคำสู่ขวัญหลังการอยู่ไฟว่า “แม่เจ้ากินน้ำฮ้อนปากเปื่อยปากแดงไฟลุกแสงแม่เจ้าแอ้งฮ้อน แม่เจ้าฮ้อนอรทรวาย” เพื่อให้กำลังใจและความเพลิดเพลิน จึงมีการนำนิทานพื้นบ้านและนิทานชาดกไปอ่านให้แม่ลูกฮ้อนและเพื่อนบ้านที่มาเยี่ยมฟัง เมื่อการแพทย์สมัยใหม่เข้ามามีบทบาทประเพณีอยู่ไฟจึงค่อย ๆ เลิกไปพร้อมกับการอ่านนิทาน

ประเพณีทางพุทธศาสนา เช่น การเข้าพรรษา การทำบุญผ้าป่า การทำบุญกฐิน การทำบุญมหาชาติ เป็นโอกาสพิเศษที่ชาวบ้านทั้งหลายมาชุมนุมกันฟังธรรม และสนทนาธรรม พระสงฆ์

นิยมนำนิทานชาดกมาเทศน์มากกว่านำธรรมมาเทศนา ในช่วงเช้าพระราชาจะมีการเทศน์ การสนทนาธรรมทุกวันพระ วันโกน พระสงฆ์นำคำคมที่เป็นสุภาษิตสอนใจมาอบรม อุบาสกอุบาสิกา คติธรรมเหล่านี้แสดงถึงภูมิปัญญาของผู้เทศน์ ผู้ฟังจึงจดจำนำมาเล่า ดังตัวอย่างเช่น ปริศนาธรรมของพระนักเทศน์ที่กล่าวว่า “บ้านใกล้ครั้งย่อมครั้งบ่แดง ยามมือแลงผิงแดดบ่อุ่น สวดจุ่มกุ่มมือจุ่มบ่แดง” (ยาบเข้าปัญหา หน้า 15-16) หมายความว่า บุคคลที่ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ใกล้วัดวา อาราม แต่ไม่ให้อาหารแก่พระภิกษุ มีความประพฤติ แบบไม่รู้บาปบุญคุณโทษ ไม่ทำบุญให้ทาน ไม่ฟังธรรม รักษาศีล เมื่อแก่ชรา จึงรู้สึกเสียดาย

การฟังนิทานนอกจากสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลแล้วยังปลูกฝังคติการเวียนว่ายตายเกิด ความเชื่อเรื่องบาป บุญ กรรม นรก สวรรค์ ซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมและโลกทัศน์ของผู้ฟัง ความซาบซึ้งในนิทานพื้นบ้าน นิทานชาดก ส่งผลให้คนอีสานอ่านออกเสียงง่าย รักความสงบ และมีความพากเพียร อดทนต่อความทุกข์ยาก และการถูกกดขี่อย่างสูง เพราะบุคลิกลักษณะชาดกอธิบายไว้อย่างชัดเจน ด้วยพฤติกรรมของพระโพธิสัตว์ซึ่งเวียนว่ายตายเกิด เผชิญกับปัญหาและวิบากกรรมต่าง ๆ จนนับครั้งไม่ถ้วน จึงพบหนทางหลุดพ้น ชาวอีสานอธิบายสิ่งที่ตนเองประสบได้ด้วยภูมิปัญญาของตน จึงอยู่อย่างสงบ และอดทนต่อความจริงในโลกได้อย่างมีทุกข์น้อย การเทศนา และการเล่านิทานเปิดโอกาสให้ผู้เล่าแสดงภูมิปัญญาของตน โดยเลือกสรรถ้อยคำที่ไพเราะ สื่อความคิดที่ลึกซึ้ง มีแก่นสาร เรียกว่าการใช้การใช้ถ้อยคำแบบฉญา ดังตัวอย่าง

- นาดีถาหมาข้าวปลูก ลูกดีถาหมาพ่อแม่
- ความดีเอาผิงไว้เก้าศอก ความชั่วให้ชักออกเก้าวา

พิธีสู่ขวัญ เป็นการกระทำที่ถ่ายทอดจิตสำนึกอันดีงามต่อสิ่งที่ให้คุณเป็นการกระทำที่สร้าง เอกภาพระหว่างสิ่งสำคัญ สามประการคือ คติความ เชื่อเรื่องขวัญ คุณค่าของข้าว และวิธีการทำนาของชาวอีสาน สาระสำคัญที่สุดคือ ข้าวมีคุณค่าเลี้ยงชีวิต เลี้ยงโลก และเลี้ยงศาสนา ดังถ้อยคำที่ประกาศความรู้สึกเทอดทูนว่า “...เม็ดหนึ่งตักไปทานทุกคำเข้าเหลือหลาย เม็ดหนึ่งตักไปซื้อควายตัวเขาซ้อง เม็ดหนึ่งตักไปซื้อฮ่องเก้ากำ เม็ดหนึ่งตักไปซื้อคำให้ได้เก้าหมื่น เม็ดหนึ่งตักไปซื้อข้าวให้ได้ข้าวหมื่นเอี้ย เม็ดหนึ่งตักไปสุ่มเมีย ให้ได้เมียมาอยู่เอือนชายข้าว เม็ดหนึ่งตักไปเอาผู้เฒ่ามาเล่าขายของ มาเยอขวัญเอย เพ็นตักใส่ดังอย่าได้บิ่นหนีให้เจ้ามาเลี้ยงชีวิตอินทร์ทั้งโลก บริโภคเลี้ยงพระพุทธศาสนาทุกคำเข้าตราบต่อเท่าหน้าพันพระวัสสาข้าเทอญ” (ปรีชา พิณทอง 2517:242)

พิธีสู่ขวัญข้าวเป็นสื่อแสดงปรัชญาของคนอีสานว่าทำงานเพื่อชีวิต และสะสมเนื้อนาบุญ คำสู่ขวัญเป็นสื่อโยงสายสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับงานสำคัญ และอำนาจเหนือธรรมชาติ เนื้อหาของคำสู่ขวัญ คือการทำนาของชาวอีสาน โดยเริ่มจากการมาเยือนของสายฝน การทำไถ การแรกนา การไถ การคราด การหว่าน การปักดำ ศัตรูข้าว การเกี่ยวข้าว การนำข้าวขึ้นเล้า การบริโภคข้าว และ

พันธุ์ข้าวพื้นบ้าน เช่น ข้าวป่องแก้ว ข้าวเขี้ยว ข้าวอ้วนน้อย ข้าวขี้ควาย ข้าวฮวงข้าว ข้าวลวดเทียน ข้าว
หมากแง้ว ข้าวคอดแดง ข้าวเหนียวเป็ด ข้าวหมากกอก ข้าวมันหอม

พิธีกรรมช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อคือ พิธีกรรมในช่วงที่ชีวิตมีการเปลี่ยนแปลง เช่น การ
เปลี่ยนวัย เปลี่ยนสถานภาพ เปลี่ยนงาน เปลี่ยนที่อยู่อาศัย หรือการเจ็บไข้ได้ป่วย ชาวอีสานมีแนว
ปฏิบัติ เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการเริ่มต้นใหม่โดยเพิ่มกำลังใจ และให้หลักการดำเนินชีวิต เช่น พิธี
บายศรีสู่ขวัญบ่าวสาว

การแต่งงานเป็นการเปลี่ยนสถานภาพ และเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนสองคน ซึ่ง
ต้องมาอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวเดียวกัน เครือญาติเดียวกัน ชีวิตจะเป็นสุขได้ต้องอาศัยการปรับตัว
อาศัยความอดทนความดี ความซื่อสัตย์ พิธีบายศรีสู่ขวัญบ่าวสาวจะช่วยเตรียมความพร้อมในเรื่อง
เหล่านี้ โดยความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีและการรับรู้ของชุมชน เป็นสิ่งเตือนใจให้มีสำนึกรับผิดชอบต่อครอบครัว
นอกจากนี้คำสู่ขวัญยังชี้นำหลักการวางตนในฐานะสามีภรรยา และหลักการสร้างความสัมพันธ์
กับกลุ่มเครือญาติ ซึ่งเป็นกลุ่มที่จะได้พึ่งพาอาศัยกัน ดังความว่า

ให้เจ้ามาอุปถัมภ์กินทานอย่าไ้	(อย่าไ้-อย่าขาด)
ให้เจ้าหยาดน้ำเย็นยิ่ง เทียรมา	
ได้กินขึ้นให้เจ้าส่ง เอือนอา	(ขึ้น-เอื้อ)
ได้กินปลาให้เจ้าส่งเอือนยา	(เอื้อน-เอื้อน)
เพ็นชาเจ้าบุญกว้างสู่กาย	(ล่า -เล่าลือ)
มีลูกชายให้ได้ผู้ประเสริฐ	
ให้เจ้าได้ลูกแก้วเกิดฮ่วมอุทร	
ให้เจ้าได้ฟังคำสอนตาดายาพ่อแม่	
ใจแผ่กว้างพี่น้องวงษา	

นอกจากนี้มหรสพที่เป็นมรดกอีสาน สามารถแสดงภูมิปัญญาที่สั่งสมสืบมา จนถึง
เป็นสมบัติของสังคมและแสดงภูมิปัญญาของปัจเจกชนได้คือ การลำ และการเล่นหนังประโมทัย

การลำเป็นการขับลำนำตามทำนองท้องถิ่น โดยมีแคนเป็นเครื่องดนตรีประกอบ ผู้
เชี่ยวชาญการขับลำนำแบบนี้ เรียกว่า หมอลำ การลำเป็นมหรสพที่พัฒนาจากการอ่านหนังสือผูก แต่
ลำกลอนเป็นสื่อแสดงภูมิปัญญาชาวอีสานได้เด่นชัด เพราะลำกลอนเป็นการร้องโต้ตอบระหว่างหมอลำ
ลำชายหญิง เรื่องที่นำมาร้องมีทั้งกลอนเกี่ยวกับพาราณสี กลอนความรู้ด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมนิยม
ท้องถิ่น หลักคำสอนทางพุทธศาสนา การเมืองการปกครอง และงานอาชีพ องค์ประกอบของลำ
กลอนสามารถแสดงภูมิปัญญาได้หลายเรื่อง เช่น ความรู้เรื่องการประพันธ์ ความรู้เรื่องการดนตรี ซึ่ง
หมอลำแคนคิดประดิษฐ์ลายแคนเป่าประกอบการลำ ความรู้เรื่องการฟ้อนลำ ซึ่งหมอลำคิดขึ้นประกอบ
บทกลอน การลำกลอนจึงเป็นแหล่งรวมศิลปศาสตร์หลายด้าน ทั้งประพันธ์ศาสตร์ ดุริยางคศาสตร์

และนาฏยศาสตร์ ดังคำกล่าวที่ว่า สืบนักปราชญ์ผู้รู้ป่านเจ้าผู้แตกกล้า ขณะที่หมอลำกลอนได้ตอบกัน อย่างออกรสชาติอยู่นั้น ผู้ชมที่มีอารมณ์ร่วมจะสอຍ คือกล่าวถ้อยคำตลก ๆ หรือเสียดสีเพื่อให้ขบขัน แทรกระหว่างที่หมอลำจบกลอน ข้อความที่สอຍมีหลายเรื่องเช่น เรื่องเพศเรื่องหยาบคาย หรือการล้อเลียนผู้นำ ผู้อาวุโส แพ้ชั้น หรือเหตุการณ์ที่อยู่ในความสนใจของมวลชน ข้อความที่สอຍแสดงถึงภูมิปัญญาของผู้สอຍในการตอบโต้กับสิ่งที่เห็นว่าชอบกล โดยแสดงออกในรูปของงานสำรวจอารมณ์ดังตัวอย่าง

- สอຍ-สอຍ สาวลำน้อยบ่สู้จักน้ำแข็งหลอด
 บัดถูกเขากอด แหมน้ำแข็งหลอดอุ่นจัง
- สอຍ-สอຍ สาวลำน้อยบ่สู้หลอดนีออน
 เขาพาขึ้นเตียงนอน แหมหลอดนีออนยาวจัง
- สอຍ-สอຍ สาวลำน้อยบ่สู้จักจักรยาน
 บัดเขาดึงนมยาน แหมจักรยานเฟรสดัน
- สอຍ-สอຍ เฒ่าสิตายบายของผัว ว่าแม่นหัวสรรพสามิต
 บ่มีเหล้าดอกค้ำ
- สอຍ-สอຍ เฒ่าสิตายบายของผัว ว่าแม่นปืนตำรวจ
 อิฉันบ่ได้เล่นไฟดอกค้ำ
- สอຍ-สอຍ เฒ่าสิตายบ่สู้จักนายกรัฐมนตรีย
 บัดเขาจับของดี เปรม เปรม เปรม

(จารุวรรณ ธรรมวัตร 2523:4345)

หนังประโมทัย เป็นมหรสพที่ชาวอีสานนำมาจากการเล่นหนังตะลุงของภาคใต้ ตามรูปแบบเดิมนิยมเล่นเรื่องรามเกียรติ์ และใช้วงปี่พาทย์บรรเลงดนตรีประกอบ การร้องและการเจรจาเลียนแบบการแสดงโขนและละคร แต่หนังประโมทัยแสดงถึงภูมิปัญญาด้านการประยุกต์วัฒนธรรมท้องถิ่นอื่น ให้สอดคล้องกับรสนิยมแบบอีสาน คือนิยมเล่นเรื่อง สินไชย ซึ่งเป็นวรรณกรรมเอกที่แพร่หลายในอีสาน ดนตรีที่ใช้ประกอบคือ แคน การร้องและเจรจาเลียนแบบหมอลำ มีข้อน่าสังเกต คือ บทเจรจาตัวพระตัวนางเจรจาเป็นภาษากลางแต่บทเจรจาของบิรवार เสนาอำมาตย์ เป็นภาษาอีสาน ซึ่งมีลักษณะคล้ายโครงสร้างการเมืองการปกครองชุมชนของอีสานสมัยช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 6 คือข้าหลวง ข้าราชการ จะเป็นชาวกรุงเทพฯ และคนถิ่นอื่นเป็นส่วนมาก ชาวอีสานจึงเป็นกลุ่มชนที่ขาดอำนาจทางการเมือง ขาดอำนาจทางเศรษฐกิจ แต่มีพลังทางวัฒนธรรม คือสามารถปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมใหม่ ให้สอดคล้องกับธรรมเนียมท้องถิ่น จะเห็นได้ชัดในการแสดงลำหมู่ ซึ่งประยุกต์จากลิเก แต่เป็นลิเกแบบอีสาน บางแห่งเรียกว่าลิเกลาว และลำเพลิน อันประยุกต์จากดนตรีลูกทุ่ง เป็นลูกทุ่งแบบอีสาน ซึ่งมีอิทธิพลของหมอลำแทรกเป็นอย่างมาก

การจารหนังสือ หรือเขียนหนังสือในใบลาน เป็นวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญา ที่จำกัดจำเพาะกลุ่มราชสำนัก และกลุ่มผู้บวชเรียน ตัวอักษรที่เขียนคือ อักษรธรรมและไทยน้อย จุดมุ่งหมายที่เขียนเพื่อตราเป็นประกาศ หรือกำหนดเป็นกฎหมาย ฮีตบ้านคลองเมือง ให้ข้าราชการและไพร่บ้านประชาชนยึดถือ แต่ละหมู่บ้านจึงมีหนังสือผูก หรือใบลานเก็บไว้ที่วัดเพื่อเก็บบ้านคือ คณะผู้อาวุโสใช้ตรวจสอบในการปกครองลูกบ้าน หนังสือใบลานอีกส่วนหนึ่ง เป็นการบันทึกนิทานธรรม นิทานพื้นบ้าน ตำรายา ตำราหมอดู หลักคำสอนและประเพณีต่าง ๆ มีข้อที่น่าสังเกตคือ หนังสือเหล่านี้ชาวบ้านถือเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ เชื่อว่าเป็นพุทธวจนะ หลายเรื่องเกิดขึ้นภายในชุมชน แต่แอบอ้างว่าเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า เป็นกุศโลบาย ใช้ศรัทธาซึ่งทำให้เกิดการเชื่อถ้อยยอมรับ จนเกิดเป็นคตินิยมเก็บหนังสือผูก หรือใบลานไว้บนหลังกราบไหว้บูชา บางแห่งบดเป็นยารักษาโรค หรือเป็นผงวิเศษบรรจุไว้ในองค์พระพุทธรูปเมื่อจัดการศึกษาใหม่แบบตะวันตกคุณค่าของหนังสือผูกก็ลดลง

กล่าวโดยสรุป วิธีถ่ายทอดภูมิปัญญาอีสานมีรูปแบบหลากหลายตามเนื้อหา และกลุ่มเป้าหมายวิธีที่นิยมมากคือ การบอกเล่า การประกอบพิธีกรรม การแสดงมหรสพ ซึ่งทุกวิธีแอบอิงอยู่กับศรัทธาในอำนาจศักดิ์สิทธิ์ศรัทธาในพระพุทธศาสนาไม่นิยมขบวนการเรียนรู้ที่ขาดศรัทธารองรับ

8.5 การศึกษาในวัฒนธรรมอีสาน : กระบวนการขัดเกลากายสังคัม

ไม่มีโรงเรียน ไม่มีวิทยาลัย ไม่มีมหาวิทยาลัย แต่มีการศึกษา หากการศึกษาคือ การสั่งสมประสบการณ์ชีวิตอันทำให้เกิดความเจริญงอกงามทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคัม การศึกษาจึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับกาลหรือสถานที่ แต่เป็นเรื่องของชีวิตที่เติบโตตามวิถีแห่งตน เพื่อความร่มเย็นของชีวิต ดังนั้นหากไม่ปัญญาอ่อนตั้งแต่เกิดย่อมได้รับการศึกษาทั้งสิ้น จึงไม่ควรดูหมิ่นตาสี ยายมาเพียงเพราะว่าไม่มีกรอบสถาบันมาครอบงำ และไม่มีปริญญาบัตรมารองรับภูมิปัญญา เพราะบรรพชนเหล่านั้น สามารถเลี้ยงตนด้วยลำแข้ง สืบชาติพันธุ์ยั่งยืนมาจนถึงวันนี้

แบบแผนแห่งการเรียนรู้แต่ละชุมชนอาจจะเหมือนกันหรือต่างกันนั้นเป็นธรรมดาโลก แต่โคกนาฏกรรมในวงการศึกษไทยคือ การไม่ศึกษาตนเอง เป้าหมายของการศึกษาไทยจึงไม่อาจรับใช้สภาพสังคัมหรือผู้คนส่วนรวมได้

เป้าหมายของการศึกษาในวัฒนธรรมอีสาน เน้นเรื่องความรู้ และการใช้ความรู้สงเคราะห์ตน สงเคราะห์ชุมชน ทั้งสองอย่างนี้จะต้องสัมพันธ์เกาะเกี่ยวอย่างเป็นเหตุ เป็นผล การรู้จักจริงรู้อย่างถ่องแท้จึงจะเกิดประโยชน์แก่ตนและคนอื่น ถ้อยคำที่แสดงแนวคิดทางการศึกษาตามที่กล่าวนี้คือ

- เสียเนื้อให้สุด ขูดให้ถึง
- เป็นทรายกะให้เป็นทรายแท้หินแฉ่อยามาปน
- แม่นสิมมีความรู้เต็มพุงเพียงปาก สอนโตเองบ่ได้ไผลีย่องว่าดี
- ครั้นเจ้าได้ขี่ช้างกางฮ่อมเป็นพระยา อย่าสิลิมชายทุกซี้ความคองกล้า
- ครั้นได้ไหมอย่าลืมหาย

- ครั้นได้กินจาวหมากพรวัว อย่าลืมพัวหมากเล็บแมว
- ครั้นได้นั่งแท่นแก้วเทิงอาสนาสูง อย่าได้ลืมชายทุกชั้นง์โพนเกาอื่น

(ปรีชา พิณทอง 2528:61)

เป้าหมายการศึกษาเพื่อสงเคราะห์ตนเองและผู้ที่ดีน้อยกว่านี้ไม่อาจสรุปได้จากภาษิตคำสอนเท่านั้นแม้ในประเพณีและในระบบการผลิตของหมู่บ้านก็ดำเนินมาตามคตินิยมนี้โดยตลอดเพราะชาวบ้านเชื่อว่าชีวิตอยู่เพื่อกินและให้ทาน

8.6 แหล่งความรู้

การเรียนรู้ในวัฒนธรรมอีสานเป็นสิ่งเดียวกับการดำเนินชีวิตซึ่งสัมพันธ์กับโลกภายนอกและสังคมภายในหมู่บ้าน การเรียนรู้ไม่มีขีดจำกัดเรื่องวัยและเวลา トラบใดที่ล้มหายใจยังมียู่ต้องทำงาน เลี้ยงปากเลี้ยงท้องจึงต้องเรียนรู้อยู่ร่ำไป แหล่งความรู้คือธรรมชาติแวดล้อม ครอบครัว วัด หมู่บ้าน

8.7 ธรรมชาติแวดล้อม

ธรรมชาติเป็นสภาวะที่เกิดขึ้นเองพร้อมกับมนุษย์ เช่น ป่า เขา แมกไม้ สายลม แสงแดด สายธาร พืชพันธุ์ธัญญาหาร และสัตว์โลกทั้งหลาย สรรพสิ่งเหล่านี้มีลักษณะอันให้คุณให้โทษเป็นวิสัยธรรมดา มนุษย์ได้ประโยชน์จากธรรมชาติเหล่านี้ ทั้งโดยตรงและโดยแฝงเร้น เช่น เป็นอาหาร ที่อยู่ อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรคสิ่งที่มนุษย์ได้เรียนรู้ทั้งทางจิตใจ และสังคม เมื่อใช้ปัญญาพิจารณาสภาพธรรมชาติ คือ เกิดความคิด เกิดความงาม เกิดความรัก โดยมีธรรมชาติเป็นสิ่งที่กำหนดจิตและขัดเกลาจิตใจ เช่น ลักษณะเกิดร่วมกันของธรรมชาติสอนหลักการดำเนินชีวิตแก่มนุษย์

แนวดวงครันบมีไม้สเอาหยังเป็นป่า

ไม้หากได้เพ็งไม้ เสือหากได้เพ็งดง

นกบยินดี ด้วยรุกโขบมีฮ่ม

สระบมีดอกไมค์ณาเนือบสงวน

อย่าได้ทำใจเพี้ยง ขอฮอชมขึ้น

คำคิด อย่าให้ตื่น เสมอหม้อปากบาน

คิดให้ ถองถึงพื้น เสมอบัวยมหยั่ง

ใจให้ อ่อนสิ่งฝ้าย หลายล้อยิดยาว

ใจให้ ชาวเสมอน้ำ คงคว้างใหญ่

อย่าให้ เป็นสิ่งหม้อ หมองหมัวทั่วคิง

ยามเมื่อ วาจาต้าน พอหูหอม่วน

ยามเมื่อ ไซปากต้าน อย่าแสงพันเพ็นหลาย

อย่าได้ ทำเนียมเพี้ยง หัวเพียงเซียงอิง

มันหาก เส็งแต่ฮ้อง คำเว้าฆ่าโต

(อินทิญาณสอนลูก 2526 : 2)

8.8 ครอบครัว

ครอบครัวเป็นแหล่งขัดเกลาและให้ความรู้แก่คนตั้งแต่วัยเยาว์จนถึงวัยหนุ่มสาว ด้วยการให้ความรัก ความรู้ ตลอดจนส่งเสริมประสบการณ์ที่เป็นแม่บทในการดำเนินชีวิต เช่น ฝึกฝนด้านอาชีพ ขัดเกลาจิตใจและอารมณ์ ตลอดจนสนับสนุนโอกาสทางสังคมแก่บุตรและธิดา เช่น ให้อุปการะในการประกอบอาชีพ ให้อุปการะงาน ให้อุปการะเที่ยว โดยต้นทุนนั้นอาจจะเป็นทรัพย์สิน ที่ดิน วัตถุ หรือกำลังใจ ตามอัธยาศัยของครอบครัว ดังที่พระเถระชั้นผู้ใหญ่ในภาคอีสานหลายท่าน บันทึกประสบการณ์ในวัยหนุ่มสาว ก่อนบวชเรียนไว้ว่า กลางวันต้องทำงานช่วยพ่อแม่ของตน หนุ่มสาวไม่เคยทำงาน พวกคนหนุ่มต้องฝึกงานในหน้าที่ของตน เพื่อความเป็นพ่อแม่ที่ดีมีศิลปวิทยา เช่นการทำไร่ ทำนา และฝีมือต่าง ๆ มีจักสาน เป็นต้น คนหนุ่มที่ไม่มีศิลปวิทยาทาอะไรไม่เป็นเพียงแต่อดใจ พวกเฒ่าแก่ฝ่ายหญิง จะไม่ยินยอมรับเป็นเชยเด็ดขาด ฝ่ายหญิงเมื่อโตพอแตกสาวแล้วจะต้องฝึกงานในหน้าที่ของตน เพื่อความเป็นแม่บ้านที่ดี มีจรรยา มารยาท และการฝีมือต่าง ๆ เช่น การทำด้าย ทอผ้า เย็บผ้า ทำอาหาร ทำความสะอาด เป็นต้น ถ้าเป็นสาวที่ไม่จรรยามารยาท ทำอะไรไม่เป็นทั้งซี้เกียจด้วย ดีแต่แต่งเนื้อประเทืองกายเท่านั้น จะไม่มีใครยินดีจะแต่งงานด้วย เพราะคนในสมัยนั้น ยังมีการเคารพนับถือยำเกรงบิดามารดา ครู อาจารย์ และชนบประเพณีกันอยู่มาก จะไม่ดื้อดองฝ่าฝืนล่วงเกินต่อผู้ปกครอง

8.9 วัด

ชุมชนอีสานส่วนใหญ่จะมีวัดประจำหมู่บ้าน วัดที่เป็นแหล่งการศึกษานั้น มักตั้งอยู่ในชุมชนขนาดใหญ่ ชาวบ้านเจริญศรัทธา และมีกำลังทรัพย์พอที่ค้ำจุนภิกษุ สามเณร สังฆการีได้ หมู่บ้านบางแห่งมีทั้งวัดบ้านและวัดป่า หมู่บ้านบางแห่งมีวัดแต่ไม่มีคณะสงฆ์

วัดบ้านดงตั้งอยู่ในที่ชุมชน พระสงฆ์บำเพ็ญตนเป็นผู้สืบศาสนา และประกอบพิธีกรรมตามความต้องการของชาวบ้าน ในด้านการศึกษาวัดให้การศึกษากฎีกาภิกษุ สามเณร และเยาวชน โดยมีพระผู้อาวุโสทำหน้าที่พระอาจารย์ถ่ายทอดความรู้ วิชาที่สอนนั้นมุ่งให้อ่านออกเขียนได้ และมีศีลธรรม ส่วนวัด

ป่าตั้งอยู่ในที่วิเวกท่ามกลางธรรมชาติเพราะมุ่งสอนการปฏิบัติธรรมทั้งในเพศของสมณะและฆราวาส ทำให้ชุมชนอีสานมีพระวิปัสสนากรรมฐาน ผู้บรรลุนิพพานระดับสูง เป็นที่เคารพของศาสนิกชน และเป็นแบบอย่างอันดีในการดำรงชีวิต วิธีขัดเกลาในพุทธศาสนามุ่งการฝึกตน และพิจารณาสภาวะธรรมชาติตามพุทธวัจนะ ผู้ฝึกต้องมีเวลาและดำเนินชีวิตตามระเบียบของศาสนาจักรมิใช่อาณาจักร ผู้ผ่าน

ขบวนการขัดเกลาแบบนี้ได้รับการยกย่องสูงส่งว่าเป็นบัณฑิตหรือเป็นคนสุก พร้อมที่จะเป็นผู้นำครอบครัว ผู้นำสังคม ผู้ให้การศึกษา มีทั้งพระอรรคธกษัตริย์ (บุคคล) และพระไตรปิฎก (ธรรม)

8.10 สังคม

เพื่อให้การอยู่ร่วมกันในสังคมเกิดประโยชน์สุขถ้วนหน้า ระดับหมู่บ้านจึงกำหนดแม่บททางพฤติกรรมไว้ให้เป็นแนวเดียวกัน เรียกว่า ฮีต-คลอง หรือจารีตประเพณี ซึ่งเปรียบเสมือนกฎหมายสูงสุดหรือรัฐธรรมนูญ ผู้ไม่ปฏิบัติตามย่อมถูกลงโทษทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม เมื่อเยาวชนเติบโตถึงวัยอันควรแล้ว พ่อแม่จะสอนเรื่องฮีต-คลอง เสริมจากประสบการณ์ชีวิต รูปแบบของประเพณีพิธีกรรมจะมีส่วนขัดเกลาภิเลสคนให้เบาบาง ด้วยการลดความหมกมุ่นในตนเอง แบ่งความสนใจไปยังเพื่อนบ้านและหมู่บ้านการปลูกฝังคตินิยมเช่นนี้ต้องใช้เวลาสั่งสม จากวัยเด็กจนถึงวัยครองเรือน ดังคำกล่าวที่ว่า

ออกหลอดคำปอ ป้อหลอขึ้นลีเอาฟัวมาเลี้ยงแม่
ฮีตสิบสองคลองสิบสี่ ยังบ่ทันได้ดีดีเฝ้าแม่สอน
(สมปอง จันทอง 2530:217)

ผู้ให้ความรู้ในเรื่องฮีต-คลอง กฎหมายบ้านเมือง นอกจากพ่อแม่แล้วคือ คณะแม่แก่ผู้เป็นลูกบ้าน แม่เจ้าและพราหมณ์

รูปแบบกฎหมายในชุมชนอีสานเปลี่ยนแปลงวิวัฒนาการตามสภาพสังคม จากจารีตประเพณี พิธีกรรม วรรณกรรมคำสอน เป็นบทกฎหมาย ถึงแม้รูปแบบและรายละเอียดจะเปลี่ยนแปลง แต่บทบาทหน้าที่ทางสังคมเหมือนเดิม คือป้องกันเหตุร้ายที่จะเกิดขึ้นต่อสังคม รักษาระเบียบ จัดระเบียบในการอยู่ร่วมกัน ไม่ให้มีการละเมิดสิทธิอันชอบธรรมของผู้อื่น กฎหมายจึงสอนคนให้รู้หน้าที่ ให้รู้ประมาณในกิจการทั้งหลายทั้งปวง ให้คำนึงถึงตน ดังหลักคำผูก 3 มาตราหนึ่ง กล่าวไว้ว่า

คนเฮ็ดไสนาฮั่วสวนมอนทีปลูกที่ฝั่ง ไกลกันก็ดี มีหมากส้มหวานก็ดี เป็นต้น มันหากพันฮั่วสวนไปหาสวนผู้อื่น เชื้อเจ้าบอกกล่าวแล้วปิดเอากินบ่ให้โทษสักไฟแล แม้นถ้าไสนานั้นกินคันแทดินเดียวกันก็ดีก็ให้จ่งที่ทางเคยท่องเพียวคันแทไผ่ คันแทนให้สัญญากันว่า “เจ้าอย่าสิดานามาพันทางซ้อยเด้อ” ว่าดังนั้นแล้วทางเคยท่องเคยเพียวอย่าสิดานามาพันเทอญ ว่าดังนั้นครั้นอยู่มาคนเที่ยว ควาย จัว ช้าง ม้า เพียวเหยียบข้าว น้ำผู้ดำนามาฮอดหัวทางนั้น ครั้นเกิดผิดเถียงกันว่า เจ้าหากทำนามาฮอดทางควาย จัว ช้าง ม้า เหยียบข้าวเจ้าทางซิดว่าดังนั้นแล้ว เจ้าขุนเสนา พิจารณาเห็นอย่างนี้ ให้ถอดต้นเข้าฝู่งนั้น ฝู่งนี้ ออกสาเทอญ คนให้เพียวดังเก่านั้นเทอญแล้วแล”

(สงป สุริยรินทร์ 2525 : 31)

8.11 พรหมแดนแห่งความรู้

วิชาความรู้ที่สั่งสมในผู้คนนั้นเป็นสหวิชาคือประมวลความรู้ ประมวลประสบการณ์ ไม่ได้แบ่งแยกเป็นศาสตร์ใดศาสตร์หนึ่งจำเพาะ บรรพชนกำหนดไว้กว้าง ๆ คือ คดีโลกและคดียุทธธรรม

คติโลก หมายถึง การร่ำเรียนเพื่อมุ่งรับใช้ชีวิตเยี่ยงสามัญมนุษย์ ครองเรือน ครองรัก ประกอบสัมมาอาชีพตามปกติวิสัย ความรู้ในลักษณะนี้ คือ การทำนา ทำไร่ เลี้ยงไหม ทอผ้า จับปลา จับสัตว์ ซึ่งเรียนรู้จากพ่อแม่ ญาติพี่น้อง บ้านใกล้เรือนเคียง ความรู้เท่านี้ไม่อาจทำให้เป็นคนโดยสมบูรณ์ ต้องรู้ธรรมสำหรับการครองเรือนครองชีวิต และธรรมสำหรับการอยู่ร่วมกันกับคนอื่น ความรู้ทั้งสองประการนั้นต้องปฏิบัติได้ ทำได้ และเป็นความรู้ที่เกื้อกูลกัน จะเด่นเพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่ง เช่น เก่งการงาน อาชีพ ทำนา ค้าขายร่ำรวยแต่ขาดคุณธรรม ไม่อาจได้รับศรัทธาจากเพื่อนบ้าน ดังปรากฏในวรรณกรรมเรื่องกาพย์หุลานสอนปู่ ว่า

เป็นพ่อบ้านปากบ่เป็นธรรม	ก็บ่นับ
เป็นหมอลำหาคนฟังบ่ได้	ก็บ่นับ
ความถี่มากการบาบ่ยำ	ก็บ่นับ
คนเฮียนธรรมอวดแต่ความเว่า	ก็บ่นับ
คนผู้เฒ่าขาดเมตตาจิต	ก็บ่นับ
คนเป็นมิตรต่อหน้าว่าดี	ก็บ่นับ
คนอยู่ใกล้ส่อเสียดซังกัน	ก็บ่นับ
คนนิทาเตียนขวัญชาวบ้าน	ก็บ่นับ
คนขี้นานพาหม่ตักใจ	ก็บ่นับ
คนจ้งไฮพ่อแม่บ่เลี้ยง	ก็บ่นับ
คนปากเกลี้ยงย่องแต่โตเอง	ก็บ่นับ
คนนักลองพาเมียทุกซัไฮ	ก็บ่นับ
คนมักได้ซัคร้านทำงาน	ก็บ่นับ

(พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ 2510 :36)

ความรู้บางเรื่องต้องอาศัยความชำนาญพิเศษ เช่น หมอยา หมอโหร (หมอสุฮา) หมอลำ หมอธรรม จึงศึกษาเล่าเรียนจากผู้รู้โดยเฉพาะ ไม่ใช่ความรู้สามัญทั่วไปสำหรับทุกคน ตั้งหลักฐานจากคำสอนพระยาคำทอง ว่า

... ศาสตรเพทเพี้ยง	มนต์เอกยายำ
เทียวแสวงหาเฮียน	อย่าได้มีทางคร้าน
อันว่า ในโลกียพื้น	ให้เฮียนจบไตรเพท แท้นอ
เฮียนเวทมนต์ฮู้ไว้	ประสงคได้ปิ่นบัว
แนมทอพยาธิเต็มแผ่นพื้น	บังเกิดโรคา เจ้าเอย
เป็นหมอยาบัวคน	จักฮู้เฮื่องไม่ได้
อันว่า คนเฮานี้	เจ็บเป็นไข้ป่วย นั้นแล้ว
เฮียนหมอสุฮา	แต่งแก้ทวยคิ้วแม่นดี
ในแผ่นพื้น	มนุสาโลกเมืองคน

ยังอาศัยดวงดาว ฤกษ์ยามดีฮ้าย
พิวว่า หารเศษซ้อน ทวยคิ้วต้งเห็น นั้นแล้ว
 เขียนช่างไม้ แกะลวดลึงลาย
 แปงโฮงหอ ผาสาทสูงเสาดั้ง...

(พระอริยานุวัตรเขมจารี. 2513:21)

ส่วนความรู้เรื่องคติธรรมนั้นจุดหมายคือเพื่อดำเนินชีวิตในร่มผ้ากาสาวพัสตร์ละทิ้งเคหสถาน บวชในบวรพุทธศาสนา เพื่อแสวงโมกษธรรมคือ ความหลุดพ้น ดังปรากฏในประวัติของพระนิโรธรังสี คัมภีร์ปัญญาจารย์ (เทสก์ เทสรังสี) ว่า "...ความทุกข์ของคนเราไม่มีที่สิ้นสุด ปลดนี้แล้วไปติดโน้น อยู่อย่างนี้รำไปตลอดชาติ ฉะนั้นผู้มีปัญญาท่านจึงเบื่อทุกข์ในโลกนี้แล้ว หาทางหนีจากทุกข์" (พระนิโรธรังสีคัมภีร์ปัญญาจารย์. 2529) พรหมแดนความรู้ระหว่างผู้ครองเรือน (คฤหัสถ์) กับสมณ (คฤหัสถ์) ต่างกันด้านความลึกซึ้งและจุดหมายของการศึกษา ในระดับผู้ที่ไม่ครองเรือนอีกแล้ว มุ่งนิพพาน ส่วนระดับของผู้ครองเรือนคือ การเอาความคิดเรื่องนิพพานมาประยุกต์แก้ปัญหาต่าง ๆ อย่างไรก็ตามความรู้เรื่องคติธรรมก็มีขบวนการสั่งสมหลายขั้นตอน เช่นปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเสธ

การเรียนรู้ชั้นปริยัติ คือการศึกษาภาคทฤษฎี ชั้นปฏิบัติคือการลงมือทำตามทฤษฎี ส่วน ปฏิเสธคือ การรู้แจ้งแทงตลอด เป็นผลของการศึกษาที่เกิดขึ้นในตัวผู้เรียน ทั้งในทางปฏิบัติและสติ ปัญญา

8.12 สื่อการเรียนรู้

สื่อการเรียนรู้ในวัฒนธรรมอีสาน มีเอกลักษณ์น่าสนใจหลายประการ เช่น สื่อการเรียนรู้จะแตกต่างกันไปตามกาลเทศะ และบุคคลในวัยเด็ก สื่อการเรียนรู้เป็นสื่อด้านนันทนาการ เช่น การละเล่น ปริศนากี่ฟ้า เพลงและนิทาน สื่อเหล่านี้เหมาะกับวัยเด็กซึ่งมีช่วงความสนใจสั้น และชอบความสนุกสนาน บรรพชนจึงใช้วิธีการเล่นเป็นเรียน คือ สอนโดยไม่สอน ส่วนสื่อการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ซึ่งเป็นวัย ทำงาน วัยแห่งการสร้างสรรคคือ สื่อประเพณี ซึ่งเป็นกิจกรรมหรือพฤติกรรมในวิถีชีวิตของแต่ละคน หรือวิถีชีวิตของหมู่บ้าน ถือได้ว่า เป็นการสอนแบบสร้างประสบการณ์ แต่เป็นประสบการณ์จริง

8.13 ประเพณี

การศึกษาเพื่อชีวิตที่รุ่มเย็นนั้นผู้คนต้องเข้าใจตนเอง และเข้าใจโลกซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่ง่ายนัก การศึกษาบทบาทของตนเองจะเกิดขึ้นได้จากการสั่งสอนของพ่อแม่ และสังคม ดังที่ฮิต-คลอง ได้ กำหนดวิถีชีวิตและวิถีความสัมพันธ์ของผู้คนในครอบครัว ในหมู่บ้านไว้ในฮิตบ้าน-คลองเมือง ฮิตพ่อ คลองแม่ ฮิตลูกคลองหลานฮิตไ้คลองเขย ฮิตป้าคลองลุง ฮิตปู่คลองย่า ฮิตตาคลองยาย ฮิตเฒ่า คลองแก่ ฮิตไฮ้คลองนา ฮิตวัดคลองสงฆ์สาระสำคัญของฮิตคลองเหล่านี้คือ หน้าที่ของพลเมือง หน้าที่ของพ่อแม่ หน้าที่ของลูกหลาน หน้าที่ของสะใภ้และลูกเขย หน้าที่ของป้าและลุง หน้าที่ของปู่และย่า หน้าที่ของตาและยาย หน้าที่ของผู้เฒ่า หน้าที่ของเกษตรกรหน้าที่ของพุทธศาสนิกชน บทบาทเหล่านี้

จะเริ่มต้นจากวัยเด็กตามช่วงผ่านของชีวิต มีข้อที่น่าสังเกตว่า เมื่อชีวิตจะเข้ามาจากวัยหนึ่งสู่วัยหนึ่ง หน้าที่หรือบทบาทของคนจะเปลี่ยนไป ในระยะเริ่มต้นวัยใหม่ การรับงานใหม่จึงมีประเพณี พิธีกรรม เพื่อให้ขวัญ ให้กำลังใจ และเสนอแนวปฏิบัติที่ควรทำไว้ในเนื้อหาของพิธีกรรม หรือในสัญลักษณ์ที่เป็นองค์ประกอบของพิธี เช่น พิธีสู่ขวัญแต่งงาน เป็นพิธีกรรมเมื่อข้ามวัยเด็กสู่วัยหนุ่มหน้าที่ใหม่คือการสร้างครอบครัวใหม่การอยู่ร่วมกันระหว่างหญิงชายที่มาจากต่างครอบครัว บุคคลทั้งสองมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติต่อกัน และมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติต่อครอบครัวเดิมคำสู่ขวัญ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของพิธีแต่งงานจึงแนะแนวทางปฏิบัติไว้ดังนี้

... หมอบอกให้วามื้อนี้วันดี

ข้อยจักเอาสองศรีเสียงหมอนซ่อนเสื้อ

ให้เจ้าได้สืบเชื้อพ่อแม่แทนเสือน

ถึงปีเดือนฝนฮวยฮ้องฮ้า

วันเจ็ดแปดค่ำให้เจ้าอยู่จำศีล

วันสิบสี่สิบห้าค่ำให้เจ้ายินดีตักบาตร

อย่าให้ขาดทานศีล

...เจ้าเป็นเขยให้เจ้าทำใจกว้าง

อย่างได้กล่าวอ้างสรรพสิ่งอันใด

ไล่ไก่ให้เจ้าว่าไซ้ ไส้หมาให้เจ้าว่าเส

เจ้าอย่าดื้อแทะเตียวซุขลุย

ต่อหน้าเจ้าโคตร อย่าปากโปดสรรพสิ่งอันใด

ให้มีใจต่อนางแก่นไ้

เจ้าเป็นลูกสะใภ้ให้เจ้าฮักแม่ผัว

อย่าได้แว้นว ะ ขวัญผัวเชิงซู้

เจ้าผู้ฮักนักราษฎร์พึงธรรม

ถึงเดือนคำอย่างได้ไปเที่ยวเล่นยามค่ำ

ประเพณีที่ให้ความรู้ และฝึกการอยู่ร่วมกันเป็นโลกเป็นสังคม คือ ฮีต 12 ที่เป็นกิจส่วนรวม ผู้คนทั้งหมู่บ้านเป็นเจ้าภาพร่วมกัน คิดร่วมกัน ทำร่วมกัน เพื่อความเป็นมงคลแก่ทุกคนเรือน เช่น ประเพณีบุญพระเวส หรือบุญมหาชาติ ซึ่งถือว่าสำคัญและยิ่งใหญ่ที่สุดในบรรดาประเพณีสิบสองเดือน

งานบุญพระเวสในภาคอีสานกำหนดให้ทำระหว่างเดือน 4 ข้างแรม ถึงเดือน 5 ส่วนจะใช้วันใดเป็นวันทำบุญ สุดแต่คณะกรรมการวัด และชาวบ้านจะประชุมตกลงกัน ในขั้นเตรียมการต้องนิมนต์พระเสียดิมีชื่อเสียงทางการเทศน์มาร่วมด้วย ผู้หญิงจัดเตรียมเครื่องบูชาคาถาพัน เช่นรูป เทียน หมาก พลุ บุหรี่ ธง ข้าวตอกแตก ข้าวก้อน เหมียง ดอกปีบ ดอกผักตบ ดอกบัวขาว อย่างละหนึ่งพัน

ฝ่ายชายปลุกตูป จัดทำปะรำพิธี ตกแต่งศาลาโรงธรรมให้มีลักษณะคล้ายฉาก ในเรื่องพระเวสสันดร ทางทิศตะวันออกศาลาโรงธรรมสร้างหอพระอุปกุต์ไว้ข่มผี และมารที่จะมารบกวน

ประมาณบ่ายสามโมงของวันสุกดิบ ชาวบ้านจัดเตรียมขบวนแห่ไปนิมนต์พระอุปกุต์และจัดขบวนแห่พระเวสสันดรเข้าเมืองโดยสมมติชายหญิงคู่หนึ่งแต่งตัวเป็นพระเวสสันดรกับนางมัทรีจัดขบวนแห่มีฉัตรธงทิวเครื่องประโคมพร้อมมูล แห่มาที่ศาลาโรงธรรม เวลาเย็นมีสวดมนต์เจ็ดจำนวนเทศน์มาลัยหมื่น มาลัยแสน ครั้นถึงเวลาตี 3 ตี 4 ของวันงานมีการแห่ข้าวพันก้อน ไปบูชาพระอุปกุต์แล้วอัญเชิญเทวดา อารธนาพระเทศน์ลังกาศ พรรณาอายุพระพุทธานุสา แล้วเทศน์เวสสันดรชาดกตั้งแต่ต้นจนจบในวันเดียว กิจกรรมที่สำคัญที่สุดคือการฟังเทศน์เวสสันดรชาดกให้ครบสิบสามกัณฑ์ โดยเชื่อว่าจะไปเกิดในศาสนาพระศรีอารีย ซึ่งเป็นสังคัมอุดมคติ มีข้าวปลาอาหารอุดมสมบูรณ์ มีสุขภาพดีไม่มีปัญหาสังคมเพราะทุกคนมีศีลธรรมเต็มเปี่ยม

สาระสำคัญของเรื่องเวสสันดรชาดก คือการสะสมทานบารมี การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ผู้ทานได้ตั้งแต่ทรัพย์ ไปจนถึงบุตรภรรยา การเทศน์มหาชาติจึงเป็นสื่อสารเรื่องความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ผู้ที่ได้ยกว่า โดยสมมติผ่านตัวละครเอกคือ พระเวสสันดร คตินิยมเช่นนี้หากมีในสังคมโดยอ้อมทำให้เกิดความสุขและความผูกพันซึ่งกันและกัน

ประเพณีเกี่ยวกับการเกษตร เป็นสื่อที่มีสาระสำคัญไม่น้อย เช่นการสืบทอดข้าว การสืบทอดเกี่ยว การสืบทอดควาย พิธีเหล่านี้ให้ความรู้เรื่อง วิธีการทำนา การใช้พันธุ์ข้าว การรักษาข้าว การบริโภคข้าว ดังความตอนหนึ่งว่า

เพ็นตักเจ้าไปต๋าย่าหัก
สั๊กกะลันเจ้าอย่างได้ฟ้ง
เทไสตั้งเจ้าอย่าได้ฟ้งบินหนี
ให้เจ้าตากันมาเหมือนดังพันสาต
ให้เจ้ากวาดกันมาเหมือนดังหนุ่มสาว
ให้เจ้าต่อนกันมาเหมือนดังต่อนเงินเลียง
เม็ดหนึ่งตักไปทานทุกคำเข้าเหลือหลาย
เม็ดหนึ่งตักไปซื้อควายตัวเขาซ้อง
เม็ดหนึ่งตักไปซื้อหม่องเก๋าก่า
เม็ดหนึ่งตักไปซื้อคำให้ได้เก๋ากหมื่น
เม็ดหนึ่งตักไปซื้อข้าวให้ได้ข้าวหมื่นมาเยีย
เม็ดหนึ่งตักไปสุ่เมียให้ได้เมียมาอยู่เฮือนชายข้าว
เม็ดหนึ่งตักไปเอาผู้เฒ่าให้มาเล่าขายของ
มาเยอขวัญเอย
เพ็นตักไสตั้งอย่าได้บินหนี

ให้เจ้ามาเลี้ยงชีวิตอินทรีทั้งโลก
บริโภคลีงพระพุทธานุภาพทุกคำเข้า
ตราบต่อเท่าห้าพันพระวัสสาภิชาเทอญ
(พระมหาปริชา ปริญาณ, 2517:242)

8.14 การละเล่น

การละเล่นในวัฒนธรรมอีสานมีทั้งด้านการกีฬา และเพลง ปริศนาเป็นการละเล่นที่เด็ก ๆ ชอบ เมื่อพิจารณาโครงสร้างของปริศนาทั้งในส่วนที่เป็นคำถามและคำตอบ ปริศนามีส่วนฝึกสมอง ฝึกให้เด็กสังเกตสิ่งที่อยู่รอบ ๆ ตัว เป็นการเรียนรู้ชื่อและลักษณะของสิ่งต่าง ๆ เช่น

- ลูกลูกข้างเล่าแม่นหยัง	(ครกตำข้าว)
- ข้างขึ้นภูตบหูปัวะปัวะ แม่นหยัง	(หูกทอผ้า)
- น้ำพอบาบแต่บ่พอกิน แม่นหยัง	(เห็จ)
- สองคนแล่นมา ห้าคนแล่นฮับ	(น้ำมูก)
- เฒ่าสองเฒ่าบังเล้าบเห็นกันจักเทื่อ แม่นหยัง	(ใบหู)
- คนสามร้อยฆ่าเด็กน้อยบ่ตาย แม่นหยัง	(เงา)
- ต้นทอขาใบวาเดียว แม่นหยัง	(ต้นกล้วย)
- ต้นทอแขนใบแล่นเสี้ยว แม่นหยัง	(ตะไคร้)
- อีอันหนึ่งแม่บ่ตีบฆ่า ไปนั่งถ่างขาอยู่เทิงกกไม้ แม่นหยัง	(ส้มโอง)

(จารุวรรณ ธรรมวัตร ม.ป.ป. 100-105)

8.15 เพลง

เพลงพื้นบ้านมีหน้าที่ทางสังคมต่อชุมชน ที่เป็นเจ้าของเพลงหลายประการ เช่น สะท้อนคติความเชื่อทางศาสนา กระตุ้นให้เกิดพลังในการทำงาน เช่น เพลงเกี่ยวข้าว และเป็นเครื่องมือสื่อสารความคิดของกลุ่มชน ทำหน้าที่เสมือนเครื่องควบคุมทางสังคม และชี้แนะระเบียบแบบแผน ตลอดจนให้ข่าวสารณภัย เพลงพื้นบ้านอีสานที่สื่อความรู้ นอกจากให้ความบันเทิง ได้แก่ ลำกลอน เพลงโคราช สารภัญญ์ และกาพย์เซิ้งต่าง ๆ

ลำกลอน เป็นเพลงพื้นบ้านอีสานที่มีบทบาทให้การศึกษาแก่ผู้ฟังเป็นอย่างมาก ในยุคก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 พื้นฐานของศิลปินที่เรียกว่าหมอลำนั้นได้รับการศึกษาและฝึกฝนมาอย่างดีจนมีคำกล่าวว่า “นักปราชญ์ผู้รู้ ป่านเจ้าแตกคำ” ขั้นตอนหนึ่งของการลำกลอนเป็นการลำแข่งขันความรู้กัน เรียกว่า ลำประชันโดย หมอลำจะผลัดกันถามผลัดกันตอบ คดีโลก-คดีธรรม ที่น่าสนใจให้สาระประโยชน์

กลอนลำเรื่อง ปาณาติบาต

ฟังเด้อพวกพี่น้องชุมชาวพุทธศาสน์
ผู้ใจใสสะอาดล้นศีลธรรมสร้างอยู่ชยาม
สิเว้าตามคำขององค์พุทธโธได้สอนสั่ง
ไผผู้ยังปฐ์ฟังแล้วให้จ้อจำ
อันแต่ศีลธรรมนี้กะหากมีหลายสำ
ไผผู้ทำสร้างได้สำราญล้นสิ้นคน
พระองค์สอนให้พ้นผองกิเลสตัณหา
ความทุกข์เวทนาให้หายสูญเสียง
สียากเพียงศีลห้าปาณาฯข้อที่หนึ่ง
ให้เฮาฟังละเว้นอย่าเช่นฆ่าสิ่งสัตว์
ที่อุบัติขึ้นขงขอบโลกา
เพราะว่าชีวาเขากระดั่งเดียวเฮานั้น
สัตว์ถูกฟันแทงฆ่าทรมานเจ็บปวด
ถูกคนหวดเฮ้งฮ้อนนอนดินดันตาย
ถ้ามันบรยายถ้อยพาที่ฮู้ฮ่อม
คือสียอมมียอมใจโกโฮฮ้องฮ่วนสน
เฮาชุมชนพุทธโคดมให้ถือคำพระองค์ว่า
มีเมตตาก่อเกื้อกุศลสร้างส่วนธรรม
พากันฮ่ำฮ้อข้อคณิงธรรมกันสูงส่ง
เมตตากคงคักมันพันเกี่ยวเกี่ยวใจ
จงให้ไลเสียสิ้นหินโหดโมหา
คือเอาความกรุณาใส่ใจจำไว้
ถ้าผู้ใดทำได้กุศลธรรมสียู้ส่ง
คำพระองค์สั่งไว้ปาณานี้อย่าสิลิม

(หมอลำ จวีวรรณ คำเนิน ผู้ให้ข้อมูล)

8.16 นิทาน

นิทานพื้นบ้านเหมาะสมกับคนหลายวัย นิทานสัตว์คือนิทานที่มีตัวละครเป็นสัตว์ สัตว์ทำกิริยา
อาการได้เหมือนคนเหมาะสมกับอุปนิสัยรักสัตว์ของเด็กส่วนนิทานชีวิต นิทานชาดก สอนคติธรรมเสนอ
ปัญหาชีวิตเหมาะสำหรับผู้สูงอายุ ส่วนนิทานมุขตลก นิทานวีระบุรุษ นิทานอธิบายเหตุ เป็นนิทานที่
เหมาะสำหรับวัยรุ่นหนุ่มสาว ซึ่งเป็นวัยแสวงหาประสบการณ์

ในกลุ่มผู้ศึกษานิทาน เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า นิทานพื้นบ้านอีสานเป็นมรดกที่คงอยู่คู่กับสังคมหมู่บ้านหลายแห่ง นิทานเหล่านั้น เป็นข้อมูลอธิบายความรู้สึกรู้ใจของคนอีสานแต่สรรพสิ่ง เช่น นิทานเรื่องขุนบุญสม นิทานเรื่องปู่สังกะสาอย่าสังกะสี อธิบายข้อสงสัยเกี่ยวกับกำเนิดของคน สัตว์ สิ่งของ สภาพภูมิศาสตร์ และปรากฏการณ์ธรรมชาติ นิทานก้อมล้อเลียนหลวงพ่อก และเขมรน้อย เสียดสีสมณเพศที่ขาดความสำรวม นิทานก้อมล้อเลียนเรื่องเพศ สอนเพศศึกษา ให้แก่คนหนุ่มสาวโดยอ้อม ส่วนนิทานที่มีบทบาทสั่งสอนอบรมโดยตรง คือนิทานชาดกซึ่งมีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังจริยธรรม เช่น การเคารพผู้อาวุโส ความกตัญญู ความอ่อนโยน กฎแห่งกรรม การทำดีละเว้นชั่ว

นานเกือบยี่สิบห้าศตวรรษ ที่มนุษย์ได้ทำร้ายเพื่อนร่วมโลกโดยเห็นว่า ผู้คนที่ไม่ได้อยู่ในระบบวัฒนธรรมเดียวกับตนไร้คุณค่าไม่ได้รับการศึกษา แท้ที่จริงแล้วความคิดเรื่องความแตกต่างระหว่างบุคคลความแตกต่างของระบบนิเวศน์วิทยา และความแตกต่างทางประวัติศาสตร์ น่าจะเป็นสิ่งยืนยันศักยภาพ และภูมิปัญญาของมนุษย์ในการเลือกสรรบรรทัดฐานในการดำเนินชีวิต และสร้างคุณค่าแห่งชีวิตซึ่งไม่จำเป็นต้องเหมือนใคร แต่เป็นระบบวัฒนธรรมจำเพาะท้องถิ่น

ยุทธศาสตร์ ว่าด้วยทศวรรษสืบสานวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนา เพื่อให้สอดคล้องกับสาระสำคัญที่ระบุได้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และเพื่อสามารถใช้ “วัฒนธรรมนำการพัฒนา” ให้ได้ผลอย่างไรสมบูรณ์ตามอุดมมุ่งหมายจึงกำหนดยุทธศาสตร์ในการดำเนินงานดังนี้(สำนักนายกรัฐมนตรี มปป. : 1-5)

1. ใช้มิติทางวัฒนธรรมในการพัฒนา

นำภูมิธรรม ภูมิปัญญาที่ได้สั่งสมไว้มานเป็นเครื่องมือในการพัฒนา โดยปรับความคิดและวิธีการในการพัฒนาในทุก ๆ เรื่องให้เป็นการพัฒนาที่เป็นไปเพื่อสร้างความสมดุลและยั่งยืนในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับสภาพแวดล้อมและธรรมชาติ บูรณาการและเชื่อมประสานระหว่างอดีต ปัจจุบัน และอนาคต และต้องสร้างพลังทางวัฒนธรรมในการพัฒนาโดยใช้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคม ส่งเสริม คุณค่าของภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นอันหลากหลาย ส่งเสริมการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น กระจายรายได้ และสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ ส่งเสริมศักดิ์ศรีชุมชนท้องถิ่น ส่งเสริมการพัฒนาจิตใจและจิตวิญญาณอันลึกซึ้ง ผดุงศีลธรรมของสังคม และดำเนินถึงศักดิ์ศรี สิทธิและเสรีภาพแห่งความเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นการเสริมสร้างประชาคมและวิถีชีวิตประชาธิปไตย

2. ผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินงานวัฒนธรรม

ส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนและชุมชนผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรม เป็นผู้รับผิดชอบการดำเนินงานวัฒนธรรมของชุมชนเอง เพราะนอกจากจะเป็นการดำเนินถึงศักดิ์ศรี สิทธิและเสรีภาพแห่งความเป็นมนุษย์ และทำให้ประชาชนและชุมชนมีส่วนร่วมอย่างสำคัญในการรับผิดชอบการดำเนินงาน

วัฒนธรรมแล้ว ยังทำให้ประชาชนและองค์กรชุมชนเกิดความภาคภูมิใจและพร้อมที่จะธำรงรักษาพัฒนาและสร้างสรรค์วัฒนธรรมของตนอย่างต่อเนื่องทั้งในปัจจุบันและอนาคต

3. ส่งเสริมการลงทุนทางวัฒนธรรม

ส่งเสริมและสนับสนุนการลงทุนทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นกระบวนการคัดสรร พื้นฟูพัฒนา และสร้างสรรค์ เพื่อนำคุณค่าของภูมิปัญญา และเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่นและวัฒนธรรมไทยซึ่งเป็นศักยภาพและทุนทางวัฒนธรรมของไทย มาทำให้เกิดมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจควบคู่ไปกับคุณค่าทางสังคมและจิตใจ ทั้งโดยการผลิตสินค้าและบริการ และการลงทุนทางสังคมอื่น ๆ

4. ใช้เวทีทางวัฒนธรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

สนับสนุนให้มีเวทีทางวัฒนธรรมของชุมชนในรูปแบบที่หลากหลายที่เปิดโอกาสให้ทุกคนในชุมชนได้ทำงานร่วมกัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ฝึกและประสานพลังในการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนร่วมกันด้วยความรัก ความสามัคคี สมานฉันท์และโอบอ้อมอารีกัน จนสามารถพึ่งพาตนเองได้และพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง

5. ปฏิรูปการศึกษาให้เชื่อมโยงกับพื้นฐานทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ปฏิรูปการศึกษาทั้งในและนอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยให้สามารถทำหน้าที่ในการสืบทอดและสร้างสรรค์วัฒนธรรมได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ เพื่อเสริมสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ให้ทุกคนมีโอกาสเรียนรู้ สืบสาน และสร้างสรรค์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตเพื่อให้มีทางเลือกที่หลากหลาย โดยต้องจัดการศึกษาให้มุ่งเน้นกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับ พื้นฐานทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นวิถีชีวิตชุมชนเข้ากับความรู้สมัยใหม่มากกว่าการ มุ่งเน้นเนื้อหาความรู้สำเร็จรูปเป็นหลัก

6. ใช้สื่อและสื่อสารมวลชนเสริมสร้างการดำเนินงานวัฒนธรรม

ใช้สื่อ เครือข่ายสื่อ และสื่อสารมวลชนทุกสาขาและทุกประเภท เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ ความซาบซึ้ง และความสำนึกตระหนักในคุณค่าและความสำคัญของวัฒนธรรม โดยให้โอกาสทุกฝ่ายทุกชุมชนได้นำเสนอ เผยแพร่และแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมของกันและกัน เพื่อให้วัฒนธรรมเป็นปัจจัยในการเสริมสร้างความรักและความเข้าใจอันดีระหว่างกัน ทั้งในระหว่างชุมชนและระหว่างประเทศ

7. ระดมสรรพกำลังในการดำเนินงานวัฒนธรรม

การฝึก ผสาน และระดมสรรพกำลังจากทุกฝ่ายทุกคน เพื่อเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายทุกคนมีส่วนร่วมอย่างสำคัญในการรับผิดชอบการดำเนินงานวัฒนธรรมในทุกระดับ โดยตรงเพื่อให้ทุกฝ่ายทุกคนเห็นคุณค่า ความสำคัญและตระหนักว่าวัฒนธรรมเป็นเรื่องของทุกคนที่จะต้องรับผิดชอบร่วมกันด้วยความยอมรับนับถือซึ่งกันและกัน

8. เสริมบทบาทผู้นำทางศาสนาในการใช้ศาสนธรรมเป็นพื้นฐานในการพัฒนา

เปิดโอกาสให้ผู้นำทางศาสนา ได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างสำคัญในกระบวนการพัฒนาบนพื้นฐานคุณธรรมและจริยธรรมของศาสนานั้น ๆ โดยศึกษาและทำความเข้าใจแก่นและสาระของศาสนาธรรม เพื่อให้ประชาชนได้ทำความเข้าใจ และน้อมนำมาใช้เป็นทั้งทางจิตใจและเป็นหลักในการดำเนินชีวิตอย่างแท้จริง

9. เผยแพร่และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมไทยในสังคมไทยและสังคมโลก

การศึกษาคุณค่าที่แท้จริงของวัฒนธรรมไทยที่ชนชาติไทยได้สร้างสรรค์ สืบสมและสืบสานไว้จนเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่ามหาศาลไว้ แล้วนำคุณค่าของวัฒนธรรมไทยนั้นออกเผยแพร่และแลกเปลี่ยนให้ปรากฏอย่างแพร่หลายทั้งในสังคมไทยและสังคมโลก เพื่อให้คนไทยสังคมไทย และสังคมโลก ได้เรียนรู้ เห็นคุณค่า แล้วนำไปใช้หรือประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันต่อไปซึ่งนอกจากจะเป็นการเสริมสร้างภาพลักษณ์อันดีของประเทศไทยแล้ว ยังเป็นการธำรง รักษา สืบทอดและพัฒนาวัฒนธรรมไทยอีกทางหนึ่งด้วย

บทที่ 3

สภาวะทั่วไปของชุมชน

ในบทนี้จะเป็นผลการศึกษาสภาวะพื้นฐานและศักยภาพทั่วไปของชุมชนในบริบทของข้อมูลทั่วไปของชุมชน ปัจจัยและเงื่อนไขเกี่ยวกับการผลิต การบริโภคและการสืบทอดดนตรีพื้นบ้าน (โปงลาง) ที่เชื่อมโยงกับกระบวนการเรียนรู้ เจตคติ ค่านิยม การเห็นคุณค่า ของวัฒนธรรมท้องถิ่นใน หมู่เด็ก เยาวชนและประชาชน กระบวนการเรียนรู้การสืบทอดการเล่นดนตรีพื้นบ้าน(โปงลาง) จากเจ้าของภูมิปัญญา รวมทั้งปัจจัยและเงื่อนไขที่ทำให้การเล่นดนตรีพื้นบ้าน(โปงลาง)คงอยู่หรือสูญหายไป ในชุมชนเป้าหมายคือ บ้านกุดลิง หมู่ที่ 1 หมู่ที่ 2 หมู่ที่ 8 และหมู่ที่ 10 และบ้านร่องคำ หมู่ที่ 3 ตำบลร่องคำ อำเภอร่องคำ จังหวัดกาฬสินธุ์

1. สภาวะทั่วไปและศักยภาพของชุมชน

1.1 ประวัติของชุมชน

สภาพเดิมของชุมชนเป้าหมาย เมื่อประมาณพุทธศักราช 2463 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ได้มีราษฎรกลุ่มหนึ่งอพยพครอบครัวมาจากจังหวัดอุบลราชธานี มาตั้ง

ถิ่นฐานอยู่ทางทิศตะวันตกของลำห้วยทราย และได้จับจองหักล้างถางพง เพราะเห็นว่าทำนาได้ผลดี เนื่องจากเป็นบริเวณที่มีร่องน้ำซึมเรียกว่า “แหล่งซับน้ำ” ชาวบ้านเรียกว่า “ฮ่องคำ” หรือ “ฮ่อมคำ” และเรียกกันต่อมาว่า “ร่องคำ” ซึ่งเป็นชื่อหมู่บ้านที่มีชุมชนหนาแน่น เดิมอยู่ในท้องที่อำเภอกมลาไสย และเนื่องจากมี

พื้นที่กว้างขวางมีพลเมืองมาก อยู่ห่างไกลจากอำเภอ เจ้าหน้าที่ออกตรวจตราดูแลความทุกข์ของราษฎรไม่ทั่วถึง จึงแบ่งเขตการปกครองออกเป็นกิ่งอำเภอ เรียกว่า “กิ่งอำเภอร่องคำ” ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย ฉบับลงวันที่ 19 มกราคม 2516 เป็นต้นมา จนถึงวันที่ 2 พฤศจิกายน 2536 ได้มีพระราชกฤษฎีกายกฐานะเป็นอำเภอร่องคำ (ตามประกาศราชกิจจานุเบกษา เล่ม 10 ตอนที่ 176 ลงวันที่ 1 พฤศจิกายน 2536 ซึ่งมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เป็นต้นไป)

1.2 ลักษณะที่ตั้งและอาณาเขตชุมชนเป้าหมาย

บ้านกุดลิง หมู่ 1, หมู่ 2, หมู่ 8, และหมู่ 10 และบ้านกุดลิงหมู่ 13 ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของจังหวัดกาฬสินธุ์ ห่างจากจังหวัดกาฬสินธุ์ 38 กิโลเมตร สำหรับที่ว่าการอำเภอตั้งอยู่ริมทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2116 ช่วงหลักกิโลเมตรที่ 45 + 500 กม.

อาณาเขต

ทิศเหนือ	เขตตำบลสามัคคี อำเภอร่องคำ จังหวัดกาฬสินธุ์
ทิศตะวันออก	เขตลำห้วยทราย และอำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด
ทิศใต้	เขตลำห้วยทราย และกิ่งอำเภอเชียงขวัญ จังหวัดร้อยเอ็ด
ทิศตะวันตก	เขตตำบลเหล่าอ้อย อำเภอร่องคำ จังหวัดกาฬสินธุ์

1.3 ลักษณะภูมิประเทศ

มีสภาพพื้นที่เป็น ที่ดอน ดินร่วนปนทรายทางทิศเหนือมีป่าสงวนดงแม่เผด พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูงลอนต้น ลอนชัน จากตอนเหนือสู่ตอนใต้ เป็นลักษณะภูมิประเทศในกลุ่มอีสานเหนือซึ่งเรียกกันว่า "แอ่งสกลนคร"

1.4 สภาพดินฟ้าอากาศ

ตามปกติชุมชนเป้าหมาย มีสภาพดินฟ้าอากาศตามฤดูกาล คือมี ฤดูหนาว , ฤดูร้อน และฤดูฝน แต่ในปัจจุบันสภาพอากาศไม่เป็นไปตามสภาพเดิม ซึ่งเกิดจากความไม่สมดุลทางธรรมชาติ ดังนั้นดินฟ้าอากาศจึงขึ้นอยู่กับอิทธิพลของธรรมชาติ กล่าวคือ บางครั้งฝนไม่ตก หรือทิ้งช่วงทำให้เกิดความแห้งแล้งเป็นเวลานาน บางครั้งก็เกิดฝนตกจนเกิดอุทกภัย และบางครั้งมีอากาศหนาว ขึ้นอยู่กับสภาพการณ์แต่ละปี

1.5 การอาชีพและการพาณิชย์

1.5.1 ด้านการเกษตร (นา ไร่)

พบว่าประชาชนในเขตพื้นที่เป้าหมายยึดอาชีพการเกษตรร้อยละ 80 แต่เป็นการเกษตรแบบดั้งเดิมเป็นส่วนมาก ไร่นาสวนผสม หรือเกษตรแบบยั่งยืนห่างไกลจากความคาดหวังมาก

1.5.2 ด้านการปศุสัตว์ การเลี้ยงสัตว์ส่วนใหญ่เป็นการเลี้ยงเพื่อใช้แรงงานและอาหาร

ภายในครอบครัวการเลี้ยงเพื่อการ
ค้ายังไม่มี

1.5.3 ด้านการ

ประมง ชุมชนเป้าหมาย ยังไม่มีการดำเนินงานด้านการประมงโดยตรง นอกจากตามแหล่งน้ำธรรมชาติ มีการปล่อยพันธุ์ปลาลงในแหล่งน้ำ หนองน้ำ บึง ในวันสำคัญต่าง ๆ เป็นบางครั้งเท่านั้น

1.5.4 ด้านอุตสาหกรรม ในท้องที่ชุมชนเป้าหมายยังไม่มีอุตสาหกรรมขนาดใหญ่คงมีแต่อุตสาหกรรมขนาดเล็กที่พอเลี้ยงตนเองได้ เช่น การทำโรงสีข้าว ซึ่งมีอยู่ 6 โรง

1.5.5 ด้านหัตถกรรม ในชุมชนเป้าหมาย มีการดำเนินการด้านหัตถกรรมคือการตัดเย็บทีนอน หมอนขิด ผ้าห่มนวมและงานจักสาน เป็นต้น และมีการจัดตั้งเป็นกลุ่มดำเนินการโดยมีการส่งออกจำหน่ายบ้างแล้ว

1.5.6 การค้าขายและการพาณิชย์ มีการซื้อขายโดยทั่วไป โดยจะมีประชาชนในพื้นที่และต่างท้องที่ คือจากอำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด จะมาจับจ่ายซื้อขายเป็นจำนวนมากโดยเฉพาะในวันเสาร์ หรือ อาทิตย์ เพราะพื้นที่ติดต่อกัน นอกจากนี้พอสิ้นฤดูเก็บเกี่ยวราษฎรจะมีอาชีพรับจ้างหรือไปทำงานในท้องถิ่นอื่น ๆ และซื้อขายของเก่า

1.5.7 ด้านธุรกิจและการบริการ ไม่มีโรงภาพยนตร์ มีแต่การฉายหนังเร่เป็นบางครั้ง โรงแรมไม่มี ร้านอาหารอยู่ในเขตเทศบาล 3 แห่ง ร้านเสริมสวยมีหลายร้าน มีตลาดสดซึ่งเป็นของเทศบาล 1 แห่ง มีการค้าขายกันมากในตอนเช้าตรู่ จนถึง 09.00 น. ตอนเย็นมีการขายอาหารสำเร็จรูป มีปั้มน้ำมันขนาดมาตรฐานอยู่ 2 แห่ง และมี ปั้มน้ำมันหลอดกระจายอยู่ตามหมู่บ้าน

1.5.8 ด้านพื้นที่และประชากร / จำนวนครัวเรือน / พื้นที่ / และประชากร

บ้าน	หมู่ที่	พื้นที่ / ไร่	ประชากร (คน)		
			ชาย	หญิง	รวม
บ้านกุดลิง	1	500	230	300	530
บ้านกุดลิง	2	400	234	335	569
บ้านร่องคำ	3	600	264	357	621
บ้านกุดลิง	8	468	226	298	524
บ้านกุดลิง	11	657	300	351	651
รวม	5	2,625	1,254	1,641	2,895

1.5.9 กลุ่มพลังชุมชน

ที่	ชื่อกลุ่ม	จำนวนสมาชิก / คน
1	อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน (อ.ส.ม.)	66
2	ลูกเสือชาวบ้าน (ล.ส.ช.บ.)	320
3	ไทยอาสาป้องกันชาติ (ท.ส.ป.ช.)	100
4	กลุ่มกองหนุนแห่งชาติ (ก.น.ช.)	60
5	เยาวชนอาสาสมัคร	70
6	สหกรณ์การเกษตรร่องคำ	560

1.5.10 แหล่งทุน

พบว่าไม่มีธนาคารพาณิชย์ หรือแหล่งเงินทุนอยู่ในพื้นที่เป้าหมายแต่อย่างใด จะมีก็เพียงกิจการสหกรณ์การเกษตรร่องคำเพียงแห่งเดียวเท่านั้น

1.5.11 แหล่งน้ำ

แหล่งน้ำในชุมชน

เป้าหมายได้ใช้ในการอุปโภค บริโภค และการเกษตรในพื้นที่เป้าหมายมีทั้งลำห้วย คือ ลำห้วยทราย และหนองบึงต่างๆเช่น หนองหุดัง หนองเซียม ในหมู่บ้านร่องคำ หมู่ 3 และบ้านกุดลิงหมู่ 8 ซึ่งอยู่ในสภาพตื้นเขินและดินมีลักษณะร่วนปนทรายไม่สามารถเก็บกักน้ำเพื่อการเกษตรได้ในหน้าแล้ง

1.6 การศึกษา การศาสนา และ ประเพณี

1.6.1 การศึกษา พบว่าในพื้นที่เป้าหมาย มีการจัดการศึกษา ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาคือ ระดับประถมศึกษามีโรงเรียนชุมชนบ้านกุดลิง ระดับมัธยมมีโรงเรียนร่องคำ

1.6.2 การศาสนา พบว่าประชาชนในพื้นที่เป้าหมายนับถือศาสนาพุทธเป็นหลัก และเป็นผู้ที่มีความนิยมศรัทธาเลื่อมใสสูงมาก ในชุมชนเป้าหมายมีสถาบันทางศาสนา คือ มีวัดจำนวน 3 วัด ได้แก่ วัดร่องคำ วัดปฐมแพ่งศรี และวัดสว่างใต้ โดยเฉพาะวัดปฐมแพ่งศรี และวัดสว่างใต้เป็นโรงเรียนสอนสามเณร แผนกธรรม แผนกบาลี และแผนกสามัญ มีเยาวชนมาบวชเรียนเป็นจำนวนมาก

1.6.3 ประเพณี พบว่าประชาชนในพื้นที่เป้าหมายส่วนมากยังคงยึดมั่นในประเพณีดั้งเดิมของชาวอีสานอย่างเป็นชีวิตจิตใจ ซึ่งจะเป็นการประกอบกิจกรรมที่สนุกสนานพร้อมญาติพี่น้องและทำบุญไปพร้อมกัน งานประเพณีที่มีอยู่คือ

1.6.3.1 งานบุญตุ๋่มข้าว หมายถึง การนำข้าวเปลือกไปไว้ที่วัดเพื่อทำบุญจะทำในเดือนอ้าย

1.6.3.2 งานทำบุญกลางบ้าน หมายถึง การทำบุญสวดมนต์ปัดรังควานหมู่บ้านเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่หมู่บ้าน จะทำกิจกรรมในเดือนยี่

1.6.3.3 งานทำบุญปั้นข้าวจี คือ การเอาข้าวเหนียวมาปั้นเป็นลักษณะยาวรีแล้วเอาไปย่างไฟ จะทำกิจกรรมในเดือนสาม

1.6.3.4 งานทำบุญพระเวส คือการทำบุญมหาชาติจะทำกิจกรรมในเดือนสี่

1.6.3.5 งานทำบุญสงกรานต์จะทำกิจกรรมในเดือนห้า

1.6.3.6 งานทำบุญบั้งไฟจะทำในเดือนหก เพื่อบูชาขอฝนพญาแถน

1.6.3.7 บุญข้าสะ เป็นการทำบุญเลี้ยงผีตาแฮก (ผีนา) กระทำในเดือนเจ็ด

1.6.3.8 บุญเข้าพรรษา บุญทอดเทียนจัดในเดือนแปด

1.6.3.9 บุญข้าวประดับดิน ในเดือนเก้า

1.6.3.10 บุญข้าวสาก หรือข้าวกระยาสารท ในเดือนสิบ

1.6.3.11 บุญออกพรรษา ในเดือนสิบเอ็ด

1.6.3.12 งานทำบุญกฐินและลอยกระทงจะทำกิจกรรมในเดือนสิบสอง

นอกจากประเพณีตามฮีตสิบสองแล้ว ยังมีบุญวันสามเณร (สามเณรพบญาติ) กิจกรรมต้อนรับผ้าป่า และบุญแจกข้าว (อุทิศส่วนกุศลให้ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว) ด้วย

1.7 การสาธารณสุข

พบว่าพื้นที่เป้าหมายมีการให้บริการทางด้านสาธารณสุขดังนี้

1. มีโรงพยาบาลขนาด 30 เตียง 1 แห่ง
2. มีสำนักงานสาธารณสุข 1 แห่ง
3. มีร้านขายยาแผนปัจจุบัน 2 แห่ง

1.8 การคมนาคม

การคมนาคมในพื้นที่เป้าหมายพบว่า มีการคมนาคม ดังนี้

1.8.1 การคมนาคมของ
อำเภอมีทางเดียว คือ ทางบก
สามารถติดต่อกับภายนอก
และสถานที่ต่าง ๆ โดยมีทาง
หลวงแผ่นดินหมายเลข 2116
เป็นเส้นทางหลัก

1.8.2 การคมนาคมใน
หมู่บ้านมีสภาพผิวจราจรไม่ดี
เนื่องจากบางแห่งเป็นถนน
ลูกรัง และมีรถยนต์บรรทุก

ขนส่งผลผลิตทางการเกษตรใช้สัญจรไปมาทำให้ถนนทรุดโทรมเป็นประจำ

1.9 ด้านการสาธารณสุขปโภค

ในด้านนี้พบว่าในชุมชนเป้าหมายมีสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ สำหรับชุมชน
ดังนี้

1.9.1 การไฟฟ้า ทุกหมู่บ้านได้มีการดำเนินการติดตั้งไฟฟ้าเข้าทุกหมู่บ้าน

1.9.2 การประปา มีการก่อสร้างประปาครบทุกหมู่บ้าน

1.9.3 การไปรษณีย์ มีที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข 1 แห่ง มีการให้บริการทั้ง

แบบธรรมดา และแบบด่วนพิเศษ (EMS.)

1.9.4 โทรศัพท์ มีโทรศัพท์ตามหมู่บ้านต่าง ๆ ในพื้นที่เป้าหมาย

1.10 ด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

ป่าไม้ พบว่าในชุมชนเป้าหมายไม่มีป่าไม้ที่จะนับเป็นป่าที่สำคัญได้จะมีเพียงป่า
ตามโคก ทำเลหัวไร่ปลายนาและในที่สาธารณะเท่านั้น ลักษณะจึงเป็นป่าโปร่งเป็นส่วนใหญ่

1.11 ด้านหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ

ในพื้นที่เป้าหมายเป็นที่ตั้งของหน่วยงานทั้งภาคราชการและรัฐวิสาหกิจต่าง ๆ ดังนี้

1.11.1 ที่ว่าการอำเภอองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งมีหน่วยงานภายในต่าง ๆ คือ ที่ทำการ
ปกครอง สำนักงานศึกษาธิการอำเภอ สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ สำนักงานพัฒนาชุมชน
สำนักงานสหกรณ์ สำนักงานสุขาภิบาล สำนักงานสรรพากร สำนักงานปศุสัตว์ สำนักงานสัสดี
และสำนักงานป่าไม้

1.11.2 หน่วยงานนอกสำนักงาน มีสถานีตำรวจภูธร สำนักงานการประถม
ศึกษาอำเภอ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน โรงพยาบาลองค์การบริหารส่วนตำบล การไปรษณีย์โทรเลข การไฟฟ้าส่วน
ภูมิภาค การประปาส่วนภูมิภาค ชุมสายโทรศัพท์อำเภอ

1.12 ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น

พบว่าในพื้นที่เป้าหมายมีภูมิปัญญาที่เป็นทรัพยากรบุคคลที่ได้รับการยอมรับในชุมชน ดังนี้

ภูมิปัญญาด้านบุคคล

ทรัพยากรบุคคลที่ได้รับการยอมรับในเรื่อง	จำนวน / คน
1. การผลิต การเล่น การแสดงและการสืบทอดดนตรีโปงลาง	14
2. การเป็นผู้รู้กิจพิธีทางศาสนา	10
3. ผู้เชี่ยวชาญทางพิธีบายศรีสู่ขวัญ และสะเดาะเคราะห์	8
4. เป็นสื่อกลางระหว่างชาวบ้านกับเทวดา / สิ่งศักดิ์สิทธิ์ (เฒ่าจ้ำ)	2
5. หมอยาแผนโบราณ	3
6. ช่างทอผ้า	15
7. หมอนวดแผนโบราณ	5
8. การจักสาน	20
รวม	77

1.13 รายได้และสภาวะหนี้สิน

1.13.1 รายได้ต่อครอบครัวพบว่า มีรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อปีประมาณ 15,000 บาท

1.13.2 สภาพการมีหนี้สินพบว่าครอบครัวที่เป็นสมาชิกสหกรณ์การเกษตรจะมีหนี้สินเฉลี่ย 30,000 - 50,000 บาทต่อครอบครัว และบางส่วนจะเป็นหนี้กองทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษาของบุตรแทบทุกครัวเรือน

1.14 ด้านค่านิยมต่อการแสดง

จากการที่ชุมชนได้มีการจัดงานในเทศกาลประเพณีต่าง ๆ และจากการที่หน่วยงานต่าง ๆ ได้จัดกิจกรรมการประกวดด้านการแสดงดนตรีพื้นบ้านนั้นในหลาย ๆ ครั้ง หลายวาระพบว่าประชาชนในชุมชนเป้าหมายมีค่านิยมหรือความนิยมบริโภคการแสดงต่าง ๆ ดังนี้

1.14.1. ดนตรีหมอลำลูกทุ่ง

1.14.2. ลำซิ่ง

1.14.3. ลำเรื่องต่อกลอน

1.14.4. ดนตรีลูกทุ่ง

1.14.5. ดนตรีวงสตริง

1.14.6. ดนตรีโปงลาง

1.14.7. หมอลำกลอน

ฯลฯ

1.15 ด้านการสวดการฟ้อนและการแสดงประกอบเครื่องดนตรี

จากการศึกษาพบว่าชุมชนเป้าหมายในพื้นที่นับถือศรัทธาในพุทธศาสนา และมีการปฏิบัติตามลักษณะจารีตประเพณีที่ปรากฏอยู่ใน “ ฮีตสิบสองคองสิบสี่ ” อันเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา เช่น งานบุญต่าง ๆ พิธีกรรมต่าง ๆ ในชุมชนจึงมีการประกอบตามความเชื่อ เพื่อให้มีความสนุกสนานรื่นเริง การแสดงต่าง ๆ มีทั้งที่จ้างมาจากท้องถิ่นอื่นหรือในชุมชนร่วมมือกัน จัดการแสดงขึ้นตามวาระของประเพณี หรืองานบุญ หรืองานพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งพบว่ามี การแสดงหลายอย่างดังนี้

1.15.1 การเทศน์ เช่น เทศน์มหาชาติ การแห่ต่าง ๆ เช่น แห่ลอยพร แห่แม่ทัพ การสวดสารภัญญะ การสู่ขวัญ

1.15.2 การฟ้อน พบว่ามีการแสดงออกในรูปแบบการฟ้อนรำดังนี้

1.15.2.1 การฟ้อนบายศรีสู่ขวัญ เมื่อมีแขกมาเยือนชุมชน ซึ่งเป็นแขกที่มีเกียรติหรือแขกผู้ใหญ่มาจากต่างถิ่น

1.15.2 ฟ้อนผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์ ลักษณะการแต่งกายจะสวย สีสันฉูดฉาด ด้วยผ้าซิด หมี่ผ้าแพรวา นุ่งผ้าถุงมัดหมี่ ที่มีเชิงโดยใช้ผู้ฟ้อนลั่น ๆ

1.15.3 ฟ้อนผู้ไท 3 เเผ่า มี ฟ้อนผู้ไทกาฬสินธุ์ ฟ้อนผู้ไทสกลนคร และผู้ไทเรณูนคร โดยมีการเพิ่มผู้ชายฟ้อนประกอบทั้ง 3 เเผ่า มีการโชว์ลีลาของรำมวยโบราณต่อสู้ระหว่างเผ่า และการเกี่ยวพาราสีกันระหว่างชายและหญิง โดยใช้เครื่องดนตรีวงโปงลางอีสาน (พิณพื้นเมือง, หุ่น, ไชของหรือพิณไห, แคน, กลอง, โปงลาง)

1.15.4 ฟ้อนเซิ้งบั้งไฟ เครื่องดนตรีใช้เครื่องดนตรีอีสานประกอบ เช่น กลองตุ้ม กลองยาว นิยมแสดงในเทศกาลบุญบั้งไฟ และการฟ้อนสาธิตประกอบทำนองลำแบบต่างๆ ให้แขกที่มาเยี่ยมได้ชม

1.15.3 การลำ พบว่ามีมหรสพที่สมโภชงานต่างๆในพื้นที่ดังนี้

1.15.3.1. ลำกลอน เป็นมหรสพบันเทิงที่เป็นการลำโต้ตอบปะทะคารมกลอนระหว่างหมอลำชายและหมอลำฝ่ายหญิงตัวต่อตัว ใช้แคนเป็นดนตรีประกอบ

1.15.3.2 ลำเรื่องต่อกลอน เป็นการแสดงของคณะหมอลำ เล่นเป็นนิทานคล้ายลิเกแต่ใช้การเดินเรื่องด้วยกลอนอีสาน มีดนตรีประกอบได้แก่ แคน กลองชุด คีย์บอร์ด กีต้าร์ กีต้าเบส และฉิ่งฉาบ บางคณะก็ใช้ดนตรีพื้นเมืองอีสานประกอบด้วย เช่น พิณ โปงลาง และพิณเบสอีสาน ลักษณะการแสดงเรียบ ๆ ไม่คึกคัก เหมือนกับหมอลำเพลิน

1.15.3.4 หมอลำเพลิน มีลักษณะการแสดงเป็นนิทานคล้ายกับลำเรื่องต่อกลอน ดนตรีที่ใช้ประกอบคือ พิณ แคน ซอ ฉิ่งฉาบ กลองชุด บางที่มีโปงลางด้วย จังหวะการเล่นดนตรีคึกคัก โดดเอน การแต่งกายค่อนข้างจะนุ่งน้อยห่มน้อย จึงเป็นที่สนใจสำหรับคนวัยหนุ่มสาว

1.15.3.5 ลำซิ่ง เป็นการแสดงที่วิวัฒนาการมาจากลำกลอน แสดงเป็นคู่ระหว่างหมอลำชายกับหมอลำหญิง มีดนตรีประกอบเป็นลักษณะของดนตรีวงสตริง จังหวะกระชั้นเร็ว มีหางเครื่องนุ่งน้อยห่มน้อยพ้อนรำประกอบด้วย สาระการเล่นไม่เป็นนิทานแต่ยกเรื่องนั้นเรื่องนั้นมากล่าวโต้ตอบกัน ทั้งนี้เนื้อหาที่แสดงขึ้นอยู่กับกระแสมโนห์นิยมของประชาชน

1.15.3.6 หมอลำสลับเพลงลูกทุ่ง เป็นการแสดงของนักร้องหมอลำอีสานที่มีชื่อเสียง เช่น บานเย็น รากแก่น , ศิริพร อำไพพงษ์ ,จินตรา พูลลาภ และมนต์สิทธิ์ คำสร้อย การแสดงของวงลูกทุ่งนี้จะพัฒนามาจากหมอลำเรื่องต่อกลอนโดยเพิ่มการแสดงดนตรีและมีหางเครื่องจัดนักร้องร้อง และชุดตลกแทรกเข้าไปด้วย สุดท้ายก็จะมีลำเรื่องต่อกลอน ส่วนดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงจะเป็นการผสมผสานระหว่างดนตรีลูกทุ่งอีสานกับดนตรีสากล

1.16 ด้านการปกครอง

ชุมชนเป้าหมายมีโครงสร้างการบริหารชุมชน โดยมีกำนันและผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำ โดยมีกรรมการหมู่บ้านคอยช่วยเหลือประสานงาน มีการเผยแพร่ข่าวสารทั้งทางเอกสารและโดยหอกระจายข่าว

นอกจากนี้แล้วยังมีพระสงฆ์และภูมิปัญญาและผู้อาวุโสที่ชาวบ้านในชุมชนให้ความเคารพยกย่อง ให้คำปรึกษาหารือข้อขัดแย้ง โดยอาศัยหลักการฮั้วสิบสองคลองสิบสี่

อย่างไรก็ตามเมื่อวิเคราะห์จากข้อมูลที่ค้นพบในปัจจุบันในพื้นที่เป้าหมายคณะผู้วิจัยได้มองว่าสังคมของหมู่บ้านคืออะไร มีความหมายและความเป็นอยู่อย่างไร สังคมของหมู่บ้านในพื้นที่เป้าหมายทั้ง 5 หมู่บ้านในพื้นที่เป้าหมายนี้ มีโครงสร้างหรือลักษณะคล้ายคลึงกัน ซึ่งสามารถชี้บ่งถึงวัฒนธรรมที่ร้อยเรียงเกาะเกี่ยวโยงกันอย่างแน่นแฟ้นได้คือ

1.16.1 ด้านเศรษฐกิจ

ประชาชนส่วนใหญ่ในหมู่บ้านประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรมเป็นหลักโดยพึ่งพาธรรมชาติเป็นหลัก การถือครองปัจจัยการผลิตเป็นการครอบครองร่วมกันทั้งชุมชน ลักษณะเช่นนี้ยังมีให้เห็นในปัจจุบันแต่เป็นไปในลักษณะย่อส่วนลงมาเป็นการถือครองร่วมกันในระดับครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ และมีบางส่วนที่แยกครอบครัวไปครอบครองเฉพาะ เป็นสังคมหมู่บ้านที่มีระบบ มีการพึ่งตนเองที่สามารถผลิตอาหาร ผลิตเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างครบถ้วนสำหรับตอบสนองปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตและยังมีบางส่วนเหลือสามารถนำไปแลกเปลี่ยนระหว่างหมู่บ้านและสังคมภายนอกได้ซึ่งชาวบ้านเรียกแบบแผนแนวทางเศรษฐกิจของพวกเขาว่า “การเอื้ออยู่เอื้อกิน” (หมายถึงการทำอยู่ทำกิน) ทั้งนี้สภาพพื้นที่สำหรับการผลิตโดยทั่วไปอยู่ในสภาพที่ขาดแคลนทั้งในด้าน

ความอุดมสมบูรณ์ของดิน สภาพทางภูมิศาสตร์โดยรอบ ดินบางส่วนมีลักษณะเป็นดินเค็ม การผลิตต้องอาศัยจากน้ำฝนเป็นหลัก จึงได้รับความกดดันจากสภาวะความแปรปรวนจากธรรมชาติค่อนข้างสูงรวมทั้งการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ที่ไหลบ่าเข้าสู่ชุมชนเข้าไปเอารัดเอาเปรียบชาวบ้านอยู่ในปัจจุบัน

ในส่วนความสัมพันธ์ทางการผลิต ชาวบ้านในหมู่บ้านจะช่วยเหลือโยงโยกันตามระบบเครือญาติภายใต้ความสัมพันธ์แบบหมู่บ้าน ใช้ระบบแลกเปลี่ยนสิ่งของเป็นหลัก มิได้ตีราคาค่าแรงตามแบบแผนทุนนิยม เกือบหนึ่งหรือสองไร่แลกข้าวถึงสองถังโดยไม่ตีราคาค่าวัตถุดิบใดนัก แต่เน้นการช่วยเหลือเจือจุนกันมากกว่า

ระบบเศรษฐกิจของหมู่บ้านที่เป็นมาเรียกได้ว่าเป็นระบบ “พึ่งตนเอง” ภายใต้การพึ่งพากันในหมู่บ้านและกับสังคมภายนอก ปัจจัยที่ช่วยให้พึ่งตนเองได้เป็นเพราะเป็นการผลิตที่ไม่ได้ใช้เทคโนโลยีขั้นสูงไม่ได้ใช้ปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช ฯลฯ ตลอดจนแบบแผนการผลิตผูกโยงแน่นแฟ้นอยู่กับความเชื่อตามแบบแผนของหมู่บ้านดังข้อเท็จจริงที่ปรากฏอยู่ในพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น พิธีบูชาพญาแถน มีการแห่บั้งไฟอันเป็นพิธีกรรมบูชาพญาแถน เพื่อวิงวอนให้ช่วยดลบันดาลฟ้าฝนให้ตกต้องตามฤดูกาลก่อนการทำนาของชาวบ้าน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นกระบวนการวัฒนธรรมทางด้านเศรษฐกิจแบบหมู่บ้านที่ยังดำรงอยู่ในปัจจุบัน

1.16.2 ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม

ความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในหมู่บ้านเป็นความสัมพันธ์ตามสายเลือดและระบบเครือญาติ จึงส่งผลให้เกิดผู้นำตามแบบของชุมชนในลักษณะคือผู้นำแบบสืบทอดตามสายเลือดซึ่งเป็นผู้อาวุโสตามระบบเครือญาติ กับผู้นำที่เป็นลักษณะเฉพาะตัว เฉพาะด้าน ความเป็นผู้นำทั้งสองลักษณะนี้ไม่ผูกขาดเฉพาะบุคคลอย่างเบ็ดเสร็จ แต่เป็นลักษณะเชื่อมโยงเกาะเกี่ยว ร่วมมือซึ่งกันและกัน ดูแลช่วยเหลือแนะนำสมาชิกในครอบครัวและชุมชนในการอยู่ร่วมกัน

1.16.3 ด้านกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม

การถ่ายทอดการเรียนรู้ จิตสำนึกและความเข้าใจทางสังคมจะถ่ายทอดโดยอาศัยหลัก 2 ประการคือ

ประการแรก โดยผ่านทางครอบครัว เช่น พ่อ แม่ สอนลูก ลูก ป้า น้า อา ตา ยาย ปู่ สอนหลานหรือผู้ใหญ่สอนเด็ก ทั้งโดยวิธีการบอกสอนด้วยวาจาและร่วมปฏิบัติ

ประการที่สอง โดยการถ่ายทอดจากการเข้าร่วมพิธีกรรม งานประเพณีในชุมชนตามฮีตสิบสองคองสิบสี่ ซึ่งปฏิบัติและเข้าใจเรื่องราวสืบทอดความรู้ของชุมชนตลอดมา

1.16.4 ด้านสังคมการปกครอง

ในแนวทางสังคมการปกครองอาศัยแม่แบบจากกฎหมายพื้นบ้านเป็นบรรทัดฐานในการปกครองชาวบ้านในชุมชนเรียกว่า “ฮีตสิบสองคองสิบสี่” กฎและเกณฑ์ดังกล่าวไม่ได้เกิดจาก

การกำหนดจากกลุ่มบุคคลอย่างโดดเดี่ยว แต่เป็นกฎเกณฑ์ที่ผูกติดกับความเชื่อที่ถ่ายทอดกันมาซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างพุทธศาสนาและความเชื่อของชุมชนโดยมิได้เป็นไปเพื่อตอบสนองผลประโยชน์เฉพาะกลุ่มที่มีอำนาจได้เปรียบทางสังคม แต่เป็นกฎเกณฑ์ที่สร้างสรรค์สังคม คุณค่าของปัจเจกชนทุกคนและสังคมของชุมชนโดยรวม

ฮีตสิบสองคองสิบสี่ เป็นแบบแผนของทำนองคลองธรรมที่ปัจเจกชนในชุมชนกระทำร่วมกันเพื่อการอยู่ร่วมกัน ฮีตสิบสองเป็นกิจกรรมสิบสองประการของหมู่บ้านที่สมาชิกชุมชนกระทำร่วมกันในแต่ละเดือนของทุกปีทีเรียกกันว่างานบุญในเดือนต่าง ๆ เช่นเดือนอ้าย บุญเข้ากรรม (ตรงกับเดือนธันวาคม) เดือนยี่บุญคูณลาน (ตรงกับเดือนมกราคม) เดือนสามบุญข้าวจี (ตรงกับเดือนกุมภาพันธ์) ฯลฯ ส่วนคองสิบสี่ เป็นแบบแผนการปกครองและการปฏิบัติต่อกันและกันตามสถานภาพต่าง ๆ ฯลฯ ในสังคม เป็นแบบแผนที่มีรายละเอียดมากมายสำหรับใช้กำหนดการปฏิบัติตัวของปัจเจกชนในสถานะต่าง ๆ ทางสังคมที่ปฏิบัติต่อตนเอง ต่อผู้อื่นที่มีสถานะต่ำกว่าและสูงกว่าตนเอง ทั้งในครอบครัว เครือญาติและในชุมชน รายละเอียดของคองสิบสี่จะเป็นการยกย่องและลงโทษไว้แบบเบ็ดเสร็จ นอกจากนี้ยังมีกฎข้อห้ามในฮีตและคองไว้อย่างละเอียดด้วย เรียกว่า “ชะล้า” ซึ่งเป็นข้อห้ามที่ได้จากการสรุปจากบทเรียนของวิถีชีวิตในชุมชนจากบรรพชนรุ่นก่อน ๆ เพื่อช่วยป้องกันภัยพิบัติที่อาจจะเกิดขึ้นกับแต่ละบุคคลและสังคมโดยรวม เช่น เอาบุญก่ายบ้าน บ่อฮู้จักแสงจักกาย เป็นชะล้า ฯลฯ

ฮีต – คอง จึงนับได้ว่าเป็นมรดกที่มีคุณค่าต่อหมู่บ้านเป็นเครื่องมือ เป็นข้อสรุปที่หลอมขึ้นจากประสบการณ์ชีวิตจากคนรุ่นก่อนสืบทอดมาสู่คนรุ่นหลัง ช่วยถ่ายทอดคุณค่าทางประวัติศาสตร์ให้สืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นด้านศีลธรรมจรรยา ความสัมพันธ์ของบุคคลต่อบุคคลจนถึงเรื่องของเพศศึกษา

ชาวบ้านในชุมชนเป้าหมายได้ร่วมปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน คุณค่าและสาระต่าง ๆ ดังกล่าวได้ซึมซับอยู่ในสำนึกของปัจเจกชนในชุมชนอย่างแน่นแฟ้น ทั้งยังมีพลังการสืบทอดที่ต่อเนื่อง

1.17 ด้านความเชื่อ

ด้านความเชื่อของชาวบ้านได้รับอิทธิพลจากภูมิปัญญาสามแบบด้วยกัน คือ พุทธ ผีและ พราหมณ์ ผสมผสานอย่างมีเอกลักษณ์ เป็นตัวของตัวเองซึ่งแสดงออกโดยผ่านวิถีชีวิต พิธีกรรม และจารีตของหมู่บ้าน ที่เป็นแรงขับและเกณฑ์ ในการที่จะให้ชาวบ้านสร้างพฤติกรรม กิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นเมื่อเผชิญเหตุการณ์หรือได้รับความกดดันจากปัญหาชีวิตและสังคม คติความเชื่อเป็นส่วนที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจในการเลือกที่จะ “ทำ”หรือไม่ “ทำ” สิ่งใด ๆ ในชีวิตของปัจเจกชนและชุมชน

1.17.1 คติความเชื่อแบบพุทธ เป็นส่วนช่วยสร้างอุดมการณ์ในวิถีชีวิตของชาวบ้านเป็นสองระดับ ระดับหนึ่งเป็นอุดมการณ์สูงสุดที่มุ่งไปสู่โลกการหลุดพ้นหรือนิพพาน ส่วน

อีกระดับหนึ่งเป็นส่วนช่วยในการจัดระเบียบทางสังคมอันเป็นรากเหง้าของศีลธรรมจริยธรรมที่ ร้อยเรียงโยงใยอยู่ในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน การสืบทอดความเชื่อแบบนี้มีวัดเป็นสถาบันเรียนรู้ ผู้สืบทอดคือพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นบุคลากร การสืบทอดจะผ่านทางการปฏิบัติและคัมภีร์ต่างๆที่เป็น คำสอนของศาสนา

1.17.2 คติความเชื่อแบบผี เนื่องจากการสังสมประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ สืบทอดกันมาเป็นกระบวนการหลายรุ่นคนชาวบ้านจึงมีทัศนคติต่อผีในสองลักษณะคือ ผีดีที่เป็นคุณ ต่อสังคม ต่อปัจเจกชนเช่น วิญญาณบรรพบุรุษต้นตระกูลหรือบุคคลที่ควรยกย่องนับถือรวมทั้งสิ่ง ที่เหนือธรรมชาติที่สัมผัสไม่ได้ เช่นผีปอบ ผีตาแสด ผีนางไม้ ฯลฯ ส่วนผีอีกแบบหนึ่งคือผีที่เลวร้ายที่ จะบันดาลให้เกิดความวิบัติเสียหายต่อบุคคลและชุมชน เช่น ผีปอบ ผีเปรต ฯลฯ

1.17.3 คติความเชื่อแบบพราหมณ์ ความเชื่อแบบนี้จะผสมกลมกลืน อยู่ในพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวบ้านที่มีต่อความเชื่อในธรรมและผี เช่น ในพิธีบายศรีสู่ขวัญ การทำ ขวัญข้าว และขวัญควาย ฯลฯ จากคติความเชื่อทั้งสามแบบชี้ให้เห็นถึงโลกทัศน์ กระบวนการทาง สังคม การดำรงชีวิต กิจกรรมของบุคคล ครอบครัวหรือสังคม เช่น ประเพณีต่าง ๆ ตามฮีตสิบสอง ที่เป็นการจัดการร่วมกันระหว่างบ้าน วัด ผีและพราหมณ์ จึงทำให้ชาวบ้านคำนึงถึงการพึ่งพาอาศัย กันอย่างใกล้ชิดตามสภาพความสมเหตุสมผลของจุดรวมระหว่างการยังชีพ ความเชื่อและการอยู่รวม กัน จึงมีการโยงใยสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ ทั้งมีความลงตัวทางความรู้สึกของแต่ละบุคคลระหว่าง ชีวิตภายนอกกับชีวิตภายในที่ไม่รู้สึกสับสนแบบสังคมเมือง

1.18. สาเหตุและปัจจัยที่เข้าแทรกแซงสภาพชีวิตและสังคมหมู่บ้าน

การศึกษาวิจัยในพื้นที่เป้าหมายนี้คณะผู้วิจัยพยายามมองแบบล่างขึ้นบน โดยพยายามเจาะ ลึกถึงเหตุการณ์และปัจจัยที่ชัดเจน ที่มีผลตามความรู้สึกและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมหมู่บ้านโดย รวบรวมคำบอกเล่าและเหตุการณ์ในลักษณะของการสนทนากลุ่มย่อย กลุ่มใหญ่ เป็นหลักซึ่งพอจะ ประมวลจากการวิเคราะห์ร่วมกับชาวบ้านได้ดังนี้ คือ

1.18.1 ระบบโรงเรียน

เป็นสิ่งใหม่สิ่งแรกที่เข้ามา เริ่มแรกก็เข้ามาอิงกับระบบวัดก่อน จากนั้นก็ค่อย ๆ แยกตัวออกจากวัดอย่างเด็ดขาด แม้การศึกษาจะช่วยให้เด็กอ่านออก เขียนได้ คิดคำนวณเป็นแต่ค่า นิยมที่ได้จากการศึกษาแบบใหม่ไม่ได้ช่วยสร้างความเจริญให้กับชีวิตและสังคมหมู่บ้าน ทัศนคติโดย พื้นฐานก็ขัดแย้งกัน ดังบทสะท้อนจากชาวบ้านว่า “โรงเรียนนี้แหละที่ทำให้ศีลธรรมเสื่อม เมื่อก่อนอยู่ กับพระ พระเป็นตัวอย่างที่ดี อยู่กับครูเห็นแต่ความสามะเลเทเมา เล่นไฟ เล่นหอย แต่งเล็บ ทาปากจนดูไม่ได้ เด็ก ๆ ก็พูดกับมันยาก ว่ายาก บอกยาก หาวว่าพ่อแม่รู้หนังสือสู้มันไม่ได้ กลับมาจากโรงเรียนทีหนึ่งก็มีคำพูด ท่าทางแปลกใหม่ ๆ มาเรื่อย”

จากระบบการศึกษาแบบใหม่ทดแทนสถาบันวัดและพระสงฆ์ ทำให้สังคมหมู่บ้านเผชิญกับปัญหาทางศีลธรรมซึ่งเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับปัญหาด้านอื่น ๆ อีกมากมายส่งผลต่อกระบวนการตามรากฐานวัฒนธรรมที่เคยเป็นมา

1.18.2 ระบบเศรษฐกิจ นอกจากปลูกข้าวเป็นพืชเศรษฐกิจตัวหลักแล้ว พืชเศรษฐกิจตัวใหม่ คือ ปอ และมันสำปะหลัง เมื่อรัฐบาลมีการส่งเสริมให้ปลูกปอและปลูกมันสำปะหลัง ผลที่ตามมาพบว่า ระบบเศรษฐกิจแบบเดิมที่ปลูกข้าวเป็นหลักตามฤดูกาลแล้วใช้เวลาที่เหลือ ปลูกพืชผักอย่างอื่น ๆ และหารายได้จากการผลิตเครื่องจักสานและผลิตเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ เพื่อใช้ในชีวิตรประจำวันนั้น ได้หันมาใช้เวลาในส่วนนี้ปลูกปอ ปลูกมันสำปะหลังทั้งก่อนและหลังฤดูทำนา ทำให้เกิดภาวะการจ้างงานกันขึ้นเพราะต่างคนต่างเร่งปลูกเร่งเก็บเกี่ยวพร้อม ๆ กัน นอกจากนี้มีการหักล้างางพง ตัดไม้ทำลายป่าที่เคยเป็นแหล่งอาหารของชาวบ้านอย่างรวดเร็ว **นายเซ่ง แต่งประกอบ** ผู้ใหญ่บ้าน บ้านร่องคำ หมู่ 2 เล่าว่า...”ปลูกปออยู่ไม่กี่ปี ราคาตก เริ่มแห้งแล้ง ดินก็ขาดความอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านแต่ละหมู่บ้านก็เริ่มหันไปกู้ยืมเงินจากสหกรณ์การเกษตร ขณะที่รายจ่ายต่าง ๆ ในการปลูกปอก็ต้องลงทุนเพิ่มมากขึ้นเป็นเงาตามตัว นอกจากนี้ **นายจำปา คำสุวรรณ** ผู้ใหญ่บ้านกุดลิงได้เล่าเสริมว่า...”จากการปลูกปอทำให้เกิดมีระบบค้าขายทั้งจากภายในและภายนอกตามเข้ามาด้วย ร้านค้าร้านขายของในหมู่บ้านก็มีมากขึ้นอย่างรวดเร็ว เรียกว่าระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมจากภายนอกได้ระบาดเข้าสู่หมู่บ้านอย่างรุนแรงในช่วงนั้น”

ผลที่เกิดจากระบบที่แทรกเข้ามาทำให้มีการใช้จ่ายฟุ่มเฟือยมากขึ้น ความแห้งแล้งอันเป็นผลจากระบบนิเวศที่ถูกทำลายไป ชาวบ้านเล่าว่า เกิดความแห้งแล้งต่อเนื่องกันบ่อยครั้ง การปลูกข้าวทำนาไม่ได้ผลตามปกติทุกปี บางช่วงทำนาได้ 1 ปี แล้งไปอีก 2 ปี จึงจะมีฝนให้ทำนาอีกครั้งหนึ่งเงินผัน ไฟฟ้า งานพัฒนาโดยรัฐ จากการพัฒนาของรัฐที่เกิดขึ้นเป็นการมุ่งขยายผลผลิตทางเศรษฐกิจและทางวัตถุเป็นหลัก เป็นการครอบงำความคิดที่เน้นการสร้างวัตถุที่ส่งเสริมระบบบริโภคนิยมเข้าสู่ชุมชนต่าง ๆ ขณะเดียวกันโครงการเงินผันได้สร้างความแตกแยกของคนในหมู่บ้านขึ้นมีการแย่งชิงผลประโยชน์เฉพาะหน้ากันในทุกระดับตลอดจนทำลายระบบการช่วยเหลือพึ่งพากันในชุมชนมีการเรียกร้องการทำงานเป็นค่าจ้างแทนระบบการช่วยเหลือกัน ส่วนไฟฟ้าโดยทั่วไปชาวบ้านเห็นว่าช่วยให้มีความสะดวกสบายและทุนค่าใช้จ่ายเมื่อเปรียบเทียบกับใช้น้ำมันก๊าด แต่ก็ส่งผลด้านอื่นตามมาคือมีแมลงมากขึ้น มีผลต่อโรคข้าวเกิดตามมา การใช้จ่ายฟุ่มเฟือยมากขึ้นจากการโฆษณาจากสื่อประเภทต่าง ๆ โดยเฉพาะโทรทัศน์ วิทยุมีผลต่อเยาวชนและค่านิยมของหมู่บ้าน เกิดระบบผ่อนส่งเครื่องใช้ไฟฟ้า ทำให้หนี้สินเพิ่มขึ้นมากมาย

1.18.3 อำนาจรัฐ ในช่วงยี่สิบปีที่ผ่านมา ชาวบ้านร่วมกันวิเคราะห์ว่า อำนาจการตัดสินใจในชุมชน เดิมเคยอาศัยผู้อาวุโสหรือบุคคลที่ชาวบ้านได้ให้ความเคารพนับถือภายในหมู่บ้านนั้นเป็นผู้ตัดสินใจไกลเกลี่ยประนีประนอมกัน เช่น การตัดสินใจการทะเลาะกันของวัยรุ่นในหมู่บ้าน

แต่เมื่อมีการปกครองผ่านระบบผู้ใหญ่บ้าน กำนัน อำนาจการตัดสินใจภายในชุมชนก็เริ่มสูญเสียไป กรณีเกิดปัญหาข้อพิพาทต่าง ๆ ก็หันไปพึ่งตำรวจ พี่ชวบ้านส่วนใหญ่ก็ไม่รู้กฎหมาย ผลก็คือไปถึง ตำรวจทั้งโจทก์และจำเลยต้องเสียเงินด้วยกันทั้งคู่ ทั้งยังต้องรับโทษติดคุกติดตารางมองเห็นกันไม่ติดตลอดไปเลย ” ถ้าให้ผู้เฒ่าผู้แก่ตัดสินใจกลับมารักใคร่ปรองดองกันได้ ”

จากการแทรกแซงจากภายนอกต่าง ๆ ทำให้สังคมหมู่บ้านต้องต่อสู้ดิ้นรนแม้จะถูกแทรกแซงจากปัจจัยภายนอกดังกล่าว แต่อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีปัจจัยเชิงบวกที่ต้านอำนาจภายนอกได้อย่างมีประสิทธิภาพระดับหนึ่งโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ ที่ยังคงเหลืออยู่ในชุมชน แม้ว่าจะไม่ครบถ้วนตามฮีตสิบสองคองสิบสี่ก็ตาม

1.19. การต่อสู้และการแก้ปัญหาของชุมชน

จากการเข้าร่วมกิจกรรม พิธีกรรมและกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนเป้าหมายของคณะผู้วิจัยทำให้พอจะสรุปได้กว้าง ๆ ของการต่อสู้และการแก้ปัญหาเพื่อตนเองและสังคมคือ

1.19.1 การอพยพย้ายถิ่นฐาน เป็นการต่อสู้ปัญหาเมื่อเผชิญปัญหาจากธรรมชาติเป็นหลักเช่นเกิดความแห้งแล้ง ความขาดแคลนดังนั้นจึงมีการอพยพเคลื่อนย้ายแสวงหาพื้นที่ใหม่ที่ทำมาหากินได้สะดวกกว่า

1.19.2 การแสวงหาคลหรืออำนาจอื่นที่ไปสัมพันธ์กับพวกเขามาสนับสนุน เช่นนายฮ้อยคำว้าคำควายเกิดปัญหาข้อขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่ตำรวจพวกเขาจะพยายามเข้าหาคลที่มีอำนาจเหนือกว่าตำรวจดังมาเป็นพวกของตนเองส่วนมากมักเป็น ส.ส. โดยพยายาม ดึงมาเป็นที่ปรึกษาและกดดันคู่ต่อสู้

1.19.3 การต่อสู้และแก้ปัญหาด้วยการปรับ ดัดแปลง หรือจำลองเหตุการณ์ต่าง ๆ แล้วบอกเล่าสืบต่อกันมาในรูปของวรรณกรรมพื้นบ้าน บทเพลง หมอลำประเภทต่าง ๆ เพื่อเป็นข้อเตือนใจ เป็นบทบันทึกความทรงจำทั้งในด้านความทุกข์ความสุขสมหวังอย่างเช่น การแสดงดนตรีโปงลางจะเป็นการจัดแสดงนิทรรศการของวิถีชีวิต ประวัติศาสตร์ การหาอยู่หากินของคนอีสาน ฯลฯ โดยใช้ดนตรีอีสาน ซึ่งการต่อสู้และการแก้ปัญหาโดยวิธีนี้ทำให้มีการสืบทอดสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ไว้ในชุมชนดังรายละเอียดในประเด็นต่อไป

2. ศักยภาพด้านการผลิต การเล่นและการสืบทอดดนตรีโปงลางในชุมชน

จากการต่อสู้โดยการปรับเหตุการณ์ต่างแล้วเล่าหรือแสดงออกในลักษณะเป็นบทเพลง ฯลฯ ได้มีส่วนที่ทำให้ชุมชนในการวิจัยนี้มีภูมิปัญญาด้านการผลิต การแสดงดนตรีโปงลางเกิดขึ้นหลายท่านด้วยกัน ซึ่งคณะผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ ร่วมเสวนากับภูมิปัญญา

เจ้าของภูมิปัญญา นายสถิต โพธิ์กุดสัย เล่าว่า...”ชอบดนตรีพื้นบ้านมาตั้งแต่เด็กพอเรียนจบชั้นป. 4 พ่อก็ซื้อแคนให้จึงเริ่มศึกษาหัดเป่าด้วยตนเองโดยเลียนลายเป่าแคนจากการฟังวิทยุจาก

สถานีวิทย์ขอนแก่น ส่วนโปงลางเริ่มศึกษาการผลิตเมื่อครั้งไปรับจ้างถางไร่ในแถบดงแม่เปอตกับท่าน
อดีตกำนัน โดยตัดไม้มะเหลื่อมมาเหลาให้กลมแล้วใช้เครื่องมือ (เกววัลย์) เป็นเชือกร้อย แล้วฝึกตีเป็น
ลายต่าง ๆ เมื่อตอนเวลาเลิกจากการถางป่าแล้ว โดยเลียนแบบจากการฟังวิทยุเช่นเดียวกับการฝึก
เป่าแคนจนเกิดความชำนาญและได้รับคำชมเชยจากเพื่อน ๆ ที่ไปด้วยกัน ต่อมาได้ผลิตโปงลางจาก
ไม้มะหาดที่เป็นไม้เนื้อแข็ง จากนั้นเมื่อหมดงานแล้วได้กลับบ้าน เริ่มรับจ้างเป่าแคนกับวงกลอง
ยาว เป่าปี่มวยตามงานต่าง ๆ มีทุนรอนเพิ่มขึ้นจึงได้ตั้งคณะหมอลำ ออกแสดงแลกข้าวตามหมู่บ้าน
ต่าง ๆ เรื่อยไป โดยก่อนการแสดงลำนั้น จะทำหน้าที่ทั้งโฆษกกล่าวเชิญชวนชาวบ้านมาฟังลำ สลับ
กับการเดี่ยวแคน เป่าไปไม้ เป่าโหวด และเดี่ยวโปงลาง ทำอยู่ประมาณ 2-3 ปี ก็ขยายคณะหมอลำ
เป็นคณะใหญ่ขึ้น รับงานมากขึ้นออกตระเวนรับงานแสดงต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง เมื่อเป็นผู้จัดการ
(หัวหน้า) คณะหมอลำ มีลูกน้องที่เป็นหมอลำมากมายหลายคน สังเกตเห็นว่าคนไหนมีความสามารถ
หรือชอบดนตรีพื้นบ้านชนิดใดก็จะถ่ายทอดและฝึกหัดให้เล่นตามความพอใจ ต่อมาลูกน้องบางคนที่มี
ความสามารถในการเล่นดนตรีเก่งขึ้นมักจะถูกดึงตัวไปเล่นไปแสดงกับคณะอื่นที่ให้ค่าตอบแทนสูงกว่า
เป็นประจำ จึงทำให้เกิดปัญหาที่ต้องฝึกคนใหม่ขึ้นมาทดแทนประกอบกับหมอลำได้รับความนิยมลด
น้อยลงไปเพราะมีดนตรีลูกทุ่ง ซึ่งได้รับความนิยมจากคนดูคนฟังมากขึ้น จึงได้เลิกคณะหมอลำไป
ส่วนการถ่ายทอดวิธีการเล่นโปงลางนั้นลูกชายซึ่งเป็นนักเรียนรุ่นที่ 2 ของโรงเรียนร้องคำจะได้รับการฝึก
การแนะนำจากพ่อเป็นประจำหลังจากการเรียนแล้ว ในระหว่างนี้เองมีชาวต่างประเทศมาเที่ยวที่หมู่บ้าน
ได้ยืมเสียงโปงลางที่ลูกชายเล่นเขาชอบใจมาก ได้ให้การสนับสนุนให้ทุนส่งเสริมลูกชายอย่าง
สม่ำเสมอ เมื่อจบ ม.ศ. 3 แล้ว ก็มารับตัวไปทำงานที่บริษัทด้วยแต่ก็ยังมีความสามารถในการตี
โปงลางได้ดีเหมือนเดิม ต่อมาเมื่อได้มีการจัดตั้งวิทยาลัยนาฏศิลป์ขึ้นที่จังหวัดกาฬสินธุ์ก็ได้สมัคร
สอบแข่งขันเพื่อเป็นอาจารย์แต่สอบได้เป็นลำดับที่ 2 คนที่ได้ที่ 1 คือ **นายเปลื้อง ฉายรัศมี** ที่เป็นภูมิ
ปัญญาโปงลางของจังหวัดกาฬสินธุ์ แต่ก็ทำให้เป็นที่รู้จักของบุคคลทั่วไปมากขึ้น มีครูอาจารย์จาก
จังหวัดอื่นมาสมัครเป็นลูกศิษย์ในการเล่นโปงลางหลายท่านหลายจังหวัดที่จำได้ก็มีจากจังหวัด
หนองคาย ร้อยเอ็ด ตีจนเป็นแล้วจึงกลับไปจากนั้นก็มักจะมาสั่งให้ทำโปงลางให้โดยบอกว่าจะใช้สอน
เด็กในโรงเรียน ทำให้มีรายได้จากการผลิตโปงลางอยู่บ้างแม้ไม่มากก็ตาม”

ส่วนการถ่ายทอดการเล่นการแสดงดนตรีพื้นเมืองให้แก่ลูกหลานนักเรียนในชุมชนนั้นได้รับการ
ชักชวนจาก **อาจารย์สุริยา ศิริกิจ** ผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงเรียนกุดลิง ให้เป็นวิทยากรพิเศษ
(บุคคลภายนอก) ไปสอนหลังจากการเรียนในเวลาปกติของนักเรียนแล้ว สอนอยู่หลายรุ่นที่จำได้ก็มี
หลายคนที่จบ ป. 6 แล้วได้รับคัดเลือกไปเรียนต่อที่วิทยาลัยนาฏศิลป์ บางส่วนเรียนต่อที่โรงเรียน
ระดับมัธยมคือโรงเรียนร้องคำ ปัจจุบันได้รับการชักชวนจากนายกสภาวัฒนธรรมร้องคำให้เป็นผู้ฝึก
ซ้อมการเล่นการแสดงดนตรีพื้นบ้านให้กับวงที่จะก่อตั้งขึ้นใหม่ ต่อคำถามทัศนะเกี่ยวกับดนตรีพื้น

บ้านอีสานนั้น ดนตรีพื้นบ้านอีสานเป็นสิ่งที่บ่งบอกลักษณะของคนอีสาน แต่คนรุ่นใหม่ส่วนมากเห็นว่าเป็นสิ่งล้าหลังไม่ทันสมัย

อาจารย์สถิตย์ สังขคาม เล่าว่า... “ศึกษาการผลิตโปงลางด้วยตนเองโดยการซื้อมาแล้วฝึกทำตามแบบ ส่วนการเล่นนั้นก็ฝึกเล่นด้วยตนเองโดยอาศัยการฟังจากวิทยุเป็นหลัก ส่วนการถ่ายทอดการสืบทอดการเล่นดนตรีพื้นบ้านอีสานนั้นได้ร่วมกันกับ **นายสถิต โพธิกุดสัย** จนถึงปี พ.ศ. 2539 จึงเลิกโครงการนี้ไป นอกจากนี้ที่บ้านจะแขวนโปงลางไว้ตอนเย็นก็จะมีนักเรียนและเยาวชนบางคนไปตี ไปเล่นอยู่เป็นประจำ ถ้าสังเกตเห็นว่ามีพรสวรรค์และมีใจรักทางด้านนี้ก็จะแนะนำและฝึกสอนการเล่นให้ มีเยาวชนหลายคนเหมือนกันที่ได้ใช้ความสามารถด้านนี้สมัครเข้ารับการคัดเลือกในสถาบันราชภัฏมหาสารคาม “

จากข้อมูลที่เจ้าของภูมิปัญญาได้บอกเล่าเบื้องต้นนั้น และจากการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนและการสังเกตอย่างไม่เป็นทางการของคณะผู้วิจัยแล้ว สามารถวิเคราะห์ให้เห็นถึงสถานะพื้นฐานและศักยภาพทั่วไปของภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการผลิต การละเล่นและการสืบทอดดนตรีพื้นบ้าน (โปงลาง) ของชุมชนดังนี้

2.1. การเกิดวงดนตรีโปงลาง

วงดนตรีโปงลางเกิดขึ้นในชุมชนที่เด่นชัดและสมบูรณ์แบบอยู่ในช่วงเวลา พ.ศ. 2536-2539 โดยโรงเรียนชุมชนกุดลิงวิทยาคมเป็นผู้ก่อตั้ง โดยมีผู้อำนวยการโรงเรียน **นายวิไล ไสยลักษณ์** ได้นำงบประมาณที่ได้รับจัดสรรส่วนหนึ่งที่รับเป็นค่าจ้างวิทยากรบุคคลภายนอกมาจัดซื้อเครื่องดนตรีต่าง ๆ และเครื่องดนตรีบางชนิดก็ได้รับบริจาคจาก เจ้าของภูมิปัญญา วงโปงลางที่ตั้งขึ้น ชื่อวงว่า “**วงดอกกระถินพินทอง**” โดยมีผู้ควบคุมวงจากทางโรงเรียนคือ **อาจารย์สุรียา ศิริกิจ อาจารย์สถิตย์ สังขคามและอาจารย์อัมพร ธรรมประเสริฐ** โรงเรียนได้เชิญวิทยากรภายนอกมาเป็นผู้ฝึกสอน คือ **อาจารย์สถิต โพธิกุดสัย** นับเป็นบุคคลสำคัญในการฝึกตีโปงลางและฝึกเล่นดนตรีประกอบอื่น ๆ จนทำให้นักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 ที่สนใจสามารถเล่นดนตรีบรรเลงลาย (ทำนอง) ต่าง ๆ ได้และสามารถพออนำประกอบการเล่นดนตรีโปงลาง จนกระทั่งมีชื่อเสียง

จุดประสงค์ของการตั้งวงโปงลางของโรงเรียนชุมชนกุดลิงในครั้งนั้น ก็เพื่อจะจัดส่งเข้าประกวดในงานกาชาดประจำปี ของจังหวัดกาฬสินธุ์และส่งเสริมพัฒนาเด็กที่มีใจรักและมีความสามารถพิเศษด้านดนตรี ให้ได้แสดงออกอย่างเต็มศักยภาพ

การฝึกซ้อมในระยะแรกจะใช้เวลาในช่วงโม่งวิชาสร้างเสริมลักษณะนิสัย ที่มีในตารางเรียนของโรงเรียน ทำให้มีผลกระทบต่อการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนเป็นอย่างมาก จึงได้พิจารณาขยายเวลาการฝึกซ้อมเป็นเวลาหลังเลิกเรียน จึงสามารถช่วยให้การฝึกซ้อมดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งต่อมาทางวงโปงลางนี้ ได้รับการชื่นชมยกย่อง สร้างความภาคภูมิใจให้แก่โรงเรียนและชุมชนจนได้รับรางวัลชนะเลิศโปงลางระดับประถมศึกษาเมื่อปี พ.ศ. 2538

ในช่วงเวลาใกล้เคียงกันนั้น คือ พ.ศ. 2537 - 2539 โรงเรียนร่องคำ นำโดย**อาจารย์อุบล สืบสิงห์** ซึ่งเป็นอาจารย์อัตราจ้างของโรงเรียนได้ผลิตเครื่องดนตรีที่ใช้ในวงโปงลางและทำการก่อตั้งวงดนตรีโปงลางขึ้นที่โรงเรียนร่องคำ มีนักร้อง นักดนตรี และนักฟ้อนรำประกอบลายบรรเลง นักแสดงที่สังกัดในวงส่วนหนึ่งเป็นนักเรียนที่จบมาจากโรงเรียนชุมชนกุตุลิ่ง ที่มาศึกษาต่อ อีกส่วนหนึ่งเป็นนักเรียนที่มีแนวทางดนตรีพื้นบ้าน ทำการฝึกซ้อมหลังจากเวลาเลิกเรียนในคาบปกติแล้ว ผลการแสดงอยู่ในระดับดีและรับแสดงในงานกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนและชุมชนเป็นประจำ

จากผลงานของทางโรงเรียนและภูมิปัญญาในท้องถิ่นตลอดจนผู้ปกครองของเยาวชนที่สังกัดวงดนตรีโปงลาง ได้ร่วมกันสร้างสรรค์ผลงานในช่วงเวลาดังกล่าว ซึ่งให้เห็นว่าโรงเรียนและชุมชนมีศักยภาพในการผลิต บริโภคและการเล่น ตลอดจนการสืบทอดดนตรีพื้นบ้านได้อย่างชัดเจน

2.2 ภูมิปัญญาในชุมชน

ชุมชนในพื้นที่ทำการศึกษามีภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับวงดนตรีโปงลางมากมายทั้งผลิตเครื่องดนตรี ทั้งเล่น และสืบทอดพอจะอ้างอิงได้ดังนี้

2.2.1 นายสุริยา ศิริกิจ ผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงเรียนกุตุลิ่งวิทยาคม มีความสามารถในการเล่นดนตรีพื้นบ้าน ได้ทุกประเภทและนอกจากนั้นยังสามารถเล่นดนตรีสากลได้อีกด้วย

2.2.2 นายอุบล สืบสิงห์ อาจารย์สอนโรงเรียนปริยัติธรรมวัดปฐมแพ่งศรี เป็นเจ้าของภูมิปัญญาด้านการผลิตและเล่นเครื่องดนตรีพื้นเมืองได้ทุกชนิด

2.2.3 นายพรมมา กมลตรี เป็นเจ้าของภูมิปัญญาด้านการเป่าแคน

2.2.4 นายนคร เยาวพันธ์ มีความสามารถด้านการผลิตแคน กลอง และพิณตลอดจนเป็นผู้ฝึกสอน

2.2.5 นายสถิต โพธิ์กุดสัย เป็นเจ้าของภูมิปัญญาด้านการผลิตโปงลาง การเล่นและฝึกสอนโปงลางให้กับผู้สนใจทั่วไปทั้งในและนอกชุมชน

2.2.6 นายคำ เยาวพันธ์ ภูมิปัญญาผู้ผลิตพิณและกลอง

2.2.7 นายสังคม บัวคำโคตร ภูมิปัญญาผู้ผลิตและเป่า โหวด

2.2.8 นายสวัสดิ์ เยาวพันธ์ ภูมิปัญญาด้านการแสดงและตีกลอง

2.2.9 นายเรืองยศ ศรีประทุม ภูมิปัญญาและผู้ผลิตกับแก๊บ

2.2.10 นายเหรียญ นากูมา ภูมิปัญญานักตีฉิ่งฉาบและแสดงตลก

2.2.11 นายสนิท เยาวเรศ ภูมิปัญญาตีดพิณเบส

2.2.12 นายทรงศักดิ์ จันทอาด ภูมิปัญญาสี่ซอ

2.2.13 นายวีระชัย จรบุรณย์ ภูมิปัญญาตีดพิณ

2.2.14 นายธีรวัฒน์ กมลช่วง ภูมิปัญญาเป่าโหวด ตีดพิณ เป่าแคนและเป่าใบไม้

นอกจากนี้ยังมีลูกศิษย์ที่เป็นเด็กนักเรียนและเยาวชนผู้สนใจ มาร่วมฝึกในเวลาเย็นเป็นประจำ ด้วย จึงเป็นเครื่องชี้วัดให้เห็นชัดเจนว่า ชุมชนมีพลังในด้านดนตรีพื้นบ้านเป็นอย่างดี

2.3. ความนิยมในการบริโภคดนตรี

ความนิยมในด้านการบริโภคดนตรีโปงลาง เท่าที่พบขอยืนยันได้ว่าเมื่อมีงานเทศกาลใด ๆ ชุมชนแห่งนี้จะมีการติดต่อให้มืงโปงลางแสดงนำร่องก่อนที่จะมีมืงหรือมืงอื่น ๆ แสดงสมโภชงานทุกครั้ง เช่น งานต้อนรับผ้าป่า ก็จะมีมืงดนตรีโปงลางแสดงก่อน 2 ชั่วโมงแล้วจึงมีมืงหรือมืงต่อกลอนหรือการแสดงอื่น ๆ สมโภชงานจนรุ่งสว่าง เช่น มืงหรือมืงซึ่ง มืงหรือมืงเพลิน มืงหรือมืงกลอน และดนตรีลูกทุ่งซึ่งสังเกตเห็นความนิยมของชุมชนดังนี้

2.3.1 มืงหรือมืงต่อกลอน ประชาชนที่นิยมจะเป็นผู้สูงอายุ เพราะลักษณะการแสดงมีเนื้อหาเป็นนิยาย นิทาน หรือตำนาน

2.3.2 มืงหรือมืงซึ่งเป็นมืงที่นิยมในกลุ่มนักเรียนและเยาวชนคนหนุ่มสาว เนื้อหาการแสดงไม่เป็นเรื่องเป็นราว สุดแต่ผู้แสดงจะยกกลอนลำใดขึ้นมาเล่นแล้วแต่เหตุการณ์ที่อยู่ในความสนใจขณะนั้น ส่วนจังหวะการร้องลำจะเร้าใจสร้างความสนุกสนาน

2.3.3 มืงหรือมืงเพลิน มีผู้ชมจะก้าวกั๊กกันทั้งเด็กและผู้ใหญ่ จังหวะเร้าใจได้บ้างแต่ต้องเล่นตามเนื้อเรื่องเป็นนิทาน

2.3.4 มืงหรือมืงกลอน กลุ่มผู้นิยมเป็นผู้สูงอายุ เนื้อหาที่แสดงเป็นลักษณะการโต้ตอบเกี่ยวพาราสีประชันโวหารระหว่างมืงหรือมืงฝ่ายหญิงและมืงหรือมืงฝ่ายชาย มีเครื่องดนตรีประกอบขึ้นเดียวคือแคน

2.3.5 วงดนตรีลูกทุ่งมืงหรือมืง เป็นวงดนตรีที่ได้รับการนิยมนอกจากผู้คนทุกหมู่เหล่า เท่าที่พบมีการว่าจ้าง วงดนตรีจินตนา พูลลาภ วงนกน้อย อุไรพร วงมนต์สิทธิ์ คำสร้อย แต่จากการสอบถามผู้ชมและผู้ว่าจ้างพบว่า ราคาในการว่าจ้างแต่ละครั้ง ต้องใช้เงินค่อนข้างสูง ปีใดชุมชนมีเศรษฐกิจดีจึงจะมีโอกาสได้ชมสักครั้งหนึ่ง

จากที่ได้กล่าวมานี้ พอจะสรุปได้ว่า ค่านิยมและเจตคติต่อดนตรีและการแสดงพื้นบ้าน เป็นไปในทางที่ดีมาก ได้รับการยอมรับจากชุมชนค่อนข้างสูง แม้ว่าในกลุ่มเยาวชนบางส่วนได้หันไปสนใจดนตรีสากลประเภทสตริงอยู่บ้างแต่ก็ยังไม่มากนักเพราะผู้เป็นหลักในชุมชน เช่น เจ้าอาวาสวัด กำนันผู้ใหญ่บ้าน กรรมการศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลและประชาชนส่วนใหญ่ยังให้ความเชื่อถือศรัทธาในสิ่งที่เคยแสดงในชุมชนที่มีมาก่อนแล้ว

2.4 โปงลางเชื่อมโยงกับกระบวนการเรียนรู้

การเล่นดนตรีโปงลางเชื่อมโยงกับกระบวนการเรียนรู้ คณะผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ สังเกตการณ์และร่วมเสวนา สามารถประเมินสรุปสาระที่ได้จากการเล่นดนตรีโปงลาง ดังนี้

2.4.1 ดนตรีโปงลางเป็นสื่อที่ให้ความรู้หลากหลายแก่ชุมชน จากเนื้อหาการแสดงชี้ให้เห็นถึงความรู้และประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น วิถีชีวิต การทำมาหากิน การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม การผลิตผ้าฝ้าย ผ้าไหม ผ้ามัดหมี่ การต่อสู้ของชุมชน การสร้างความสามัคคีและจิตสำนึกร่วมกัน

2.4.2 โปงลางเป็นเครื่องมือในการสืบทอดภูมิปัญญาเดิมไปสู่คนรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่อง ทั้งด้านการผลิต การเล่น ดนตรีทุกชนิดมีนักเรียนและลูกหลานที่สนใจศึกษามาตลอด โดยส่วนหนึ่งมาจากความต้องการให้ลูกหลานได้มีโอกาสเข้าศึกษาในระดับอุดมศึกษา เช่น นายคำ เยาวพันธ์และนายสถิตย์ สังขคาม จะถ่ายทอดการผลิต การเล่น และฝึกซ้อมให้กลุ่มบุตรหลานของตนให้มีความสามารถในการตีโปงลาง เป่าแคน ตีตพิน ตีกลอง และฝึกร้องรำทำเพลง ตั้งแต่เริ่มเรียนในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น จนสำเร็จมัธยมศึกษาตอนปลาย และเมื่อสถานศึกษาระดับอุดมศึกษามีการประกาศคัดเลือกและรับผู้มีความสามารถพิเศษทางดนตรีพื้นบ้าน ก็จะส่งบุตรหลานเหล่านั้นมาสมัครแข่งขันในโควตาพิเศษนี้ ทุกปีการศึกษา เท่าที่สังเกตบุตรหลานส่วนนี้มักจะได้รับคัดเลือกเข้าเรียนในสถาบันอุดมศึกษาดังกล่าวด้วย เมื่อเข้ามาในระดับอุดมศึกษาแล้วมีหลายคนหลายรุ่นได้มาตั้งวงดนตรีโปงลางในระดับอุดมศึกษา ได้มีโอกาสได้แสดงเผยแพร่และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมในต่างประเทศ ได้รับการยกย่องเป็นเกียรติ เป็นศรีแก่ครอบครัวและวงศ์ตระกูล ตลอดจนโรงเรียนและชุมชนเดิมด้วย นอกจากนี้ยังได้รับเชิญจากโรงเรียนในฐานะศิษย์เก่าไปให้การแนะแนวแก่เยาวชนและนักเรียนรุ่นน้องด้วย และได้รับการยกย่องให้เป็นตัวอย่างที่ดีมีส่วนให้รุ่นน้องได้ปฏิบัติตาม ดังนั้นเยาวชนในชุมชนบางส่วนจึงมีใจรักที่จะฝึกเล่นดนตรีพื้นเมืองอย่างจริงจัง โดยใช้เวลาหลังเลิกเรียนฝึกต่อเพลงและเล่นโปงลางกับเจ้าของภูมิปัญญาที่กระจายอยู่ตามคุ้มต่าง ๆ ในชุมชน ซึ่งภูมิปัญญาเหล่านั้นจะทุ่มเทสอนให้อย่างเต็มที่ โดยวิธีการถ่ายทอด คือการเป็นแม่แบบให้ ปฏิบัติให้ดู ฟัง ก่อนเมื่อครูเล่นจบก็ให้เด็กปฏิบัติตามวรรคต่อวรรค และให้มีการฝึกซ้อมอย่างสม่ำเสมอ (คำบอกเล่า อาจารย์สถิตย์ สังขคาม)

2.4.3. ดนตรีโปงลางเป็นสื่อเชื่อมโยงข้อมูลข่าวสารของทางราชการไปสู่ชุมชน เพราะเนื้อหาการแสดงนอกจากจะมีสาระทางวัฒนธรรมแล้วยังมีการประยุกต์ข่าวสารเข้าไปด้วย โดยพิธีกรผู้ดำเนินรายการและโดยชุดตลกล้อเลียนต่าง ๆ ทางด้านศีลธรรม จริยธรรม และการเมืองการปกครอง

2.4.4. ชุมชนเห็นพ้องต้องกันว่า วงดนตรีโปงลางเป็นศักดิ์ศรีของชุมชน เพราะประกอบไปด้วยเครื่องดนตรีพื้นเมืองอีสานหลายชิ้น เช่น พิณ โปงลาง แคน โหวด ซอ กับแก๊บ กลองพื้นบ้านและไหของ คล้ายกับจะเป็นศูนย์รวมของเครื่องดนตรีอีสานอย่างสมบูรณ์ เมื่อมาเล่นประกอบกันกลายเป็นวงที่มีศักยภาพ เล่นได้ทัดเทียมใกล้เคียงกับดนตรีลูกทุ่งและดนตรีสากลทั่วไป จึงนับเป็นความภูมิใจของชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง

2.4.5. วงดนตรีโปงลางมีเนื้อหาการแสดงที่หลากหลายรสชาติ นอกจากจะมีการบรรเลงลาย(ทำนอง) ต่าง ๆ แล้วยังมีการเดี่ยวดนตรีแต่ละชิ้น พร้อมเล่าประวัติความเป็นมาของเครื่อง

ดนตรีแต่ละชิ้นด้วย นอกจากนี้ยังผสมผสานเล่นประกอบเพลงและมีชุดฟ้อนรำประกอบที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นคิดขึ้น เพื่อเป็นกระจงาสะทอนวิถีชีวิตหลายรูปแบบ เป็นต้นว่า เซิ้งบั้งไฟ เซิ้งกระลา เซิ้งแห่ ไข่มดแดง ะบำนครจำปาศรี ฟ้อนดิงครกดิงสาก ฟ้อนสาวอีสานอาบน้ำ รำภูไทสามเผ่า สาธิตหมอลำชนิดต่าง ๆ และยังมีการแสดงตลกโปงลาง จำลองสถานการณ์เหตุการณ์บ้านเมือง เพื่อสื่อให้ผู้ชมได้รับรู้โดยไม่เคร่งเครียดกับเหตุการณ์

2.5 กลุ่มพลังชุมชน

ดังได้กล่าวไว้ในหัวข้อสาเหตุและปัจจัยที่เข้าแทรกแซงวิถีชีวิตและสังคมหมู่บ้านเรื่องการต่อสู้และการปัญหาของชุมชน (1.19.1) เป็นการต่อสู้เพื่อความอยู่รอดและความสงบสุขของสังคม นอกจากจะมีกลุ่มพลังอันเกิดจากส่วนราชการ เช่น กลุ่มลูกเสือชาวบ้าน ไทยอาสาป้องกันชาติ ฯลฯ ยังมีกลุ่มผู้ใช้แรงงานอพยพจากท้องถิ่นมุ่งหางานทำในกรุงเทพฯ ฯ กลุ่มดังกล่าวกลายเป็นกลุ่มพลังชุมชนที่มีบทบาทสำคัญ สนับสนุนการผลิตการเล่น การบริโภคและการสืบทอดดนตรีโปงลางที่สำคัญอีกแรงหนึ่ง กล่าวคือ ในแต่ละปี จะมีขบวนการเชิญชวนชักนำ นายจ้าง เพื่อนฝูง ที่เป็นเครือข่ายกระจายกันทำงานในกรุงเทพฯ ฯ รวบรวมเงินสมทบเป็นกองผ้าป่าสามัคคี มาช่วยชุมชนของตนเอง และในปีนี้ผู้วิจัยและคณะได้มีโอกาสร่วมกิจกรรมต้อนรับผ้าป่าจากกรุงเทพฯ ฯ ที่วัดปฐมเป่งศรีด้วย ได้ร่วมสังสรรค์ สัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ พบว่า สมาชิกกลุ่มที่มาทอดผ้าป่าเป็นคนวัยหนุ่มสาว 50 % ของกลุ่มมาจากกรุงเทพฯ ฯ หรือจังหวัดอื่น ที่สมทบมากับกลุ่มหนุ่มสาวซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นเป้าหมายบางคนมีฐานะเป็นหัวหน้างานบ้าง เป็นเพื่อนร่วมงานบ้าง เป็นคนรักใคร่ชอบพอกันเตรียมแต่งงานบ้างปะปนกันไป ถ้ามองถึงจุดประสงค์ของการมาทอดผ้าป่า ได้รับคำตอบเป็นเสียงเดียวกันว่า อยากมาเที่ยว อยากดูวงดนตรีโปงลางกาฬสินธุ์ที่เขาเล้าลือ

กิจกรรมในวันนั้น เริ่มตั้งแต่ตอน 9.00 น. ทันทีที่ขบวนผ้าป่าไปถึง กลุ่มเจ้าภาพ (ชาวบ้าน) จะพร้อมใจกันจัดขบวนต้อนรับเป็นขบวนแห่ด้วยดนตรีกลองยาว ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า "หมากอ่วย" ประกอบด้วยกลองยาว 4 คู่ กลองตุ้ม 1 ใบ ฉิ่งและฉาบอย่างละคู่ ใช้พิณติดคอนแท็ก ดัดบรรเลงเพลงส่วนกลองยาวและดนตรีอื่น ๆ เป็นตัวให้จังหวะ มีลีลาเร้าใจตาม

แบบฉบับของอีสาน ติดตามด้วยขบวนฟ้อนรำของนักเรียนและเยาวชน ขยับย่างเยื้องฟ้อนรำไปตามจังหวะดนตรี ชมแล้วสนุกเร้าใจอย่างน่าอัศจรรย์ ขบวนแห่จะนำคณะผ้าป่าเข้าบริเวณวัดเวียนรอบศาลา 3 รอบ แล้วจึงนำกองผ้าป่าไปตั้งไว้บนศาลาเพื่อเตรียมฉลองในตอนกลางคืน ก่อนที่จะทอดถวายวัดในเช้าวันรุ่งขึ้น

พอถึงเวลา 18.00 น. มีการเลี้ยงต้อนรับคณะที่มาอย่างเป็นทางการ คณะเจ้าภาพได้ว่าจ้าง วงดนตรีโปงลาง (แกนอีสาน) จากสถาบันราชภัฏมหาสารคาม มาเล่นต้อนรับในบริเวณงานตลอดระยะเวลา 2 ชั่วโมงเศษๆ แยกที่มาสนใจชมดนตรีโปงลางมาก บางคนขึ้นไปสัมภาษณ์ขอเล่นทดลองเครื่องดนตรีต่าง ๆ บางคนก็

พอรำหน้าเวที อย่างสนุกสนาน หลังจากนั้นจึงมีหมอลำกลอนมาแสดงสมโภชของผ้าป่าต่อไปจนรุ่งสว่าง

การต้อนรับกองผ้าป่าของชุมชนเป็นไปอย่างพร้อมเพรียง มีบุคคลสำคัญทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ตลอดจนประชาชนทั้งเด็กและผู้ใหญ่ร่วมงานต้อนรับอย่างอบอุ่น เช่น ประธานสภาวัฒนธรรม นายกเทศมนตรี ผู้อำนวยการโรงเรียนกุดลิงวิทยาคม โรงเรียนร่องคำ คณาจารย์ บุคลากรในองค์การบริหารส่วนตำบล ตำรวจทหาร อาสาสมัคร และกลุ่มลูกเสือชาวบ้าน ฯลฯ เมื่องานเฉลิมฉลองกองผ้าป่าเสร็จสิ้น รุ่งเช้าก็มีการทอดถวาย มีการเลี้ยงอาหารเช้าฝากของที่ระลึก เช่น หมอนขิด หมอนพิง ให้กับคณะที่มาทุกคน ส่วนฝ่ายคณะผ้าป่าก็จะมีการซื้อของที่ระลึกอื่น ๆ เช่น แคน พิดน โปงลาง ฯลฯ สุดท้ายแต่ผู้ใดจะสนใจอะไร เท่าที่สอบถามถึงจุดประสงค์ ได้รับคำตอบว่า ซื้อไปป่าเล่น ดัดเล่น ดีเล่น บางคนซื้อไปเพื่อฝึกหัดการเล่นก็มี จากงานทอดผ้าป่าดังกล่าวได้ชี้ให้เห็นความสามัคคีพร้อมเพรียง และการทำงานอย่างมีขบวนการของชุมชนเป็นอย่างดี ผลที่ได้จากการต้อนรับผ้าป่าในครั้งนั้น นอกจากจะส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แล้ว ยังมีรายได้มาจัดสรร สนับสนุนโรงเรียนสามแฉกวัดปทุมแพงศรี โรงเรียนกุดลิงวิทยาคม และโรงเรียนร่องคำด้วย

เหตุผลทั้ง 5 ประการดังกล่าว เป็นต้นว่า บทบาทการทำงานของกลุ่มภูมิปัญญา การก่อเกิดวงดนตรีโปงลาง ความนิยมในการบริโภคดนตรี การเชื่อมโยงการเรียนรู้ด้วยดนตรีโปงลาง และกลุ่มพลังชุมชน หลอมรวมกันเป็นกระแสดึงดูดถึงศักยภาพการผลิต การเล่น การบริโภค และการสืบทอดโปงลางของชุมชนเป็นอย่างดี

3. ปัจจัยที่สนับสนุนการผลิต การเล่น การบริโภคและการสืบทอดดนตรีโปงลาง

จากการสัมภาษณ์ สังเกตการ การร่วมเสวนาและร่วมกิจกรรมชุมชน เป้าหมายพบว่า

3.1 ประชาชนนักเรียนนักศึกษาและเยาวชนบางส่วนยังมีเจตคติและค่านิยมเห็นคุณค่าของดนตรีโปงลาง โดยให้เหตุผลหลายประการเช่น ชอบเพราะดูแล้วสนุก เป็นการแสดงของคนในท้องถิ่น ฟ้อนรำสวยงาม ดนตรีเพราะ ง่ายๆ ได้ความรู้ไปด้วย นักร้องร้องเพลงได้ดี ตลกดี ภูมิใจที่เขาแต่งตัวด้วยเสื้อผ้าพื้นบ้านเป็นโอกาสได้โชว์ฝีมือของคนอีสาน ชอบลีลาการฟ้อนรำของนางดิดไห เป็นต้น

3.2 ชุมชนมีภูมิปัญญาด้านดนตรีหลากหลาย เป็นคนดีมีประโยชน์ต่อสังคมในหลายกิจกรรมตามเทศกาล เช่น เล่นดนตรีประกอบขบวนแห่ต่าง ๆ เป็นต้นว่า แห่ขันหมาก แห่อุปสมบท แห่กัณฑ์หลอน แห่กฐิน แห่นางสงกรานต์ ภูมิปัญญาเหล่านี้ได้รับใช้มาตลอด เมื่อร่างกายแก่ชราลงจึงมีความต้องการอยากถ่ายทอดให้กับบุตรหลานและผู้สนใจ ไม่ให้สูญหายไป

3.3 ผู้ผลิตหรือผู้เล่นดนตรีสามารถหาเงินเลี้ยงชีพได้ เสริมอาชีพเกษตรกรรมหลายครั้งที่ถูกว่าจ้างให้ผลิต และหลายครั้งที่ถูกว่าจ้างไปเป่าแคน ดิดพิน ตีกลอง และเล่นโปงลาง ประกอบหมอลำเพลิน ลำเรื่องต่อกลอนและลำซิ่ง ได้ค่าจ้างอ้อยเลี้ยงชีพจึงเป็นแรงหนึ่งที่ดึงดูดจิตใจเยาวชนบางส่วนให้หันมาสนใจดนตรีโปงลาง

3.4 การส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในประเทศเป็นเหตุปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดขบวนการอนุรักษ์มรดกของท้องถิ่น เพราะประชาชนตระหนักในปัญหาและความจำเป็นว่า เมื่อมีคณะทัศนอาจารมาเยี่ยมชมจะมีอะไรให้อาคันตฤณเหล่านั้นได้ชม และจะเตรียมอะไรที่เป็นเกียรติเป็นศรีแก่ท้องถิ่นตนให้เขาเหล่านั้นสนใจและกลับมาเยี่ยมชมอีก การแลกเปลี่ยนสิ่งของ ชื้อขายจะเกิดขึ้นตามมา

3.5 ช่วงเวลาที่โรงเรียนในชุมชนสนับสนุนงบประมาณสำหรับการเล่นโปงลางเพียงพอที่จะให้เป็นค่าตอบแทนการฝึกสอนของกลุ่มภูมิปัญญา ช่วงนั้นมักจะมีนักดนตรีรุ่นเยาว์ขึ้นในโรงเรียนเสมอ ดังเช่นปี พ.ศ. 2534 – 2536 เกิดวงโปงลางซื่อวง ดอกกลิ้งพินทอง ที่โรงเรียนกุดลิงวิทยาคมพอบ้านเมืองประสบภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจวงดนตรีดังกล่าวก็ยุบไป และย้ายมาเกิดวงดนตรีโปงลางที่โรงเรียนร่อนคำอีกครั้งหนึ่ง ระหว่างปี พ.ศ. 2537-2538 เพราะโรงเรียนร่อนคำมีงบประมาณสนับสนุนในช่วงนั้น

4. ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการผลิตและการสืบทอดดนตรีโปงลาง

ผู้วิจัยได้ข้อสรุปจากชุมชนถึงเหตุผลที่ทำให้วงดนตรีโปงลางดำรงอยู่ไม่ได้ว่า

4.1 เยาวชนบางส่วนเห็นว่าการชมดนตรีโปงลางไม่ทันสมัย มีให้ชมก็ยังสนุกอยู่แต่สนุกไม่ถึงใจ ไม่เหมือนกับดนตรีวงสตริง ทั้งร้องทั้งเต้นรำง่ายๆ แต่งตัวหรือหว่าน้าชมมากกว่า ส่วนการแต่งตัวของวงโปงลางยังยึดแนวการแต่งตัวแบบพื้นบ้าน ซึ่งคนรุ่นใหม่เห็นว่าล้าสมัย ทั้งนี้

อาจจะเนื่องมาจากอิทธิพลของการแต่งตัว รูปแบบการเดินรำของดารานักร้อง นักแสดง จากสื่อโทรทัศน์มาครอบงำ บดบังจิตสำนึกของความเป็นไทยอีสานไป

4.2 ขาดการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจากโรงเรียน สังเกตจากวงดนตรีโปงลางของโรงเรียนกุดดิงวิทยาคม ฝึกนักเรียนเล่นเก่งแล้ว พอสำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 แล้ว ก็ไม่มีนักดนตรีรุ่นน้องมารองรับเพื่อดำรงไว้ซึ่งความเป็นวง ทำให้เด็กที่สำเร็จตามหลักสูตรชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ปีศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษาที่โรงเรียนร่อนคำ จึงนับเป็นโชคบังเอิญของโรงเรียนร่อนคำที่ได้นักดนตรีพื้นบ้านเข้าเรียน (เพราะเป็นนักเรียนที่เคยอยู่ในวงดอกกระถินพิณทองมาก่อน) โรงเรียนร่อนคำจึงรณรงค์ส่งเสริมให้ตั้งวงดนตรีโปงลางขึ้น โดยบรรจุอาจารย์อุดล สืบสิงห์ (ภูมิปัญญาดนตรีพื้นบ้าน) เป็นครูอัตราจ้างเข้าควบคุมฝึกฝนโดยมีสัญญา 2 ปี ผลปรากฏว่าวงดนตรีเจริญรุ่งเรืองเพียง 2 ปี ตามสัญญาวงดนตรีก็ยุบไป

4.3 การแสดงดนตรีโปงลาง ที่ขาดการพัฒนา การเล่นให้ดีขึ้นอย่างหลากหลาย ไม่มีมาตรฐานคุณภาพ ไกลเคียงหรือทัดเทียมหรือเหนือกว่าวงดนตรีสดริงที่เยาวชนไทยกำลังนิยมในปัจจุบันได้แล้ว ย่อมไม่สามารถยืนหยัดอยู่ได้

4.4 การใช้หลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนไม่เอื้อต่อการบ่มเพาะนักดนตรีท้องถิ่นเพราะบุคลากรในโรงเรียนไม่ปรากฏมีผู้ใดสำเร็จการศึกษาและรับปริญญาในสาขาดนตรีพื้นเมืองอีสานแม้แต่คนเดียว การมีวงดนตรีเกิดขึ้นในโรงเรียนได้นั้นหากแต่เกิดขึ้นได้ด้วยความสนใจของผู้บริหารบางคนและกระแสของกลุ่มภูมิปัญญาในท้องถิ่น ผู้ที่สนใจได้พบเห็นก็มีแต่ทราบซึ่งตื้นตื้น ในส่วนสถาบันการศึกษาแทบทุกระดับยังไม่กล้าหาญพอที่จะคิดสร้างหลักสูตรหรือพัฒนาหลักสูตรโดยมีโครงสร้างที่เน้นสาระอันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในส่วนนี้อย่างจริงจัง

สภาวะพื้นฐานโรงเรียนกุศลิ่งวิทยาคม

สภาวะพื้นฐานและศักยภาพของโรงเรียนกุศลิ่งวิทยาคม เกี่ยวกับการผลิต การแสดง การเล่น และการสืบทอดดนตรีโปงลาง

เพื่อให้เห็นศักยภาพของโรงเรียนกุศลิ่งวิทยาคม เกี่ยวกับการผลักดันให้เกิดกระบวนการผลิต การเล่น การบริโภคและการสืบทอดการเล่นดนตรีโปงลาง อันเป็นหัวใจของการศึกษาในครั้งนี้ให้เห็น ชัดเจนยิ่งขึ้น คณะผู้วิจัยใคร่ขอนำข้อมูลพื้นฐานของโรงเรียนกุศลิ่งวิทยาคมมาผนวกกับข้อมูลภาค สนามที่ได้จากการเสวนาเวทีชาวบ้านในภาคผนวก ก. ให้เป็นฐานข้อมูลศักยภาพส่วนหนึ่งที่จะนำไป วิเคราะห์เสริมบทบาทศักยภาพ ปัจจัยและเงื่อนไขของโรงเรียนกุศลิ่งวิทยาคม โรงเรียนร่อนคำ และชุมชนเป้าหมายเกี่ยวกับการสืบทอดโปงลาง ซึ่งจะกล่าวอย่างละเอียดไว้ในบทที่ 6

โดยเฉพาะบทที่ 4 จะนำเสนอโดยลำดับหัวข้อดังต่อไปนี้

1. สภาพทั่วไปของโรงเรียนกุศลิ่งวิทยาคม
2. ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกุศลิ่งวิทยาคมกับชุมชน
3. บทบาทและคุณภาพการจัดการเรียนการสอน
4. บทบาทด้านการผลักดันให้เกิดกระบวนการผลิต การเล่น การบริโภคและการสืบทอดดนตรีโปงลาง

1. สภาพทั่วไปของโรงเรียนกุศลิ่งวิทยาคม

1.1 ประวัติความเป็นมาของโรงเรียนกุศลิ่งวิทยาคม

โรงเรียนกุศลิ่งวิทยาคม ตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2458 วัน, เดือน ไม่ปรากฏ ชัดเจน โดย พระภิรมณ์ บุรีรักษ์ พระยาสุนทร เทพกิจจักษ์ (ทอง จันทรวงศ์) ผู้ว่าราชการจังหวัดกาฬสินธุ์ และนายผ่อง ศุภสังข์ (ขุนศรี ศุภสังข์) ปลัดอำเภอกมลาไสย ทั้งสองท่านได้มาตรวจ ราชการได้ แนะนำให้พระภิกษุพิมพ์ รัตพัฒน เจ้าอาวาสวัดปฐมแพ่งศรี ให้จัดตั้งโรงเรียนขึ้น และพระภิกษุพิมพ์ รัตพัฒน ได้ดำเนินการตามคำแนะนำโดยมีพระภิกษุพิมพ์ รัตพัฒน เป็นผู้สอน สถานที่เล่าเรียนเป็นศาลาวัด

ต่อมา ปี พ.ศ. 2462 พระภิกษุพิมพ์ ระดาพัฒน์ มรณภาพ ทางราชการได้แต่งตั้งให้นายเชาว์ ไชยสรรพ มาเป็นครูแทน(ครูคนเดียว) ในระยะนั้นสภาพความเป็นโรงเรียนยังไม่เป็นระเบียบทางราชการยังไม่เอาใจใส่มากนัก ยังไม่ได้มีการบังคับเข้าเรียน นักเรียนมาเรียนด้วยความสมัครใจ

ต่อมาปี พ.ศ. 2464 รัฐบาลได้ตราพระราชบัญญัติประถมศึกษาออกบังคับ โรงเรียนจึงเปลี่ยนสภาพเป็นโรงเรียนประชาบาลประเภทนายอำเภอจัดตั้ง เมื่อปี พ.ศ. 2465 โดย อำมาตย์เอกหลวง พิพัฒน์ กมลaxeต นายอำเภออมลาไสยเป็นผู้จัดตั้งขึ้น ที่เรียนยังคงใช้ศาลาวัดตามเดิม มีนายเชาว์ ไชยสรรพ เป็นครูใหญ่

ต่อมาปี พ.ศ. 2466 ทางราชการได้ย้ายนายเชาว์ ไชยสรรพ ไปเป็นครูวัดบ้านโนนเมือง ตำบลดงลิง และได้ส่งนายประยงค์ ฉายสวัสดิ์ มาเป็นครูใหญ่แทน

ต่อมาปี พ.ศ. 2476 ทางราชการได้ย้าย นายประยงค์ ฉายสวัสดิ์ ไปเป็นครูใหญ่โรงเรียนวัดบ้านลาด ทางราชการได้ส่ง นายแขง บุขบารัตน์ มาเป็นครูใหญ่แทน เมื่อวันที่ 16 สิงหาคม 2476 ในขณะนั้นยังคงใช้ศาลาวัดตามเดิม

ต่อมาปี พ.ศ. 2476 พระภิกษุทองสุข สุชนิต เจ้าอาวาสวัดปฐมแพ่งศรี พร้อมด้วยคณะสงฆ์ นายอินทร์ กมลสาร ผู้ใหญ่บ้าน ราษฎร คณะครู ได้สร้างศาลาวัดใหม่ รื้อศาลาหลังเก่าไปสร้างเป็นโรงเรียนเป็นสองแห่งที่ในวัดและนอกวัด

ต่อมา ปี พ.ศ. 2481 กระทรวงศึกษาธิการได้อนุมัติเงิน 600 บาท สร้างอาคารเรียนแบบ ป.1 ขนาด 9 X 27 เมตร แต่จำนวนนักเรียนมีมาก นายแขง บุขบารัตน์ พร้อมด้วยนายลิ่ว ศรีประทุม ผู้ใหญ่บ้าน นายจำปา นาทองคำ นายนายสาน สายโรจน์ นายดา บุรีรัตน์และชาวบ้าน กุดลิงได้บริจาคที่ดินเพื่อสร้างอาคารหลังใหม่ แบบ ป.1 ขนาด 9 X 45 เมตร และมีมุขหน้า 3 ห้อง ที่ดินเป็นสวนกสิกรรมเดิม เป็นที่ตั้งโรงเรียนกุดลิงพิทยาคมในปัจจุบัน และได้ยกตัวอาคารหลังนี้ขึ้นในวันที่ 4 พฤษภาคม พ.ศ. 2482 การจัดสร้างได้อาศัยแรงกำลังของราษฎรเป็นผู้สร้าง

ต่อมาปี พ.ศ. 2500 นายแขง บุขบารัตน์ ได้รื้อหลังคาไม้เอก และหาเงินซื้อสังกะสีมุงใหม่สิ้นเงิน 13,500 บาท นายแขง บุขบารัตน์ ดำรงตำแหน่งครูใหญ่มากจนถึงปี พ.ศ. 2509

ต่อมาปี พ.ศ. 2509 ทางราชการจึงได้แต่งตั้งให้นายทูล ชื่นนรินทร์ ดำรงตำแหน่งอาจารย์ใหญ่ จนถึงวันที่ 30 กันยายน พ.ศ. 2527

ต่อมาปี พ.ศ. 2527 ทางราชการได้แต่งตั้งให้ นายวิไล ไสยลักษณ์ มาดำรงตำแหน่งอาจารย์ใหญ่แทนนายทูล ชื่นนรินทร์ และขอกำหนดตำแหน่งจากอาจารย์ใหญ่เป็นตำแหน่ง ผู้อำนวยการ โดยมีนายสมพงษ์ เปานาเรียง เป็นผู้ช่วยฝ่ายธุรการการเงิน และพัสดุ นายสุริยา ศิริกิจ เป็นผู้ช่วยฝ่ายวิชาการ จนถึง ปีพ.ศ.2540

ต่อมาปี พ.ศ. 2540 ทางราชการได้สั่งให้นายบุญถม กุดแกลง มาดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการ ต่อจากนายวิไล ไสยลักษณะ นายบุญถม กุดแกลง ได้พัฒนาปรับปรุงงานด้านต่าง ๆ ตามภารกิจงานทั้ง 6 งาน มีการเปลี่ยนแปลงหลากหลาย เช่น เทคนิคการพัฒนางานเพื่อเข้าสู่มาตรฐานพัฒนามาตรฐานด้านการศึกษา พัฒนาด้านข้อมูลสารสนเทศ การประเมินคุณภาพการศึกษาแบบมีส่วนร่วม ได้ร่วมแรงร่วมใจจัดผ้าป่า จัดงานรวมรุ่นศิษย์เก่าเพื่อสมทบการสร้างป้ายชื่อโรงเรียนกุดลิงวิทยาคมให้สง่างามจนเป็นที่สำเร็จ ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเพื่อพัฒนาครอบคลุมทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านการเรียนการสอน ด้านอาคารสถานที่ ด้านบุคลากร ด้านการบริหารและการจัดการ

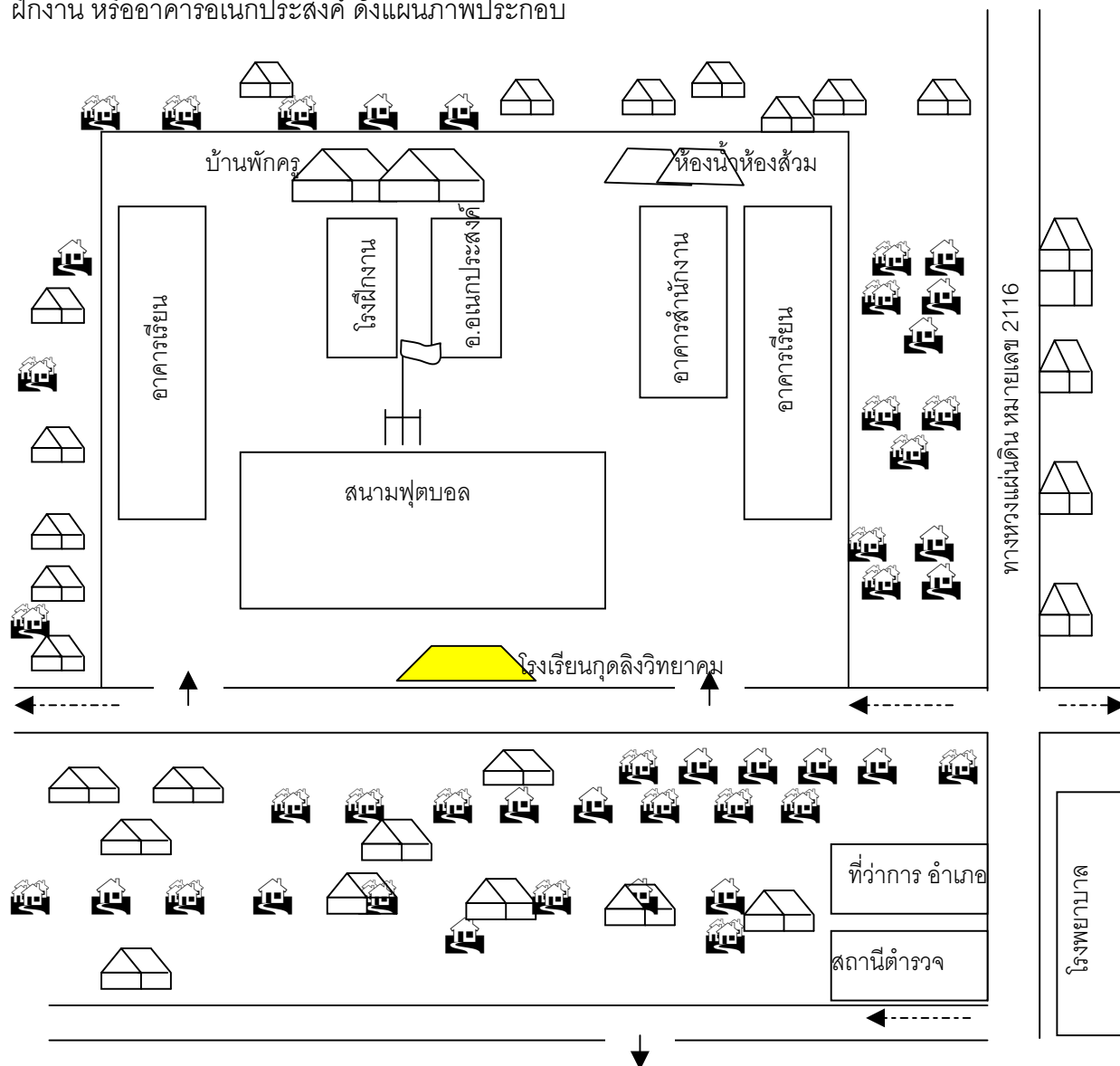
ปัจจุบันมี จำนวนครู-อาจารย์ในโรงเรียน ทั้งหมด 29 คน ไปช่วยราชการสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ 1 คน และจำนวนนักการภารโรง 3 คน ไปช่วยราชการที่สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ 1 คน

1.2 ที่ตั้ง สภาพแวดล้อมและลักษณะทางกายภาพของโรงเรียนกุดลิงวิทยาคม

ตั้งอยู่บ้านร่องคำหมู่ที่ 3 ตำบลร่องคำ อำเภอร่องคำ จังหวัดกาฬสินธุ์ ห่างจากที่ว่าการอำเภอระยะทาง 1 กิโลเมตร ด้านทิศเหนือและทิศตะวันตกอยู่ติดชุมชนซึ่งเป็นบ้านเรือนของราษฎร ด้านทิศตะวันออกติดกับบ้านเรือนราษฎรบ้านกุดลิงหมู่ที่ 2 ทิศใต้ติดกับถนนเข้าวัด สภาพดังกล่าวเป็นปัจจัยส่งเสริมให้การเดินทางมาโรงเรียนของนักเรียนสะดวก เนื่องจากอยู่ใจกลางของชุมชน

ภายในบริเวณโรงเรียนประกอบด้วยอาคารเรียน 2 หลัง และอาคารประกอบอื่น ๆ เช่น บ้านพัก โรงฝึกงาน หรืออาคารอเนกประสงค์ ดังแผนภาพประกอบ

1.3 การจัดการเรียนการสอน

เปิดทำการสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาลศึกษาปีที่ 1,2 และชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6

สถิติจำนวนนักเรียน ปี 2542 ดังตารางต่อไปนี้

ข้อมูล ระดับชั้น	จำนวน ห้องเรียน	จำนวนนักเรียน			หมายเหตุ
		ชาย	หญิง	รวม	
อนุบาล 1	2	35	35	70	ข้อมูล 10 มิถุนายน 2542
อนุบาล 2	2	33	38	71	
รวมระดับชั้นอนุบาล	4	68	73	141	
ประถมศึกษาปีที่ 1	3	47	37	84	
ประถมศึกษาปีที่ 2	3	31	52	83	
ประถมศึกษาปีที่ 3	2	46	36	82	
ประถมศึกษาปีที่ 4	2	31	30	61	
ประถมศึกษาปีที่ 5	3	40	42	82	
ประถมศึกษาปีที่ 6	2	40	37	77	
รวมระดับประถมศึกษา	15	235	234	469	
รวมทั้งสิ้น	19	303	307	610	

1.4 สีประจำโรงเรียน

น้ำเงิน - แดง

1.5 อักษรย่อของโรงเรียน

ก.ลค.

1.6 บุคลากรและเกียรติประวัติในการทำงาน

โรงเรียนมีอัตรากำลังทั้งหมด 32 คน มีผู้บริหารดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการ ผู้ช่วยผู้อำนวยการ 2 คน อาจารย์ 26 คน และนักการภารโรงอีก 3 คน ดังแสดงในตารางต่อไปนี้

ประเภทบุคลากร / ข้อมูล	จำนวนบุคลากร			หมายเหตุ
	ชาย	หญิง	รวม	
ข้าราชการครู	15	14	29	ไปช่วยราชการที่ สปอ. 1 คน
ครูจ้างสอน	-	-	-	
ลูกจ้างประจำ	3	-	3	ไปช่วยราชการที่ สปอ. 1 คน
รวม	18	14	32	

ผลงานและเกียรติประวัติการทำงานของบุคลากรโรงเรียนกุดลิงวิทยาคม

จากการสัมภาษณ์บุคคลและศึกษาจากเอกสาร พบว่าบุคลากรได้รับการยอมรับในการปฏิบัติราชการ ดังต่อไปนี้

ที่	ชื่อ - สกุล	ผลงานดีเด่นระดับ							
		ระดับอำเภอ	ปี พ.ศ.	ระดับเขตปฏิบัติการศึกษา	ปี พ.ศ.	ระดับจังหวัด	ปี พ.ศ.	ระดับเขตการศึกษา	ปี พ.ศ.
1	นายบุญถม กุดแกลง (ผู้อำนวยการ)	ผู้บริหารดีเด่นครูสภา	2530						
2.	นายสมพงษ์ เปานาเรียง (ผู้ช่วยผู้อำนวยการ)	ผู้บริหารดีเด่น	2537 2539	ผู้นิเทศการศึกษาดีเด่น	2537				
		ผู้ไม่มีวันลา	2540						

ที่	ชื่อ – สกุล	ผลงานดีเด่นระดับ							
		ระดับ อำเภอ	ปี พ.ศ.	ระดับ เขตปฏิบัติ การศึกษา	ปี พ.ศ.	ระดับ จังหวัด	ปี พ.ศ.	ระดับเขต การศึกษา	ปี พ.ศ.
3.	นายสุริยา ศิริกิจ (ผู้ช่วยผู้อำนวยการ)	ผู้อุทิศตน เพื่อสังคม	2536	ครูดนตรีศึกษาดีเด่น อันดับ 1	2539	ชมเชย ดนตรี ศึกษาดี เด่น	2539		
		ผู้ช่วยผู้ บริหารดี เด่นระดับ ประถม ศึกษา	2541 - 2542	รับวุฒิปัตถการ บริหารจิตเฉลิมพระ เกียรติ	2542				
4.	นางวิไล บุรีรัตน์	ครูสอน ภาษา ไทยดีเด่น	2532 และ 2541						
5.	นางสมหวัง ปาฎา	ครู อนุบาลดี เด่น	2537	ครูผู้สอนอนุบาลดี เด่น	2537	ชมเชย อันดับ 1 ครูสอน อนุบาล			
		ครูผู้ผลิต สื่อดีเด่น สอน ประถม	2539						
		ผู้ไม่มีวัน ลา	2539						
6.	นางศิวพร รัตนเศวก	ครูผู้สอน กพอ.ดี เด่น	2537						
7.	นางชวนพิศ รัตนพันธุ์	ครูผู้สอน คณิตศาส ตรดีเด่น	2537	รับวุฒิปัตถการ บริหารจิตเฉลิมพระ เกียรติ	2542				
		ผู้ไม่มีวัน ลา	2540						
8.	นางมะลิ ไถวสินธุ์	ครูผู้สอน อนุบาลดี เด่น	2537						

ที่	ชื่อ - สกุล	ผลงานดีเด่นระดับ							
		ระดับ อำเภอ	ปี พ.ศ.	ระดับ เขตปฏิบัติ การศึกษา	ปี พ.ศ.	ระดับ จังหวัด	ปี พ.ศ.	ระดับเขต การศึกษา	ปี พ.ศ.
9.	นายเฉลียว เปานาเรียง	ครูผู้สอน แม่ไม้ มวยไทย ดีเด่น	2534 2535 2537						
		ครู พลานามัย ดีเด่น	2539						
		ผู้ไม่มีวัน ลา	2540						
10	นายเหลา คำจันทร์รัตน์	ครูผู้ สอนจริย ธรรมดี เด่น	2536						
11	นายสายฝน เปานาเรียง	ผู้สอน คณิตศาสตร์ ดีเด่น	2539			ค รุ ผู้ ส อ น ค นิ ต สู่ ไ อ ลิม ปี ค	2535	ค รุ ผู้ ส อ น ค นิ ต สู่ ไ อ ลิม ปี ค ระ ดับ ป ระ เทศ	2542
12	นายสมัย ยะนะโชติ	ครูสอน จริยดีเด่น ศึกษา	2538						
13	นางอนงค์ บุรีรัตน์	ครูสปช.ดี เด่น	2532	ครูกพอ.ดีเด่น	2532	ครูกพอ. ดี เ ต้ น อันดับ 3	2532		
		ครู สปช. ดีเด่น	2537						
14	นายอัศรายุทธ บุรีรัตน์	ครูสปช . ดีเด่น	2532	ครูสปช.ดีเด่น 2532					
		ครูแม่ไม้ มวยไทย ดีเด่น	2533						
15	นายไพฑูรย์ จันทะสีลา	ครูไม่มีวัน ลา	2540						
16	นางจันทร์หอม ศิริกิจ	ครูภาษา ไทยดีเด่น	2539 2537	ครูภาษาไทยดีเด่น	2536				

ที่	ชื่อ - สกุล	ผลงานดีเด่นระดับ							
		ระดับ อำเภอ	ปี พ.ศ.	ระดับ เขตปฏิบัติ การศึกษา	ปี พ.ศ.	ระดับ จังหวัด	ปี พ.ศ.	ระดับเขต การศึกษา	ปี พ.ศ.
17	นางอัมพร ทองจรัส	ครู อนุบาลดี เด่น	2536	ผู้ฝึกสอนเปตองชนะเลิศอันดับ 1	2541	ผู้ ฝึก ก สอนเป ต อ ง ชนะเลิศ ระ บั บ ภาค	2541	ผู้ฝึกสอนเป ต อ ง ไ้ อ น ดั บ 5 ของประเทศ	2541
				วุฒิปัตริบริหารจิต	2542				
18	นางแจ่มจันทร์ ดอนเงิน	ครูสอน อนุบาลดี เด่น	2536						
19	นางทองเลื่อน ทิพพูล	ครูดีเด่น ภาษา ไทย	2532			ครู อนามัย ดีเด่น	2538		
		ครู สหกรณ์ดี เด่น	2535						
20	นางศรีโกสุม กมลศรี	วุฒิปัตริ ฝึกจิต เฉลิมพระ เกียรติ	2542						
21	นายสฤติย์ ราชภักดี	ครูสอน คณิตศาส ตรดีเด่น	2538	วุฒิปัตริฝึกจิตเฉลิม พระเกียรติ	2542				
22	นายระลึก ศรีหาคา	ครูสอน แม่ไม้ม วยไทย ดีเด่น	2536	วุฒิปัตริฝึกจิตเฉลิม พระเกียรติ	2542				
		ครูสอน ดนตรี ไทยดีเด่น	2541						

ที่	ชื่อ - สกุล	ผลงานดีเด่นระดับ							
		ระดับ อำเภอ	ปี พ.ศ.	ระดับ เขตปฏิบัติ การศึกษา	ปี พ.ศ.	ระดับ จังหวัด	ปี พ.ศ.	ระดับเขต การศึกษา	ปี พ.ศ.
23	นางสุมาลี ศรีชัยวงศ์	-ผู้ผลิต สื่อการ สอน ประถมดี เด่น - ครูดีเด่น คณิตศาส ตร์	2536	ครูดีเด่น คณิตศาสตร์	2536				
		ผู้ผลิตสื่อ การสอน ก่อน ประถม ศึกษาดี เด่น	2537	ครูดีเด่นก่อนประถม ศึกษา	2537				
24	นางอัมพร ภูมิประเสริฐ	ครูสอน ภาษา อังกฤษดี เด่น	2537	ครูสอนภาษา อังกฤษดีเด่น	2537	ชมเชย ครูสอน ภาษา อังกฤษ ดีเด่น	2537		
		ครูสอน นาฏศิลป์ ดีเด่น	2541	ครูสอนนาฏศิลป์ดี เด่น	2538	ชมเชย ครูสอน นาฏ ศิลป์ดี เด่น	2538		
		สมาชิก ครูสภาดี เด่น	2541 - 2542						

เกียรติประวัติที่โรงเรียนภาคภูมิใจ

ปี พ.ศ. 2531

- รับรางวัลชนะเลิศการประกวดกระโดดเชือกระดับจังหวัด ของกรมอนามัยโรงเรียน

ปี พ.ศ. 2536

- รับโล่สถานศึกษาที่จัดจรรยาศึกษาดีเด่น จากนายโกวิท วรพิพัฒน์ ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ
- ได้รับรางวัลชนะเลิศการประกวดดนตรีโปงลางโรงเรียนประถมศึกษา ระดับอำเภอ

ปี พ.ศ. 2537

- รับเกียรติบัตรโรงเรียนให้ความร่วมมือในโครงการแนะแนวอาชีพจากผู้ว่าราชการจังหวัดกาฬสินธุ์

ปี พ.ศ. 2538

- รับเกียรติบัตรโรงเรียนปลอดโรคฟันแท้ๆ จากผู้ว่าราชการจังหวัดกาฬสินธุ์

ปี พ.ศ. 2539

- รับเกียรติบัตรชนะเลิศระดับอำเภอโครงการศิษย์รักครู นำความรู้สู่ครอบครัวจากนายอำเภอร่องคำ
- รับเกียรติบัตรชนะเลิศโรงเรียนจัดกิจกรรมสร้างเสริมเอกลักษณ์ไทยดีเด่นระดับอำเภอ

ปี พ.ศ. 2540

- รับรางวัลชนะเลิศอันดับหนึ่งระดับจังหวัดการแข่งขันสวดมนต์หมู่ทำนองสรภัญญะระดับประถมศึกษา

ปี พ.ศ. 2541

- รับประกาศเกียรติคุณโรงเรียนจัดกิจกรรมสหกรณ์ดีเด่นระดับอำเภอ
- รับรางวัลชนะเลิศโรงเรียนจัดกิจกรรมพัฒนาสุขภาพดีเด่น
- รับรางวัลชนะเลิศโรงเรียนจัดกิจกรรมดนตรีไทยดีเด่นระดับอำเภอ

1.7 ผู้บริหารโรงเรียนกุดลิงวิทยาคม

ผู้บริหารโรงเรียนคนปัจจุบัน คืออาจารย์บุญถม กุดแกลง มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรี ซึ่งผู้บริหารระดับสูงให้ความไว้วางใจในฐานะเป็นผู้บริหารดีเด่นของครุสภา นอกจากบริหารงานภายในโรงเรียนแล้วยังได้รับเชิญเป็นวิทยากรระดับอำเภอและระดับจังหวัดในเรื่องการบริหารและการพัฒนาโรงเรียนเป็นประจำ เป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ดีจึงทำให้สามารถประสานงานกับชุมชนได้อย่างไม่มีข้อขัดแย้งใด ๆ มีวิสัยทัศน์ในการบริหารงานแบบมีส่วนร่วม มีความเคารพนับถือและยอมรับข้อคิดเห็นจากคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานประจำโรงเรียน โดยกำหนดแผนงานการพัฒนาโรงเรียนเพื่อเข้าสู่เกณฑ์มาตรฐาน (ธรรมบุญโรงเรียนกุดลิงวิทยาคม 2543:17-22) ดังนี้

1. พัฒนาบุคลากรให้เกิดความมุ่งมั่นในการพัฒนาตนเองเพื่อพัฒนางานและอาชีพ
2. ดำเนินการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น
3. พัฒนาการเรียนการสอนให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐาน
4. ดำเนินการวัดและประเมินผลตามสภาพจริง
5. พัฒนาระบบบริหารและการจัดการให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์มาตรฐานในโรงเรียนประถมศึกษา 2541 สำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ
6. ปรับปรุงระบบกำกับ ตรวจสอบ และรายงานผลการจัดการศึกษา ตามระบบบริหารคุณภาพโดยครอบคลุมการประกันคุณภาพ 4 ด้าน คือ ประกันโอกาส ประกันคุณภาพ ประกันประสิทธิภาพและประกันความปลอดภัย
7. ส่งเสริมการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนให้มีบรรยากาศที่เอื้อต่อการจัดการเรียนการสอน
8. จัดหาสาธารณูปโภคเพื่อบริการแก่บุคลากร ให้พอเพียง เพื่อคุณภาพชีวิตที่สมบูรณ์ และเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน
9. ส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เพื่อร่วมมือกันจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพ

จากธรรมนูญของโรงเรียนทั้ง 9 ข้อ ดังกล่าวได้พัฒนามาเป็นแผนปฏิบัติงานในระยะ
ปี พ.ศ. 2543 – 2545 ดังต่อไปนี้

หมวดที่ 1 ประมาณการรายจ่าย

ปีการศึกษา รายจ่ายจำแนกตามแผน	2543	2544	2545
1. แผนยุทธศาสตร์ด้านอาคารสถานที่	120,000	130,000	140,000
2. แผนยุทธศาสตร์ด้านบุคลากร	1,300	1,500	1,600
3. แผนยุทธศาสตร์ด้านหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน	16,000	18,000	40,000
4. แผนยุทธศาสตร์ด้านระบบบริหารและการจัดการ	1,500	1,700	1,800
รวมทั้งสิ้น	138,800	151,200	183,400

หมวดที่ 2 เป้าหมายของโรงเรียนกุดลิงวิทยาคม

เพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์ที่กำหนดโรงเรียนกุดลิงวิทยาคมได้กำหนดเป้าหมายและยุทธศาสตร์ในการพัฒนาดังนี้

1. ด้านการบริหารและการจัดการ

เป้าหมาย	ยุทธศาสตร์	ผลสำเร็จ
1. พัฒนามาตรฐานการบริหารโรงเรียนตามเกณฑ์มาตรฐาน พ.ศ. 2541 ให้ได้คุณภาพระดับ 3 ทุกตัวบ่งชี้	การประกันคุณภาพการบริหาร การศึกษาโดยเน้นการมีส่วนร่วม	งานบรรลุผลเป็นที่น่าพอใจของบุคลากรทุกฝ่าย
2. พัฒนาครูทุกคนให้มีความรู้ และทักษะในวิชาการที่ต้องใช้ในการประกอบอาชีพ	พัฒนาระบบนิเทศภายในโรงเรียน	ครูทุกคนพัฒนาตนเองจนเป็นมืออาชีพสามารถจัดการเรียน การสอนให้บรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้ที่สมบูรณ์รอบด้าน

เป้าหมาย	ยุทธศาสตร์	ผลสำเร็จ
3. จัดระบบสาธารณูปโภคโดยเน้นความสำคัญดังนี้ 3.1 ระบบกำจัดขยะมูลฝอย 3.2 น้ำดื่ม น้ำใช้ 3.3 ไฟฟ้า 3.4 ประปา 3.5 สิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ	พัฒนาระบบสาธารณูปโภค	บุคลากรได้รับบริการด้านสาธารณูปโภคอย่างพร้อมมูล
4. โรงเรียนมีกองทุนที่ระบุดูแลประสงค์เพื่อใช้ผลประโยชน์ที่ได้รับจากการบริหารกองทุน ในการจัดการศึกษาไม่น้อยกว่า 6 กองทุนและหรือมีวงเงินบริจาคทั้งในลักษณะเป็นเม็ดเงินสิ่งของและแรงงานไม่น้อยกว่า 1,500,000	สหพหุภาคี	โรงเรียนมีกองทุนพอเพียงในการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพตามที่ชุมชนคาดหวัง

2. ด้านหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน

เป้าหมาย	ยุทธศาสตร์	ผลสำเร็จ
1. พัฒนาการสอนตามเกณฑ์มาตรฐาน พ.ศ. 2541 ได้คุณภาพอย่างน้อย ระดับ 2 ทุกตัวบ่งชี้	พัฒนาการสอน (ปฏิรูปการสอน)	นักเรียนบรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้ที่สมบูรณ์รอบด้านและยั่งยืน
2. ส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนโดยเน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลางการเรียน	จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนรู้จุดประสงค์ของการเรียนให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเองมากที่สุด ครูเป็นผู้ชี้แนะ	นักเรียนสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองและมีความสุขในการเรียน

เป้าหมาย	ยุทธศาสตร์	ผลสำเร็จ
3. พัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับท้องถิ่นอย่างน้อย 2 กลุ่มประสบการณ์	ปฏิรูปหลักสูตร	นักเรียนได้เรียนรู้ตามสภาพจริง ตรงกับความต้องการในการพัฒนา
4. พัฒนาระบบวัดและประเมินผลตามสภาพจริง (Authentic Assessment)	ปฏิรูปหลักสูตร	ผลการวัดและประเมินตรงตามสภาพจริงเป็นข้อมูลในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอน

3. ด้านการกำกับ ตรวจสอบ และรายงานผล

เป้าหมาย	ยุทธศาสตร์	ผลสำเร็จ
โรงเรียนมีระบบการตรวจติดตามคุณภาพภายใน (Internal Quality Audit) และการตรวจติดตามภายนอก (External Quality Audit) โดยจัดทำเอกสารไว้อย่างชัดเจนและรายงานผลการตรวจสอบ ติดตาม ให้บุคลากรผู้มีหน้าที่รับผิดชอบทราบอย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง	การควบคุมคุณภาพ (Quality Control)	การปฏิบัติงานได้รับการแก้ไขข้อบกพร่องที่พบ การศึกษามีคุณภาพตรงตามเป้าหมายที่กำหนด

ข้อสรุปจากสถานะพื้นฐานที่มีลักษณะเด่นของโรงเรียนกุดลิงวิทยาคมเป็นดังนี้

1. โรงเรียนกุดลิงวิทยาคมมีวิวัฒนาการเจริญเติบโตด้วยเหตุผลที่สำคัญ คือ ผู้บริหารตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้รับการสนับสนุนจากชุมชนและสถาบันหลักของชุมชนมาโดยตลอดไม่ว่าจะเป็น กำลังกาย กำลังใจ กำลังสติปัญญาตลอดจนกำลังทรัพย์
2. ที่ตั้งและสภาพแวดล้อมทางกายภาพอยู่ใจกลางของชุมชน แวดล้อมไปด้วยที่พักอาศัย ตลาดร้านค้า สถานที่ราชการต่าง ๆ เช่น วัด โรงพยาบาล ที่ว่าการอำเภอ สถานีตำรวจ สถานีอนามัย เกษตรอำเภอ ฯลฯ ในวิถีชีวิตของคนในชุมชนแห่งนี้ได้พบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้และมีความรู้จักคุ้นเคยสนิทสนมกันเป็นอย่างดี เช่น ผู้ปกครองไปรับส่งบุตรหลานที่โรงเรียนได้พบปะพูดคุยกับครู อาจารย์ ตำรวจจราจรและข้าราชการส่วนอื่น ๆ ตลอดจนเพื่อนบ้านเป็นประจำทุกเช้าเย็นและโรงเรียนก็ได้เป็นสถานที่สำหรับจัดกิจกรรมทั้งของทางราชการและของชุมชนเช่น เป็นหน่วยเลือกตั้ง

หรือเป็นที่จัดงานสังสรรค์ งานแต่งงาน และงานอื่น ๆ อันเป็นที่มาแห่งความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

3. เนื่องจากโรงเรียนกุศลวิทยาคมเป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาขนาดใหญ่เปิดสอนตั้งแต่ระดับก่อนประถมศึกษาจนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีนักเรียนซึ่งสำรวจในปีการศึกษา 2542 จำนวนทั้งสิ้น 610 คน การคัดเลือกบุคคลที่มีความสามารถพิเศษในด้านต่าง ๆ จากกลุ่มนักเรียนอาจทำได้ไม่ยากนักโดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนแห่งนี้มีภูมิปัญญาด้านดนตรีพื้นเมืองเป็นจำนวนมากย่อมมีบุตรหลานมาเข้าศึกษาเล่าเรียนน่าจะมีนักเรียนที่ได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านดนตรีพื้นเมืองมาบ้างจำนวนหนึ่ง

4. ในโรงเรียนมีครู – อาจารย์จำนวน 29 คน พบว่ามีผู้เรียนสำเร็จปริญญาตรีถึง 90 % จากผลงานและเกียรติประวัติการทำงานของบุคคลเหล่านั้นนับตั้งแต่ปีพ.ศ.2530 – 2541 มีผู้ได้รับประกาศนียบัตร โล่เกียรติยศครูดีเด่น ในด้านต่าง ๆ จำนวนถึง 24 คนและผลผลิตจากการส่งเสริมสนับสนุนของครู-อาจารย์ ในโรงเรียนทำให้นักเรียนได้รับรางวัลชนะเลิศในการประกวดต่าง ๆ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2531 – 2541 ถึง 11 รายการยังความภาคภูมิใจให้แก่ครู – อาจารย์ โรงเรียนและชุมชนอย่างถ้วนหน้าตัวชี้วัดเหล่านี้ย่อมจะเป็นสักขีพยานในความกระตือรือร้นความเอาใจใส่ต่อภาระกิจของบุคลากรในโรงเรียนและความร่วมมืออันดีของประชาชนในชุมชน

5. โรงเรียนมีกิจกรรมหนึ่งที่เป็นปัจจัยหนุนเนื่องแสดงถึงศักยภาพทางด้านดนตรีโปงลาง คือ ในช่วงปี พ.ศ.252-2537 มีวงดนตรีโปงลางชื่อวงดอกกระถินพินทองได้รับรางวัลชนะเลิศการประกวดดนตรีพื้นเมืองโปงลางระดับประถมศึกษาในปี พ.ศ. 2537 สร้างชื่อเสียงให้กับโรงเรียนและชุมชน

6. ผู้บริหารคนปัจจุบันของโรงเรียนกุศลวิทยาคมเป็นผู้มีวิสัยทัศน์กว้างไกลมีมนุษยสัมพันธ์ดีบริหารงานโรงเรียนแบบมีส่วนร่วม สังเกตเห็นได้จากการประสานงานและการเตรียมงาน จัดสัมมนาเวทีชาวบ้านในฐานะผู้ช่วยวิจัยทำให้งานเป็นไปอย่างพร้อมเพรียงและเรียบร้อยมีการกระจายอำนาจให้ผู้ช่วยผู้อำนวยการฝ่ายต่างๆและครู-อาจารย์ไปถึงนักการภารโรงรวมถึงกลุ่มภูมิปัญญา ในด้านการบริหารการศึกษา ได้ระดมความคิดจากคณาจารย์ นักการเมืองระดับท้องถิ่นตลอดจนเจ้าหน้าที่หน่วยราชการต่าง ๆ รวมไปถึงคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ร่วมจัดทำรัฐธรรมนูญโรงเรียนอย่างมีส่วนร่วมนับเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ในการจัดการศึกษาสอดคล้องกับแผนการปฏิรูปการศึกษาในปัจจุบัน

2. ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

โรงเรียนกุศลวิทยาคมนับได้ว่าเป็นโรงเรียนที่ได้รับการสนับสนุนจากชุมชนเป็นอย่างดีทั้งในอดีตและปัจจุบัน เพื่อสนับสนุนข้อสรุปดังกล่าวคณะผู้วิจัยขอฉายภาพสะท้อนให้เห็นความร่วมมือของชุมชนดังต่อไปนี้พอสังเขป เมื่อปี พ.ศ. 2526 อาจารย์สมพงษ์ เปานาเรียง ขณะนั้นดำรงตำแหน่ง

ผู้ช่วยครูใหญ่ ได้กล่าวถึงการแก้ปัญหาหลังคาของโรงเรียนรั้วโดยได้ร่วมกับกรรมการศึกษาหมู่บ้านใช้วิธีเดินเคาะประตูบ้านตามคุ่มต่าง ๆ เพื่อขอรับเงินบริจาคจากชาวบ้าน ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี กล่าวคือ ชาวบ้านให้ความช่วยเหลือเป็นข้าวเปลือกบ้าง ข้าวสารบ้าง หรือเป็นเงินบ้างส่วนผู้ที่ไม่มียะไรก็อาสาเป็นแรงงานในการซ่อมแซมหลังคาซึ่งสรุปเป็นยอดเงินถึง 13,500 บาท นอกจากนี้เมื่อป้ายโรงเรียนทรุดโทรม โรงเรียนยังได้รับความร่วมมือจากศิษย์เก่าจัดงานเลี้ยงรุ่นเพื่อหาเงินรายได้มาสร้างป้ายโรงเรียนใหม่จนสำเร็จ นอกจากนี้เงินที่เหลือยังได้จัดสรรเป็นกองทุนพัฒนาโรงเรียนถึง 6 กองทุน คือ กองทุนพัฒนาการเรียนการสอน กองทุนพัฒนาสื่อการสอน กองทุนพัฒนากีฬา กองทุนนักเรียนเรียนดี กองทุนสนับสนุนอาหารกลางวัน และกองทุนสวัสดิการสหกรณ์โรงเรียน เป็นเงินทั้งสิ้น 1,500,000 บาท นอกจากกลุ่มที่กล่าวมาแล้วยังมีองค์กรในชุมชน เช่น เทศบาลตำบลร้องคำได้ร่วมบริจาคทุนการศึกษาสำหรับนักเรียนที่เรียนดี ความประเพณีดีแต่ขาดแคลนทุนทรัพย์ผ่านทางโรงเรียนปีการศึกษาละ 2,000 บาท โดยมีตัวแทนมามอบในวันสำคัญ เช่น วันไหว้ครูเป็นประจำในส่วนที่เป็นการร่วมมือสนับสนุนดนตรีโปงลางนั้นมีภาพสะท้อนความร่วมมือให้เห็นชัดเจน เช่น นายคำ เขียวพันธ์ นายสถิตย์ สังขคาม ได้บริจาคเครื่องดนตรีที่ผลิตขึ้นด้วยตนเองให้โรงเรียนเพื่อใช้เป็นสื่อการสอนดนตรีให้นักเรียนได้ฝึกฝนเป็นวิทยาทาน นายสถิตย์ โพธิ์กุดสัย นอกจากจะให้ความร่วมมือในด้านการสอนการเล่นดนตรีและการแสดงที่โรงเรียนตามสัญญาว่าจ้างแล้วยังสละเวลามาฝึกเด็กที่ได้ทุนบ้านตนเองโดยไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย คณะผู้วิจัยได้ไปเยี่ยมบ้านสังเกตการสอนดูท่านมีความสุขจึงกระแะถามว่า “ไม่เหนื่อยหรืออย่างไรท่านพ่อใหญ่” “อาจารย์ไม่สังเกตหรืออย่างไรที่ประตูบ้านผม สิ่งเหล่านี้แหละเป็นเครื่องแสดงถึงว่าผมชอบดนตรีพื้นเมืองแค่นี้ ชอบเป็นชีวิตจิตใจเลยละ ดีใจและภูมิใจมากที่ได้เห็นลูกหลานซึ่งเป็นอนาคตของชาติยังคิดว่าผมไม่บ่าอยู่คนเดียวอย่างน้อยที่สุดงานประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นในชุมชนก็ยังมีคนรุ่นหลังได้ช่วยผ่อนแรงในการรับใช้สังคมในอนาคต ในขณะที่ผมแก่ชราจนเดินไม่ได้” พอพูดขาดคำ คณะผู้วิจัยเลิบบ่ไปดูประตูเหล็กหล่อเลื่อนที่หน้าบ้าน พบว่ามีลวดลายเหล็กดัดเป็นรูปพิณ โปงลาง และแคนเต็มประตูจึงถามต่อไปว่า “ไปซื้อแผงประตูมาจากร้านไหนไม่เห็นมีในท้องตลาดเลย” ท่านก็พูดยิ้ม ๆ ว่า “ผมไปสั่งเขาทำเองเพราะอยากให้มันเป็นเครื่องเตือนสติผมว่าผมมีชีวิตพออยู่พอกินได้ทุกวันนี้ก็เพราะเครื่องดนตรีเหล่านี้ ทั้งสิ้น” นายสถิตย์ โพธิ์กุดสัย กล่าวในที่สุด

นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมที่บ่งชี้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนซึ่งปฏิบัติเป็นประจำทุกปี เช่น งานวันเด็ก วันแม่ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา บุญกฐิน ผ้าป่า และกิจกรรมกีฬาของชาวคุ่มต่าง ๆ จะมีบุคลากรทั้งจากโรงเรียนและชุมชนร่วมมือกันเป็นอย่างดี กิจกรรมบางอย่างจัดที่โรงเรียนเช่น กีฬา วันแม่ วันเด็ก บางกิจกรรมจัดที่วัด เช่น วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา บุญกฐิน ผ้าป่า บางกิจกรรมจัดที่ดอนปู่ตา เช่น วันสงกรานต์ เป็นต้น ทุกงานได้รับความร่วมมือจากประชาชนทั้งในด้านงบประมาณและการร่วมกิจกรรม เช่น พ่อคำ คหบดี นักการเมืองและส่วนราช

การต่าง ๆ นอกจากจะได้รับเงินสนับสนุนแล้วยังได้รับบริจาคเป็นสิ่งของ เช่น สมุดหนังสือ แบบเรียนเครื่องเขียน ขนมหุ่นและของเล่น เป็นต้น

3. บทบาทและคุณภาพการจัดการเรียนการสอน

เนื่องจากหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน กำหนดแนวการจัดการเรียนการสอนไว้เป็นกลุ่มประสบการณ์ต่าง ๆ กำหนดเนื้อหาและคาบเวลาในแต่ละกลุ่มค่อนข้างจะจำกัด เนื้อหาในกลุ่มประสบการณ์ดังกล่าวยังไม่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น จึงเป็นข้อจำกัดทำให้โรงเรียนไม่สามารถพึ่งตนเองได้ พฤติกรรมการสอนของครูเป็นพฤติกรรมในชั้นเรียนมากกว่าที่จะเป็นกิจกรรมเชื่อมโยงกับสภาพของชุมชนที่แท้จริง นอกจากนี้ยังขาดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ปลูกฝังให้นักเรียนเกิดความภาคภูมิใจในถิ่นกำเนิดและประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยที่มีเนื้อหาวิชาดนตรีและนาฏศิลป์แทรกอยู่ ครูผู้สอนมักจะยึดเนื้อหาและกิจกรรมที่กำหนดในหลักสูตรเป็นหลัก ไม่ได้ยืดหยุ่นหรือปรับสภาพให้สอดคล้องกับความต้องการ สภาพพื้นฐานและศักยภาพของท้องถิ่น คณะผู้วิจัยได้สังเกตและสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องทั้งภายในโรงเรียนและจากภายนอกโรงเรียนเกี่ยวกับการสอนกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยในส่วนที่เกี่ยวข้องกับดนตรีและนาฏศิลป์พื้นเมือง มีข้อมูลจากบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ดังนี้ ข้อมูลจากกลุ่มนักเรียน “อาจารย์สอนเพลงไทยเดิม และได้ฝึกฟ้องร้องมาตรฐานเท่านั้น ไม่ได้ให้โอกาสพวกเราได้ร้องรำทำเพลงตามที่มีความคุ้นเคยที่อยากจะทำตามที่ได้เห็นจากมหรสพพื้นบ้านที่พ่อ แม่ ปู่ ย่าพาไปชม” ส่วนครูอาจารย์ให้ข้อมูลในเรื่องดังกล่าวว่า “ดิฉันไม่มีทักษะเรื่องการดนตรีและการแสดงพื้นบ้าน การสอนจึงยึดเนื้อหาในหลักสูตรเป็นหลัก ถ้าจะปรับให้เรียน ให้ฝึกเรื่องการร้องรำทำเพลงพื้นบ้านของชุมชนก็ไม่มียงบประมาณที่จะจ้างภูมิปัญญามาทำการสอนอย่างต่อเนื่องได้ ประกอบกับการวัดและประเมินผลในวิชานี้ก็ใช้แบบประเมินของกลุ่มโรงเรียน ถ้าจะทุ่มเทด้านนี้มากไปก็จะทำให้คุณภาพผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้โดยจังหวัดหรือโรงเรียนกลุ่ม อีกประการหนึ่งกลุ่มผู้ปกครองกลุ่มยังมีค่านิยมที่จะส่งเสริมให้บุตรหลานมีความสำเร็จในชีวิตโดยเป็นเจ้าของคนนายคนไม่ต้องมาเดินกินรำกินทั้งที่ดินฉันก็ทราบดีว่ามีนักดนตรี นักแสดงที่เกิดขึ้นในวงการบันเทิงต่าง ๆ ที่ประสบผลสำเร็จในชีวิตทั้งฐานะด้านเศรษฐกิจและการยอมรับจากมหาชนทั้งในประเทศและต่างประเทศ เช่น จินตรา พูลลาภ, ศิริพร อำไพพงศ์, พรศักดิ์ ส่องแสง, นกน้อย อุไรพร, นาคล ดวงพร และมนต์สิทธิ์ คำสร้อย ซึ่งบุคคลเหล่านี้มีชื่อเสียงได้ก็ด้วยการได้แสดงออกตามความต้องการมาตั้งแต่เยาว์วัย ดิฉันก็อยากจะช่วยให้เด็กนักเรียนที่สนใจให้ประสบความสำเร็จอย่างพวกเขาเหล่านั้นเหมือนกัน (อาจารย์อัมพร ภูมิประเสริฐ กล่าว)”

อาจารย์สุริยา ศิริกิจ ผู้ช่วยผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการในฐานะผู้สอนกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยอีกท่านหนึ่งปรารภว่า “ผมเรียนสำเร็จระดับปริญญาตรี วิชาเอกดนตรีศึกษาก็มีความสนใจดนตรีที่บ้านอยู่เหมือนกันเพราะในชุมชนแห่งนี้ยังใช้เครื่องดนตรีพื้นบ้านในวงโปงลางหลายชนิดในกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคมอย่างสม่ำเสมอทั้งกิจกรรมบันเทิงและกิจกรรมงานประเพณีพิธีกรรม เช่น แคน พิณ โปงลาง โหวด กลองและกั๊บแก๊บ ดนตรีทุกชิ้นที่กล่าวมานั้นนอกจากจะใช้กับมหรสพโดยตรงแล้วยังใช้กับกระบวนการงานประเพณีต่าง ๆ แทบทุกงานเช่น แห่บั้งไฟ แห่นาค แห่ขันหมาก แห่กัณฑ์หลอน แห่เทียน แห่ทุกอย่างที่เป็นความรื่นเริง แม้การรักษาผู้ป่วยทางไสยศาสตร์เช่นรำผีฟ้าก็ขาดแคนไม่ได้ กลุ่มภูมิปัญญาก็มักจะบ่นกับผมว่า พวกเขาแก่แล้วยังจะมาหอบสังขารดีด สี ตี เป่า ใช้สังคมโดยไม่มีทายาทก็รู้สึกสมเพชตัวเอง ฟังเขาแล้วผมก็อยากจะหาวิธีกระตุ้นให้เยาวชนหันมา สนใจ ผมและอาจารย์สถิตย์ โพธิ์กุดสัย (หมอลำเคน) มาช่วยสอน แต่ยุบวงไปแล้วเพราะข้อจำกัดในเรื่องเวลางบประมาณและนโยบายที่ค่อนข้างไม่ชัดเจนของผู้บริหารระดับสูง ๆ ขึ้นไป”

ในส่วนของผู้ปกครองที่เป็นภูมิปัญญา นายคำ เยาวพันธ์ เล่าความเหมือนจะให้ยาหอมกับหัวหน้าโครงการวิจัยว่า “ลูกหลานผม 4 คน ได้รับการฝึกให้เล่นดนตรีโปงลางโดยผมสอนบ้าง อาจารย์สถิตย์ สังคมคามบ้างและคุณสถิตย์ โพธิ์กุดสัยสอนบ้าง จนเล่นได้ดี ได้เล่นดนตรีโปงลางของโรงเรียนกุดลิงวิทยาคมตอนเรียนในระดับประถมศึกษา พอเข้าเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาที่โรงเรียนร่องคำก็ได้เล่นดนตรีวงโปงลางของโรงเรียน เมื่อเรียนจบ ม. 6 ก็ได้โควตาเรียนต่อที่สถาบันราชภัฏมหาสารคาม ก็ได้เล่นดนตรีวงโปงลางแก๊งอีสานซึ่งอาจารย์พิรพงษ์ พลเวียงธรรมเป็นผู้ควบคุมวงเรียนจนจบปริญญาตรี มีงานทำทุกคน ก็ด้วยฝีมือด้านดนตรีโปงลางนี้แหละเป็นใบเบิกทาง เป็นข้าราชการครู 2 คน เป็นลูกจ้างชั่วคราวที่โรงเรียนมัธยมศึกษา 1 คน และเป็นพนักงานบริษัทอีก 1 คน ซึ่งทราบภายหลังว่าการรับเข้าทำงานของหน่วยงานแฝงด้วยนโยบายอยากจะได้คนที่มีฝีมือการเล่นดนตรีทั้งนั้นและขณะที่เขาเรียนอยู่ที่สถาบันราชภัฏมหาสารคามก็ได้ใช้ความสามารถเล่นดนตรีมีรายได้พิเศษด้วย นอกเหนือจากนั้นยังได้โอกาสไปเผยแพร่วัฒนธรรมทั้งในประเทศและต่างประเทศ เช่น ใต้หวัน ฟินแลนด์และสวีเดนเป็นต้น ยังความภาคภูมิใจให้กับครอบครัวและวงศ์ตระกูลไม่เสื่อมคลาย แตกต่างจากคนอื่นที่เรียนจบด้วยกันยังไม่มียานทำเลย นี่ก็เป็นความดีของดนตรีโปงลางแท้ ๆ”

ในด้านคุณภาพการจัดการเรียนการสอน คณะผู้วิจัยได้ศึกษาผลการประเมินโดยคณะศึกษานิเทศก์สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดกาฬสินธุ์ ช่วงปี พ.ศ. 2538 – 2540 พบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ของโรงเรียนกุดลิงวิทยาคมมีแนวโน้มชี้วัดคุณภาพยังไม่เป็นที่น่าพอใจเนื่องจากมีหลายกลุ่มประสบการณ์ยังต่ำกว่าเกณฑ์ที่กำหนดของสำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติและค่าเฉลี่ยของจังหวัดกาฬสินธุ์ แม้คุณภาพการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนมีแนวโน้มจะต่ำลงแต่โรงเรียนก็ยังมีความเสี่ยงในด้านกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งมักได้รับรางวัลชนะเลิศในด้านต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว นอกจากนี้ในส่วนของผู้บริหารและครู-อาจารย์ก็ประสบความสำเร็จได้รับรางวัล

เป็นจำนวนมากทั้งในระดับอำเภอและระดับจังหวัด ส่วนผลงานที่อยู่ในกลุ่มนักเรียนก็ได้สร้างความภาคภูมิใจให้แก่โรงเรียนและชุมชนเช่นกัน ความสำเร็จเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าโรงเรียนมีบุคลากรที่มีความสามารถสูงทั้งนี้ผู้ที่อยู่เบื้องหลังความสำเร็จคือผู้บริหารทั้งในอดีตและปัจจุบันให้ความสำคัญสนับสนุน และส่งเข้าประกวดอยู่เป็นประจำเพื่อให้ได้มาซึ่งเกียรติยศและชื่อเสียงของโรงเรียน

4 บทบาทด้านการผลักดันให้มีกระบวนการผลิต การเล่น การบริโภคและการสืบทอดดนตรีโปงลาง

พบว่าโรงเรียนได้จัดบุคลากรในโรงเรียน และบุคลากรภายนอกที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาด้านนี้ ได้ร่วมกันฝึกสอนและก่อตั้งวงดนตรี ที่เป็นทั้งรูปแบบดนตรีสากลวงหนึ่ง และดนตรีพื้นบ้านอีวงหนึ่ง ชื่อวงโปงลางดอกกระถินพินทอง เมื่อปี พ.ศ. 2529 โดยเลือกนักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอ่อนเป็นหลัก เพื่อให้นักเรียนเหล่านี้ได้แสดงความสามารถพิเศษอื่น ๆ ชดเชย มารับการสอนและฝึกซ้อมดนตรี โดยใช้เวลาหลังจากการเลิกเรียนตามปกติแล้ว เมื่อเกิดความชำนาญจนเล่นเป็นวงได้ดีจึงได้รับแสดงตามงานต่าง ๆ ที่ชุมชนจัดขึ้นและส่งเข้าประกวดในระดับอำเภอ ระดับจังหวัด ได้รับรางวัลชนะเลิศดนตรีโปงลางระดับประถมศึกษาเมื่อปี พ.ศ. 2537 หลังจากนั้นโรงเรียนได้ลดบทบาทด้านนี้ลง เพราะพิจารณาเห็นว่าต้องใช้งบประมาณมากในการจัดซื้อและซ่อมแซมเครื่องดนตรีตลอดจนเครื่องขยายเสียงประจำวง ประกอบกับงบประมาณที่ได้รับจัดสรรไม่มากพอที่จะจ้างวิทยากรจากข้างนอกเป็นระยะเวลานานได้ โรงเรียนจึงได้จัดทำโครงการอื่นแทน เช่น โครงการเพาะเห็ดฟาง ซึ่งใช้งบประมาณน้อย อย่างไรก็ตามแม้ว่าโรงเรียนจะลดบทบาทลง แต่การดำเนินการในช่วงนั้นส่งผลให้มีเยาวชนและประชาชนกลุ่มหนึ่ง ที่มีความรักเห็นคุณค่าของดนตรีโปงลาง ได้ไปฝึกหัดเพิ่มเติมกับเจ้าของภูมิปัญญาจนได้รับการยอมรับในความสามารถและมีผู้สนใจติดต่อให้ไปเล่นในวงดนตรีลูกทุ่ง หมอลำ คณะต่าง ๆ หรือได้รับค่าตอบแทนจากนายทุนที่เชิญไปเล่นดนตรีพื้นเมืองในเมืองที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว เช่น ภูเก็ต เชียงใหม่ หรือแม้แต่ในกรุงเทพมหานคร ส่วนที่ยังอยู่ในชุมชนก็ได้เรียนต่อในระดับมัธยมศึกษา มีการฝึกซ้อมอยู่เป็นประจำ ซึ่งต่อไปเยาวชนส่วนนี้จะกลายเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นผู้สืบทอดการผลิตการเล่นดนตรีพื้นบ้าน (โปงลาง) ในชุมชน หรืออาจได้รับการคัดเลือกเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาและเมื่อสำเร็จแล้วอาจเป็นบุคคลที่เรียกได้ว่าเป็นบุคคลหลากหลายวัฒนธรรม (Biculture) ก็อาจเป็นไปได้

สภาวะพื้นฐานโรงเรียนร่อนคำ

สภาวะพื้นฐานและศักยภาพของโรงเรียนร่อนคำ เกี่ยวกับการผลิต การเล่น การบริโภค และการสืบทอดดนตรีโปงลาง

ก่อนที่จะรายงานผลการศึกษาคณาธิศึกษาโรงเรียนร่อนคำเพื่อจะประเมินศักยภาพของโรงเรียนร่อนคำเกี่ยวกับการผลิต การเล่น การบริโภค และการสืบทอดดนตรีโปงลาง จะกล่าวถึงสภาวะทั่วไปเกี่ยวกับโรงเรียนร่อนคำ โดยสังเขปก่อนดังนี้

1. สภาวะทั่วไปของโรงเรียนร่อนคำ

1.1 ประวัติโรงเรียนร่อนคำ

โรงเรียนร่อนคำ เป็นโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกองการมัธยมศึกษา กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 22 มกราคม 2518 เปิดการเรียนการสอนในวันที่ 3 มิถุนายน 2518 ในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 (ม.ศ. 1) จำนวน 2 ห้องเรียน มีนักเรียนรวมทั้งสิ้น 96 คน ครูอาจารย์ 4 คน และนักการภารโรง 1 คน ในปีแรกของการก่อตั้งได้อาศัยศาลาการเปรียญวัดสว่างใต้ เป็นสถานที่จัดการเรียนการสอนมีนายณรงค์ จันทชุมเป็นครูใหญ่คนแรก (ปัจจุบันนายณรงค์ จันทชุมดำรงตำแหน่ง ผู้อำนวยการสามัญศึกษาจังหวัดกาฬสินธุ์) โรงเรียนร่อนคำได้รับการช่วยเหลือจากคณะกรรมการศึกษาและผู้ปกครองนักเรียนด้วยการมอบวัสดุครุภัณฑ์ต่าง ๆ มีมูลค่า 22,148 บาท

ปัจจุบันโรงเรียนร่อนคำตั้งอยู่หมู่ที่ 13 บ้านศรีเมือง ตำบลร่อนคำ อำเภอร่อนคำ จังหวัดกาฬสินธุ์ รหัสไปรษณีย์ 46210 หมายเลขโทรศัพท์ (043) 897030 มีเนื้อที่ 132 ไร่ 1 งาน อยู่ห่างที่ตั้งที่ว่าการอำเภอร่อนคำไปทางทิศตะวันออกระยะทางประมาณ 500 เมตรและอยู่ห่างจากตัวเมืองกาฬสินธุ์ ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ระยะทาง 40 กิโลเมตร โรงเรียนตั้งอยู่ติดถนนแผ่นดินสายขอนแก่น – โพนทอง

ชุมชนรอบ ๆ โรงเรียนมี 40 หมู่บ้าน 1 เทศบาลตำบลและ 2 องค์การบริหารส่วนตำบล ชุมชนโดยรอบเป็นสังคมเกษตรกร ดำรงชีวิตเป็นไปตามธรรมชาติของเกษตรกร ฐานะปานกลางค่อนข้างยากจน มีอาชีพทำนาเป็นส่วนมาก พื้นที่อำเภอร่อนคำประสบปัญหาเกี่ยวกับเรื่องน้ำเพื่อการอุปโภคและน้ำเพื่อการเกษตร สภาพดินแข็ง เค็ม น้ำกร่อย อำเภอร่อนคำเป็นเมืองพุทธ ราษฎรดำรงชีวิตอยู่อย่างรู้จัก สามัคคี เกื้อกูลซึ่งกันและกัน เคร่งครัดในวัฒนธรรมอย่างเหนียวแน่น อำเภอร่อนคำมีคำขวัญประจำอำเภอว่า “ ร่อนคำเมืองพระ ธรรมะครองใจ ” ชาวร่อนคำมีค่านิยมที่ดั่งามในด้านการส่งเสริมการศึกษา นิยมส่งบุตรหลานเข้าบวชเรียนเขียนอ่านและส่งบุตรหลานเข้ารับการศึกษต่อในโรงเรียนประจำอำเภอของตนมาโดยตลอด จึงทำให้โรงเรียนร่อนคำได้รับการส่งเสริมสนับสนุนและเจริญเติบโตขึ้นเรื่อย ๆ จนปัจจุบันเป็นโรงเรียนขนาดใหญ่

ปีการศึกษา 2524 กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ได้อนุมัติให้โรงเรียนเปิดทำการเรียนการสอนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4 และ ม.ศ.4) ระดับละ 2 ห้องเรียน โรงเรียนจึงได้จัดแผนชั้นเรียนเป็น 6-5-4 / 2-2-2 มีนักเรียนรวม 713 คน ครูอาจารย์รวม 40 คน นักการภารโรงรวม 5 คน

ปีการศึกษา 2536 โรงเรียนจัดแผนชั้นเรียนเป็น 5-4-4 / 5-4-3 มีนักเรียนรวม 1,038 คน ครูอาจารย์รวม 54 คน นักการภารโรง 7 คน ยามรักษาการณ์รวม 2 คน

ปีการศึกษา 2537 โรงเรียนจัดแผนชั้นเรียนเป็น 6-5-5 / 5-5-4 มีนักเรียนรวม 1,246 คน ครูอาจารย์รวม 54 คน นักการภารโรง 7 คน ยามรักษาการณ์รวม 2 คน

ปีการศึกษา 2538 โรงเรียนจัดแผนชั้นเรียนเป็น 6-6-5 / 8-7-5 มีนักเรียนรวม 1,496 คน ครูอาจารย์รวม 56 คน นักการภารโรง 7 คน ยามรักษาการณ์รวม 2 คน

ปีการศึกษา 2539 โรงเรียนจัดแผนชั้นเรียนเป็น 6-6-6 / 8-8-7 มีนักเรียนรวม 1,673 คน ครูอาจารย์รวม 61 คน นักการภารโรง 7 คน ยามรักษาการณ์รวม 2 คน

ปีการศึกษา 2540 โรงเรียนจัดแผนชั้นเรียนเป็น 7-7-7 / 8-8-8 มีนักเรียนรวม 1,730 คน ครูอาจารย์รวม 59 คน นักการภารโรง 7 คน ยามรักษาการณ์รวม 2 คน

ปีการศึกษา 2541 โรงเรียนจัดแผนชั้นเรียนเป็น 8-6-8 / 8-7-7 มีนักเรียนรวม 1,814 คน ครูอาจารย์รวม 58 คน นักการภารโรง 7 คน ยามรักษาการณ์รวม 2 คน

ปีการศึกษา 2542 โรงเรียนจัดแผนชั้นเรียนเป็น 8-7-6 / 8-8-7 มีนักเรียนรวม 1,765 คน ครูอาจารย์รวม 59 คน นักการภารโรง 7 คน ยามรักษาการณ์รวม 2 คน

ปีการศึกษา 2543 โรงเรียนจัดแผนชั้นเรียนเป็น 8-8-7 / 8-8-8 มีนักเรียนรวม 1,862 คน ครูอาจารย์รวม 63 คน นักการภารโรง 7 คน ยามรักษาการณ์รวม 2 คน

1.2 ทำเนียบผู้บริหารของโรงเรียนร่อนคำ

ปี พ.ศ.	รายชื่อผู้บริหารโรงเรียน	ตำแหน่ง
2518 – 2520	นายณรงค์ จันทชุม	ครูใหญ่
2521 – 2526	นายณรงค์ จันทชุม	อาจารย์ใหญ่
2527 – 2527	นายณรงค์ จันทชุม	ผู้อำนวยการ
2528 – 2531	นายไพ บุตรสมบัติ	ผู้อำนวยการ
2532 – 2535	นายสมาน ปัญญา	ผู้อำนวยการ
2535 – 2538	นายนิคม งามเสน่ห์	ผู้อำนวยการ
2538 – 2540	นายพงษ์สวัสดิ์ ลาภบุญลือ	ผู้อำนวยการ
2540 – 2542	นายสุรพงษ์ ภูไทถ้ำ	ผู้อำนวยการ
2542 – 2543	นายประยงค์ ภูพลอย	ผู้อำนวยการ
2543 – ปัจจุบัน	นายพงษ์สวัสดิ์ บุญเสริม	ผู้อำนวยการ

1.3 วิสัยทัศน์และสัญลักษณ์ประจำโรงเรียน

โรงเรียนร่งคำมุ่งมั่นพัฒนาการศึกษาเข้าสู่มาตรฐานการศึกษาของกรมสามัญศึกษาภายในปี พ.ศ.2545

คำขวัญของโรงเรียน **สามัคคี มีระเบียบวินัย ใฝ่การศึกษา**

ปรัชญาของโรงเรียน **การศึกษาเป็นการพัฒนาสภาพชีวิตและสังคม**

คติพจน์ของโรงเรียน **ทนโต เสฏโฐ มนุสเสสุ**

ผู้ฝึกตนดีแล้ว เป็นผู้ประเสริฐ

ต้นไม้ประจำโรงเรียน **ต้นมันปลา**

ตราประจำโรงเรียน **รูปตะเกียงเปลว ร.ค. ส่องสว่างในวงกลม ล้อมรอบด้วยคำว่า “สามัคคี มีระเบียบวินัย ใฝ่ศึกษา”**

ธงประจำโรงเรียน **เป็นธงสองแถบสี เทา-เหลือง**

สีประจำโรงเรียน **เทา- เหลือง**

เทา หมายถึง สีแห่งความปราชญ์ และการใช้สมอง

เหลือง หมายถึง สีแห่งความเลื่อมใสศรัทธาในสถาบัน

อักษรย่อของโรงเรียน **ร.ค.**

1.4 เกียรติประวัติของโรงเรียนร่งคำ

โรงเรียนร่งคำมีเกียรติประวัติที่น่าภาคภูมิใจอย่างเด่นชัดอยู่ 3 ด้าน

1. ด้านวิชาการ
2. ด้านกีฬาและกรีฑา
3. ด้านคุณธรรมและจริยธรรม

ปีการศึกษา 2526 โรงเรียนได้รับโล่พระราชทานโรงเรียนดีเด่นพระราชทานประเภทโรงเรียนมัธยมศึกษา

ปีการศึกษา 2530 และ 2537 นักเรียนได้รับทุนพระราชทานเรียนดี ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เขตการศึกษา 10

ปีการศึกษา 2534 นักเรียนได้รับโล่พระราชทาน ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี รางวัลชนะเลิศ การสวดมนต์หมู่ทำนองสรภัญญะ (ปีแรกของการจัดแข่งขัน) หลังจากนั้นนักเรียนก็ได้รับโล่รองชนะเลิศบ้าง โล่ชนะเลิศบ้าง สลับกันไปจนถึงปัจจุบัน

ปีการศึกษา 2526 – 2542 นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.6) สามารถสอบเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาทั้งภายในประเทศและต่างประเทศได้เป็นจำนวนมากต่อเนื่องกันมาติดอันดับ 1 ถึง 4 มาโดยตลอด

ปีการศึกษา 2541 นักเรียนสามารถเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาได้ดังนี้

1. สถาบันราชภัฏทั่วประเทศ	จำนวน 66 คน
2. มหาวิทยาลัยทั้งของรัฐและเอกชน	จำนวน 44 คน
3. ตำรวจ	จำนวน 6 คน
4. วิทยาลัยพยาบาล	จำนวน 5 คน
5. วิทยาลัยเทคนิค, วิทยาลัยอาชีวศึกษา พาณิชยการ ฯ	จำนวน 24 คน

ปีการศึกษา 2542 นักเรียนชนะเลิศการแข่งขันตอบปัญหารัฐสภา ระดับเขตการศึกษา 10 และรางวัลชมเชยตอบปัญหารัฐสภา ระดับประเทศ นักเรียนสอบเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา รอบคัดเลือกบุคคลเข้าศึกษาต่อในปีการศึกษา 2543 (รอบโควตา) 22 คน และสอบได้ 43 คน (รอบเอนทรานซ์) สอบเข้าสถาบันราชภัฏได้ จำนวน 38 คน (รอบโควตา)

ด้านการกีฬานักกีฬาชนะเลิศฟุตบอลอายุ 18 ปี ระดับจังหวัด รางวัลรองชนะเลิศอันดับ 2 เขตการศึกษา 10 นักกีฬาชนะเลิศคะแนนรวมกรีฑา ระดับจังหวัด

กิจกรรมสหกรณ์ร้านค้าโรงเรียนได้รับรางวัลดีเด่นชนะเลิศเขตการศึกษา 10

โรงเรียนประสบผลสำเร็จในการจัดกิจกรรมเฉลิมฉลองครบรอบ 25 ปี โรงเรียนร่อนคำ ระหว่างวันที่ 21-22 มกราคม 2543 ชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมมากมาย และให้การสรรเสริญยกย่องว่าเป็นงานมหกรรมทางวิชาการ และมหกรรมด้านศิลปะพื้นบ้านของดีอีสานซึ่งหาได้ยากในรอบ 10 ปีที่ผ่านมาในถิ่นนี้

โอกาสที่โรงเรียนร่อนคำ ก้าวเข้าสู่ยุวเบญจเพส ครบรอบ 25 ปี ในวันที่ 21 มกราคม 2543 นี้ 25 ปีที่ร่อนคำได้สั่งสมความภาคภูมิใจ ความปลื้มปิติให้กับสถาบันต่าง ๆ ในชุมชนเป็นผลให้ โรงเรียนขนาดเล็ก จนกระทั่งได้รับการยอมรับจากชุมชนในพื้นที่และชุมชนใกล้เคียง จนกลายเป็นโรงเรียนขนาดกลาง และเป็นโรงเรียนขนาดใหญ่ตามลำดับ

ชาวร่อนคำ มีความภาคภูมิใจอย่างแรงกล้าที่สถาบันแห่งนี้ ได้สร้างคนให้มีคุณภาพ มีความสำเร็จมาแล้วมากมาย ศิษย์ร่อนคำมีหลายอาชีพ ทั้งรับราชการ ทหาร ตำรวจ นายแพทย์ นางพยาบาล โยธา ป่าไม้ งานอาชีพส่วนตัว และอีกมากที่ไม่ได้กล่าวถึง ร่อนคำถิ่นนี้ คือสถาบันที่พวกเขาไม่ลืมยังระลึกนึกถึงอยู่เสมอ ร่อนคำ ผลิตคนดีมีคุณภาพส่งเข้าสู่สังคมอยู่ไม่ขาดระยะ มีความโดดเด่นไม่ว่าด้านวิชาการ ดนตรี การกีฬา มีชื่อนานน้ำเสมอ ในรอบ 2 ปีที่ผ่านมา ร่อนคำมีความภาคภูมิใจและมีสถิติตัวเลขอ้างอิงด้านวิชาการและด้านกีฬาและกรีฑา ดังนี้

1.4.1 ด้านวิชาการ

ปี พ.ศ 2541 มีผลงานดังนี้

สอบเข้าเรียนต่อรอบโควตามหาวิทยาลัยขอนแก่น 10 คน

สอบเข้าเรียนต่อรอบโควตามหาวิทยาลัยมหาสารคาม 8 คน

สอบเข้าเรียนต่อรอบโควตาตามมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี 2 คน

สอบเข้าเรียนต่อรอบโควตาสถาบันราชภัฏมหาสารคาม 12 คน

ผลสอบเอนทรานซ์ประจำปี พ.ศ. 2541 18 คน

ปี พ.ศ. 2542 มีผลงานดังนี้

สอบเข้าเรียนต่อรอบโควตาตามมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี 4 คน

สอบเข้าเรียนต่อรอบโควตาตามมหาวิทยาลัยมหาสารคาม 8 คน

สอบเข้าเรียนต่อสถาบันราชภัฏทั่วประเทศ 60 คน

สมัครเข้าเรียนต่อมหาวิทยาลัยเปิดของรัฐ 29 คน

สมัครเข้าเรียนต่อมหาวิทยาลัยของเอกชน 5 คน

อาชีวศึกษา เทคนิค วิทยาลัยเกษตร เทคโนโลยี ๔ สารพัดช่าง

สถาบันเทคโนโลยี พระจอมเกล้าฯ 3 คน

ปี พ.ศ. 2543 มีผลงานดังนี้

สอบเข้าเรียนต่อรอบโควตาตามมหาวิทยาลัยขอนแก่น 4 คน

สอบเข้าเรียนต่อรอบโควตาตามมหาวิทยาลัยมหาสารคาม 14 คน

สอบเข้าเรียนต่อรอบโควตาตามมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี 4 คน

1.4.2 ด้านกีฬา ปี พ.ศ. 2541 มีผลงานดังนี้

รางวัลรองชนะเลิศอันดับ 1 กีฬาเยาวชนเขต 4 ประเภทฟุตบอล

รางวัลรองชนะเลิศอันดับ 2 กีฬาคำพะอู้คัพ ประเภทฟุตบอล

รางวัลรองชนะเลิศอันดับ 2 ชิงถ้วยเจ้าปู่ร้องคำ ประเภทฟุตบอล

รางวัลชนะเลิศ ร้องคำคัพ ฟุตบอล 7 คน ประเภทฟุตบอล

รางวัลรองชนะเลิศอันดับ 1 โนนเมืองคัพ ประเภทฟุตบอล

ปี พ.ศ. 2542 มีผลงานดังนี้

เข้าร่วมคัดเลือกเยาวชนเขตการศึกษา 10 ประเภทฟุตบอล

รางวัลชนะเลิศเฉลิมพระเกียรติ จ. กาฬสินธุ์ ประเภทฟุตบอล

รางวัลชนะเลิศ ฟุตบอล 7 คน โพธิ์ชัยคัพ ประเภทฟุตบอล

รางวัลชนะเลิศ ฟุตบอล 7 คน สะอาดคัพ ประเภทฟุตบอล

รางวัลชนะเลิศ ฟุตบอล ร. 16 พัน 1 ร้อยเอ็ด ประเภทฟุตบอล

รางวัลชนะเลิศ ฟุตบอล ร้องคำคัพ ประเภทฟุตบอล

รางวัลชนะเลิศ ฟุตบอล โนนเมืองคัพ ประเภทฟุตบอล

รางวัลรองชนะเลิศ อันดับ 2 เชียงใหม่คัพ ประเภทฟุตบอล

รางวัลรองชนะเลิศ อันดับ 2 นาจัมปาคัพ ประเภทฟุตบอล

เข้าร่วมคัดเลือกเยาวชนได้คัพ	ประเภทฟุตบอล
รางวัลชนะเลิศ เทคนิคแกรนด์สปอร์ตคัพ	ประเภทฟุตบอล
รางวัลรองชนะเลิศ อันดับ 2 กีฬาเฉลิมพระเกียรติ	ประเภทฟุตบอล

1.4.3 ด้านกรีฑา โรงเรียนร้องคำได้รองความเป็นเจ้าเหรียญทองในกีฬาระดับจังหวัด ติดต่อกันมากกว่าสิบปีแล้ว ในปีพ.ศ.2542 งานมหกรรมกีฬาสีจังหวัดกาฬสินธุ์ได้ 2 เหรียญทอง 2 เหรียญเงินและ 4 เหรียญทองแดง รวม 28 เหรียญ งานมหกรรมกีฬาเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษาที่จังหวัด อุบลราชธานีได้ 4 เหรียญทองแดง และในปีพ.ศ. 2543 มีการคัดเลือกนักกีฬาเยาวชนเขต 4 ที่จังหวัด นครพนมได้ 1 เหรียญทอง 1 เหรียญเงินและ 4 เหรียญทองแดง

1.4.4 ด้านดนตรีพื้นเมือง โรงเรียนร้องคำเคยมีวงดนตรีพื้นเมือง โดยขอความร่วมมือจาก อาจารย์อุดล สืบสิงห์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาฝึกการเล่นและการแสดงโปงลางให้กับนักเรียนจนกลายเป็นวงดนตรีโปงลางที่มีชื่อเสียงช่วงปี พ.ศ.2537 ถึงปี พ.ศ.2538 ปัจจุบันนี้ยุบวงไปแล้ว

1.5 จุดแข็ง - จุดอ่อนของโรงเรียนร้องคำ

1.5.1 จุดแข็ง(STRENGTHS)

1.5.1.1. ครู-อาจารย์มีความสามัคคี เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันและปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชาด้วยความเคารพ

1.5.1.2. นักเรียนมีความเชื่อมั่น ศรัทธาในสถาบันการศึกษาและเอาใจใส่ต่อการเรียนด้วยดี

1.5.1.3. ผู้ปกครองนักเรียนให้ความไว้วางใจในการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียน และนิยมส่งบุตรหลานเข้ามาเรียนต่อเพิ่มจำนวนมากขึ้นทุกปี

1.5.1.4. ชุมชนให้ความเชื่อมั่นและศรัทธาว่า โรงเรียนสามารถสอนให้ลูกหลานของเขาเป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุขได้

1.5.1.5. โรงเรียนร้องคำเป็นโรงเรียนที่ได้รับรางวัลพระราชทานบุคลากรจึงมีขวัญและกำลังใจในการทำงานอย่างสม่ำเสมอ

1.5.1.6. โรงเรียนร้องคำเป็นศูนย์พัฒนาการเรียนการสอนวิชาคอมพิวเตอร์ของจังหวัดกาฬสินธุ์

1.5.1.7. โรงเรียนร้องคำมีจุดเด่นที่น่าภาคภูมิใจอยู่ 3 ด้านใหญ่ ๆ คือ

- 1) ด้านกีฬา
- 2) ด้านวิชาการ
- 3) ด้านคุณธรรม จริยธรรม

1.5.2 จุดอ่อน (WEAKNESS)

1.5.2.1. ครู-อาจารย์ขาดความกระตือรือร้นในการทำผลงานทางวิชาการ และ

เขียนแผนการสอน

1.5.2.1. การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรภายในหมวดวิชาไม่ได้รับความร่วมมืออย่างเต็มที่จากครูในหมวดวิชาอื่น

1.5.2.3. โรงเรียนขาดแคลนอัตรากำลังครู (1 คน/นักเรียน 25 คน)

1.5.2.4. โรงเรียนมีอาคารเรียนไม่พอเพียงกับจำนวนนักเรียน และขาดโต๊ะเก้าอี้สำหรับนักเรียน

1.5.2.5. โรงเรียนมีหอประชุมขนาดเล็ก พื้นที่หอประชุมคับแคบ ไม่เพียงพอกับจำนวนครู นักเรียนที่จะเข้าใช้บริการพร้อมกัน

1.5.2.6. นักเรียนขาดวินัยในการรักษาความสะอาด ทั้งขยะไม่เลือกที่

1.5.2.7. การจัดเก็บข้อมูลสารสนเทศ ยังไม่เป็นระบบมาตรฐาน

1.5.2.8. การมอบหมายงาน และการกำกับงาน ดูแล ติดตามประเมินผลการบริหารจัดการภายในยังไม่เป็นระบบมาตรฐาน

1.5.2.9. สภาพดินบริเวณโรงเรียนเป็นดินทราย

1.5.2.10. สภาพน้ำเป็นน้ำกร่อย

1.6 ความได้เปรียบ-ความเสี่ยง

1.6.1 ความได้เปรียบ

1.6.1.1. พัฒนาระบบการเรียนการสอนโดยใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอน (CAI) ใช้วีดิทัศน์ช่วยเสริมทำให้การจัดการเรียนการสอนภายในห้องเรียนและนอกห้องเรียนมีประสิทธิภาพมากขึ้น

1.6.1.2. ติดตั้งระบบอินเทอร์เน็ต (Internet) ในโรงเรียนเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนให้กว้างไกล รู้เท่าทันโลกในยุคโลกาภิวัตน์

1.6.1.3. ติดตั้งระบบการสอนทางไกลผ่านดาวเทียมตามห้องเรียนต่าง ๆ ช่วยเสริมความรู้ประสบการณ์ให้นักเรียนและช่วยให้เกิดความหลากหลายในการรับข่าวสารของข้อมูลของนักเรียนมากขึ้น

1.6.1.4. จัดโครงการสอนเสริมความรู้มุ่งสู่มหาวิทยาลัยให้กับนักเรียนสนใจใฝ่เรียนใฝ่รู้

1.6.1.5. สมาคมศิษย์เก่าของโรงเรียนให้การสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียน

1.6.1.6. ชุมชนท้องถิ่นให้ความเชื่อมั่นและศรัทธาต่อสถาบันในด้านการจัดการเรียนการสอน

1.6.2 ความเสี่ยง (THREATS)

1.6.2.1. โรงเรียนข้างเคียงกำลังพัฒนาระบบการเรียนการสอนให้รู้ดหน้า

อาจส่งผลให้ความเชื่อมั่นศรัทธาต่อสถาบันของนักเรียนลดลง

1.6.2.2. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยไม่ยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง
จะส่งผลให้นักเรียนมีความสามารถทางวิชาการน้อย

1.6.2.3. การขาดแคลนอัตรากำลังครู (ครู 1 คน/นักเรียน 25 คน) เป็นความ
หวั่นวิตกในการพัฒนาการเรียนการสอนในโรงเรียน

1.6.2.4. การผลัดเปลี่ยนผู้บริหารโรงเรียนกันบ่อย ๆ ทำให้นโยบายเฉพาะด้าน
เปลี่ยนแปลงไปบ่อยครั้งเกิดความไม่ต่อเนื่องในระดับผู้ปฏิบัติ เป็นความหวั่นใจต่อการพัฒนาระบบการ
เรียนการสอนในโรงเรียน

1.6.2.5. นักเรียนที่มีผลการเรียนดีเด่น หรือมีความสามารถเฉพาะด้านดีเด่น
ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นไม่ตัดสินใจไปเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในโรงเรียนเดิม เป็น
ความหวั่นวิตกในการพัฒนาการเรียนการสอนในโรงเรียน

1.7 หลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน

1.7.1 จุดเน้น

1.7.1.1 จัดการเรียนการสอนในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 6
ให้มีประสิทธิภาพ

1.7.1.2 จัดแผนการสอนหรือกลุ่มการเรียนรู้ให้สนองความต้องการของผู้เรียน
และท้องถิ่น

1.7.1.3 จัดทำหลักสูตรท้องถิ่น

1.7.1.4 จัดกิจกรรมปรับความพร้อมของผู้เรียน

1.7.1.5 จัดทำแผนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

1.7.1.6 จัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแผนการสอนที่กำหนด

1.7.1.7 ประเมินผลการเรียนการสอนตามแผนการสอน

1.7.1.8 นำผลที่ได้จากการประเมินไปพัฒนาการเรียนการสอนและพัฒนา
ผู้เรียน

1.7.1.9 รายงานผลการจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

1.7.1.10 จัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้หลากหลาย เหมาะสมกับธรรมชาติ
ของผู้เรียน

1.7.1.11 จัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ผู้เรียนฝึกค้นคว้า ฝึกสังเกต รวบรวม
ข้อมูลคดีวิเคราะห์อย่างหลากหลาย คิดสร้างสรรค์ และสามารถสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง

1.7.1.12 จัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มุ่งกระตุ้นให้ผู้เรียนรู้จักศึกษาหา

ความรู้และแสวงหาคำตอบด้วยตนเอง

1.7.1.13 นำภูมิปัญญาท้องถิ่น เทคโนโลยีและสื่อที่เหมาะสม มาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอน

1.7.1.14 จัดกิจกรรมเพื่อฝึกและส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมของผู้เรียน

1.7.1.15 จัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาอย่างครบถ้วนทั้งทางด้านดนตรี ศิลปะ และกีฬา

1.7.1.16 จัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพกายสุขภาพจิตป้องกันสารเสพติดและโรคเอดส์

1.7.1.17 ส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย การทำงานร่วมกับผู้อื่นและความรับผิดชอบต่อกลุ่ม

1.7.1.18 ประเมินพัฒนาการของผู้เรียนด้วยวิธีการที่หลากหลายและต่อเนื่อง โดยการประเมินตามสภาพจริง

1.7.1.19 จัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษ เน้นทักษะการฟังการพูดให้มากขึ้น

1.7.1.20 จัดกิจกรรมแข่งขันทักษะการใช้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารให้หลากหลายและต่อเนื่อง

1.7.1.21 ปรับปรุงระบบการเรียนการสอนภาษาอังกฤษโดยใช้ห้อง SOUND LAPให้เกิดประโยชน์สูงสุด

1.7.1.22 ประเมินผู้เรียนโดยการใช้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารในทักษะการฟังและการพูดให้ที่ประสิทธิภาพสูงสุด

1.7.1.23 ส่งนักเรียนเข้าประกวดและแข่งขันทักษะภาษาอังกฤษให้มากขึ้น

1.7.1.24 อบรมการทำวิจัยในชั้นเรียนแก่บุคลากร

1.7.1.25 ส่งเสริมการทำวิจัยในชั้นเรียนทุกระดับและทุกหมวดวิชา

1.7.1.26 จัดให้มีเครื่องคอมพิวเตอร์ให้เพียงพอกับการเรียนการสอนตามแผนการเรียน

1.7.1.27 ติดตั้งระบบอินเทอร์เน็ตเพื่อเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน

1.7.1.28 พัฒนาระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์ให้ทันสมัย

1.7.1.29 จัดโครงการอบรมการใช้คอมพิวเตอร์และการใช้ระบบอินเทอร์เน็ตให้บริการนักเรียนทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษาให้มากขึ้น

1.7.1.30 เป็นศูนย์พัฒนาการเรียนการสอนวิชาคอมพิวเตอร์ของจังหวัดกาฬสินธุ์

1.7.2 ยุทธศาสตร์

1.7.2.1 จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้สนองความต้องการของผู้เรียนและท้องถิ่น

1.7.2.2 จัดการเรียนรู้การสอนให้เป็นระบบและมีประสิทธิภาพ

1.7.2.3 จัดการเรียนรู้การสอนเพื่อให้สนองนโยบายการจัดการศึกษาของกรม

สามัญในด้านต่าง ๆ คือ

- 1) เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง(Child Centered)
- 2) ส่งเสริมประชาธิปไตย (Democracy)
- 3) ส่งเสริมการเรียนรู้คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและ

สิ่งแวดล้อม

- 4) ส่งเสริมการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะการประกอบอาชีพ
- 5) ส่งเสริม อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาชาวบ้าน
- 6) ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม

1.7.2.4 ส่งเสริมการบริหารงานจัดการเรียนการสอนการวัดผลและประเมินผล
การเรียนรู้ของหมวดวิชาต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ

1.7.2.5 จัดการเรียนรู้การสอนภาษาอังกฤษเน้นการใช้ภาษาอังกฤษเพื่อการ
สื่อสารในชีวิตประจำวัน

1.7.2.6 จัดทำวิจัยในชั้นเรียนเพื่อพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน

1.7.2.7 ส่งเสริมและสนับสนุนการเรียนรู้วิชาคอมพิวเตอร์ และการใช้อินเตอร์เน็ต
เสริมการเรียนรู้ให้นักเรียนมีประสบการณ์มากขึ้น

1.8 การจัดการสอนกลุ่มวิชาศิลปศึกษา

1.8.1 จัดทำแผนการสอนโดยยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง

1.8.2 จัดการเรียนรู้การสอนเน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง

1.8.3 พัฒนาห้องปฏิบัติการทางศิลปศึกษาให้ทันสมัย

1.8.4 จัดตั้งชุมนุมศิลปศึกษา

1.8.5 จัดศึกษาดูงานศูนย์แสดงศิลปะ

1.8.6 จัดแข่งขันความสามารถทางด้านศิลปะ

1.8.7 คัดเลือกนักเรียนที่มีความสามารถทางด้านศิลปะ ฝึกอบรมให้เกิดความชำนาญ

ส่งเป็นตัวแทนเข้าแข่งขันในระดับต่าง ๆ

1.8.8 จัดแสดงผลงานทางด้านศิลปะ

1.8.9 วัดผลและประเมินผลการจัดการเรียนการสอนจากแฟ้มสะสมงานในรายวิชา

1.9 การจัดกิจกรรมตามหลักสูตรและกิจกรรมอิสระของผู้เรียน

1.9.1 เปิดกิจกรรมชุมนุมให้นักเรียนเลือกตามความสนใจอย่างหลากหลาย

1.9.2 จัดกิจกรรมหลักส่นองหลักสูตรในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ได้แก่ กิจกรรมลูกเสือ เนตรนารีและยุวกาชาด

1.9.3 จัดกิจกรรมวันคล้ายวันสถาปนาคณะลูกเสือแห่งชาติ

1.9.4 จัดกิจกรรมวันคล้ายราชสุตติ

1.9.5 จัดกิจกรรมวันสำคัญยุวกาชาด

1.9.6 จัดกิจกรรมเดินทางไกลเข้าค่ายพักแรมของลูกเสือ เนตรนารีและยุวกาชาด

1.9.7 จัดกิจกรรมพิธีเข้าประจำกองของลูกเสือเนตรนารี

1.10 ความสัมพันธ์กับชุมชน

โรงเรียนร่อนคำมีความสัมพันธ์กับชุมชนใน 2 ลักษณะ ดังนี้ คือ

10.1 ลักษณะชุมชนมาร่วมงานของโรงเรียน พบว่ามีในรูปสมาคม เช่น ครูผู้ปกครองสมาคมศิษย์เก่า และร่วมในงานต่าง ๆ ที่จัดขึ้นที่โรงเรียน เช่น งานเฉลิมฉลองครบ 25 ปี โรงเรียนร่อนคำ ผู้วิจัยได้เข้าร่วมกิจกรรมในงานนี้ด้วย มีประชาชนเป็นจำนวนมากไปเที่ยวในงานและร่วมงานทั้งร่วมจัดการ สนับสนุนทุน และเป็นผู้เข้าชมในงานดังกล่าวมีสาระเด่นอยู่เกี่ยวกับการจัดนิทรรศการผลงานของโรงเรียน กิจกรรมการแสดงบนเวที และส่งเสริมการประกวดภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ เช่น ประกวดกลองเง็ง พิณ แคน เป่าโหวด ตีโปงลาง และประกวดเว้าใหญ่ (การพูดประเภทคุ้ยไม้) เป็นต้น งานภาคแสดงบนเวทีก็ได้ขอความร่วมมือจากสถาบันทางการศึกษาต่าง ๆ จัดการแสดงมาร่วมประกวด ประชันอย่างคึกคัก เช่น สถาบันราชภัฏมหาสารคามจัดวงดนตรีโปงลาง “แกนอีสาน” ไปสมทบในฐานะสมาชิกวงดนตรีแกนอีสาน เป็นศิษย์เก่าของโรงเรียนร่อนคำ นอกจากนี้โรงเรียนฟ้าแดดสูงยางก็ได้จัดวงดนตรีหมอลำซึ่งซึ่งเป็นการแสดงของนักเรียนล้วน ๆ เข้าร่วมด้วย สังเกตเห็นผู้ชมสนใจเข้าชมอย่างเนืองแน่นตลอดเวลาการแสดง ผู้ชมบางกลุ่มโดยเฉพาะวัยรุ่นมีอารมณ์ร่วมก็ออกไปพอรำด้านหน้าเวทีให้รางวัลคนบรรเลงดนตรี นักร้อง และนักพอรำของวงโปงลางอย่างล้นหลาม โดยให้เป็นเงินบ้าง ดอกไม้บ้าง ทำให้บรรยากาศในงานมีชีวิตชีวา ในกลุ่มผู้ชมมีทั้งเด็กและผู้ใหญ่ นักเรียนนักศึกษา พอจบการแสดงภาคเวที ก็มีการประกวดภูมิปัญญาต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้ว ในจำนวนนี้โรงเรียนจัดให้มีการประกวดเต้นแอโรบิคด้วย สังเกตว่ากลุ่มเยาวชนสนใจมากเป็นพิเศษ มุ่งดูกันอย่างล้นหลามประชันชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ค่านิยมในการบริโภคการแสดงของเยาวชนมีแนวโน้มนิยมศิลปะการเต้นรำแบบตะวันตกไม่น้อย ในขณะที่ประชาชนวัยกลางคนขึ้นไปยังให้ความนิยมการแสดงดนตรีพื้นบ้าน

10.2 การร่วมงานในลักษณะที่โรงเรียนเข้าหาชุมชน เป็นงานที่ชุมชนและโรงเรียนจัดขึ้นในชุมชน เช่น งานที่จัดขึ้นตามฮีตสิบสองคองสิบสี่ ดังกล่าวไว้ในบทที่ 3 โรงเรียนได้แสดงบทบาทเข้าร่วมในลักษณะร่วมจัดการ เช่น งานวันสามเณร (เป็นงานที่ชุมชนจัดให้สามเณรที่มาบวชเรียนในโรงเรียนวัดปฐมแพ่งศรี ได้มีโอกาสพบญาติ ซึ่งจัดขึ้นทุกปี) งานต้อนรับผ้าป่า งานประเพณีสงกรานต์ สรงน้ำตาปู ฯลฯ โรงเรียนจะเข้าร่วมโดยจัดให้นักเรียนร่วมขบวนแห่ ประกวดฝีมือการทำ

กับข้าวคาวหวาน ประภคการร้องสรภัญญะ ประภคแหล่อยพร (เทศน์ให้พรเมื่อคนนำปัจจัยมาร่วมทำบุญ) ส่วนครูอาจารย์ร่วมเป็นกรรมการตัดสิน

จากการร่วมงานของโรงเรียนกับชุมชนทั้ง 2 ลักษณะดังกล่าวมาแล้ว ชี้ให้เห็นว่า โรงเรียนร่อดคำและชุมชนมีความสัมพันธ์อันดีต่อกันอย่างเหนียวแน่นทั้งรูปแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

2. ศักยภาพของโรงเรียนร่อดคำในการผลักดันให้เกิดกระบวนการผลิต เล่น บริโภค และสืบทอดดนตรีโปงลาง

สิ่งที่แสดงถึงศักยภาพของโรงเรียนในการผลักดันให้เกิดกระบวนการสืบทอดดนตรีโปงลางที่เห็นได้ชัดเจนนั่น คือ ช่วงปี พ.ศ.2537 – 2538 โรงเรียนได้จ้างภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ อาจารย์อุดล สืบสิงห์ มาทำการสอนในตำแหน่งอัตราจ้าง มีสัญญาการทำงาน 2 ปี โดยให้เป็นผู้ฟื้นฟูสนับสนุนการเล่นดนตรีโปงลาง จึงได้มีการตั้งวงดนตรีโปงลางขึ้นในโรงเรียน ใช้เวลาว่างหลังจากเลิกเรียน ควบคุมการฝึกซ้อมเล่นดนตรีแต่ละขึ้นก่อนจนนักเรียนเกิดความชำนาญ จึงฝึกเล่นประสานเป็นวงบรรเลงเพลงพื้นบ้านลายต่าง ๆ หลังจากนั้นก็ฝึกให้นักเรียนร้องเพลงลูกทุ่งอีสาน ฝึกชุดการแสดงจนสามารถออกเล่นในงานกิจกรรมต่างของชุมชนได้ สร้างชื่อเสียงให้กับสถาบันและชุมชนได้ระดับหนึ่ง พอสมาชิกวงโปงลางดังกล่าว สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ก็ไม่มีนักดนตรีรุ่นน้องสืบสานวงให้คงอยู่ได้ เนื่องจาก อาจารย์อุดล สืบสิงห์ ทำงานครบตามสัญญาแล้ว โรงเรียนก็ไม่มีงบประมาณที่จะให้ดำเนินการต่อไป

ในด้านหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนในกลุ่มวิชาศิลปศึกษาของโรงเรียน พบว่าอาจารย์ที่สอนในหมวดวิชานี้ มีทั้งหมดเพียง 4 คน ในจำนวนนี้มีอาจารย์นันทิยา สงวนตระกูล เพียงคนเดียวที่รับผิดชอบสอนในสาขาวิชาดนตรี ด้วยเหตุผลที่สำเร็จการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาด้านดนตรีสากลมา และได้สอนวิชาดนตรีในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย ถ้าจะพิจารณารายวิชาที่อยู่ในกลุ่มวิชาบังคับเกณฑ์ที่จะเอื้อต่อการเตรียมนักดนตรีพื้นเมืองรุ่นใหม่ ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นก็มีรายวิชา ศ 101, 102, 203, 204, 305 และ ศ 306 ซึ่งแต่ละรายวิชามีหน่วยการเรียนรู้วิชาละ 0.5 หน่วย (เรียน 1 คาบ/สัปดาห์/ภาคเรียน) นับว่าเวลาที่จะได้ฝึกไม่เหมาะสม เนื้อหาในแต่ละวิชาที่ผสมผสานทั้งดนตรีนาฏศิลป์และศิลปศึกษาด้วย จะถือว่าวิชาที่กล่าวมานี้จะปูพื้นฐานด้านดนตรีพื้นเมืองหาได้ไม่

ตามโครงสร้างของหลักสูตร นอกจากจะมีวิชาบังคับเกณฑ์แล้ว หลักสูตรยังกำหนดให้มีวิชาเลือกเสรี ให้นักเรียนได้เลือกเรียนตามความถนัดและความสนใจ ในกลุ่มวิชาเลือกเสรีนี้มีรายวิชาที่จะสามารถปูพื้นฐานด้านดนตรีพื้นเมืองได้ เช่น ในโครงสร้างของหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น มี 2 รายวิชา คือ ศ 0213 (ดนตรีพื้นเมือง 1), ศ 0214 (ดนตรีพื้นเมือง 2) แต่ละวิชากำหนดเรียน 2 คาบ/สัปดาห์/ภาคเรียน ส่วนในโครงสร้างหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลายไม่มีรายวิชาด้านดนตรีเป็น

วิชาบังคับแกนเลย คงมีแต่เฉพาะวิชาเลือกเสรีอยู่ 2 รายวิชาเช่นเดียวกัน คือ ศ 0212 (ดนตรีพื้นเมือง 1) และ ศ 0213 (ดนตรีพื้นเมือง 2) แต่ละรายวิชากำหนดเวลา 2 คาบ/สัปดาห์/ภาคเรียน เมื่อได้สอบถามอาจารย์นันทยา สงวนตระกูล เกี่ยวกับการสอนรายวิชาเลือกเสรีเหล่านี้ได้คำตอบว่าไม่เคยมีการเรียนการสอนเกี่ยวกับดนตรีพื้นเมืองเพราะขาดบุคลากรที่ชำนาญการ ทั้งๆ ที่นักเรียนสนใจอยากเลือกเรียน แสดงให้เห็นว่าโรงเรียนไม่ได้ใช้โอกาสที่จะปูพื้นฐานด้านดนตรีพื้นเมืองตามโครงสร้างของหลักสูตรเลย

อนึ่ง การจัดกิจกรรมอื่นๆ นอกเหนือไปจากกิจกรรมตามหลักสูตรที่ระบุแล้ว โรงเรียนรณรงค์ส่งเสริมให้มีกิจกรรมเสริมหลักสูตร โดยให้มีชุมนุมต่าง ๆ ตามความสนใจในจำนวนนี้มีชุมนุมดนตรีพื้นเมืองด้วย มีการฝึกเล่นดนตรีพื้นเมืองภายในโรงเรียนอยู่บ้าง แต่ขาดผู้ควบคุมดูแลดังกล่าวไว้ในตอนต้นแล้วว่า มีนางสาวนันทยา สงวนตระกูล เป็นอาจารย์คนเดียวที่ดูแลด้านดนตรีของโรงเรียน เพราะไม่สะดวกและปลอดภัยในการควบคุมดูแลนอกเวลาเรียน เนื่องจากที่พักอาศัยอยู่นอกชุมชน ซึ่งต้องเดินทางไปกลับทุกวัน

กล่าวโดยสรุปแล้ว โรงเรียนรณรงค์เป็นโรงเรียนที่มีศักยภาพสูงในด้านที่จะผลักดันให้เกิดการสืบทอดดนตรีโปงลาง เช่น ในด้านการจัดการก็พร้อมที่จะทำได้ด้วยองค์ประกอบหลายอย่าง เป็นต้นว่า ชุมชนมีภูมิปัญญาด้านดนตรี อย่างพร้อมเพรียง นักเรียนก็มีความสนใจอยากเรียน แต่อยู่ที่ข้อจำกัดว่าจะมีงบประมาณสนับสนุนหรือไม่ประการหนึ่ง ประการที่สองผู้บริหารจะต้องไม่มีการปรับเปลี่ยนโยกย้ายบ่อยจนเกินไป เพราะจะทำให้เกิดความไม่แน่นอนในเรื่องนโยบายและแนวปฏิบัติ

บทที่

**วิเคราะห์บทบาทของโรงเรียนในฐานะ
ปัจจัยผลักดันให้เกิดกระบวนการ
สืบทอดดนตรีโปงลาง**

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในบทนี้จะเป็นการตอบปัญหาจากคำถามหลักของการวิจัยในระยะที่ 1 ดังต่อไปนี้

- 1) สภาพะพื้นฐานและศักยภาพทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับการผลิต การบริโภคและการเล่นและการสืบทอดดนตรีโปงลางในชุมชนและโรงเรียนเป็นอย่างไร
- 2) การเล่นดนตรีโปงลางมีความเชื่อมโยงกระบวนการเรียนรู้และวิถีชีวิตของเด็กและเยาวชนตลอดจนประชาชนในชุมชนอย่างไร
- 3) กระบวนการเรียนรู้ กระบวนการสืบทอดดนตรีโปงลางจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นอย่างไร และจะมีปัจจัยและเงื่อนไขอะไรที่ทำให้การผลิตและการบริโภค และการเล่นดนตรีโปงลางดำรงอยู่ได้หรือสูญหายไป

จากคำถามหลักทั้ง 3 ข้อดังกล่าวจะเสนอเป็น 2 ส่วนใหญ่ ๆ ควบคู่กันไปตามลำดับ คือ กรณีศึกษาโรงเรียนกุดลิงวิทยาคม กรณีศึกษาโรงเรียนร่องคำ และสรุปเปรียบเทียบบทบาทของกรณีศึกษาทั้ง 2 โรงเรียน เป็น 6 ตอนคือ

- ตอนที่ 1 การก่อตั้งวงดนตรีโปงลางในโรงเรียน
- ตอนที่ 2 ศักยภาพของโรงเรียนและชุมชน
- ตอนที่ 3 ปัจจัยที่ส่งเสริมให้โรงเรียนแสดงบทบาท การผลิต การบริโภค และการเล่นดนตรีโปงลาง
- ตอนที่ 4 ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการแสดงบทบาทของโรงเรียน
- ตอนที่ 5 สรุปภาพรวมปัจจัยส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อกระบวนการสืบทอดดนตรีโปงลาง
- ตอนที่ 6 ปัญหาและความต้องการที่จะพัฒนา

ตอนที่ 1 การก่อตั้งวงดนตรีโปงลางในโรงเรียน

1.1 โรงเรียนกุดลิงวิทยาคม

เพื่อให้เห็นภาพบทบาทของโรงเรียนในการผลักดันให้เกิดกระบวนการสืบทอด การผลิต การบริโภค และการเล่นดนตรีโปงลางเป็นพื้นฐานก่อนการวิเคราะห์ให้เห็นรายละเอียดต่อไป ผู้วิจัยจะขอเสนอการก่อตั้งวงดนตรีโปงลางในโรงเรียนเป็นพื้นฐานก่อน

เมื่อปี พ.ศ. 2528 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ร่วมกับวิทยาลัยครูมหาสารคาม จัดงาน “มรดกอีสาน” ขึ้นที่วิทยาลัยครูมหาสารคามโดยได้เชิญ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ (แม่ทัพภาค 2) มาเป็นประธานพิธีเปิดในครั้งนั้น สาระสำคัญของงานได้รวบรวมวิถีชีวิตของประชาชนภาคอีสานทุกจังหวัดมารวมกัน ในรูปแบบการจัดจำลองนิทรรศการ การประกวดนักดนตรี นักแสดงฝีมืออาชีพและสมัครเล่น กีฬาพื้นบ้าน อาหารและผลิตภัณฑ์สัญลักษณ์ของแต่ละจังหวัด กลางคืนมีการประชันขันแข่ง การแสดงด้านศิลปวัฒนธรรมบนเวที ตลอดเวลาจัดงาน 10 วัน 10 คืน มีประชาชนศิลปิน นักเรียน นักศึกษา ทุกจังหวัดเข้าชมงานนับล้าน ทุกหมู่เหล่าต่างตื่นตาตื่นใจ ชื่นชมและภาคภูมิใจในสมบัติของแผ่นดินอีสานอย่างถ้วนหน้า

ต่อมาในปีเดียวกัน นายวิไล ไสยลักษณ์ อาจารย์ใหญ่โรงเรียนกุดลิงวิทยาคม (ต่อมาได้ขอปรับตำแหน่งผู้อำนวยการ) เห็นว่า ดนตรีโปงลางเป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดกาฬสินธุ์ ที่มีความสำคัญต่อเกียรติภูมิ นิยมเล่นกันทั่วไปแทบทุกท้องที่ของจังหวัด ประกอบกับได้ชมวงดนตรีพื้นเมืองหลายวงของส่วนราชการจากงานมรดกอีสาน เช่น วงอังกะลุง วงโปงลาง วงแคน ที่โรงเรียนต่าง ๆ ได้ฝึกสอนให้นักเรียนเล่น เช่น โรงเรียนเมืองกาฬสินธุ์นักเรียนสามารถแสดงวงโปงลางได้ดี สร้างชื่อเสียงให้แก่โรงเรียนและต้นสังกัด ทำให้โรงเรียนต่าง ๆ ในจังหวัดเกิดการตื่นตัว เริ่มอำนวยการส่งเสริมและอนุรักษ์ดนตรีพื้นบ้าน โรงเรียนกุดลิงวิทยาคมก็เช่นเดียวกัน ได้มีการประชุมคณะกรรมการศึกษาประจำโรงเรียน เพื่อร่วมกันวางแผนในการตั้งวงดนตรีโปงลางขึ้นในโรงเรียนเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการเรียนการสอนกลุ่มประสบการณ์สร้างเสริมลักษณะนิสัย และเพื่อเป็นการกระตุ้นให้ชุมชนตื่นตัวในการอนุรักษ์ เห็นความสำคัญของดนตรีพื้นเมือง(โปงลาง) ในชุมชนต่อไป

ในการก่อตั้งวงในช่วงแรกนั้นได้ใช้งบประมาณที่ได้รับจัดสรรสำหรับการจ้างบุคลากรภายนอกมาเป็นงบประมาณในการจัดซื้ออุปกรณ์สำหรับใช้โน้ตโปงลาง คือ พิณ แคน ซอ โปงลาง ฯลฯ ได้เพียงบางส่วน คือ อย่างละชิ้นเท่านั้นจึงมีภูมิปัญญาบางท่านได้บริจาคอุปกรณ์เพิ่มเติม เช่น พ่อคำ เยวพันธ์ บริจาคกลองที่มออีสานให้ 1 ชุด และนำเงินงบประมาณที่เหลือเป็นค่าจ้างบุคลากรภายนอกที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาการเล่นดนตรีโปงลางอยู่แล้วคือนายสถิต โพธิ์กุดสัย (หมอลำแคน) ซึ่งได้รับการยอมรับกันในชุมชนและในจังหวัดกาฬสินธุ์ว่าเป็นภูมิปัญญาที่มีความสามารถในดนตรีโปงลางของจังหวัดกาฬสินธุ์คนหนึ่ง เพราะเมื่อมีการคัดเลือกภูมิปัญญาเพื่อเป็นอาจารย์ประจำวิทยาลัยนาฏศิลป์จังหวัดกาฬสินธุ์นั้น นายสถิต โพธิ์กุดสัย ได้อันดับรองจากนายเปลื้อง ฉายรัศมี ภูมิปัญญาโปงลางชื่อเสียงโด่งดังของจังหวัดกาฬสินธุ์ จึงเป็นวิทยากรภายนอกที่คณะครูพึงพอใจมากทั้งด้านฝีมือและน้ำใจ

กระบวนการจัดการเรียนการสอน การฝึกซ้อมของวงโปงลางในโรงเรียนนั้น โรงเรียนได้คัดเลือกนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 – 6 ทั้งหญิงและชายที่มีแววทางดนตรี การร้องเพลง การฟ้อนรำ และส่วนหนึ่งใช้การแนะนำช่วยย่นให้นักเรียนที่มีระดับผลการเรียนค่อนข้างอ่อนมาลองฝึก

ซ่อมโดยโรงเรียนได้จัดการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ คือ มีผู้ควบคุมวง คือ อาจารย์สุริยา ศิริกิจ ผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ อาจารย์สถิตย์ สังคมคาม ซึ่งเป็นเจ้าของภูมิปัญญาดนตรีพื้นเมือง (โปงลาง) ของชุมชนคนหนึ่ง ร่วมฝึกฝนกับวิทยากรภายนอก อาจารย์อัมพร ภูมิประเสริฐ ที่มีความสามารถด้านการฟ้อนรำ คิดท่ารำและออกแบบการแต่งตัวของนักร้อง นักฟ้อนรำประจำวง ช่วยออกแบบท่าฟ้อนรำและเครื่องแต่งกาย โดยมีภูมิปัญญาเป็นผู้ฝึกสอนในการเล่นดนตรีประกอบวงโปงลางชนิดต่าง ๆ โดยสาธิตให้ดูแล้วนักเรียนฟังตามแบบ และทำซ้ำ ๆ อย่างค่อยเป็นค่อยไป

ปัญหาในการฝึกซ้อมในระยะเริ่มต้นก็คือ ไม่มีห้องฝึกซ้อมเฉพาะจึงใช้ห้องเรียนเป็นที่ฝึก ดังนั้นขณะที่ทำการฝึกซ้อมเสียงของดนตรีชนิดต่าง ๆ จึงรบกวนห้องเรียนข้างเคียงตลอดเวลา และมีนักเรียนจากชั้นอื่นมายินมุงดู ทำให้การเรียนการสอนไม่ราบรื่น โรงเรียนจึงแก้ไขโดยการย้ายเวลาการฝึกซ้อมมาเป็นหลังจากเลิกเรียนตามปกติแล้ว ปัญหาอีกอย่างหนึ่งก็คือ จำนวนของอุปกรณ์ดนตรีชนิดต่าง ๆ นั้นมีจำนวนน้อยไม่เพียงพอกับจำนวนนักเรียนที่สนใจ โรงเรียนได้แก้ปัญหาโดยการทำอุปกรณ์ดนตรีต่าง ๆ มาไว้ในห้องจริยศึกษา เมื่อถึงเวลาพักเที่ยงหลังจากที่รับประทานอาหารเที่ยงเสร็จแล้วนักเรียนทั้งที่เป็นนักร้อง นักดนตรี และนักเรียนคนอื่น ๆ จะมีโอกาสได้ตีโปงลาง ได้เป่าแคน ฯลฯ เป็นที่สนุกสนานจนถึงช่วงเข้าเรียนในภาคบ่าย ก็จะปิดห้องนั้นหรือถ้ามีกิจกรรมที่จะใช้ห้องนั้นครูผู้สอนก็จะกำหนดไว้เป็นกติกาห้ามเล่นเครื่องดนตรีเหล่านั้น

เมื่อมีการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้แล้วการฝึกซ้อมก็ดำเนินไปอย่างราบรื่นเด็กนักเรียนก็จะกระจายข่าวสารการฝึกเล่นดนตรีโปงลางไปสู่ผู้ปกครอง ญาติมิตรในชุมชนอย่างทั่วถึงและต่อเนื่อง บางวันจะมีผู้ปกครองแวะเวียนมาดูการฝึกซ้อมพร้อมกับสนับสนุนให้กำลังใจเด็ก คณะครูและวิทยากรให้กำลังใจในการดำเนินการต่อไป

การฝึกซ้อมการแสดงโปงลางได้ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องและเมื่อใดที่โรงเรียนจัดกิจกรรมขึ้นภายในโรงเรียน เช่น กิจกรรมงานวันเด็ก โรงเรียนก็จะจัดให้วงโปงลางของโรงเรียนได้ทดลองเล่นให้ผู้ปกครองนักเรียน และผู้ที่มาร่วมกิจกรรมวันเด็กได้ชม โดยเนื้อหาการแสดงนั้นดีเป็นลาย (ทำนอง) มีลายกาเดินก้อน ลายไถ่วัวขึ้นภู ลายแม่ฮ้างกล่อมลูก (แม่มายกล่อมลูก) ลายเซิ้ง ลายฟ้อนภูไทสามเผ่า ลายฟ้อนตังหวาย ลายแห่ไข่มดแดง นอกจากจะบรรเลงเป็นลายต่าง ๆ แล้ว ก็จะมีการร้องเพลงลูกทุ่ง หรือลูกทุ่งหมอลำที่กำลังได้รับความนิยมสลับการฟ้อนประกอบลาย เป็นช่วง ๆ เช่น เพลงสาวจันทร์กั้งโกบ ของพรศักดิ์ ส่องแสง เพลงโบว์รักสีดำ ของศิริพร อำไพพงษ์ ฯลฯ สลับการบรรเลงลาย ขณะที่เล่นบรรเลงลายนั้นจะมีการฟ้อนรำประกอบ ซึ่งนางฟ้อนรำและนักดนตรีนั้นนักดนตรีฝ่ายชาย แต่งตัวด้วยผ้าใส่รงไหม ผ้าขาวม้าคาดเอว เสื้อม่อฮ่อม ปะเป๋ยแต่งหน้า ทัดดอกไม้ที่หู ส่วนนักฟ้อนรำฝ่ายหญิงจะแต่งกายด้วยผ้าถุงไหมมัดหมี่ เสื้อม่อฮ่อมหรือเสื้อแขนกระบอกแต่งลวดลาย มีผ้าสไบเฉียงไหล่ ซึ่งเกิดจากฝีมือการถักทอของผู้ปกครองในชุมชนนั้นทั้งหมด ลายบรรเลงหรือเพลงต่าง ๆ ที่บรรเลงและร้องกันนั้นจะสะท้อนให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ของภาคอีสาน วัฒนธรรมชนบ

ธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อและวิถีชีวิตในชุมชน ให้เห็นถึงการต่อสู้และการทำมาหาเลี้ยงชีพของ คนในชุมชนได้อย่างชัดเจน เช่น การบรรเลงลายประกอบเครื่องแห่ไข่มดแดง จะทำให้ผู้ชมนึกถึง ภาพการแห่ไข่มดแดงของตนเองขึ้นมาทันที นอกจากนี้สิ่งที่มีในการแสดงประกอบการบรรเลงลาย และการร้องเพลงต่าง ๆ ก็คือ การแสดงตลกประกอบ ซึ่งมีทั้งการล้อเลียนการเมืองท้องถิ่น ล้อเลียน การถูกเอารัดเอาเปรียบ หรือเล่นคำศัพท์ คำสอย ฅญาภาษิตต่าง ๆ หรือเล่นเลียนแบบเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นซึ่งช่วยเสริมการเล่นให้มีชีวิตชีวายิ่งขึ้น เมื่อจบการบรรเลงลายหรือการร้องเพลง และการแสดงในแต่ละช่วงผู้ชมที่เป็นผู้ปกครองหรือผู้ที่มาร่วมกิจกรรมจะขึ้นไปมอบรางวัล อันได้แก่ เงินเหรียญบาท เหรียญ 5 บาท เหรียญ 10 บาท หรือดอกไม้และของขบเคี้ยวต่าง ๆ ให้แก่นักแสดง ตามความพอใจและตามฐานะเศรษฐกิจของตนเอง เป็นการให้กำลังใจแก่เด็ก ๆ เหล่านั้น รางวัลที่ได้รับมา หัวหน้าวงจะนำมารวมนั้นเป็นกองกลางไว้ก่อน เมื่อเสร็จสิ้นการแสดงแล้วก็จะนำ มาแบ่งสรรปันส่วนกันอย่างยุติธรรม

วงดนตรีโปงลางของโรงเรียนกุศลวิทย์วิทยาเขต ได้พัฒนาและมีชื่อเสียงเพิ่มขึ้นตามลำดับ ได้มีการตั้งชื่อวงดนตรีนี้ว่า “ วงดอกกระถินพินทอง ” ได้รับงานการแสดงในกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นภายในกลุ่มโรงเรียนกุศลวิทย์โดยแสดงควบคู่ไปกับวงดนตรีสากล ซึ่งเป็นวงของคณะครูอาจารย์ในโรงเรียน มี **อาจารย์สุริยา ศิริกิจ** และ **อาจารย์สถิตย์ สังคมคาม** เป็นผู้รับงานและนำวงไปแสดงในที่ต่าง ๆ ในช่วงปิดภาคเรียนทำให้นักเรียนมีรายได้แม้จะไม่มากนักเมื่อเทียบกับวงดนตรีระดับอาชีพ แต่ก็ทำให้เด็กมีความภาคภูมิใจที่ได้แสดงความสามารถและได้รับการยอมรับจากเพื่อน ๆ ในโรงเรียน

วงโปงลางดอกกระถินพินทอง ได้รับรางวัลชนะเลิศในการประกวดดนตรีโปงลางของโรงเรียนระดับประถมศึกษา ในระดับอำเภอจึงได้เป็นตัวแทนเข้าประกวดในระดับจังหวัด และได้รับรางวัลชนะเลิศ ตลอดเวลาที่มีการตั้งวงดนตรีโปงลางในโรงเรียนนั้น **นายสถิต โพธิ์กุดสัย** ภูมิปัญญาส่วนสำคัญได้เป็นวิทยากรภายนอกและถ่ายทอดการเล่น การแสดงให้แก่สมาชิกวงอย่างเต็มที่ แม้จะได้รับค่าจ้างตลอดปี เพียง 2,000 บาท แต่ก็ไม่เคยเรียกร้องค่าสอนเพิ่มขึ้นเลย กลับแสดงความยินดีและเต็มใจสอนเด็กที่มีความสนใจด้วยดีตลอดมา มีความรักในดนตรีพื้นบ้านจนใช้สถานที่บ้านของตนเองเป็นที่สอนให้แก่ลูกศิษย์เป็นประจำ ในช่วงเย็นหลังเลิกงาน จึงได้รับการยอมรับนับถือจากคณะครูอาจารย์และผู้ปกครองยิ่งขึ้น

1.2 โรงเรียนร้องคำ

ในตอนนี้อยู่จะขอเสนอศักยภาพบทบาทของโรงเรียนร้องคำ ในการผลักดันให้เกิดกระบวนการสืบทอดการผลิต การบริโภค และการแสดงวงโปงลางเป็นพื้นฐานก่อนการวิเคราะห์ให้เห็นรายละเอียดดังได้กล่าวไว้บ้างแล้วเกี่ยวกับการก่อตั้งวงโปงลางของโรงเรียนกุศลวิทย์วิทยาเขตว่ามีปฐมเหตุจากการจัดงานมรดกอีสานของวิทยาลัยครูมหาสารคาม ปี พ.ศ. 2528 โรงเรียนร้องคำก็เป็นโรงเรียนระดับมัธยมโรงเรียนหนึ่งที่คณะผู้บริหารสนใจอยากให้มียังโปงลางในโรงเรียน แต่บุคลากรภายในโรงเรียนเอง

ไม่ได้เรียนเน้นหนักมาด้านนี้ เป็นดนตรีสากลเป็นส่วนใหญ่ ไม่สามารถดำเนินการให้เป็นรูปธรรมได้ จึงได้รับ อาจารย์อุดล สืบสิงห์ ซึ่งเป็นศิษย์เก่าของโรงเรียนที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีจากวิทยาลัยครูบุรีรัมย์มาเป็นครูอัตราจ้าง และมอบหมายให้จัดดำเนินโครงการตั้งวงดนตรีโปงลางขึ้นในโรงเรียน เพราะเห็นว่ามากด้วยความสามารถด้านดนตรีพื้นเมือง ผลิตและเล่นได้แทบทุกชนิด และเคยอยู่ในวงโปงลางของวิทยาลัยครูบุรีรัมย์มาก่อนแล้ว อาจารย์อุดล ได้ดำเนินโครงการนี้โดยใช้เวลาไม่นานนัก เพราะเครื่องดนตรีที่ใช้ในวงนั้นท่านผลิตแทบทุกชิ้น การคัดเลือกนักเรียน นักดนตรี นักฟ้อน ก็ไม่ยากมิให้เลือกมากมาย เพราะเป็นโรงเรียนขนาดใหญ่จำนวนนักเรียนมีมาก กรอบกับมีนักเรียนส่วนหนึ่งได้รับการฝึกฝนจากโรงเรียนกุดลิงวิทยาคมมาแล้ว เมื่อได้รับการฝึกฝนขัดเกลาเพิ่มเติมจึงมีความสามารถและทักษะอย่างรวดเร็ว การฝึกซ้อมจะใช้เวลาหลังเลิกเรียนแล้วเป็นส่วนใหญ่เว้นแต่ได้รับการว่าจ้างให้ไปแสดงอาจจะฝึกซ้อมร่วมกันเพิ่มขึ้นในวันหยุดวันเสาร์ หรือวันอาทิตย์ วงโปงลางของโรงเรียนร้องคำดำเนินไปได้ประมาณ 2 ปีการศึกษาก็ยุบวงเพราะอาจารย์อุดล สืบสิงห์ หหมดสัญญาจ้าง แต่ในช่วง 2 ปีการศึกษานั้นอาจารย์อุดล ได้ถ่ายทอดกระบวนการผลิต การแสดงให้กับนักเรียน เยวชนได้มากมายหลายร้อยคน ส่วนที่สืดยอดเท่านั้นที่อยู่ในวง ซึ่งเยวชนเหล่านั้นบางคนก็ช่วยสอนแนะนำเพื่อนคนอื่นให้เล่นเป็นเพิ่มขึ้น หรือจากรุ่นพี่ถ่ายทอดต่อรุ่นน้องถัดไปเรื่อย ๆ แม้ต่อมาเครื่องดนตรีเหล่านั้นจะเสื่อมสภาพไปตามกาลเวลา แต่ก็ยังมีเยวชนนักเรียนบางคนไปขอเรียนและฝึกซ้อมกับภูมิปัญญาที่บ้านเจ้าของภูมิปัญญา ดังที่กล่าวไว้บ้างแล้วในบทที่ 3

จากการตั้งวงดนตรีโปงลางของโรงเรียนทั้งสองแห่ง ได้ชี้ให้เห็นถึงศักยภาพบทบาทของโรงเรียนและชุมชนในกระบวนการผลิต การเชื่อมโยงการเรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชนโดยผ่านการแสดงโปงลางให้เห็นได้ในระดับหนึ่ง ซึ่งสามารถวิเคราะห์ให้เห็นถึงปัจจัยที่เอื้อและไม่เอื้อต่อกระบวนการนี้ได้

ตอนที่ 2 ศักยภาพของโรงเรียนและชุมชน

การนำเสนอศักยภาพของโรงเรียนและชุมชนในการผลิต การเล่น การบริโภคและการสืบทอดดนตรีโปงลางต่อไปนี้จะเสนอโดยใช้กลุ่มบุคคลเป็นหลักครอบคลุมทั้ง 2 กรณีศึกษา ซึ่งแต่ละกลุ่มมีบทบาทและวิธีการที่ก่อให้เกิดปัจจัยเสริมศักยภาพของชุมชน ดังนี้

2.1 ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นกลุ่มบุคคลที่แสดงบทบาทเข้าร่วมพัฒนาศักยภาพของโรงเรียนในกระบวนการผลิต การเล่น และการสืบทอดดนตรีโปงลางให้แก่เด็กนักเรียนและเยวชนนั้น มีจำนวนหลายท่าน ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ศึกษาถึงองค์ประกอบและคุณลักษณะของภูมิปัญญาพบว่า มีลักษณะเด่น ๆ หลายประการ

2.1.1 ภูมิปัญญาส่วนใหญ่เป็นศิษย์เก่าของโรงเรียน เช่น นายสถิต โพธิ์กุดสัย นาย

สถิตย์ สังฆคาม นายคำ เยาวพันธ์ นายสวัสดิ์ เยาวพันธ์ เป็นต้น

2.1.2. ภูมิปัญญาทุกคนเป็นคนในชุมชน มีบ้านเรือนอยู่ในชุมชนแห่งนี้มาแต่กำเนิด

2.1.3. ภูมิปัญญาส่วนใหญ่มีรายได้เสริมจากการผลิต การแสดง และการถ่ายทอดการเล่นดนตรีโปงลางให้แก่หน่วยงานหรือบุคคลจากท้องถิ่นอื่น ๆ ที่มีความสนใจและต้องการ เช่น นายคำ เยาวพันธ์ มีรายได้จากการผลิตกลอง พิณและแคน ประมาณปีละ 10,000 – 20,000 บาท , อาจารย์สถิตย์ สังฆคาม มีรายได้จากการผลิตโปงลางปีละ 10,000 บาท , อาจารย์อุดล สืบสิงห์ มีรายได้จากการผลิตเครื่องดนตรีพื้นเมืองทั้งโปงลาง กลอง พิณ แคน ซอ และโหวด ประมาณปีละ 30,000 – 50,000 บาท

2.1.4. ภูมิปัญญาทุกคนมีใจรักและห่วงแหน ในศิลปวัฒนธรรมด้านดนตรีพื้นบ้านอีสานทุกชนิดและมีความสุขที่จะสั่งสอนถ่ายทอดให้แก่ผู้สนใจทั่วไป

2.1.5. ภูมิปัญญามีกระบวนการถ่ายทอดการเล่นดนตรีพื้นเมืองที่คล้ายคลึงกัน คือ ใช้หลากหลายวิธีขึ้นอยู่กับกลุ่มเป้าหมาย เช่น วิธีการถ่ายทอดให้แก่เด็กต้องให้บทเรียนที่เข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน ทำให้เกิดความสนุกสนานเป็นการดึงดูดใจและใช้กระบวนการปฏิบัติ เริ่มจากให้สังเกตทำตาม ทำเองและฝึกจนชำนาญแต่ละขั้นตอนมีการเสริมกำลังใจให้แก่เด็กด้วย ส่วนที่เป็นผู้ใหญ่ก็จะมีกระบวนการแบบบันทึกเทปไปฝึกซ้อมที่บ้าน เมื่อสมาชิกเกิดปัญหาก็เดินทางไปสอนให้เป็นครั้งคราว เช่น อาจารย์อุดล สืบสิงห์ ผลิตกลองและโปงลางให้กับหน่วยงานในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวแล้วยังต้องตามไปฝึกสอนฝึกซ้อมให้อีกด้วย และหน่วยงานอื่นที่อยู่ภายในประเทศก็ปฏิบัติเช่นเดียวกัน

2.1.6. ภูมิปัญญาทุกคนมีลักษณะความเป็นผู้นำชุมชนอย่างไม่เป็นทางการและเต็มใจร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งกิจกรรมของชุมชนและโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ

2.1.7. ภูมิปัญญาส่วนใหญ่เป็นกลุ่มบุคคลที่มีอายุใกล้เคียงกันประมาณ 49 – 70 ปี ยกเว้น อาจารย์อุดล สืบสิงห์ อายุ 26 ปี และภูมิปัญญารุ่นใหม่ของชุมชนอายุอยู่ระหว่าง 20 – 23 ปี

2.1.8. ภูมิปัญญาที่มีความสนิทสนมคุ้นเคยกันเพราะต่างเป็นผู้มีใจรักและมีความสามารถทางด้านการผลิต การเล่นดนตรีและเคยช่วยเหลือเกื้อกูลกันในด้านอุปกรณ์การผลิตและวัสดุที่ใช้ในการผลิต แม้แต่การจัดการแสดงถ้าหากขาดนักดนตรีก็จะมีที่ยึดตัวกันได้ เพราะถือว่าเป็นคนในวงการเดียวกัน

กลุ่มภูมิปัญญาดังกล่าวนี้นี้ เข้ามามีส่วนร่วมเสริมศักยภาพโรงเรียนทั้งสองแห่งในหลายเรื่องดังนี้

1. การเป็นวิทยากรภายนอก
2. การบริจาคเครื่องดนตรี
3. การช่วยฝึกซ้อมดนตรีพื้นเมืองให้นักเรียนและเยาวชน

4. การซ่อมแซมเครื่องดนตรีที่ชำรุดหรือเสื่อมคุณภาพ
5. การจัดหาเครื่องดนตรีให้กับโรงเรียน
6. การร่วมทำกิจกรรมตามที่โรงเรียนมอบหมาย

ในช่วงปีการศึกษา 2534 – 2539 กลุ่มภูมิปัญญาเหล่านี้เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาศักยภาพด้านการผลิตและถ่ายทอดกระบวนการการเล่นดนตรีโปงลางในโรงเรียนกุดลิงวิทยาคมเช่น นายสถิต โพธิ์กุดสัย และอาจารย์สถิตย์ สังฆาคม ได้ทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดการเล่นดนตรีพื้นบ้านโปงลางให้กับนักเรียนและเยาวชนอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าวงโปงลางดอกกระถินพินทองของโรงเรียนกุดลิงจะยุบไปแล้วก็ตาม และอาจารย์อุบล สืบสิงห์ก็ได้ทำหน้าที่ถ่ายทอดการเล่นดนตรีให้กับนักเรียนโรงเรียนร่องคำ และนับตั้งแต่ได้มีการเสนาเวทที่บ้านเรือนเรื่องการสืบทอดดนตรีโปงลางซึ่งจัดขึ้นโดยคณะผู้วิจัย กลุ่มภูมิปัญญา ผู้บริหารและประชาชน เมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม 2543 ณ อาคารอเนกประสงค์ โรงเรียนกุดลิงวิทยาคม วงดนตรีโปงลางดอกกระถินพินทองก็ได้เริ่มผลิตออกใบอีกครั้งหนึ่งแต่อยู่ที่กลุ่มภูมิปัญญาเป็นผู้ฟื้นฟูขึ้น

2.2 กรรมการศึกษา / กรรมการโรงเรียน (ปัจจุบันเรียกว่า คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานประจำโรงเรียน)

เมื่อได้ศึกษาองค์ประกอบและคุณลักษณะของกรรมการศึกษาแล้วพบว่ากรรมการศึกษาของโรงเรียนกุดลิงวิทยาคมและโรงเรียนร่องคำมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันอยู่หลายประการ เนื่องด้วยกรรมการทั้งสองชุดนี้มีภูมิลำเนาอยู่ในพื้นที่เดียวกัน ซึ่งมีลักษณะสำคัญ ดังนี้

2.2.1. กรรมการศึกษาส่วนใหญ่เป็นผู้นำชุมชน เช่น อดีตกำนัน หรือบุคคลสำคัญของโรงเรียน

2.2.2. กรรมการศึกษาทุกคนเป็นคนในชุมชนโดยทุกคนมีบ้านเรือนอยู่ในเขตเทศบาลตำบลร่องคำ และอยู่ในชุมชนนี้มาแต่กำเนิด

2.2.3. กรรมการศึกษาเป็นศิษย์เก่าของโรงเรียน

2.2.4. กรรมการศึกษาบางส่วนเป็นนักการเมือง หรือหัวหน้าคณะนักการเมืองในท้องถิ่น เช่น เคยเป็นอดีตกรรมการสุขาภิบาลตำบลร่องคำ

2.2.5. กรรมการศึกษาส่วนใหญ่มีฐานะปานกลาง

2.2.6. กรรมการศึกษาส่วนหนึ่งเป็นเครือญาติ หรือเคยช่วยเหลือสนับสนุนกัน

2.2.7. กรรมการศึกษาส่วนใหญ่ไม่กล้าแสดงความคิดเห็นออกมาโดยอิสระ

2.2.8. กรรมการศึกษาทุกคนเป็นเพศชาย

คณะกรรมการศึกษา / กรรมการโรงเรียนของโรงเรียนกุดลิงวิทยาคมและโรงเรียนร่องคำเข้ามามีบทบาทร่วมกับโรงเรียนในเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับดนตรี ดังนี้

1. การมาร่วมประชุม

2. การช่วยเหลือด้านแรงงาน
3. การร่วมกิจกรรมตามที่โรงเรียนมอบหมาย
4. การบริจาคเงิน และวัสดุครุภัณฑ์

ในแต่ละปีการศึกษาจะพบว่าคณะกรรมการ / กรรมการโรงเรียนจะเข้ามามีส่วนร่วมกับทางโรงเรียนบ่อยครั้ง ในหลาย ๆ เรื่อง หลาย ๆ กิจกรรม ทุกครั้งที่โรงเรียนมีกิจกรรมสำคัญ เช่น การจัดงานวันเด็ก การจัดงานวันแม่ การจัดงานวันกีฬาสี กีฬากลุ่มโรงเรียน การจัดงานร่วมรุ่นศิษย์เก่า การจัดกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้กรรมการศึกษาจะได้รับเชิญให้เข้าร่วมกิจกรรมด้วยทุกครั้ง ซึ่งจะเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน การช่วยเหลือด้านแรงงาน บริจาคเงิน วัสดุสิ่งของ ฯลฯ นอกจากนี้ยังพบว่าการประชุมกรรมการโรงเรียนของโรงเรียนมักเป็นเรื่องเสนอเพื่ออนุมัติ โดยโรงเรียนได้เตรียมการต่าง ๆ ไว้ แล้วเสนอให้กรรมการสนับสนุนหรือช่วยวางแผนในรายละเอียดต่อไป ซึ่งเรื่องนั้นได้ตัดสินใจมาแล้วว่าต้องทำตามโครงการ ส่วนเรื่องที่ต้องการใช้เงินนอกงบประมาณซึ่งอยู่ในความดูแลของคณะกรรมการการศึกษา จึงมีการประชุมปรึกษาหารือ ตั้งแต่เริ่มคิดจนกระทั่งไปสู่การปฏิบัติ

2.3 ผู้ปกครองนักเรียน

การเข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียนของผู้ปกครองนั้นสามารถจำแนกได้ 2 ทาง คือ

2.3.1. การมารับมาส่งบุตรหลาน และการมาดูแลในช่วงเปิดภาคเรียน พบว่าผู้ปกครองจะมารับมาส่งบุตรหลานนักเรียนในชั้นเด็กเล็ก เป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะชั้นก่อนประถมศึกษา และ ป. 1 โดยมาส่งในตอนเช้า และมารับกลับในช่วงเลิกเรียนพบมากที่โรงเรียนกุศลวิทย์วิทยาเขต

2.3.2. การบริจาคเงินและวัสดุให้กับโรงเรียน เนื่องจากโรงเรียนทั้งสองแห่งมีกิจกรรมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอยู่เป็นประจำ นอกจากจะมีกิจกรรมวันเด็ก วันแม่ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษาแล้ว แต่เดิมนักเรียนจะมีกองผ้าป่าจากศิษย์เก่าที่ไปทำงานในเมืองใหญ่ (กรุงเทพฯ ฯ) นำคณะมาทอดเป็นผ้าป่าการศึกษา ดังนั้นผู้ปกครองจึงมีส่วนในการบริจาคทั้งเงินทองหรือวัสดุให้กับทางโรงเรียน รวมทั้งมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการแต่งตัว การเตรียมการแสดง ของเด็กในกิจกรรมของงานดังกล่าว พร้อมกับมาชมและให้กำลังใจบุตรหลาน เมื่อทำการแสดง และบ่อยครั้งที่ผู้ปกครองให้โรงเรียนยืมใส่รองเท้าใหม่ และผ้าใหม่ เพื่อใช้ในการแต่งตัวในกิจกรรมของงานต่าง ๆ

2.4 ศิษย์เก่าของโรงเรียน

ดังที่กล่าวมาในบทที่ 3 เรื่องกลุ่มพลังชุมชน กลุ่มนี้เป็นบุคคลที่อพยพไปทำมาหากินใช้แรงงานในกรุงเทพหรือต่างจังหวัด มีบทบาทช่วยเหลือโรงเรียนโดยการรวมตัวในนามศิษย์เก่า จะมีทั้งสมาชิกมีสมัครใจร่วมกันมาเพื่อบริจาคเงิน วัสดุสิ่งของ ครุภัณฑ์ต่าง ๆ ให้กับทางโรงเรียน ในงานชุมนุมศิษย์เก่า หรืองานสมโภชกองผ้าป่าของศิษย์เก่าจะมีการเลี้ยงสังสรรค์และมีมหรสพสมโภชหลาย ๆ อย่าง โดยเฉพาะดนตรีพื้นบ้าน (โปงลาง) ซึ่งทางโรงเรียนได้ว่าจ้างวงโปงลางที่มีชื่อเสียงจากสถาบันอุดมศึกษาหลาย ๆ แห่ง หมุนเวียนกันไป ทำให้ทั้งนักเรียน เยาวชน ศิษย์เก่า บุคคลอื่นที่มากับคณะ

ศิษย์เก่า ได้ชมการแสดง เห็นวิธีการเล่น สนใจซื้อ เครื่องดนตรี ซื้อมาเล่น ส่งให้ทำเครื่องดนตรีไปฝึกเล่น หรือซื้อไว้เป็นที่ระลึก ทำให้การผลิต การบริโภค และการเล่น กระเตื้องขึ้น

2.5 ผู้นำท้องถิ่นและนักการเมืองท้องถิ่น

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537 ที่สุขาภิบาลตำบลร่องคำ ได้ยกฐานะเป็นเทศบาลตำบลร่องคำ จึงเริ่มมีนักการเมืองท้องถิ่นเกิดขึ้น ซึ่งมักจะเป็นกลุ่มบุคคลที่มีฐานะดีหรือมีความรู้สมัครเข้ามาเป็นสมาชิกสภาเทศบาลตำบล ทำให้บุคคลกลุ่มนี้มีบทบาทเด่นในการเป็นผู้นำท้องถิ่น จากการศึกษาพบว่า กลุ่มนี้จะเข้ามาร่วมกับโรงเรียนในส่วนของดนตรีพื้นบ้าน (โปงลาง) เช่น การบริจาควัสดุ เครื่องดนตรี และว่าจ้างวงดนตรีของโรงเรียนไปแสดงในงานต่าง ๆ ที่จัดขึ้น ทำให้การกระจายแหล่งเรียนรู้ ไปสู่ชุมชนได้อย่างทั่วถึง

2.6 หน่วยงานของรัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐ

หน่วยงานราชการและเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีส่วนร่วมกับโรงเรียนที่เข้ามามีหน้าที่ตามปกติตามสายงานและหน่วยงานของรัฐที่เข้ามามีส่วนร่วมเพราะได้รับการร้องขอจากทางโรงเรียน เช่น

2.6.1. สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ สำนักงานสามัญศึกษาจังหวัด นอกจากจะทำหน้าที่ดูแลโรงเรียนในสังกัดเรื่องการจัดการศึกษา การนิเทศการเรียนการสอน ยังทำหน้าที่จัดการประกวดภูมิปัญญาต่าง ๆ เสริมภาระกิจด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ ทั้งในระดับกลุ่มโรงเรียนระดับอำเภอและระดับจังหวัด ตามโอกาสที่เหมาะสม และตามกำลังงบประมาณในแต่ละปี เช่น การประกวดดนตรีพื้นบ้านประเภทพิณ แคน โหวด โปงลาง กลองเส็ง และเป่าปี่ในงานฉลองครบ 25 ปีของโรงเรียนร่องคำ และการประกวดการร้องสรภัญญะ ประกวดแหล่ช่วยพรในงานวันสามเณรที่วัดปทุมแพงศรีเป็นต้น

2.6.2. เจ้าหน้าที่ตำรวจ นอกจากจะช่วยดูแลความปลอดภัย ในการข้ามถนนของนักเรียนแล้ว เมื่อโรงเรียนจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีการแสดงของนักเรียนหรือมีมหรสพในงานกิจกรรมของโรงเรียน จะมาดูแลความปลอดภัยให้ ทำให้กิจกรรมต่าง ๆ ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย

2.6.3. อนามัย เจ้าหน้าที่อนามัย จะมีส่วนในการมาดูแลตรวจสุขภาพให้นักเรียนอยู่เสมอ ทำให้สุขภาพของนักเรียนส่วนใหญ่รวมทั้งนักเรียนที่เป็น นักร้อง นักแสดง นักดนตรีมีสุขภาพแข็งแรง

จากข้อมูลในส่วนนี้ กลุ่มบุคคลที่เข้ามามีส่วนร่วมและเสริมให้โรงเรียนแสดงบทบาทให้เกิดกระบวนการสืบทอด การผลิต การบริโภค และการเล่นดนตรีพื้นเมือง (โปงลาง) ของโรงเรียนกุดลิงวิทยาคมและโรงเรียนร่องคำ สามารถสรุปได้เป็น 2 กลุ่ม คือ

1. ผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนทั้งร่องคำหมู่ที่ 3 บ้านกุดลิง หมู่ที่ 1 หมู่ 2 หมู่ 8 และหมู่ 10 ตำบลร่องคำ อำเภอร่องคำ ได้แก่ กรรมการศึกษา / กรรมการโรงเรียน ผู้ปกครองนักเรียน ศิษย์เก่า ผู้นำท้องถิ่น และนักการเมืองท้องถิ่น

2. หน่วยงานราชการและเจ้าหน้าที่ของรัฐ ได้แก่ สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ ร่องคำ สาธารณสุขอำเภอร่องคำ และสถานีตำรวจภูธรอำเภอร่องคำและหน่วยงานอื่นๆ

ส่วนการมีส่วนร่วมนั้นสามารถสรุปเป็นปัจจัยเสริมได้คือ การมีส่วนร่วมในการร่วมคิด และตัดสินใจ มีส่วนร่วมในการสนับสนุนการดำเนินงาน การมีส่วนร่วมรับบริการและรับผลประโยชน์ จากทางโรงเรียน และวิธีการเข้ามามีส่วนร่วมนั้นมีทั้งโดยสมัครใจ และถูกเชิญชวน

ตอนที่ 3 ปัจจัยที่ส่งเสริมให้โรงเรียนแสดงบทบาทให้เกิดกระบวนการสืบทอดการเล่นดนตรีโปงลาง

จากข้อมูลสภาวะพื้นฐานและศักยภาพทั่วไปของชุมชนและโรงเรียนสามารถวิเคราะห์ให้เห็นปัจจัยที่ส่งเสริมให้โรงเรียนมีบทบาททำให้เกิดกระบวนการสืบทอดการเล่นดนตรีโปงลาง ที่เชื่อมโยงกระบวนการเรียนรู้ และวิถีชีวิตของชุมชนได้เป็น 3 ด้าน คือ

3.1 ปัจจัยเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม

3.2 ปัจจัยเกี่ยวกับชุมชน

3.3 ปัจจัยเกี่ยวกับโรงเรียน

3.1 ปัจจัยเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม

ในส่วนของสภาพแวดล้อมที่เป็นปัจจัยส่งเสริมให้โรงเรียนแสดงบทบาทนั้นจำแนกเป็น ปัจจัยด้านการเมืองการปกครอง และปัจจัยด้านสังคมดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.1.1 ปัจจัยด้านการเมืองและการปกครอง

การเปลี่ยนแปลงการเมืองการปกครองในท้องถิ่นทำให้เกิดการแข่งขันทางการเมือง ช่วยกระตุ้นนักการเมืองท้องถิ่นให้เข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียน มีผลทั้งเป็นปัจจัยส่งเสริม และปัจจัยทางลบต่อการส่งเสริมบทบาทของโรงเรียน แต่ในส่วนที่จะกล่าวถึงส่วนที่เป็นปัจจัยเสริมด้าน เดียวก่อน ดังนี้

ได้กล่าวไว้บ้างแล้วว่าชุมชนแห่งนี้วิวัฒนาการมาจากการเป็นหมู่บ้าน เป็น ตำบลตามระเบียบบริหารราชการส่วนภูมิภาค จนต่อมาเป็นสุขาภิบาลตำบลและเทศบาลตำบลตาม ระเบียบบริหารราชการส่วนท้องถิ่น การเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้ชุมชนมีการเคลื่อนไหวทางการเมืองใน ระดับท้องถิ่นมากขึ้น โดยนักการเมืองท้องถิ่นพยายามสร้างชื่อเสียงให้กับตนเอง ให้กับกลุ่ม จึงมีการทุ่ม เทพลังกาย พลังความคิดและพลังทรัพยากรมาช่วยพัฒนาท้องถิ่น ซึ่งโรงเรียนทั้งสองได้รับประโยชน์จาก นักการเมืองท้องถิ่นเหล่านี้มาก ทั้งในส่วนการได้รับบริจาคเงิน วัสดุต่าง ๆ ตลอดจนการว่าจ้างวงดนตรี ของโรงเรียน หรือการขอความร่วมมือจากทางโรงเรียนเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมของท้องถิ่น เช่น การ ขอให้ทางโรงเรียนจัดขบวนฟ้อนรำ หรือขบวนแห่ต่าง ๆ ทำให้โรงเรียน และนักเรียนได้พัฒนาและ แสดงศักยภาพด้านดนตรีและการแสดงมากขึ้น

3.1.2 ปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรม

ความเชื่อและค่านิยมของคนในชุมชนช่วยกระตุ้นให้โรงเรียนตอบสนองความต้องการทางวัฒนธรรม เนื่องจากคนในชุมชนมีความเชื่อในพุทธศาสนา และพิธีกรรมต่าง ๆ ตามฮีตสิบสองคองสิบสี่ มาก ดังนั้นในการประกอบพิธีกรรมทั้งในทางศาสนาและตามประเพณีต่าง ๆ นั้นส่วนมาก มีการเล่นดนตรี การร้อง การรำ ประกอบเครื่องดนตรีพื้นเมืองอีสานต่าง ๆ มากมายประกอบกันเพื่อทำพิธีกรรมเหล่านั้นเช่น แคนเป่าประกอบการลำผีฟ้า (รักษาคนป่วยทางไสยศาสตร์) หมากอ้อย (กลองยาวประกอบการบรรเลงพิณ) เล่นนาขบวนแห่ในงานรื่นเริงต่าง ๆ ทำให้คนในชุมชนแห่งนี้ส่วนใหญ่มีค่านิยมในการแสดงศิลปะพื้นบ้านอีสาน ต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาบ้างแล้ว วงดนตรีโปงลางก็เป็นอีกอย่างหนึ่งที่ได้รับค่านิยมในชุมชน มีกระบวนการการผลิต การแสดง และการสืบทอดดนตรีชนิดนี้ไว้จึงเป็นศักดิ์ศรีของชุมชนอย่างหนึ่ง ที่จะทำให้อันในท้องถิ่นอื่นรู้จักชุมชนตนเองดีขึ้น

3.2 ปัจจัยเกี่ยวกับชุมชน

3.2.1 คนในชุมชนสำนึกว่าตนเองมีหน้าที่ต่อท้องถิ่นจากการสนทนากับคนในชุมชนและกับกลุ่มที่เข้ามาช่วยเหลือ งานวัด งานโรงเรียน และงานของชุมชน พบว่านอกจากจะมีความเชื่อตามจารีตประเพณี วัฒนธรรมแล้ว พวกเขาบอกว่า มีความต้องการที่จะทำประโยชน์ที่ดีให้กับท้องถิ่น ถ้าสิ่งนั้นจะนำมาซึ่งความเจริญ ความสามัคคี ความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนแล้วพวกเขายินดีช่วยเหลือ และเข้าร่วมกิจกรรมตามโอกาส ตามฐานะด้วยสำนึกว่า เป็นหน้าที่ของตนเองอย่างหนึ่ง

3.2.2 สถานภาพที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียน สาเหตุหนึ่งที่ทำให้คนในชุมชนช่วยเหลือโรงเรียนคือความเกี่ยวข้องกับโรงเรียนในฐานะใดฐานะหนึ่ง เช่น กรรมการโรงเรียน ศิษย์เก่า ผู้ปกครอง ฯลฯ ซึ่งทำให้ตระหนักในบทบาทหน้าที่ของตนที่มีต่อโรงเรียนโดยมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของ

3.3 ปัจจัยเกี่ยวกับโรงเรียน

ปัจจัยเกี่ยวกับโรงเรียนที่จะช่วยให้โรงเรียนสามารถผลักดันให้เกิดกระบวนการผลิตแสดง และสืบทอดดนตรีพื้นบ้านโปงลางได้นั้น จากการศึกษาพบว่า มีปัจจัยย่อย ๆ หลายปัจจัยที่มีส่วนเกี่ยวข้อง คือ ปัจจัยด้านบุคลากรของโรงเรียน ปัจจัยด้านวิธีการและกระบวนการปฏิบัติงานของโรงเรียน และปัจจัยด้านอื่น ๆ ซึ่งแต่ละปัจจัยมีรายละเอียด ดังนี้

3.3.1 ปัจจัยเกี่ยวกับบุคลากรของโรงเรียน

3.3.1.1 ผู้บริหารและวิสัยทัศน์

พบว่าผู้บริหารมีวิสัยทัศน์และมีความสามารถในการบริหารให้บุคลากรในโรงเรียนปฏิบัติตามบทบาทที่คาดหวังไว้ เช่น มีมนุษยสัมพันธ์ดี สามารถทำงานร่วมกับคณะครูในโรงเรียน กรรมการศึกษาโรงเรียนได้เป็นอย่างดี และเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน ซึ่งทำให้เกิดความสัมพันธอันดีกับชุมชน ซึ่งโดยสภาพจริงพบว่า ผู้อำนวยการทั้งสองโรงเรียนไม่บกพร่องในเรื่องนี้ เกี่ยวกับบุคลากรที่มีความสามารถด้านดนตรีพื้นเมืองปรากฏว่า โรงเรียนร่องคำและโรงเรียนกุศลวิทย์วิทยาคมมี

อาจารย์สังกัดหมวดวิชาดนตรีที่มีความถนัดด้านดนตรีสากลทั้งนั้นส่วนดนตรีพื้นเมืองถ้าจะส่งเสริมฟื้นฟู ต้องพึ่งพาภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังกล่าวไว้ในตอนต้น

3.3.1.2 ความสนใจเด็กและเอาใจใส่การเรียนการสอน

พบว่ากลุ่มผู้ปกครองของนักเรียนทั้งโรงเรียนกุศลดิ้งวิทยาคมและโรงเรียนร่องคำ มองการปฏิบัติหน้าที่ของครูต่อนักเรียนไม่บกพร่อง (บันทึกวงเสวนาในภาคผนวก ก) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเรียนการสอนของกลุ่มภูมิปัญญาที่ได้รับการเชิญชวนมาฝึกดนตรีโปงลางให้กับบุตรหลาน ยังความภาคภูมิใจในกลุ่มผู้ปกครองอย่างถ้วนหน้า

3.3.1.3 ความสามัคคีของคณะครู-อาจารย์

จากที่ศึกษาสังเกต พบว่าบุคลากรทั้งโรงเรียนกุศลดิ้งวิทยาคมและโรงเรียนร่องคำมีความสามัคคีกลมเกลียว (จากพฤติกรรมความร่วมมือกิจกรรมของโรงเรียนและชุมชน) และสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ สร้างความปรองดองดีแก่ชุมชน

3.3.2 ปัจจัยเกี่ยวกับวิธีการและกระบวนการปฏิบัติงานของโรงเรียน

พบว่าโรงเรียนทั้งสองได้ประสานงานขอความร่วมมือจากภูมิปัญญา อธิบายถึงจุดประสงค์ของโครงการต่าง ๆ เกี่ยวกับการตั้งวงดนตรีโปงลางทำให้ภูมิปัญญาทราบความต้องการของโรงเรียน และให้การสนับสนุนหลาย ๆ ด้าน ด้วยความเต็มใจ

3.3.3 ปัจจัยเกี่ยวกับผลปฏิบัติงานของโรงเรียน

พบว่าผลการปฏิบัติงานของโรงเรียนแห่งนี้นั้นได้รับการยอมรับในผลการปฏิบัติงานของโรงเรียน ได้รับรางวัลเกียรติยศในระดับต่าง ๆ แทบทุกปีการศึกษา ในด้านโปงลางก็เช่นเดียวกัน เช่นโรงเรียนกุศลดิ้งวิทยาคม ได้รับรางวัลชนะเลิศการประกวดดนตรีโปงลางระดับประถมศึกษาของอำเภอร่องคำ ทำให้ชุมชนภาคภูมิใจในผลงาน

ตอนที่ 4 ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อบทบาทของโรงเรียนในการผลิต การเล่น การบริโภค และการสืบทอดการเล่นดนตรีโปงลาง

อุปสรรคที่ทำให้โรงเรียนทั้งสองโรงเรียน ไม่สามารถผลักดันให้เกิดขบวนการดังกล่าว นพออกมาได้ 3 ปัจจัย

4.1 ปัจจัยเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม

ในส่วนปัจจัยเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมที่เป็นอุปสรรคต่อกระบวนการสืบทอดการเล่นดนตรีโปงลางนั้นจำแนกเป็น ด้านเศรษฐกิจ การเมืองการปกครองสังคม และด้านสื่อเทคโนโลยียุคโลกาภิวัตน์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.1.1 ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ

สภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจ ทำให้การจัดสรรงบประมาณสนับสนุนโครงการ น้อยลงทั้งภาครัฐและเอกชน จากการสนทนากับอาจารย์ผู้ควบคุมวงดนตรี “ ดอกกระถินพิน

ทอง “ ได้รับความว่าปัจจัยเหตุที่ต้องยุบวงนั้น เนื่องจากงบประมาณที่ได้รับไม่พอจะนำไปซื้อดนตรีชิ้นใหม่ มาทดแทนชิ้นเก่าที่ชำรุด คุณภาพต่ำลง ทำไม่ได้เพราะราคาแพง ค่าเงินบาทก็ลด และถ้านำไปซื้อใหม่ก็ คงไม่มีงบประมาณที่จะจ่ายเป็นค่าสอนให้แก่ภูมิปัญญาจึงตัดสินใจพักวง และนำงบประมาณนั้นมาใช้ ในโครงการเศรษฐกิจพอเพียงอื่น ๆ เช่น โครงการฝึกสอนให้เด็กนักเรียนเพาะเห็ดฟางและปลูกผัก เพราะใช้วัสดุที่หาง่ายและเด็กทุกคนสามารถทำได้ที่บ้านแทน นอกจากนี้ยอดการบริจาคเงินของผู้ปกครอง ในกิจกรรมที่โรงเรียนจัดขึ้นมียอดลดลงมากเมื่อเปรียบเทียบกับช่วงที่เศรษฐกิจดี สิ่งนี้จึงเป็น อุปสรรคในความต่อเนื่องของกระบวนการสืบทอดดนตรีโปงลางของโรงเรียนทั้งสอง

4.1.2 ปัจจัยด้านการเมืองการปกครอง

โครงสร้างทางการเมืองการปกครองที่เปลี่ยนแปลงไปตามกฎหมายใหม่ ทำให้ เขตพื้นที่เป้าหมายถูกยกฐานะขึ้นเป็นเทศบาล เกิดนักการเมืองท้องถิ่นหลายกลุ่มขึ้น สร้างความแตก แยกในชุมชนเพราะแต่ละกลุ่มพยายาม หาฐานอำนาจและฐานคะแนนให้กับตนเอง ทำให้ชุมชนขาด ความร่วมมือกันในการทำงาน ทำให้โรงเรียนต้องเลือกรับความร่วมมือจากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ทั้งๆที่โรง เรียนเป็นกลาง อีกประการหนึ่งผู้บริหารบางคนที่ย้ายมาดำรงตำแหน่งบริหารเปลี่ยนไปเปลี่ยนมาด้วย บารมีของนักการเมือง ทำให้นโยบายเกี่ยวกับการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมไม่มีความต่อเนื่อง

4.1.3 อิทธิพลด้านเทคโนโลยีต่อค่านิยมและวัฒนธรรมของชุมชน

จากการสนทนากลุ่ม (Focus group) นั้นมีความเห็นร่วมกันว่า รายการโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ต่างมีรายงานนำเสนอข่าวสารหรือการแสดง ที่เน้นไปตามกระแสวัฒนธรรมทาง ตะวันตก รายการดนตรีต่าง ๆ เครื่องดนตรีมักเป็นของประเทศตะวันตกเป็นส่วนใหญ่จึงทำให้ค่านิยมใน ดนตรีพื้นเมือง (พิณ แคน ซอ โหวด ฯลฯ) ลดลงเห็นว่าเป็นสิ่งล้าสมัย ไม่เหมาะที่จะฝึกเล่นหรือแสดงใน หมู่เพื่อน จึงเป็นสาเหตุปัจจัยอุปสรรคต่อการสืบทอดดนตรีพื้นเมืองที่มีมาตั้งแต่บรรพบุรุษอีกปัจจัยหนึ่ง

4.2. ปัจจัยเกี่ยวกับชุมชน

ความขัดสนของคนในชุมชน เมื่อประเทศเกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจ มีผลกระทบ ไปทั่วทุกชุมชน พื้นที่เป้าหมายแห่งนี้ก็เช่นกัน พ่อแม่ผู้ปกครอง ทุกคนต่างเคร่งเครียดถ้วนหน้า ในเรื่อง การประกอบอาชีพต่าง ๆ บางคนไม่มีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่โรงเรียนและชุมชนจัดขึ้น ไม่ได้รับ ชมการแสดงผ่านคลาเย ทำให้ขาดสุนทรีย์ในชีวิต เพราะกังวลกับภาวะเศรษฐกิจของครอบครัว จึงไม่สนใจโครงการต่าง ๆ ของโรงเรียน ซึ่งอาจกระทบต่อเจตคติที่ดีต่อดนตรีพื้นบ้านได้

4.3. ปัจจัยเกี่ยวกับโรงเรียน

4.3.1 ปัจจัยด้านบุคลากร

ครูบางคนไม่ยอมให้ชาวบ้านมาสังเกตการสอนหรือก้าวก้าวยการ

ปฏิบัติงานของตนเองด้วยเหตุผลว่าอึดอัดไม่เป็นอิสระ และไม่ชอบฟังข้อเสนอแนะจากผู้ปกครองของเด็กทำให้เกิดข้อระแวงสงสัยในพฤติกรรม ด้วยความห่วงใยในความปลอดภัยของบุตรหลานซึ่งมาฝึกซ้อมดนตรี

4.3.2 ปัจจัยด้านวิธีการ และกระบวนการปฏิบัติงานของโรงเรียน

โรงเรียนจัดการเรียนการสอนยึดหลักสูตรกลางเป็นหลักจึงไม่เอื้อต่อการพัฒนากระบวนการสืบทอดดนตรีโปงลาง ไม่กล้าหาญที่จะพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น การนำเสนอ เนื้อหาและการฝึกปฏิบัติในด้านดนตรีไทย ดนตรีสากล ดนตรีท้องถิ่น จัดคาบเวลาไว้ไม่เหมาะสมกับการฝึกปฏิบัติ ทำให้ไม่เอื้อให้เกิดกระบวนการสืบทอดดนตรีพื้นบ้านได้เลย

4.3.3 ปัจจัยเกี่ยวกับผลการปฏิบัติงานของโรงเรียน

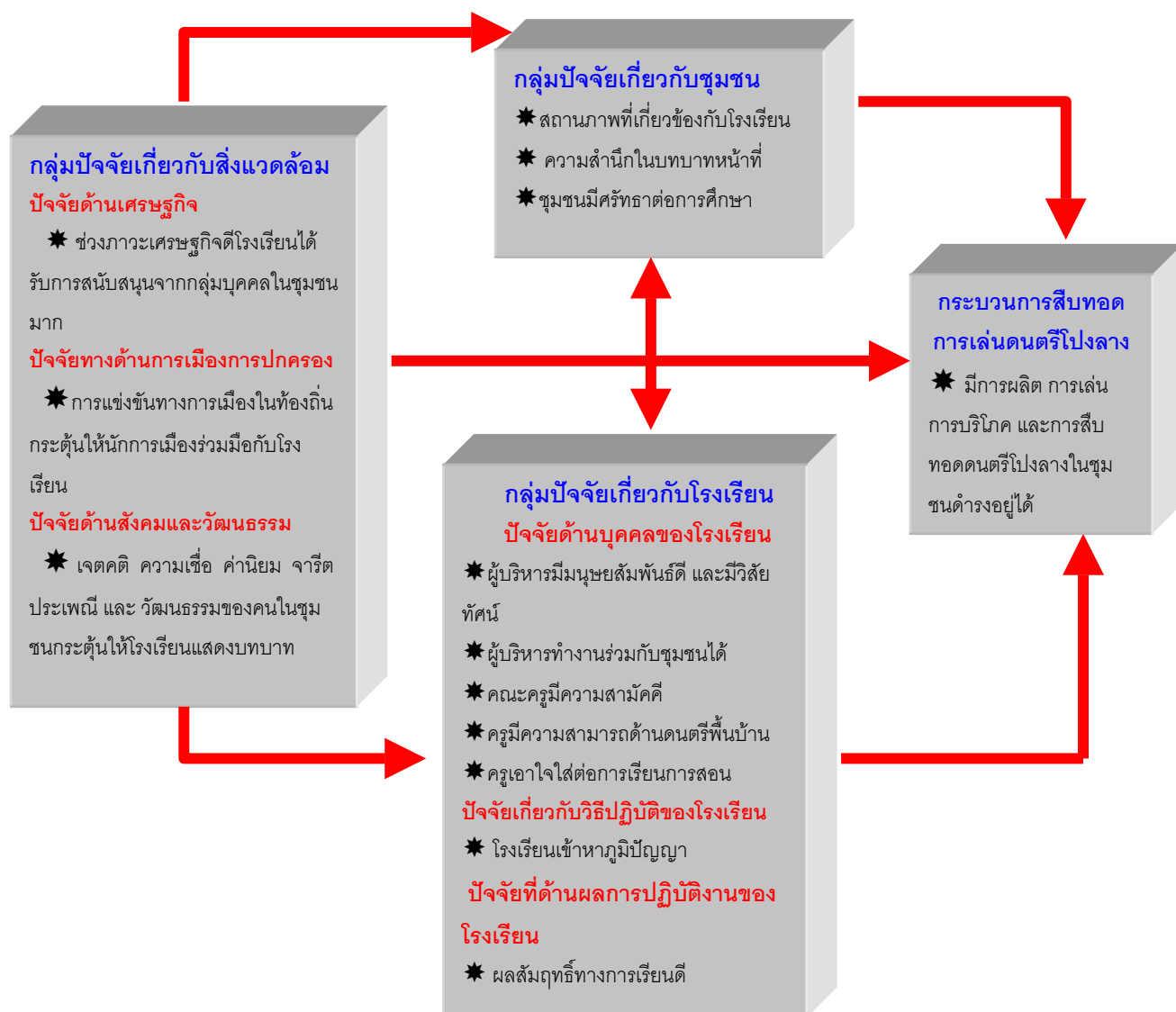
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ และกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ มีแนวโน้มลดลงจากการศึกษาพบว่า ในขณะที่โรงเรียนมีชื่อเสียงเรื่องดนตรี กีฬา ฯลฯ ครูมีเกียรติบัตรและโลรางวัลมากมายเช่นในโรงเรียนกุศลวิทย์วิทยาเขต ขณะที่ภาคภูมิใจอยู่นั้น ผลสัมฤทธิ์รายวิชาคณิตศาสตร์ และกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ของนักเรียนชั้น ป. 6 ลดลงติดต่อกันหลายปีการศึกษา คณะครูและผู้บริหารปรับเปลี่ยนกลยุทธ์หันมาให้ความสนใจในปัญหานี้มากขึ้น จึงลดความสำคัญของกิจกรรมด้านดนตรีโปงลางลงไป

ตอนที่ 5 สรุปภาพรวมปัจจัยส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อกระบวนการสืบทอดดนตรีโปงลาง

ผลการวิเคราะห์สามารถสรุปเป็นภาพรวมได้เป็น 2 ส่วน คือ ภาพรวมปัจจัยที่ส่งเสริมต่อกระบวนการสืบทอดการเล่นดนตรีโปงลางส่วนหนึ่งและอีกส่วนหนึ่งคือปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อกระบวนการสืบทอดดนตรีโปงลางดังตารางสรุปโดยลำดับต่อไปนี้

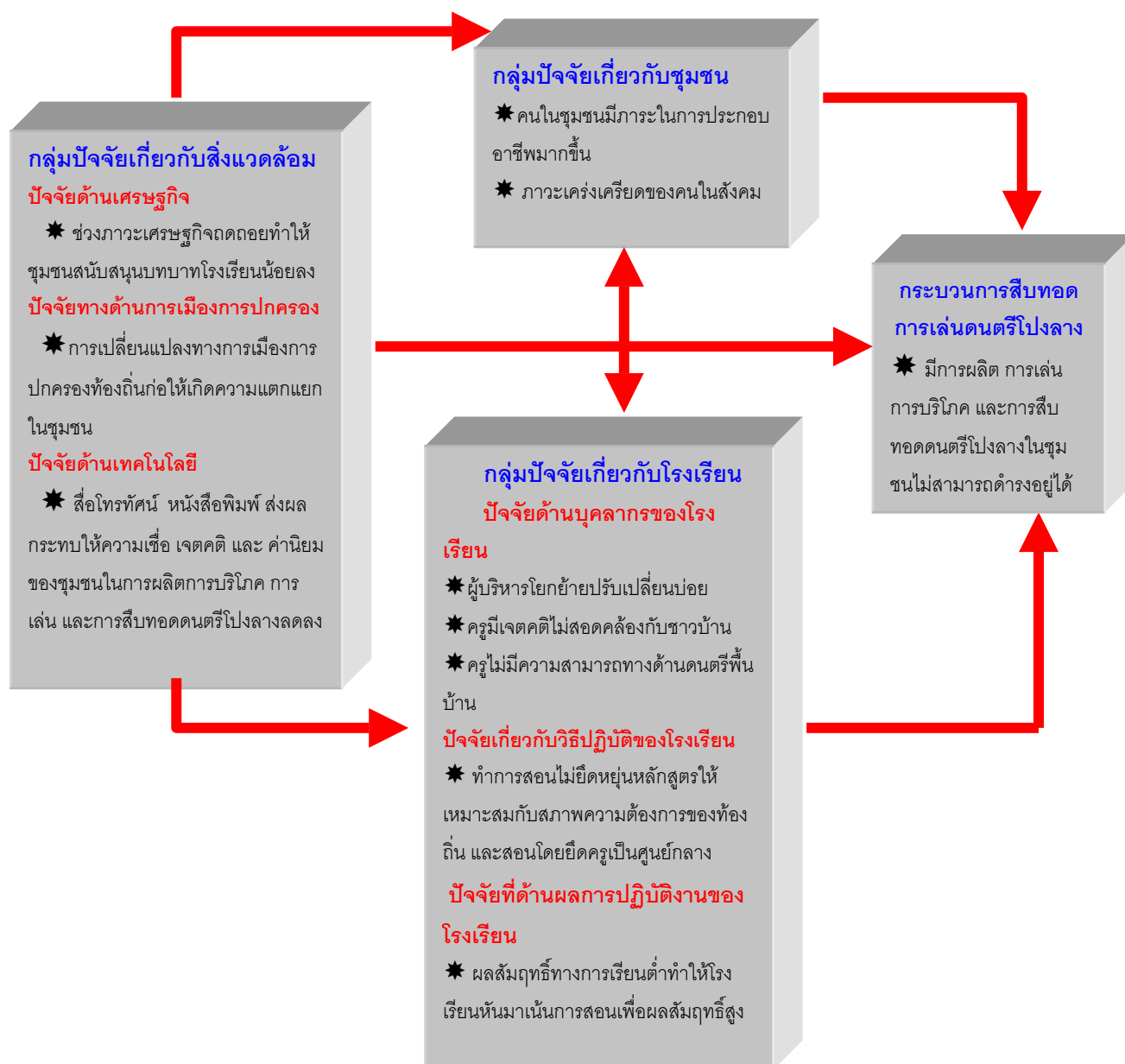

แผนภาพที่ 1 ภาพรวมของปัจจัยที่ส่งเสริมบทบาทโรงเรียนต่อกระบวนการสืบทอดการเล่นดนตรีโปงลาง

แผนภาพที่ 2 ภาพรวมของปัจจัยเป็นอุปสรรคต่อบทบาทของโรงเรียนในกระบวนการสืบทอดการเล่นดนตรีโปงลาง

ตอนที่ 6 ปัญหาและความต้องการในการพัฒนา

ในตอนนี้จะนำเสนอปัญหาและความต้องการของชุมชนในการพัฒนาจากผลการจัดเวทีชาวบ้านเมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม 2543 ดังในภาคผนวก หลักฐานที่บันทึกไว้ในภาคผนวก ก.โดยจะกล่าวถึงปัญหาของชุมชนเป็นดังนี้

6.1 โรงเรียนกุดลิงวิทยาคมและโรงเรียนร่องคำแม้มีบุคลากรที่มีความสามารถสูงด้านการประสานงานเป็นจำนวนมาก เช่น ครูอาจารย์ที่ทุ่มเทเอาใจใส่ต่อกิจกรรมของโรงเรียนทุกประเภท

และมีกลุ่มภูมิปัญญาอินดีให้ความร่วมมือช่วยเหลือ นอกจากนี้โรงเรียนยังสามารถเลือกบุคคลที่มีบุคลิกภาพเหมาะสมจากจำนวนนักเรียนนับพันมาเล่นในวงดนตรีโปงลางได้ แต่งบประมาณค่าใช้จ่ายในด้านการส่งเสริม ให้กำลังใจ บำรุงขวัญบุคคลเหล่านี้ในการเล่นดนตรีพื้นบ้าน (โปงลาง) มีไม่เพียงพอที่จะพัฒนาให้มีศักยภาพเป็นที่ประทับใจของคนในชุมชนได้ เช่น วัสดุอุปกรณ์ เครื่องดนตรี เครื่องแต่งกาย และครุภัณฑ์ที่เอื้ออำนวยต่อการแสดง เสื่อมคุณภาพไปแล้วจะอาศัยเงินทุกจากชุมชน องค์กร ตลอดจนหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนก็ประสบภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจเช่นเดียวกัน

6.2 ผู้แสดงดนตรีโปงลางโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มนักฟ้อนรำประกอบการเล่นโปงลางหัวหน้าวงไม่สามารถเลือกเฟ้นนักฟ้อนรำที่มีคุณสมบัติงาม สง่าทั้งหน้าตาและเรือนร่าง มีพลังเป็นที่ดึงดูดใจของผู้ชมได้ทั้งหมด จึงทำให้ผลงานการแสดงไม่มีศักยภาพเพียงพอ ที่จะให้ผู้บริโภค (ผู้ชม) เกิดกระบวนการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพที่งามสง่าแบบไทย ๆ

6.3 ค่านิยมของเด็กและเยาวชน นักเรียน นักศึกษา มีแนวโน้มจะถูกกลืนไปกับกระแสวัฒนธรรมจากภายนอก ไม่ตระหนักและเห็นคุณค่าว่าเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต

6.4 ค่านิยมของผู้ปกครองบางส่วนยังมองอาชีพการแสดงดนตรีพื้นเมือง(โปงลาง) เป็นอาชีพไร้ศักดิ์ศรี (เดินกินรำกิน) เพราะส่งลูกหลานมาเรียนแล้วก็ปรารถนาอยากให้นั่งโต๊ะทำงานมีเงินเดือน

6.5 วงดนตรีโปงลางยังไม่สามารถจะยึดเป็นอาชีพหลักในเชิงธุรกิจได้

6.6 รูปแบบเนื้อหาการแสดงยังไม่พัฒนาให้เป็นที่น่าสนใจเทียบทันการแสดงประเภทอื่น ๆ เพราะส่วนใหญ่วงดนตรีโปงลางเกิดจากสถาบันการศึกษา การพัฒนาการแสดงจึงเป็นภารกิจเสริมงานประจำของหัวหน้าวง หากทำงานหลักบกพร่องก็จะทำให้มีผลต่อการพิจารณาความดีความชอบ

6.7 การสนับสนุนของผู้บริหารโรงเรียนและผู้บริหารระดับสูง ไม่เป็นไปอย่างต่อเนื่อง ทำให้วงดนตรีโปงลางของทั้งสองโรงเรียนมีบทบาทชะงักงัน

6.8 โรงเรียนยังไม่พร้อมที่จะพัฒนาหลักสูตร สนองความต้องการ ของท้องถิ่น ชุมชนและประเทศชาติ

6.9 สถาบันการศึกษาทุกระดับไม่ได้ถือว่าภารกิจด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมมีสาระสำคัญเท่ากับการส่งเสริมด้านวิชาการซึ่งเน้นการคัดเลือกคนเก่งสอบแข่งขันเข้าเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้น

6.10 การสืบทอดยังไม่อยู่ในวงกว้าง ซึ่งจะมีอยู่เฉพาะในกลุ่มของภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดให้กับทายาทหรือลูกหลานและผู้สนใจส่วนในสถาบันการศึกษาจะเกิดขึ้นต่อเมื่อมีบุคลากรพร้อมเท่านั้น

แนวทางพัฒนาการสืบทอดดนตรีโปงลาง

ผู้วิจัยและคณะได้มีการประชุมวิเคราะห์ข้อมูลและได้ร่วมสังเคราะห์ประเด็นในการพัฒนาแนวทางให้โรงเรียนแสดงบทบาทผลักดันให้เกิดกระบวนการผลิต เล่น บริโภคและสืบทอดดนตรีโปงลางดังนี้

1. รัฐบาล องค์การ ภาครัฐและเอกชนควรจะสนับสนุนงบประมาณด้านทะนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมอย่างเพียงพอ เป็นค่าวัสดุ ครุภัณฑ์ ค่าตอบแทนและค่าใช้สอยให้โรงเรียนได้แสดงบทบาทผลักดันให้เกิดกระบวนการผลิต เล่น บริโภคและสืบทอดโปงลางอย่างพอเพียงและถือเป็นภารกิจหลักส่วนหนึ่งของการปฏิรูปการศึกษาในด้านเป็นคนดี ศรีสังคม (จากเป้าหมายเก่ง ดี มีสุข)
2. โรงเรียนควรมีกิจกรรมย่อย รณรงค์ส่งเสริมให้นักเรียนในโรงเรียนที่มีคุณสมบัติงามสง่าและมีแนวทางด้านการเล่นดนตรีพื้นบ้านให้เบี่ยงเบนความสนใจจากกระแสวัฒนธรรมภายนอกมาสู่ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน
3. ควรจัดสรรงบประมาณจัดตั้งศูนย์สารสนเทศ เกี่ยวกับของดีอีสาน โดยจัดสรรปันส่วนเป็นมุมต่าง ๆ เช่น มุมดนตรี มุมงานถักทอ มุมวรรณกรรมท้องถิ่น มุมฉายภาพ ฯลฯ พร้อมทั้งมีห้องปฏิบัติการสำหรับให้ประชาชนได้ฝึกฝนตามความถนัดและความสนใจเพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับประชาชน
4. โรงเรียนควรมีโครงการพัฒนาหลักสูตรโดยปรับเนื้อหาสาระให้มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตพื้นบ้านเป็นสาระสำคัญและพัฒนาการเรียนการสอนแบบโครงงาน
5. สถาบันอุดมศึกษาทุกแห่งควรมีหลักสูตรระดับอนุปริญญา หรือหลักสูตรปริญญาตรี ในสาขาวิชาดนตรีพื้นบ้านรองรับนักเรียนที่มีความรู้ความสามารถในด้านการเล่นดนตรีพื้นบ้าน เป็นการเปิดทางไปสู่การพัฒนาบุคลากรขององค์กรภาครัฐ
6. สถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาควรมีโครงการสนับสนุนภูมิปัญญาที่บทบาทสำคัญต่อชุมชนด้านดนตรีพื้นบ้านในการสร้างผลงานให้ถึงเกณฑ์รับปริญญาเกียรตินิยม
7. หน่วยงานระดับภาค ระดับเขต ระดับจังหวัดควรหาทางประสานกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จัดงานมรดกอีสาน 3 ปี หรือ 5 ปี ต่อ 1 ครั้ง

โครงการที่จะดำเนินการในระยะที่ 2

1. โครงการส่งเสริมทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมด้านดนตรีพื้นบ้าน
2. โครงการ “เพชรน้ำหนึ่งของโรงเรียน.”

3. โครงการประกวดความสามารถด้านดนตรี พิณ แคน ซอ โหวด โปงลาง และการแสดงอื่น ๆ เช่น ร้องเพลง ร้องหมอลำ และความสามารถด้านการแสดงพื้นบ้านต่าง ๆ มีโล่รางวัล ยกย่อง ให้กำลังใจ

4. โครงการออกเสียงตามสาย โดยมอบหมายให้นักเรียนที่เรียนวิชาภาษาไทยศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับมรดกอีสานด้านต่าง ๆ เป็นประจำทุกสัปดาห์

5. โครงการจัดนิทรรศการวิถีชีวิต

6. โครงการฝึกทักษะด้านดนตรี พื้นบ้าน

7. โครงการส่งเสริมการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ในการจัดการแสดงดนตรีพื้นบ้าน

8. โครงการจัดนิทรรศการแสดงผลงานด้านดนตรีของนักเรียนประจำปี

9. โครงการจัดตั้งวงดนตรีโปงลางในโรงเรียน

10. ควรจัดอบรมสัมมนาเชิงปฏิบัติการสอนแบบโครงการในวิชาดนตรีพื้นเมือง

11.โครงการสร้างหลักสูตรรอนุปริญญาสาขาดนตรีและการแสดงท้องถิ่นในสถาบันอุดมศึกษา

12. โครงการอบรมทักษะทางดนตรีระยะสั้น

13.โครงการพัฒนาศักยภาพการแสดงประกอบการเล่นดนตรีวงโปงลาง

14. โครงการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระดับตำบล อำเภอ จังหวัด ภาคและระดับประเทศ

บรรณานุกรม

- กิตติโชค ห้อยยี่เก. การมีส่วนร่วมของประชาชนในโรงเรียนมัธยมศึกษาเพื่อพัฒนาชนบท : กรณีศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนถิ่นโอภาสวิทยา. วิทยานิพนธ์ ค.ม. กรุงเทพฯ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2527.
- ทรงเดช แสงนิล. โปงลางจังหวัดกาฬสินธุ์. ปรินญาณินพนธ์ ศศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม ศ, 2536.
- เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์. “กาฬสินธุ์ดินดำน้ำชุ่ม”. ในมติชนสุดสัปดาห์.(584): 1 พฤศจิกายน 2534.
- ปัญญา แสงสุนานนท์ “ลายแคนที่ไม่เคยเหือดหายของอีสาน”. ใน เจ็ดร้อยปีลายสือไทย 94-99. บุรีรัมย์: วิทยาลัยครูบุรีรัมย์ . 2526.
- ประเวศ วะสี “ทางรอดจากหายนะ”, มติชน 24 กุมภาพันธ์ 2541. หน้า 6.
- ปราการ แสงอุบล . “โปงลาง” : อมตะมรดกแผ่นดินที่ราบสูง. ใน เนชั่น.2(58) : กรกฎาคม 2536.
- พรชัย ศรีสารคาม. ผู้ช่วยศาสตราจารย์. “สัมภาษณ์” 10 กันยายน 2542
- มหาสารคาม. มหาวิทยาลัย .การประชุมสัมมนาดนตรีนานาชาติ ครั้งที่ 3 .มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม 11-17 ธันวาคม 2539.
- โรงเรียนกุดลิงวิทยาคม : ธรรมนูญโรงเรียนฉบับที่ 1 ปีการศึกษา 2543-2545. เอกสารโรงเรียน.
- โรงเรียนร่องคำ : ธรรมนูญโรงเรียนฉบับที่ 1 ปีการศึกษา 2543 – 2545. บริการงานหมายเลข 1. ศึกษาธิการ . กระทรวง .ศิลปินแห่งชาติ พ.ศ. 2529 .กรุงเทพฯ : พรินติงกรุ๊ป จำกัด.2529.
- ศึกษาธิการ กระทรวง . หลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) . กรุงเทพฯ “การศาสนาการพิมพ์” 20 พฤษภาคม 2533 .
- ศึกษาธิการ กระทรวง . หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นพุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) . กรุงเทพฯ “การศาสนาการพิมพ์” 20 มีนาคม 2535.
- ศึกษาธิการ กระทรวง . หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลายพุทธศักราช 2524 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) . กรุงเทพฯ “การศาสนาการพิมพ์” 8 มกราคม 2534.
- สามัญศึกษา.กรม. “การศึกษาการให้บริการชุมชนของโรงเรียนมัธยมศึกษา” สังกัดกรมสามัญศึกษา วารสารการวิจัยการศึกษา .12(3): 70-84 : กรกฎาคม 2525.
- อะคิน รพีพัฒน์และคณะ.การวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อการพัฒนา.ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.ด้านสุขภาพการพิมพ์.2527.
- อุทัย ดุลยเกษม และอรดี งามวิทยางค์ . ระบบการศึกษากับชุมชน : กรอบความคิดและข้อเสนอเพื่อการวิจัย.สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย พ.ศ. 2540.

ภาคผนวก ก

บันทึกการเสวนาชาวบ้าน เรื่อง บทบาทของโรงเรียนในฐานะปัจจัยผลักดันหลักให้เกิด
กระบวนการสืบทอดการเล่นดนตรีโปงลางในชุมชน

ภาคผนวก ก

บันทึกการเสวนาเวทีชาวบ้าน

ตามโครงการวิจัย เรื่อง บทบาทของโรงเรียนในฐานะปัจจัยผลักดันหลักให้เกิดกระบวนการ
 การสืบทอดการเล่นดนตรี โปงลางในชุมชน

จัดขึ้น ณ หอประชุมโรงเรียนชุมชนกุศลิ่งวิทยาคม ตำบลร่องคำ อำเภอร่องคำ จังหวัดกาฬสินธุ์
 วันที่ 8 พฤษภาคม 2543 ระหว่างเวลา 9.00 น. - 16.00 น.

รายชื่อผู้เข้าร่วมเสวนา

ผู้เข้าร่วมเสวนา			
ที่	ชื่อ – สกุล	ตำแหน่ง	หมายเหตุ
1	นางอัมพร ทองจรัส	อาจารย์2 ระดับ7	ร.ร.กุศลิ่งวิทยาคม
2	นางชวนพิศ รัตนพันธ์	อาจารย์2 ระดับ 7	ร.ร.กุศลิ่งวิทยาคม
3	นางทองเลื่อน ทิพพูล	อาจารย์2 ระดับ7	ร.ร.กุศลิ่งวิทยาคม
4	นางนันทิยา สวงนตระกูล	อาจารย์2 ระดับ6	ร.ร.ร่องคำ
5	นายสมบัติ ฤทธิเดช	อาจารย์2 ระดับ7	ผู้ช่วยวิจัย
6	นางสาวรัตนภรณ์ หารพรม	นักศึกษาผู้ช่วยวิจัย	ร.ภ.มหาสารคาม
7	นางสาวสุริพร ศิลาสไธ	นักศึกษาผู้ช่วยวิจัย	ร.ภ.มหาสารคาม
8	นายสถิตย์ สังคมคาม	อาจารย์2 ระดับ 7	สปอ.ร่องคำ
9	นายเฉลียว เปานาเรียง	ผู้ช่วยผู้อำนวยการ	ร.ร.กุศลิ่งวิทยาคม
10	นายทองแดง กมลตรี	อาจารย์ 2 ระดับ 7	ร.ร.กุศลิ่งวิทยาคม
11	นายสุริยา ศิริกิจ	ผู้ช่วยผู้อำนวยการ	ร.ร.กุศลิ่งวิทยาคม
12	นางจันทร์หอม ศิริกิจ	อาจารย์ 2 ระดับ 7	ร.ร.กุศลิ่งวิทยาคม
13	นางสาวปิยะนันท์ ศิริกิจ	นักศึกษาผู้ช่วยวิจัย	ร.ภ. มหาสารคาม
14	นายธนพล กมลหัตถ์	นักศึกษาผู้ช่วยวิจัย	ร.ภ.มหาสารคาม
15	นายอุดล สืบสิงห์	ผู้ฝึกสอนโปงลาง	อ.ร่องคำ
16	นายบุญถม กุดแถลง	ผู้อำนวยการ	ร.ร.กุศลิ่งวิทยาคม
17	นายวรรัตน์ กระจุกชัย	ผู้ช่วยผู้อำนวยการ	ร.ร.ร่องคำ
18	นายสมพงษ์ เปานาเรียง	ผู้ช่วยผู้อำนวยการ	ร.ร.กุศลิ่งวิทยาคม

ผู้เข้าร่วมเสวนา			
ที่	ชื่อ – สกุล	ตำแหน่ง	หมายเหตุ
19	นางคุณิ ศรีแสงรงค์	เทศมนตรี	ตำบลร้องคำ
20	นายบัณฑิต เยาวไสย	อาจารย์ 2 ระดับ 7	ร.ร.กุดลิงวิทยาคม
21	นายพรหมา กมลตรี	ภูมิปัญญา	อ.ร้องคำ
22	นายนคร เยาวพันธ์	ภูมิปัญญา	อ.ร้องคำ
23	นายสมถวิล ปาฐกา	อาจารย์ 2 ระดับ 6	ร.ร.กุดลิงวิทยาคม
24	นายปิยาพร รมรัตน์	สมาชิกสภาเทศบาล	อ.ร้องคำ
25	นายสุรพล เทียนสุวรรณ	นายอำเภอร้องคำ	ที่ว่าการอ.ร้องคำ
26	นายจำปา คำสุวรรณ	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 1	บ้านกุดลิง
27	นายระลึก ศรีหาคา	อาจารย์ 2 ระดับ 7	ร.ร.กุดลิงวิทยาคม
28	นายประยงค์ คำศรีนวน	สมาชิกสภาเทศบาล	เทศบาล ต.ร้องคำ
29	นายเซ่ง แต่งประกอบ	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 2	หมู่ 2 ต.ร้องคำ
30	นายสถิต โพธิ์กุดสัย	ทำและเล่นโปงลาง	หัวหน้าวงโปงลาง
31	นายคำ เยาวพันธ์	ภูมิปัญญา	
32	นายสังคม บัวคำโคตร	ภูมิปัญญา	
33	นายสวัสดิ์ เยาวพันธ์	ภูมิปัญญา	
34	นายเรืองยศ ศรีประทุม	ภูมิปัญญา	
35	นายเสถียร แต่งประกอบ	เทศมนตรี	
36	นายเหรียญ นากูมา	ภูมิปัญญา	
37	นายสนิท เยาวเรศ	ภูมิปัญญา	
38	นายทรงศักดิ์ จันทอด	ภูมิปัญญา	
39	นายวีระชัย จรบุญย์	ภูมิปัญญา	
40	นายธีรวัฒน์ กมลช่วง	ภูมิปัญญา	
41	นายธีรพันธ์ เยาวสัย	นักเรียน	ร.ร.ร้องคำ
42	เด็กชายศรายุทธ สายโรจน์	นักเรียน	ว.นาฏศิลป์กาฬสินธุ์
43	นายสถิต ราชักดี	อาจารย์ 2 ระดับ 7	ร.ร.กุดลิงวิทยาคม
44	นายไพฑูรย์ จันทะสีลา	อาจารย์ 2 ระดับ 7	ร.ร. กุดลิงวิทยาคม
45	นางสาวบุษบา ฉายากักดี	นักศึกษา	ร.ภ. มหาสารคาม
46	นางสุมาลี ศรีชัยวงศ์	อาจารย์ 2 ระดับ 7	ร.ร.กุดลิงวิทยาคม

ผู้เข้าร่วมเสวนา			
ที่	ชื่อ – สกุล	ตำแหน่ง	สถานที่ทำงาน
47	นางอนงค์ ทิวะสิงห์	อาจารย์ 2 ระดับ 7	ร.ร. กุดลิงวิทยาคม
48	นางมะลิ ไถวสินธุ์	อาจารย์ 2 ระดับ 7	ร.ร. กุดลิงวิทยาคม
49	นายบุญโฮม จิตต์เพียร	หัวหน้าการประถมศึกษา	สพอ. ร่องคำ
50	นายประมวล สัตย์นาโค	ศึกษานิเทศก์	สพอ. ร่องคำ
51	นายอำพล กมลแสน	นักการภารโรง	ร.ร. กุดลิงวิทยาคม
52	นายบุญมี คัมศรีไวย	ประธานสภาวัฒนธรรม	อ. ร่องคำ
53	นายบุญทิพย์ ระดาเสริฐ	นักการภารโรง	ร.ร. กุดลิงวิทยาคม
54	นายอำนาจ จันทร์โสภณ	ศึกษานิเทศก์อำเภอร่องคำ	อ. ร่องคำ
55	ศส.พีรพงษ์ พลเวียงธรรม	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ 8	หัวหน้าโครงการวิจัย
56	อ.สุรวาท ทองบุ	อาจารย์ 2 ระดับ 7	ที่ปรึกษาโครงการวิจัย
57	ศส.นิรุต ถึงนาค	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ 8	ผู้ช่วยวิจัย
58	อ.กนกวรรณ ศรีวาปี	อาจารย์ 2 ระดับ 7	ผู้ช่วยวิจัย
59	อ.สุรกันต์ จักรหาร	อาจารย์ 2 ระดับ 7	ผู้ช่วยวิจัย

ทัศนะของนายสุรพล เทียนสุวรรณ นายอำเภอร่องคำ ในฐานะประธานในพิธีเปิดการเสวนา “โปงลางเป็นดนตรีที่มีความไพเราะ มีท่วงทำนอง จังหวะและลีลาการเล่นชวนให้สนุกสนาน เป็นดนตรีที่มีเอกลักษณ์บ่งบอกว่าเป็นมรดกของคนอีสาน เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ มีลักษณะพิเศษคือ เป็นการเล่นผสมผสานเครื่องดนตรีหลายอย่างของอีสาน ได้แก่ พิณ แคน โปงลาง โหวด ซอ พิณเบส และกั๊บแก๊บ นอกจากนี้มีการฟ้อนติดไฟ เป็นสีสันด้วย มีการฟ้อนรำตามแบบเฉพาะของคนอีสาน ซึ่งมีการแต่งกายด้วยชุดพื้นเมืองสวยงาม ให้ทั้งความรู้และความบันเทิงไปในขณะเดียวกัน ได้ทราบว่าวงโปงลางมีต้นกำเนิดจากจังหวัดกาฬสินธุ์ และมีการเล่นสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบันซึ่งนับวันที่เยาวชนจะให้ความสนใจน้อยลง ได้ทราบว่าจะมีการเสวนาเวทีชาวบ้านและภูมิปัญญาเพื่อศึกษาหาวิธีที่จะธำรงรักษาและสืบทอดให้คงอยู่ต่อไป ก็รู้สึกยินดีเป็นอย่างยิ่งขอให้การเสวนาเป็นไปตามวัตถุประสงค์ทุกประการ”

ผู้ช่วยศาสตราจารย์พีรพงษ์ พลเวียงธรรม หัวหน้าโครงการวิจัยฯ แนะนำคณะนักวิจัยจากสถาบันราชภัฏมหาสารคามต่อสมาชิกที่เข้าร่วมเสวนา ซึ่งประกอบด้วย

1. อาจารย์สมบัติ ฤทธิเดช
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์นิรุต ถึงนาค

3. อาจารย์สุรกานต์ จักรหาร

4. อาจารย์กนกวรรณ ศรีวาปี

นอกจากนี้ยังแนะนำอาจารย์ที่ปรึกษางานวิจัยมาร่วมเสวนาครั้งนี้ด้วย คือ อาจารย์สุรวาท ทองบุ และแนะนำผู้ช่วยวิจัยซึ่งเป็นนักศึกษาของสถาบันราชภัฏมหาสารคามตามลำดับ หลังจากนั้นก็กล่าวแนะนำเปิดตัวโครงการวิจัย สรุปเป็นกลอนสุภาพ ดังนี้

ความสำคัญของดนตรีวงโปงลาง

สืบทางวัฒนธรรมพื้นฐาน

ที่สะท้อนภูมิปัญญาบรรพกาล

หลายด้าน หลายช่วงอายุคน

เหตุกระแสวัฒนธรรม จากภายนอก

มาชวนชอก แทรกทับให้สับสน

วงโปงลาง ห่างเหิน จากเยาวชน

ด้วยเหตุผล กลใด สงสัยนัก?

บังเกิดโจทย์ สำคัญ จากปัญหา

จะศึกษา เหตุผล กิดค้นหลัก

คงต้องมี วิธีการ ช่วยฟุ่มฟัก

ให้โปงลาง สุดที่รัก อยู่ดำรง

ด้วยอยากรู้ ความอยู่ได้ หรือหายสูญ

มีเหตุผล ปัจจัยใด ให้พิศวง

เงื่อนไขใด เอื้ออำนวย ช่วยชี้ทาง

ให้คืนคง โปงลาง ไม่จางไป

อยากศึกษา เจตคติ ค่านิยม

ประชาชน ยังชื่นชม อยู่หรือไม่

ตระหนักใน คุณค่า สักเพียงใด

ประเมินใจ ทุกผู้ ให้รู้ความ

เพื่อจัดสร้าง รูปแบบงาม ตามวิถี

ระดมคิด หาวิธี ไม่ผลิผลาม

ให้โรงเรียน ผลักดัน สร้างสรรค์งาม

ทุกเขตคาม เสี่ยงโปงลาง กระหึ่มดัง

ปูฉาหลัก วิจัยนี้ มีสี่ข้อ
ที่มุ่งขอ วิสัชนา กว่าสิ่งหวัง
หนึ่ง ศักยภาพ ภูมิปัญญา มีพลัง
พื้นภูมิหลัง สังคมเห็น เป็นเช่นไร?
สอง โปงลาง เชื่อมโยง การเรียนรู้
ให้ทุกผู้ พัฒนา ชีวิตใหม่
เจตคติ ค่านิยม เป็นอย่างไร
หาคำไข ข้อข้อง ส่องแนวทาง
สาม กระบวนการ การเรียนรู้ และสืบทอด
ภูมิปัญญา ทำตลอด หรือเห็นห่าง
ทำอะไร กับกลุ่มใด ที่ไหนบ้าง
ปัจจัยเสริม ปัจจัยสร้าง มีอะไร
สี่ บทบาทของโรงเรียน จะเพียรหนุน
ไม่ให้อูญ ลื่นโปงลาง มีทางไหน?
มีรูปแบบ วิธีการ สถานใด
เสริมปัจจัย คิดโครงการ ได้งานทำ
ส่วนพื้นที่ เป้าหมาย มุ่งศึกษา
กำหนดห้า หมู่บ้าน ไม่ถลำ
รอบโรงเรียน กุดลิงและร้องคำ
เมืองน้ำดำ กาฬสินธุ์ ถิ่นโปงลาง
กลุ่มเป้าหมายประชากรห้าหมู่บ้าน
ภูมิปัญญา ครูอาจารย์ ไม่เว้นว่าง
ทั้งผู้นำ ผู้บริหาร ประสานทาง
ไม่เห็นห่าง กลุ่มชมรม ทั้งสมภาร
ตัวแปรหนึ่ง หมายใจ ใฝ่ศึกษา
คือค้นหา สภาวะ ภูมิพื้นฐาน
ซึ่งจำแนกแยกได้หลายรายการ
เช่นพื้นฐาน บ้านช่อง คัดลอกชน
จิตสำนึก ศิลป วัฒนธรรม
สภาวะ ผู้นำ ต้องชุดค้น
เพื่อให้รู้ แนวคิด ตลอดจน

วิถีสอน กิจกรรม ตามเทศกาล
ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีได้บ้าง
การสืบทอด การสืบสร้าง หลายสถาน
ให้ได้รู้ ทบทวน กระบวนการ
ปรับปรุงงาน พัฒนา รักษาภูมิ
ตัวแปรสอง กระบวนการของชุมชน
สัมพันธภาพ ของคน ภายในกลุ่ม
การเข้าร่วม กิจกรรม ร่วมชุมชน
เข้าครอบคลุม ร่วมสังเกต ตามเทศกาล
ร่วมโรงเรียน ร่วมหมู่บ้าน ร่วมงานวัด
ร่วมศึกษา ให้แน่ชัด ทุกสถาน
และสังเกต แก้ปัญหา สถานการณ์
ศึกษางาน มุ่งประเด็น เน้นโปงลาง
ศักยภาพ ของโรงเรียน และชุมชน
เหตุปัจจัย สิ่งบันดล มาอย่าง
สรุปหลอม สองตัวแปร ชี้แนะทาง
ระดมสร้าง โครงการ สานพัฒนา
สำนักงาน กองทุน หนุนวิจัย
อนุมัติ งบฯให้ศึกษา
จุดประกาย ให้ราชภัฏ วัฒนา
ค้นคว้าหา ความรู้ใหม่ เพื่อไทยเอย

อาจารย์สมบัติ ฤทธิเดช กล่าวรายงานถึงข้อมูลความรู้ที่นักวิจัยได้ค้นพบจากการสังเกต และมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่พบตั้งแต่แรกเริ่ม มาเพื่อเปิดโอกาสให้เวทีได้รับทราบและทักท้วงใน สิ่งที่ยังไม่ถูกต้อง

นายบุญมี คู่ศรีไวย ประธานสภาวัฒนธรรมตำบลร้องคำ แสดงทัศนคติต่อดนตรีโปงลาง ว่า “ ในสมัยก่อนคือหลังจากที่วิทยาลัยครูมหาสารคาม(สถาบันราชภัฏมหาสารคามปัจจุบัน) ได้จัด งาน “มรดกอีสาน” ร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยปี พ.ศ. 2528 การเล่นดนตรีโปงลางจะ เป็นที่นิยมมาก และได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากประชาชนแต่ในปัจจุบันนี้ความร่วมมือและ ความสนใจลดน้อยลงไป ถ้าจะให้ดีต้องให้มีการเรียนการสอนในโรงเรียนทั้งประถมและมัธยม

ศึกษา อาทิเช่น คนตรีพื้นบ้านเป็นต้นว่า พิณ แคน โหวด โปงลาง ซอ และกลองอีสาน สมควรเป็น
อย่างยิ่งที่จะรักษาไว้ให้คงอยู่สืบไปในรูปแบบของวงดนตรีโปงลาง ”

อาจารย์สุรวาท ทองบุ บรรยายลักษณะชุมชนเข้มแข็งด้านวัฒนธรรมในที่ประชุมและเปิดประเด็น
เสวนา

อาจารย์สุรวาท ทองบุ : ... “ท่านคิดว่าวงดนตรีโปงลางมีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชนเข้มแข็ง
อย่างไร”

นายอำนาจ จันทโรสภณ ศึกษาพิเศษ :“ โปงลางเป็นดนตรีที่มีมาตั้งแต่รุ่นปู่ รุ่น
ทวด โปงลาง เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่สามารถยึดเหนี่ยวน้ำใจของคนในชุมชนให้เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน
สามัคคีกัน เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดกำลังใจในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ในทางสร้างสรรค์ได้เป็นอย่างดี
ดี สังเกตได้ชัดเจนจากที่ตนเองซึ่งเป็นคนอีสาน เมื่อเดินทางไปต่างเขต ต่างภาค หรือแม้กระทั่ง
ต่างประเทศพอได้ยินเสียงเทปมีเสียงพิณ แคนบรรเลง ณ ที่ใด จิตใจก็ขึ้นบาน เติร์เรเข้าหา พุดจา
ทักทาย เกิดความรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน ขอความร่วมมือช่วยเหลือและให้อวยวนได้อย่างสนิทใจ”

นายคำ เยาวพันธ์ ภูมิปัญญา : “ โปงลางเป็นวัฒนธรรมที่มีการสืบทอดกันรุ่นต่อ
รุ่นมานานแล้ว ซึ่งโปงลางเป็นดนตรีที่ให้ความสนุกสนานแก่คนดู ฉะนั้นเมื่อมีโปงลางจึงทำให้
คนรักใคร่สามัคคี กลมเกลียวกัน และยังทำให้ลูกหลานได้รู้จักวิธีการประกอบอาชีพจากการแสดง
ด้วย ทำให้เกิดรายได้ นอกจากนี้ดนตรีโปงลางยังเป็นสื่อในการสืบทอดและเผยแพร่ข่าวสารความ
รู้ต่างๆ แม้ว่าโรงเรียนจะไม่ได้สอน แต่ชาวโปงลางสอนสืบมรดกได้เช่น การเล่นดนตรี การฟ้อน
รำ การแสดงและการร้องรำต่างๆ นอกจากนี้ยังเป็นสัญญาณเรียกชุมนุมเพื่อโอกาสการเผยแพร่
ข่าวสารทางราชการได้เป็นอย่างดี”

นายบุญโฮม จิตต์เพียร หัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอร่องคำ : ... “ ดนตรีภาคอีสานเป็น
สิ่งที่ถือว่าเป็นคนอีสานเหมือนกัน เป็นพวกเดียวกัน ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหน ก็จะช่วยเหลือกัน รักกัน
สิ่งนี้จะทำให้ชุมชนเข้มแข็งและโปงลางเป็นเครื่องดนตรีที่มีคนให้ความสนใจอย่างมาก สามารถทำ
ขายในรูปแบบของที่ระลึกได้และคนร้องคำก็มีความสามารถในการทำโปงลางก็น่าที่จะทำขายนำรายได้
เข้าสู่ชุมชนได้อีกทาง นอกจากนี้ยังสามารถที่จะตั้งวงโปงลาง และประยุกต์ให้สนุกสนานขึ้นเพื่อ
หารายได้เช่นกัน ส่วนโรงเรียนควรมีการสอนในโรงเรียนเพื่อที่จะได้อนุรักษ์และควรให้ภูมิปัญญา
ท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทด้วย”

อาจารย์สถิตย์ สังขคาม : ... “ เครื่องดนตรีวงโปงลางมีอุปกรณ์การเล่นหลายชนิด เช่น
โปงลาง พิณ พิณเบส แคน โหวด ซอและกั๊บแก๊บ อุปกรณ์เหล่านี้ช่วยให้คนมีรายได้บ้างแต่ไม่
มากนัก เพราะยังมีผู้สนใจน้อยอยู่ ส่วนมากผู้มาขอซื้อเป็นคนมาจากต่างถิ่น ต่างชาติ อาจจะซื้อ

ไว้เป็นของที่ระลึก ซื่อเพราะชอบ ทั้งในเสียง หรือซื่อไปฝึกหัดก็มี ดังนั้นภูมิปัญญาที่ผลิตเครื่องดนตรีเหล่านี้ได้ก็พอมีรายได้บ้าง”

นายอำนาจ จันทโรสธณ ศึกษาพิเศษ : ... “วงโปงลางเป็นมรดกดนตรีท้องถิ่นระดับประเทศที่คนทั่วไปทั้งในและนอกประเทศให้ความสนใจมากมาย ฉะนั้นการพัฒนาดนตรีวงโปงลางจึงเป็นทางหนึ่งที่จะช่วยเศรษฐกิจของคนกาฬสินธุ์ได้”

นายปิยาพร รมรัตน์ สมาชิกสภาเทศบาล : ถามที่ประชุม ... “อยากทราบว่าคนที่เล่นดนตรีวงโปงลางมีแรงบันดาลใจมาจากไหนจึงเล่นดนตรีโปงลาง”

อาจารย์อุบล สืบสิงห์ : “ ในปัจจุบันผู้ที่มาเล่นดนตรีวงโปงลางมี 2 ลักษณะคือ

1. อยากเล่น คือมีความรักที่จะเล่น ชอบ มีความสุขที่ได้เล่น
2. มีสิ่งล่อใจให้ฝึกเล่นเพื่อโอกาส เช่น เพื่อโอกาสเข้าทำงานราชการ ห้างร้านบริษัท หรือถ้าผู้ใดต้องการที่จะเข้าศึกษาต่อที่สถาบันราชภัฏมหาสารคามจะต้องฝึกดนตรีพื้นเมืองให้เก่งเพื่อจะได้โควตาเข้าเรียนในสถาบัน ดังกล่าว

ส่วนการมีรายได้นั้นยังไม่มีในตอนแรก พอเล่นเก่งรายได้จะเกิดขึ้น 3 ทาง คือ

1. จากการเล่นดนตรีวงโปงลางที่มีคนว่าจ้างไปเล่นในวงมหรสพบันเทิงต่างๆ เช่น ดนตรีหมอลำซิ่ง หมอลำเพลิน ลำเรื่องต่อกลอน วงกลองยาวหมากอ้อย (วงกลองยาวที่มี พิณ แคน บรรเลงประกอบกลองยาวใช้สำหรับขบวนแห่) หรือเล่นบันทึกเทปหรือมีคนมาว่าจ้างสอนการเล่นดนตรีแต่ละชนิด ซึ่งเป็นงานพิเศษหรือเป็นงานหลักก็ได้ถ้าได้เข้าสู่วงการธุรกิจบันเทิง
2. จากการผลิตเครื่องดนตรีจำหน่าย เช่น พิณ แคน พิณเบส กลอง โหวดตัวจริงและผลิตของที่ระลึกหรือของชำร่วยในรูปแบบจำลองเครื่องดนตรีโปงลาง
3. ตั้งโรงเรียนสอนดนตรีพื้นเมืองอีสานในรูปของธุรกิจ เช่น โรงเรียนสอนดนตรีโปงลางหรือโรงเรียนสอนหมอลำซิ่งซึ่ง คุณราตรี ศรีวิไล จัดตั้งขึ้นที่จังหวัดขอนแก่นเป็นต้น ”

นายประยงค์ คำศรีนวล สมาชิกสภาเทศบาล : “พูดต่อประเด็น จากการตอบของอาจารย์อุบล สืบสิงห์ คิดว่า คนเล่นดนตรีขณะนี้ยังมีไม่เพียงพอ ถึงจะมีก็ยังไม่มีความพร้อมที่จะเล่นได้ดีพร้อมทุกอย่าง จึงไม่น่าเชื่อว่าโปงลางจะช่วยให้เศรษฐกิจดีขึ้นได้”

อาจารย์สุรวาท ทองบุ : ถาม ... “คิดว่าการมีวงดนตรีในหมู่บ้านจะช่วยให้เจ้าภาพประหยัดในการจ้างมหรสพได้หรือไม่”

นายสถิตย์ โพธิ์กุดสัย ภูมิปัญญา : “ วงโปงลางมีราคาถูกกว่าจ้างลูกกว่ามหรสพอื่นๆ หลายเท่าและถ้าในชุมชนมีการช่วยกันจ้างโปงลางสมโภชงานต่าง ๆ ชุมชนก็จะได้ประหยัดค่าใช้จ่ายและชุมชนก็จะได้ภูมิปัญญาที่มีมรดกด้านดนตรีคงอยู่ในชุมชนถ้าอยากให้ชุมชนว่าจ้างเป็นมหรสพสมโภชงานให้ได้ราคาพอไปได้ วงโปงลางจะต้องพัฒนารูปแบบการเล่นที่อยู่ในความนิยม มีมาตรฐานสูงขึ้น และยืดเวลาการเล่นให้เท่าเทียมกับมหรสพชนิดอื่นซึ่งเล่นได้ทั้งคืนจนสว่าง”

อาจารย์สุรวาท ทองบุ : สรุป“ โปงลางมีส่วนช่วยให้เศรษฐกิจดีขึ้นและส่งเสริมการท่องเที่ยว เกิดความกลมเกลียวในชุมชน จึงสมควรอย่างยิ่งที่จะส่งเสริมต่อไป”

อาจารย์สุรวาท ทองบุ : ถาม... “ วงโปงลางในอำเภอร่องคำ มี 1 วง ชื่อวงดอกกระถิน-พินทอง มีผู้เล่นและอุปกรณ์ครบ แต่ทำไมจึงไม่ได้แสดงเท่าที่ควร”

อาจารย์นันทิยา สงวนตระกูล : ... “ วงโปงลางในโรงเรียนร่องคำได้ยุบไปเนื่องจากอาจารย์อุบล สืบสิงห์ ซึ่งเคยเป็นอาจารย์บรรจุในอัตราจ้างได้ย้ายไปทำงานไปทำงานที่โรงเรียนสอนปริยัตธรรม ณ วัดปฐมเป่งศรี จึงไม่มีอาจารย์ควบคุมดูแลและฝึกฝนเด็กนักเรียนรุ่นใหม่แทน เพราะได้ย้ายที่ทำงาน อย่างไรก็ตามถ้าจะให้โรงเรียนสอนดนตรีโปงลางก็สามารถทำได้ แต่ต้องขึ้นอยู่กับงบประมาณและต้องมีอาจารย์ที่เสียสละเวลาเพื่อการเล่นโปงลาง แต่สภาพปัจจุบันโรงเรียนร่องคำขาดงบประมาณ”

นายวรรัตน์ กระภูชัย ผู้ช่วยอำนวยการโรงเรียนร่องคำ :“ โรงเรียนร่องคำขณะนี้ มีอุปกรณ์ที่เป็นเครื่องดนตรีครบทุกอย่าง คือ มีพิณ แคน ซอ โหวด โปงลาง พิณเบสและกลอง แต่ขาดงบประมาณจ้างผู้มีปัญญาสอน ส่วนบุคลากรผู้เล่นคงต้องมีการบังคับนักเรียนให้เล่นโปงลางหรือหาวิธีอื่นๆ ที่จะทำให้นักเรียนเห็นความสำคัญของโปงลางและหันมาเล่นโปงลางกัน”

ผู้ช่วยศาสตราจารย์พิรพงษ์ พลเวียงธรรม : ... “ มีวิธีการที่จะสร้างแรงจูงใจให้เยาวชนหันมาสนใจการเล่นดนตรีพื้นเมือง คือ ประชาสัมพันธ์ให้นักเรียนได้ทราบว่า การเล่นดนตรีที่ว่ำนี มีหนทางและโอกาสในการสร้างความก้าวหน้าให้กับตนเองหลายทาง เช่น มีโอกาสได้รับการพิจารณาเข้าเรียนต่อในสถาบันอุดมศึกษาหลายแห่งในโควตาารับนักศึกษากิจกรรมดีเด่นด้านดนตรี เช่น สถาบันราชภัฏมหาสารคาม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม และสถาบันอื่นๆที่มีนโยบายที่จะสนับสนุนดนตรีอันเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นอย่างจริงจัง นักเรียนยังมีโอกาสทำงานดีๆ ด้วยฝีมือการเล่นดนตรี สามารถหารายได้เสริมระหว่างเรียน หากเรียนในสถาบันอุดมศึกษาสำเร็จ ตกงานราชการก็ยังใช้ฝีมือด้านดนตรีทำมาหากินได้ ทั้งซ่อม ผลิตและเล่นตลอดจนรับจ้างเล่น และรับจ้างสอน นอกจากนี้ทางโรงเรียนก็ต้องหาโอกาสจัดกิจกรรมยั่วยุให้เด็กหันมาสนใจดนตรีพื้นบ้านอย่างสม่ำเสมอในงานเทศกาลประกวดดนตรีพื้นเมืองและประกวดชุดฟ้อนรำต่างๆ ที่ร่วมคิดสร้างโดยฝีมือเด็ก อีกประการหนึ่งบางวิชาในหลักสูตรที่พอจะปรับเนื้อหาเกี่ยวกับดนตรีพื้นเมืองดังกล่าวมาแล้วได้ก็ควรจะเริ่มต้นดำเนินการ คาดว่านักเรียนน่าจะสนใจและภูมิใจสามารถเล่นดนตรีโปงลางได้”

อาจารย์สุรวาท ทองบุ : ถาม ... “ โรงเรียนชุมชนกุศลิ่งมีการส่งเสริมดนตรีอย่างไรบ้าง”

นายบุญถม กุดแดง ผู้อำนวยการโรงเรียนกุศลิ่ง : ... “ การส่งเสริมการเล่นดนตรีโปงลางในโรงเรียนกุศลิ่งนั้นมีอยู่ระดับหนึ่ง เมื่อประมาณปีการศึกษา 2534-2536 โรงเรียนมีวงดนตรีพื้นเมืองโปงลางเป็นของตนเอง โดยอาจารย์สุริยา ศิริกิจ เป็นผู้ควบคุมวง ดูแลการฝึกซ้อม

ดนตรี ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทางโรงเรียนติดต่อมาช่วยฝึกสอนคือ นายสถิต โพธิ์กุดสัย อาจารย์อัมพร ทองจรัส เป็นผู้คิดประดิษฐ์ทำพ็อนรำและฝึกให้ ส่วนอาจารย์สถิตย์ สังคมคามเป็นผู้จัดการวาง ตั้งชื่อให้เป็นวง”คอกกระถินพินทอง” วงดนตรีคงอยู่ได้สามปีเศษก็ยุบ เพราะเด็กที่เล่นสำเร็จการศึกษาบางคนได้ศึกษาต่อที่โรงเรียนมัธยมที่ศึกษาที่รองคำก็พอเรียกมาใช้ได้ บางคนไม่ได้เรียนต่อก็ถูกว่าจ้างไปเล่นที่วงอื่นๆที่มีรายได้ดีกว่า บางคนก็เข้าสู่วงการธุรกิจบ้านเทิงไป จะจัดสอนใหม่ก็ทำได้ไม่ทันงบประมาณจ้างภูมิปัญญาที่โรงเรียนได้รับในแต่ละปีการศึกษาปีละ 2000 บาท ถ้าจะจ่ายเป็นค่าสอนอย่างเดียวก็ไม่พอ จะซื้อเครื่องดนตรีประกอบวงก็ไม่ครบ จึงนำเงินงบประมาณส่วนนี้ไปใช้ในโครงการอื่นซึ่งใช้เงินน้อยและมีผลงานให้เห็นเป็นรูปธรรม ที่จริงแล้วเด็กมีความสามารถด้านดนตรีก็พอมีอยู่แต่ช่วงนี้เกิดภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจขาดงบประมาณและขาดการสนับสนุน ทั้งๆที่โรงเรียนมีวิทยากร เช่น อาจารย์สถิตย์ สังคมคาม ช่วยสอนแต่ที่สำคัญที่สุดคือขาดงบประมาณ ”

อาจารย์สุรวาท ทองบุ : ถาม ... “ ผู้ปกครองมองบทบาทของโรงเรียนอย่างไรบ้าง”

นายเซ่ง แต่งประกอบ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2 : ... “ สำหรับโรงเรียนบ้านกุดลิงและโรงเรียนร่องคำแล้ว ชาวผู้ปกครองมองว่า มีอาจารย์เอาใจใส่ต่อการเรียนการสอนดี ส่วนมากเต็มใจที่จะให้ลูกหลานเล่นโปงลางเพราะครูมีคุณภาพ และมีภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ความสนใจช่วยดูแลช่วยสอน”

นายประยงค์ คำศรีนวล สมาชิกสภาเทศบาล : ... “ ควรที่จะส่งเสริมและจัดการเรียนเล่นดนตรีท้องถิ่นและการพ็อนรำในโรงเรียน เพื่อเด็กจะได้มีรายได้จากการเล่นเป็นการช่วยลดค่าใช้จ่ายจากพ่อแม่ ซึ่งมีรายได้ดีกว่าการรับจ้างทั่วไป ขณะที่ชุมชนยังมีภูมิปัญญาพร้อมอยู่แล้ว โรงเรียนหรือส่วนงานของรัฐน่าจะริบฉวยโอกาสจัดหางบประมาณมาสนับสนุนการเรียนการสอนก่อนจะสูญสิ้นภูมิปัญญา”

อาจารย์อัมพร ทองจรัส อาจารย์โรงเรียนกุดลิง : ... “ การสอนเด็กในยุคปฏิรูปการศึกษานั้น การเล่นดนตรีไม่กระทบกระเทือนต่อการเรียนเพราะทำให้คาบเวลาว่างแต่เป็นการทำเป็นอาชีพเป็นการยาก ถ้าจะจัดทำวงดนตรีให้เป็นอาชีพ ควรที่จะปรับประยุกต์และพัฒนาการผลิตและศิลปะการเล่นให้ดีกว่านี้ ทางที่จะไปสู่จุดนั้นได้ ควรส่งเสริมให้มีการสอนในโรงเรียน”

นายบุญโฮม จิตต์เพียร หัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอร่องคำ : ... “ นโยบายที่มีปัญหา คือ การสอนภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ มีงบประมาณมาให้ปีละ 10 ชั่วโมง ถ้าใช้จ้างสอนกันตามระเบียบการเบิกจ่ายชั่วโมงละ 200 บาท คงทำอะไรได้ไม่มากนัก”

อาจารย์สุรวาท ทองบุ : ถาม..... “ นโยบายระดับจังหวัดเป็นอย่างไรบ้าง”

นายอำนาจ จันทโรสภณ ศึกษาพิเศษอำเภอร่องคำ : ... “ ในระดับจังหวัดมีการประกวดภูมิปัญญากันทุกปี มีการเชิญชวนให้ทุกอำเภอส่งเข้าประกวดในช่วงงานกาชาดประจำปี รวมถึง

ได้เปิดโอกาสให้โรงเรียนต่างๆเข้าร่วมประกวดด้วย เพื่อที่จะได้อนุรักษ์ดนตรีโปงลางให้อยู่สืบไป จึงมีการประกวดวงโปงลางหลายระดับเช่น ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาและระดับประชาชนทั่วไปและอีกอย่างหนึ่งคือในเขตอีสานเหนือนี้มีวิทยาลัยนาฏศิลป์กาฬสินธุ์ เป็นหลักในการสืบทอดวัฒนธรรมมีบุคลากรที่จะให้ความรู้และทักษะสำหรับผู้สนใจได้ และสถาบันดังกล่าวยังได้สร้างชื่อเสียงให้กับจังหวัดของตนเองมากมาย ดังนั้นการส่งเสริมเยาวชนให้หันมาสืบทอดธำรงวัฒนธรรมจึงถือเป็นนโยบาย”

นายเปียพร รมรัตน์ สมาชิกสภาเทศบาล : ... “สำหรับเทศบาลร้องคำ เป็นเทศบาลยังไม่เติบโต มีงบประมาณน้อยในด้านจรรโลงส่งเสริมขนบธรรมเนียมประเพณี ต่อไปคงจะได้ร่วมกันคิดโครงการจัดหางบประมาณพัฒนางานส่วนนี้ให้ได้”

นายบุญมี คุ่มศรีไวย ประธานสภาวัฒนธรรม : ... “เนื่องจากมีงบประมาณน้อยจึงไม่มีการแสดงโปงลางในปีที่ผ่านมา มาได้จัดการแสดงอื่นๆ แทนวงโปงลาง ปีหน้าต้องมีการแสดงเข้าร่วมประกวดในระดับจังหวัดอย่างแน่นอนทั้งนี้ต้องอาศัยงบประมาณจากจังหวัดด้วยส่วนหนึ่ง”

อาจารย์สุรวาท ทองบุ สรุปการเสวนาในภาคเช้า : ... วงดนตรีโปงลาง เป็นวงดนตรีพื้นเมืองอีสานเกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดกาฬสินธุ์ ประกอบด้วยเครื่องดนตรีอีสานล้วนๆ ได้แก่ พิณ แคน พิณเบส กลอง โปงลาง โหวด ซอ กั๊บแก๊บ และเบสไฮ (ไ้ปลาหรือไ้ของเปล่าเอายางรัดขวาง จึงพาดปากไ้ ใช้ดีดเพื่อให้เกิดเสียงสูงต่ำตามขนาดของไ้เสริมเสียงพิณเบส หรือแทนเสียงพิณเบส) เล่นผสมผสานกันเป็นเสียงเพลงบรรเลงบ้าง เล่นประกอบเพลงขับร้องบ้างและมีชุดฟ้อนรำต่างๆหลากหลายลีลา ประกอบทำนองบรรเลงแต่ละประเภท วงโปงลางเป็นที่สนใจในชุมชนร้องคำตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 ซึ่งเป็นปีการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ร่วมกับวิทยาลัยครูมหาสารคาม (สถาบันราชภัฏมหาสารคาม ปัจจุบัน) จัดงานมรดกอีสานเป็นต้นมา

วงโปงลางทำให้ชุมชนเข้มแข็งได้หลายประการ เช่น ให้ความเพลิดเพลินสนุกสนานมีอารมณ์ละเมียดละไม อันเป็นบ่อเกิดแห่งความสมัครสมานสามัคคี รักและภาคภูมิใจในศิลปและวัฒนธรรมท้องถิ่นของตน ให้ความรู้ กระตุ้นเตือนจิตสำนึกในวิถีชีวิต และเป็นสื่อสารสนเทศให้กับประชาชน โปงลางทำให้เศรษฐกิจดีขึ้นแก่ผู้เล่น ผู้ผลิตและผู้แสดงโดยตรงและช่วยส่งเสริมอาชีพต่างๆแก่ผู้บริโภคโดยทางอ้อม เช่น จรรโลงส่งเสริมให้เกิดอาชีพปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การถักทอผ้าไหมลายขิด การจักสาน การทำของที่ระลึกและการท่องเที่ยว เป็นต้น

ชุมชนชาวร้องคำ มีวงดนตรีโปงลางชื่อว่า วงดอกกระถินพิณทอง โดยความร่วมมือของโรงเรียนกุดลิงพิทยาคมซึ่งมีความเจริญรุ่งเรืองในช่วงปี พ.ศ. 2534-2536 และโดยความร่วมมือของโรงเรียนร้องคำ ในช่วงปี พ.ศ.2537-2539 หลังจากนั้นก็ยุบวงไป สาเหตุที่วงไม่สามารถดำรงอยู่ได้ก็ด้วยเหตุผลขาดงบประมาณที่จะจ้างภูมิปัญญาท้องถิ่นมาทำการสอนอย่างต่อเนื่อง ขาดกระบวนการสืบทอดมรดกส่วนนี้ แม้ว่าจะมีการสืบทอดอยู่บ้างก็มีนายทุนผู้จัดการวงอื่นๆมาซื้อตัวไป ทำให้

ขาดนักดนตรี ทั้งโรงเรียนกุศลวิทยาและโรงเรียนร่อนคำมีความประสงค์ที่จะร่วมสร้างนักดนตรีและนักแสดงเสริมอย่างต่อเนื่อง แต่ก็ประสบปัญหาในเรื่องนโยบาย งบประมาณและหลักสูตรการเรียนการสอนไม่สอดคล้องรับกัน ในทัศนะของผู้ปกครองนักเรียน องค์กรปกครองท้องถิ่น มองบทบาทของโรงเรียนในภาพที่ดีมีความต้องการอยากให้โรงเรียนจัดการเรียนการสอนดนตรีพื้นบ้าน(โปงลาง) เพราะในชุมชนแห่งนี้มีภูมิปัญญาด้านดนตรีอย่างสมบูรณ์พอเพียง และทุกคนมีความเต็มใจพร้อมที่จะให้ความร่วมมือสนับสนุนการเรียนการสอนและปัจจัยอื่นๆ

การเสวนาภาคบ่าย

เวลา 13.00 น. - 16.00 น. ณ หอประชุมอเนกประสงค์โรงเรียนชุมชนกุศลวิทยา

อาจารย์สุรวาท ทองบุ : ถาม... “ศักยภาพด้านวัตถุที่ใช้ผลิตเครื่องดนตรีเพียงพอหรือไม่”

อาจารย์สถิตย์ สังขคาม : ... “ไม้ที่ใช้ทำลูกโปงลางมีหลายชนิด เช่น ไม้ประดู่ ไม้พะยุง และไม้มะหาด ส่วนมากนิยมใช้ไม้มะหาดแห้ง(ที่ตายแล้ว) เพราะเนื้อไม้แข็งและเหนียว ช่วยให้เสียงโปงลางไม่เพี้ยน แต่เลื่อยยากมากไม้จะกินคมเลื่อยเสียหยาบจึงไม่มีคนรับจ้างเลื่อย สำหรับต้นมะหาดหาได้ไม่ยากตามหัวไร่ปลายนา ไม่ผิดกฎหมายถ้าจะตัดโค่น นอกจากชุมชนจะผลิตโปงลางได้แล้ว ยังสามารถผลิตกลอง พิณ พิณเบส แคน และโหวดได้อีกด้วยวัสดุที่ใช้ทำได้แก่ ไม้ขนุนและไม้ประดู่ ทำกลอง พิณและพิณเบสได้ ส่วนไม้ที่ใช้ทำแคน และโหวดต้องใช้ ไม้กู่ แคนซึ่งต้องเช่ารถหกล้อระดมสมาชิกไปพักแรมกิน ดัดบนแนวเทือกเขาเขตอำเภอกุฉินารายณ์แดนติดต่อกันซึ่งมีไม้ชนิดนี้มาก”

อาจารย์สุรวาท ทองบุ : ถาม “ความนิยมของประชาชนที่มีดนตรีโปงลางเป็นอย่างไรบ้าง

อาจารย์ทองแดง กมลตรี อาจารย์โรงเรียนกุศลวิทยา : “ ชาวอำเภอร่องคำ ให้ความสนใจการแสดงโปงลางตั้งแต่เด็กจนถึงคนแก่ ให้ความสนใจตั้งแต่ต้นจนจบ มหรสพทั้งงานราษฎร์และงานหลวงมักจะมีการจ้างวานให้มีวงโปงลางให้ประชาชนได้ชมเป็นประจำ ก่อนที่จะชมมหรสพอื่นๆ ซึ่งก็มักจะมีหมอลำกลอน หมอลำเรื่องต่อกลอน วงดนตรีลูกทุ่งอีสานเช่น วงนกน้อย อุไรพร วงฟ้าสีคราม วงจินตรา พูลลาภ มนต์สิทธิ์ คำสร้อย นานๆครั้งจะมีภาพยนตร์”

นายนวนรัตน์ กระจุกชัย ผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงเรียนร่อนคำ : ... “ โปงลางเหมือนกับกล่อมที่คนไม่ดูตลอด ไม่ให้ความสนใจตลอดเหมือนหมอลำ อาจเป็นเพราะวงโปงลางส่วนใหญ่มักเป็นวงของทางราชการ จัดตั้งในลักษณะอนุรักษ์ฟื้นฟูในหมู่นักเรียนนักศึกษา ไม่ใช่วงอาชีพ จะมีการจ้างวานมาช่วยงานในลักษณะมหรสพเสริม เล่นให้ชมในระยะไม่เกินสองชั่วโมงก็เลิก ไม่ใช่

มหรสพหลักสมโภชงานตลอดคืน จึงเปรียบเทียบโปงลางเหมือนกับแกล้ม ถ้าจะส่งเสริมวงโปงลางให้คนนิยมถึงขนาดว่าจ้างสมโภชงานเป็นมหรสพหลักก็น่าจะทำได้ แต่ต้องปรับปรุงให้น่าสนใจมากกว่าที่เป็นอยู่ หรืออาจเปลี่ยนมาเป็นวงของเอกชน หรือวงโปงลางของสภาวัฒนธรรมอำเภอรองคำไปเลย”

อาจารย์สุรวาท ทองบุ : อาม ... “ เล่นอย่างไรจึงจะได้รับความนิยม”

นายธีรวัฒน์ กมลช่วง นักศึกษาที่เล่นโปงลางจากสถาบันราชภัฏ : “ คนจะสนใจดู คือนำเพลงหมอลำร้องแต่ใช้ดนตรีโปงลางบรรเลงประกอบ มีชุดฟ้อนรำสาวสวยและมีเครื่องหนุ่มสาวร้องเพลงไพเราะมีพิธีกรที่มีความสามารถหลาย ๆ ด้าน”

ผู้ช่วยศาสตราจารย์พิรพงษ์ พลเวียงธรรม : ... “ จังหวะที่คนนิยมคือการบรรเลงที่กระชับ เร้าใจ และมีการฟ้อนรำที่สวยงาม นอกจากจะตื่นเต้นเร้าใจแล้วผู้ชมได้ความรู้ด้วย ตลกเก่ง อีกอย่างที่น่าสนใจคือ เนื้อหาสาระการแสดงและบุคลิกภาพของผู้แสดงเป็นจุดดึงดูดของคนดูได้เช่นกัน”

อาจารย์สุรวาท ทองบุ : อาม ... “ จะผลักดันให้เป็นที่นิยมแทนมหรสพอื่นๆ ได้หรือไม่”

นางนันทิยา สงวนตระกูล อาจารย์โรงเรียนรองคำ : ... “ เป็นไปได้ยากเนื่องจากมีแต่สิ่งที่ดูอยู่บ่อยๆ ซ้ำซากไม่มีสิ่งใหม่เกิดขึ้น ถ้าจะให้แทนมหรสพอื่นๆ ได้จะต้องพัฒนาการเล่นให้มีคุณภาพขึ้นและยืดเวลาการแสดงให้เท่าเทียมกับการมหรสพอื่นๆ หรือใกล้เคียง หรือไม่ก็จัดออกนอกระบบโรงเรียน หรือเป็นธุรกิจไปเลย จะได้จัดการแสดงคุ้มค่าเงินที่เจ้าภาพว่าจ้าง”

นายธีรวัฒน์ กมลช่วง นักศึกษาที่เล่นโปงลางจากสถาบันราชภัฏ : ... “ วางโปงลางยังไงก็ไม่โด่งดังเท่าวงหมอลำและวงดนตรีลูกทุ่งหมอลำ ควรที่จะปรับปรุงให้ดีกว่าที่เป็นอยู่ เช่นที่อำเภอเขาวง จะมีการหาคนแสดงเน้นวัยรุ่นหนุ่มสาวหน้าตาดี จึงทำให้ผู้ชมสนใจ ไม่เหมือนวงดนตรีของคนแก่เช่นที่วงดอกกระถินพินทองนี้ ซึ่งจะต้องปรับปรุงพัฒนา”

ผู้ช่วยศาสตราจารย์พิรพงษ์ พลเวียงธรรม : ... “ การเล่นโปงลางไม่ปรากฏว่าเล่นเป็นอาชีพมาก่อน ส่วนมากจะเป็นการเล่นเพื่อจรรโลงใจและธำรงรักษาวัฒนธรรม ซึ่งส่วนมากเกิดจากสถานราชการ แต่ถ้าวงใดประยุกต์และพัฒนาขึ้นได้อย่างมีคุณภาพก็จะสามารถอยู่ได้ เป็นวงอาชีพได้เช่นกัน ตัวอย่างเช่น วงโปงลางสถาบันราชภัฏอุบลราชธานีหรือวงโปงลางของวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ดและกาฬสินธุ์ เป็นต้น”

อาจารย์สุรวาท ทองบุ : อาม ... “ เราจะทำยังไงจึงจะได้รับความนิยม”

นายอำนาจ จันทรโสณ ศึกษาธิการอำเภอรองคำ : “ แนวเพลงโดยเฉพาะของโปงลางไม่เคยมี ส่วนมากจะเอาเพลงของคนอื่นมาผสมผสาน และจะน่าสนใจน้อยกว่าเพลงที่มีเนื้อร้องประกอบ ฉะนั้นควรมีเพลงของโปงลางโดยเฉพาะ อยากจะให้วงโปงลางแต่งเนื้อเพลง

ประกอบการบรรเลงให้มองเห็นภาพพจน์ได้ง่ายขึ้น ขณะเดียวกันวงโปงลางจะต้องหาวิธีสร้างนักเรียนนักล่า(หมอล่า)รวมทั้งนักฟ้อนรำที่มีความสามารถเป็นสากล (คนทุกภาครับได้)”

อาจารย์สุรวาท ทองบุ : ตาม “ ถ้าเราจะพัฒนาโปงลางเราต้องการพัฒนาให้มีขีดความสามารถเท่าใด”

นายปิยาพร รมรัตน์ สมาชิกสภาเทศบาล : ... “ ควรที่จะประยุกต์โปงลางเข้ากับดนตรีชนิดอื่น เช่น วงหมากอร้อย (วงกลองยาว) ที่ปัจจุบันนิยมกันทุกหมู่บ้าน เราก็เอาโปงลางเข้าไปผสมด้วยจะทำให้โปงลางกระจายไปทุกหมู่บ้านเด็กรุ่นหลังที่เติบโตมาก็จะยังรู้จักโปงลางสืบทอดไป ส่วนการที่จะต้องเป็นวงเฉพาะของโปงลางเองต้องลงทุนเกรงว่าชาวบ้านจะไม่มีทุนในการจัดตั้ง”

นายสังคม บัวคำโคตร ภูมิปัญญา : “ ที่ท่านสมาชิกสภาเทศบาลกล่าวมานั้นนับว่ามีเหตุผลที่ดี แต่ถ้าต้องการจัดตั้งวงขึ้นมาจริง ๆ เราควรรหาผู้อุปถัมภ์เพื่อที่จะได้งบประมาณมาลงทุน ต่อไปคือการควมวงนักร้องโหมก จะสามารถหารายได้ให้กับท้องถิ่นได้”

นางนันทิยา สงวนตระกูล อาจารย์โรงเรียนร่อนคำ : ... “ อยากให้โปงลางเป็นวงของโรงเรียนก่อน เพราะจะเป็นการเตรียมเด็กให้มีความรู้ ทักษะและเจตคติที่ดีทางด้านดนตรีพื้นเมืองโปงลางตั้งแต่เนิ่นๆ เมื่อเด็กโตเป็นหนุ่มเป็นสาวจะได้ยึดถือเป็นอาชีพได้ จะเป็นการพัฒนาที่ไม่ขาดตอน”

นายบุญถม กุดแดง ผู้อำนวยการโรงเรียนกุดลิง : ... “ การทำวงโปงลางในบทบาทของโรงเรียนควรที่จะทำเพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรม เป็นการเตรียมเด็กไปสู่การมีอาชีพ ไม่ควรที่จะคิดถึงรายได้มากนัก”

นายธีรวัฒน์ กมลช่วงนักศึกษาที่เล่นโปงลางจากสถาบันราชภัฏ : ... “ การเล่นโปงลางควรเล่นด้วยใจรักไม่ควรที่จะหวังรายได้มากนัก สำหรับโรงเรียนควรมีส่วนที่จะผลักดันให้เด็กรักโปงลางสนับสนุนเครื่องดนตรีให้สมบูรณ์และมีสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับฝึกฝนไม่เฉพาะแต่โปงลางอย่างเดียวเครื่องดนตรีอื่นๆ เช่น พิณ แคน ซอ ก็ต้องมีด้วย”

อาจารย์อุบล สืบสิงห์ : ... “ การที่จะทำโปงลางเพื่อหาเงิน โดยการไปคัดัดแปลงต่างๆ อันจะเป็นการทำลายศิลปวัฒนธรรมนั้น เป็นสิ่งที่ไม่น่าทำ เพราะจะทำให้วัฒนธรรมเปลี่ยนไป ถ้าเป็นการทำเพื่ออนุรักษ์แล้วยินดีช่วยเหลือเต็มที่ ถ้าโรงเรียนร่อนคำต้องการตั้งวงขาดเหลือสิ่งใดข้าพเจ้ายินดีช่วยเหลือเต็มที่ ไม่ว่าจะเป็นเครื่องดนตรีหรือจะให้การสอนการเล่นก็ได้ไม่มีปัญหา ส่วนที่จะนำโปงลางเข้าเป็นวิชาในหลักสูตรในการเรียนการสอน โรงเรียนก็ปรับประยุกต์ได้อยู่แล้ว แต่สิ่งสำคัญก็ต้องขอให้มีงบประมาณจัดการเกี่ยวกับเรื่องนี้อย่างจริงจังโดยถือเป็นนโยบาย”

นางนันทิยา สงวนตระกูล อาจารย์โรงเรียนร่อนคำ : ... “ ปัจจุบันวิชาดนตรีพื้นเมืองมีแค่ 2 คาบ/สัปดาห์ ถ้าเด็กต้องการที่จะเล่นให้เก่งต้องหาเวลานอกฝึกฝน”

ผู้ช่วยศาสตราจารย์พิรพงษ์ พลเวียงธรรม : ... “ เมื่อคาบเรียนน้อย ถ้าเราเปิดโอกาสให้เด็กที่เล่นเป็นแล้วหรือเด็กที่ตั้งใจจะฝึกให้เป็นให้เก่งเมื่อตรวจสอบว่าเก่งแล้วควรให้มีการเทียบผ่านการเรียนในรายวิชาดนตรีพื้นเมืองได้โดยไม่ต้องเข้าเรียนในชั้นเรียน ถ้าใช้วิธีนี้น่าจะมีนักเรียนฝึกดนตรีพื้นเมืองและเล่นเป็นหลายขึ้นมากขึ้น”

นายนวรรตน์ กระจุกชัย ผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงเรียนร้องคำ : ... “ ถ้าจะทำแบบนั้นจะเป็นการยาก แต่จะทำจริงๆ ควรที่จะจัดกลุ่มในคาบอิสระแต่การวัดผลเป็นกลุ่มทำได้ยาก”

อาจารย์สุรวาท ทองบุ : ถาม ... “ โรงเรียนจะสอนในคาบปกติได้หรือไม่”

อาจารย์สถิต สังฆคาม : “ การสอนในคาบปกติเป็นการปูพื้นไว้เท่านั้น ผู้ที่สนใจเท่านั้นจึงจะหาเวลาดนออกฝึกฝนน่าจะทำได้”

นายนวรรตน์ กระจุกชัย ผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงเรียนร้องคำ : ... “ สำหรับโรงเรียนร้องคำแล้วพร้อมทุกอย่างในการสอนคาบปกติแต่ขาดอย่างเดียว คือ ครูผู้สอนดนตรี”

นายบุญถม กุดแสง ผู้อำนวยการโรงเรียนกุดสิง : ... “ โรงเรียนมีจุดมุ่งหมายที่จะให้เด็กได้รู้จัก วัฒนธรรมของทุกภาค สามารถแยกแยะได้ว่าวัฒนธรรมใดเป็นของภาคใด ส่วนการตั้งวงโรงเรียนยังไม่มี ความพร้อมเนื่องจากขาดประมาณและขาดครูผู้สอนและเครื่องดนตรีในโรงเรียนก็มีอยู่หลายชนิดแต่ไม่ได้ใช้เลย ในการฝึกดนตรีควรเริ่มตั้งแต่ ป.3 เพื่อที่จะได้เวลาสอนนานๆ เด็กจะได้เก่งและมีโอกาสที่จะก้าวไปในระดับที่สูงขึ้นและมีทักษะที่จะฝึกเล่นในวงได้”

อาจารย์สุรวาท ทองบุ : ถาม ... “ อยากทราบว่า การตั้งวง ควรได้รับความร่วมมือจากส่วนใดบ้าง”

นายบุญถม กุดแสง ผู้อำนวยการโรงเรียนกุดสิง : “ มีส่วนราชการ เอกชน องค์กรต่างๆ รวมทั้งผู้ปกครองเด็กด้วย ปัญหาสำคัญก็คือขาดงบประมาณสนับสนุน”

อาจารย์สถิต สังฆคาม : ... “ ทุกคนช่วยกันคนละไม้คนละมือมันแหละดี ส่วนเครื่องดนตรียินดีทำให้ถ้าโรงเรียนต้องการเป็นการประหยัดงบประมาณได้อีกระดับหนึ่ง”

นายนวรรตน์ กระจุกชัย ผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงเรียนร้องคำ : ... “ ต้องได้รับความร่วมมือจากผู้ปกครอง อาจารย์ผู้ดูแล สืบสิงห์ และสถาบันราชภัฏมหาสารคามช่วยตั้งร้านขายของที่ระลึกขายเครื่องดนตรีต่างๆ ที่โรงเรียนหรือที่สภาวัฒนธรรมตำบลร้องคำ หรือสร้างอาคารศูนย์สารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่นร้องคำซึ่งถ้าหากว่าโครงการนี้ได้มีโอกาสดำเนินต่อไปในระยะที่ 2 ก็จะเป็นโอกาสได้ฟื้นฟูดนตรีโปงลางให้โด่งดังต่อไป”

ผู้ช่วยศาสตราจารย์พิรพงษ์ พลเวียงธรรม : “ ยินดีที่จะร่วมมือ ร่วมปฏิบัติตามกิจกรรมของโครงการด้วยความจริงใจและจริงจัง แต่มีข้อแม้ว่าโครงการต้องผ่านไปถึงระยะที่ 2 ก่อน”

อาจารย์อุศล สืบสิงห์ ภูมิปัญญา : “ ยินดีช่วยเหลือในการฝึกสอนการเล่นดนตรีทุก
จีน”

นายจำปา คำสุวรรณ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1 : “ จะช่วยผลักดันด้วยเหตุด้วยผลเพื่อให้มีการ
จ้างวงโปงลางในงานพิธีต่างๆ ของท้องถิ่นต่อไป”

อาจารย์สุรวาท ทองบุ : ตาม..... “ อยากทราบว่า นักเรียนที่เล่นดนตรีมีความรู้ลึกอย่าง
ไรถึงเล่น และอายุหรือไม่ที่จะเล่น”

นายธีรพันธ์ เยาวชัย นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 คนที่ 1 : “ มีความรู้ลึกภูมิใจที่
ได้เล่นดนตรีที่บ้านเรา เคยถูกเพื่อนล้อเหมือนกันว่าเซย แต่ไม่อายเพราะแรงจูงใจส่วนอื่นมีมาก
กว่า เช่น โอกาสต่างๆ มีมากกว่าคนอื่นที่เล่นไม่เป็น”

นายศรายุทธ สายโรจน์ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 คนที่ 2 : “ ไม่อายที่เล่น มีคน
พูดล้อเลียนเหมือนกันว่าเซยแต่ไม่อาย เพื่อนๆ ที่เล่นด้วยกันล้วนภูมิใจที่เล่นเป็น และทุกคนยินดีที่
จะสอนน้องๆ รุ่นต่อไป”

นายประยงค์ คำศรีนวล สมาชิกสภาเทศบาล : “ สำหรับเทศบาลยินดีช่วยเหลือเต็มที่
ถึงแม้งบประมาณที่จัดสรรมาจะมีน้อยเนื่องจากงบประมาณพัฒนาทั้งอำเภอมีแค่ 4 ล้านบาท แต่ยัง
ไงก็ยินดีช่วยสนับสนุน”

อาจารย์สุรวาท ทองบุ : สรุป “ หากจะสนับสนุนให้มีการสืบทอดวงดนตรีโปงลางก็ไม่มี
ปัญหาเพราะในชุมชนมีศักยภาพด้านวัตถุที่จะผลิตเครื่องดนตรีต่างๆ เช่น โปงลาง พิณ กลอง มี
ต้นไม้ตามริ้วสวนไร่นาเพียงพอ ส่วนแคนและโหวดก็สามารถหาไม้เสียได้ในแถบเทือกเขาใกล้
เคียงกับหมู่บ้าน เกี่ยวกับความนิยมของประชาชนต่อดนตรีโปงลางพอสรุปได้ว่าค่อนข้างสูง
สังเกตได้จากคำเสวนาว่า เมื่อมีการสมโภชงานต่างๆ มักจะว่าจ้างดนตรีโปงลางมาแสดงให้ประชา
ชนชมก่อนตอนหัวค่ำ แล้วจึงมีหมอลำหรือมหรสพอื่นๆแสดงต่อตลอดคืน มีสมาชิกบางส่วนเห็น
ว่าดนตรีโปงลางไม่ค่อยได้รับการพัฒนา มองว่าเป็นดนตรีกับแกล้ม ฝีมือไม่ถึงนักแสดงอาชีพ คง
จะทำวงให้น่าสนใจให้เท่าเทียมกับวงมโหรีอาชีพไม่ได้ เพราะวงดนตรีโปงลางส่วนมากมักจะเกิดขึ้น
ในส่วนราชการซึ่งตั้งขึ้นเพื่อจรรโลงศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นหลัก มิได้มีจุดประสงค์ลักษณะ
ธุรกิจ อย่างไรก็ตามกลุ่มภูมิปัญญาที่ยืนยันว่าจะสามารถพัฒนางวงดนตรีโปงลางให้ดีขึ้นได้ ทั้งนี้
ต้องขึ้นอยู่กับโรงเรียนชุมชนกุศลพิทยาคมและโรงเรียนร่อนคำต้องจัดกิจกรรมกระตุ้นสนับสนุน
ให้เยาวชนหันมาสนใจดนตรีโปงลาง ให้นักเรียนและเยาวชนมีความสุขและเต็มใจที่จะฝึกฝน
โดยพัฒนาหลักสูตรให้มีการเรียนการสอนดนตรีพื้นเมืองอย่างจริงจัง นอกจากนี้ต้องรณรงค์ส่งเสริม
ให้ภาครัฐ เอกชน ประชาชนและภูมิปัญญา ร่วมมือกันตั้งวงดนตรีโปงลางเป็นเชิงอนุรักษ์ให้
วงดนตรีโปงลางเจริญรุ่งเรืองรับใช้สังคมสืบไป”

ภาคผนวก ข

ทำเนียบภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภาคผนวก ข.

ทำเนียบภูมิปัญญาท้องถิ่น

1. ข้อมูลส่วนตัวของภูมิปัญญาชาวบ้าน

ชื่อ นายสถิต โปธิ์กุดสัย

อายุ 58 ปี

เกิดวันที่ 16 เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2485

การศึกษา จบชั้น ป2/4 จาก ร.ร.กุศลิ่งวิทยาคม

ความสามารถ ด้านการผลิตและเล่นดนตรี โปงลาง พิณ
แคน โหวด และหีน

2. การถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านด้านดนตรี

- ศึกษาการเล่นดนตรีพื้นบ้านจากการศึกษาด้วยตนเอง
- ศึกษาการผลิตเครื่องดนตรีจาก การ ศึกษาด้วยตนเอง
- เริ่มผลิตเครื่องดนตรีเมื่อ ปี พ.ศ. 2505
- เริ่มเล่นดนตรีประกอบวงเมื่อ ปี พ.ศ. 2526 ในวงดอกหญ้า

3. ประสบการณ์เกี่ยวกับดนตรีพื้นบ้านอีสาน

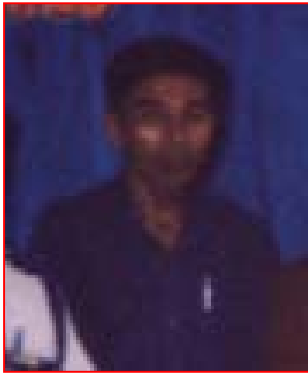
- ปี พ.ศ. 2522 ตั้ง คณะหมอลำซื่อคณะฟ้าสีคราม
- คิดพิณในวงกลองยาว งานละ 100-700 บาท
- เป่าปี่ประกอบดนตรีขมวย (ปี่ยาว) เป่าปี่วงมโหรีชาวบ้าน
- เป่าใบไม้
- เป่าเหิน
- วิทยากรสอนดนตรีพื้นบ้าน โรงเรียนกุศลิ่งวิทยาคม

4. ข้อเสนอแนะ

- ควรมีการอนุรักษ์ดนตรีพื้นบ้านอย่างจริงจัง

1. ข้อมูลส่วนตัวของภูมิปัญญาชาวบ้าน

ชื่อ นายสทธิชัย สังคมคาม

อายุ 52 ปี

เกิดวันที่ 30 เดือน เมษายน พ.ศ. 2491

การศึกษา จบ ชั้น ปริญญาตรี จาก สถาบันราชภัฏ
มหาสารคาม

ความสามารถ ด้านการผลิตและเล่นดนตรี โปงลาง

2. การถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านด้านดนตรี

- ศึกษาการเล่นดนตรีพื้นบ้านจาก ศึกษาด้วยตนเอง(เลียนแบบจากวิทยุเทป)
- การศึกษาการผลิตเครื่องดนตรีจากศึกษาด้วยตนเองโดยเทียบจากต้นแบบที่ซื้อมา (โปงลาง)
- เริ่มผลิตเครื่องดนตรีเมื่อ อายุ 33 ปี พ.ศ. 2524
- เริ่มเล่นดนตรีประกอบวงเมื่อ ปี พ.ศ. 2526

3. ทักษะเกี่ยวกับดนตรีพื้นบ้านอีสาน

ดนตรีพื้นบ้านอีสานก่อให้เกิดจิตสำนึกรักท้องถิ่นอีสานบ่งบอกถึงเอกลักษณ์ ความเป็น
เฉพาะของคนอีสาน แต่คนรุ่นใหม่ส่วนมากกำลังมองเห็นเป็นสิ่งล้าหลัง ไม่ทันสมัยจึงหันไปสนใจ
กับดนตรีชนิดอื่น จะเห็นว่าปัจจุบันจะมีเฉพาะสถาบันการศึกษา ในระดับอุดมศึกษาเท่านั้น ที่
กำลังให้ความสนใจในการหาวิธีการที่จะศึกษาและอนุรักษ์

4. ข้อเสนอแนะ

สถานศึกษาตั้งแต่ระดับประถมศึกษา (ในท้องถิ่นอีสาน)ควรบรรจุเข้าเป็นหลักสูตรบังคับ
ของท้องถิ่น เพื่อสืบทอดและเป็นบันไดให้เด็กนักเรียนในท้องถิ่น มีความรักและสนใจที่จะศึกษา
ดนตรีพื้นบ้านต่อไป

1. ข้อมูลส่วนตัวของภูมิปัญญาชาวบ้าน

ชื่อ นายอุดม สืบสิงห์

อายุ 26 ปี

เกิดวันที่ 23 เดือน มิถุนายน พ.ศ. 2517

การศึกษา จบชั้น ปริญญาตรี จาก วิทยาลัยครูบุรีรัมย์
ขณะนี้กำลังศึกษาระดับปริญญาโท สาขาไทยคดี ที่มหาวิทยาลัย
มหาสารคาม

ความสามารถ ด้านการผลิตและเล่นดนตรีอีสานทุก
ประเภท

2. การถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านด้านดนตรี

- ศึกษาการเล่นดนตรีพื้นบ้านจากการศึกษาด้วยตนเองและหาความรู้เพิ่มเติมจากนายสถิต
โพธิ์กุดสัย

- ศึกษาการผลิตเครื่องดนตรีจากการศึกษาด้วยตนเองและหาความรู้และทักษะเพิ่มเติมจาก
อาจารย์ทองคำ ใจกล้า

- เริ่มผลิตเครื่องดนตรีเมื่อ อายุ 14 ปี พ.ศ. 2530

- เริ่มเล่นดนตรีประกอบวงโปงลางเมื่อ อายุ 22 ปี พ.ศ. 2537

3. ทักษะเกี่ยวกับดนตรีพื้นบ้านอีสาน

ดนตรีพื้นบ้านอีสานเป็นมรดกอันบรรพชนได้ส่งสืบทอดสู่ลูกหลานดนตรี คือ ได้ว่า
เป็นวัฒนธรรมอันดีงาม เป็นเครื่องเซพ(เครื่องดนตรี) เครื่องงัน(ดนตรีเฉลิมฉลองในงานต่างๆ)
ให้สังคมม่วนชื่น(มีความสุขสนุกสนาน) สนุกสนาน บ่งบอกถึงวิถีชีวิต ตลอดจนภูมิปัญญาอันดี ของ
ชนในท้องถิ่น

4. ข้อเสนอแนะ

หน่วยงานทางราชการสมควรเข้ามามีบทบาทในการอนุรักษ์อย่างจริงจัง เพื่อให้มรดกของ
ชาติได้คงอยู่คู่สังคม คู่ชาติตลอดไป

1. ข้อมูลส่วนตัวของภูมิปัญญาชาวบ้าน

ชื่อ นายปริญญ์ เฉิดจำเริญ

อายุ 23 ปี

เกิดวันที่ 27 เดือน มกราคม พ.ศ. 2520

การศึกษา จบชั้น ปริญญาตรี จาก สถาบันราชภัฏ

มหาสารคาม

ความสามารถด้านการเล่นดนตรี โปงลาง กลอง โหวด พิณ
และเครื่องดนตรีประกอบจังหวะ กับแก้ว

2. การถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านด้านดนตรี

- ศึกษาการเล่นดนตรีพื้นบ้านจาก อ.ประกิต เขียวพันธ์และ ศึกษาด้วยตนเอง
- ศึกษาการผลิตเครื่องดนตรีจาก นายคำ เขียวพันธ์
- เริ่มผลิตเครื่องดนตรีเมื่อ ปี พ.ศ. 2539
- เริ่มเล่นดนตรีประกอบวงโปงลางเมื่อ ตั้งแต่อายุ 14 ปี

3. ทักษะเกี่ยวกับดนตรีพื้นบ้านอีสาน

ดนตรีพื้นบ้านอีสานถือเป็น ภูมิปัญญา ของคนอีสานโดยแท้ การได้เป็นส่วนหนึ่งของการอนุรักษ์ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษจึงถือว่าเป็นสิ่งที่ดียิ่ง หากคนอีสานได้ช่วยกันอนุรักษ์ตลอดจนการเผยแพร่ศิลปะวัฒนธรรมอันเก่าแก่และดั้งเดิมนี้ได้ตลอดก็ถือว่าเป็นลูกอีสานโดยแท้ และผู้ที่มีความรู้ได้ถ่ายทอดไปสู่ลูกหลานต่อไปก็ยังดียิ่ง

4. ข้อเสนอแนะ

โรงเรียนควรจัดสอนดนตรีพื้นบ้านในโรงเรียนทั้งประถมและมัธยม

1. ข้อมูลส่วนตัวของภูมิปัญญาชาวบ้าน

ชื่อ นายธีรวัฒน์ กมลช่วง

อายุ 22 ปี

เกิดวันที่ 23 เดือน กันยายน พ.ศ. 2521

การศึกษา จบชั้น ม.6 จาก โรงเรียนร่อนคำ

ความสามารถด้านดนตรี การเล่นและผลิตเครื่องดนตรี
อีสานทุกประเภท

2. การถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านด้านดนตรี

- ศึกษาการเล่นดนตรีพื้นบ้านจากปู่
- ศึกษาการผลิตเครื่องดนตรีจาก อ. อุดล สืบสิงห์
- เริ่มผลิตเครื่องดนตรีเมื่อ อายุ 16 ปี พ.ศ. 2536
- เริ่มเล่นดนตรีประกอบวงเมื่อ อายุ 17 ปี พ.ศ. 2537

3. ทักษะเกี่ยวกับดนตรีพื้นบ้านอีสาน

ดนตรีอีสานเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ ศาสตร์ที่เป็นความรู้เกี่ยวกับความเจริญและค่านิยมของกลุ่มชนอีสานประเพณีและพิธีกรรม สะท้อนให้เห็นอย่างเด่นชัด ซึ่งความรู้เหล่านี้ไม่ได้เห็นโดยตรงหากแต่แฝงอยู่ในประวัติ และตำนานและการเล่นของเครื่องดนตรีอยู่นั่นเอง ที่เป็นศิลป์มองเห็นเป็นรูปธรรมอย่างเด่นชัดอยู่แล้ว

4. ข้อเสนอแนะ

สังคมแห่งที่ราบสูง เป็นมรดกอันล้ำลึก ควรธำรงและรักษาไว้ “อนุรักษ์” เพราะมองเห็นคุณค่าควรรักษาด้วยจิตสำนึก

“โรงเรียนและชุมชนเป็นตัวแปรสำคัญในการจรรโลง”

1. ข้อมูลส่วนตัวของภูมิปัญญาชาวบ้าน

ชื่อ นายวัชชัย เจ็ดจำเริญ
อายุ 21 ปี
เกิดวันที่ 20 เดือน กันยายน พ.ศ. 2521
การศึกษา จบชั้น อนุปริญญา จาก
สถาบันราชภัฏมหาสารคาม
ความสามารถด้านดนตรีประเภทกลอง

2. การถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านด้านดนตรี

- ศึกษาการเล่นดนตรีพื้นบ้านจากการฝึกฝนและศึกษาด้วยตนเอง
- ศึกษาการผลิตเครื่องดนตรีจาก (ระบุผู้สอน)
- เริ่มผลิตเครื่องดนตรีเมื่อ (ระบุ อายุ ปี ที่ผลิต)
- เริ่มเล่นดนตรีประกอบวงโปงลางเมื่ออายุ 17 ปี (วงดนตรีโปงลาง ร.ร. ร่องคำ)

3. ทักษะเกี่ยวกับดนตรีพื้นบ้านอีสาน

ดนตรีพื้นบ้านชาวบ้านควรเป็นผู้สืบทอดให้คงอยู่

4. ข้อเสนอแนะ

อยากให้มีส่วนยืมสารสนเทศในหมู่บ้านเพื่อเป็นศูนย์ฝึกซ้อมและส่งเสริมการศึกษาหาความรู้

1. ข้อมูลส่วนตัวของภูมิปัญญาชาวบ้าน

ชื่อ นายวิไล มั่นจิตร

อายุ 49 ปี

เกิดวันที่ 30 เดือน มิถุนายน พ.ศ. 2494

การศึกษา จบชั้น ปริญญาตรี จาก วิทยาลัยครูมหาสารคาม

ความสามารถ ด้านดนตรีประเภท เป่าแคนและเป่าใบไม้

2. การถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านด้านดนตรี

ศึกษาการเล่นดนตรีพื้นบ้านจาก นายสถิตย์ โพธิ์กุดสัย

ศึกษาการผลิตเครื่องดนตรีจาก (ระบุผู้สอน)

เริ่มผลิตเครื่องดนตรีเมื่อ (ระบุ อายุ ปี ที่ผลิต)

เริ่มเล่นดนตรีประกอบวงโปงลางเมื่อ ปี พ.ศ. 2526 (วงดอกหญ้า)

3. ทักษะเกี่ยวกับดนตรีพื้นบ้านอีสาน

ชอบดนตรีพื้นบ้าน ชอบศิลปะอีสาน เพราะดนตรีอีสาน เป็นศิลปะของชาวอีสานเป็นมรดกของชาวอีสาน มาตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ เป็นมรดกของชาวอีสาน มาตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ เป็นสิ่งที่เราเรียกว่า ศิลปะวัฒนธรรมของชาวอีสานเป็นสิ่งที่เรา ๆ ท่านๆ ควรรักษาไว้ให้คงอยู่คู่อีสานตลอดไป

4. ข้อเสนอแนะ

ขอให้ท่านจงดำรงรักษาศิลปะอันล้ำค่าของชาวอีสานนี้ช่วยกัน ส่วนผมก็จะสนับสนุนเต็มที่

1. ข้อมูลส่วนตัวของภูมิปัญญาชาวบ้าน

ชื่อ นายนิวัต กมลแสน

อายุ 25 ปี

เกิดวันที่ 15 เดือน มิถุนายน พ.ศ. 2518

การศึกษา จบชั้น ปริญญาตรี จาก สถาบันราชภัฏมหาสารคาม

ความสามารถ ด้านการเล่นดนตรี กลอง พิณ แคนและโหวด

2. การถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านด้านดนตรี

- ศึกษาการเล่นดนตรีพื้นบ้านจากการศึกษาด้วยตนเอง
- ศึกษาการผลิตเครื่องดนตรีจากศึกษาตัวอย่างเครื่องดนตรี
- เริ่มผลิตเครื่องดนตรีเมื่อ ปี พ.ศ. 2537
- เริ่มเล่นดนตรีประกอบวงเมื่อ อายุ 18 ปี

3. ทักษะเกี่ยวกับดนตรีพื้นบ้านอีสาน

รักดนตรีพื้นบ้านเป็นชีวิตจิตใจจึงสนใจศึกษาและฝึกซ้อมด้วยตนเองจนสามารถเล่นดนตรีได้อย่างคล่องแคล่ว

4. ข้อเสนอแนะ

อยากให้โรงเรียนทุกโรงเรียนมีหลักสูตรดนตรีพื้นบ้านและสถาบันอุดมศึกษาทุกแห่งควรมีนโยบายรับนักเรียนที่มีความสามารถพิเศษทางด้านดนตรีเข้าศึกษาเป็นกรณีพิเศษ จะได้ มีบุคลากรที่มีความรู้และมีทักษะทางด้านดนตรีพื้นบ้าน